

**НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ПШЕНІЧКІНА Галина Миколаївна

УДК 784.4:398.8](477.46)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ГЕОГРАФІЧНІ МЕЖІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ
НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ
(ЗА НАСПІВАМИ ОБРЯДОВИХ ЦИКЛІВ)**

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

_____ Г. М. Пшенічкіна

Науковий керівник

Єфремов Євген Васильович

кандидат мистецтвознавства, доцент

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Пшенічкіна Г. М. Географічні межі регіональних традицій музичного фольклору на території правобережної Черкащини (за наспівами обрядових циклів). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво». Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського Міністерства культури, молоді та спорту України, Київ, 2020.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню традиційної обрядової пісенності наддніпрянсько-подільського порубіжжя у межах сучасної Черкащини.

Відмінності в елементах традиційної матеріальної культури, а також в обрядовості та стилістиці народної мови двох сусідніх етнографічних регіонів – Середньої Наддніпрянщини та Східного Поділля в межах Черкаського правобережжя – були детально описані дослідниками-діалектологами, істориками, етнологами.

Мета дослідження – виявлення ареалів поширення певних музично-етнографічних явищ за їх структурно-типологічними, стилістичними та виконавськими ознаками; визначення, уточнення й наочне окреслення конфігурації давніх культурних осередків, які нині існують як регіональні та локальні етнографічні зони; співставлення мелоареалогічних висновків із історичними, лінгвістичними та етнографічними даними.

Для досягнення мети дисертаційної роботи були виконані наступні завдання: проведено фронтальне польове обстеження досліджуваної місцевості з акцентом на вокально-обрядовій творчості; залучено до аналітичної бази друковані, архівні та фонографічні джерела; зі здобутих матеріалів обрано та транскрибовано найхарактерніші пісенні зразки календарного та весільного циклів; здійснено мелотипологічний аналіз обрядових наспівів; отримані результати втілено у формі географічних карт,

де наочно представлені знайдені межі ареалів побутування тих чи інших обрядових мелотипів та їх локальних різновидів.

У першому розділі викладені методичні засади здійснення дисертаційного дослідження: висвітлені принципи експедиційної роботи та подальшого транскрибування мелодій і текстів народних пісень, засади ритмо- та мелоструктурного аналізу обрядових наспівів, способи систематизації та умовного позначення ритмічних і мелодичних структур, а також обґрунтована доцільність методики картографування обрядових наспівів.

Контекстуальній характеристиці досліджуваної традиції – фізико-географічним, історичним, етнографічним та лінгвістичним особливостям краю та його населення присвячений другий розділ дисертації. Тут також викладена історія музично-етнографічного вивчення фольклору правобережної Черкащини від її початків до сучасних фронтальних досліджень.

У третьому розділі подається характеристика обрядових циклів правобережної Черкащини, які мають пісенний супровід – зимового, весняного, літнього (Купало і жнива) та весільного, здійснюється докладний мелотипологічний огляд приурочених до обрядів наспівів та їх регіональних музично-стилістичних рис.

Здобуті у попередніх частинах роботи результати з відповідними коментарями покладені у географічну площину в четвертому розділі дисертації. Тут визначено мелоареали календарних та весільних обрядових наспівів, з'ясована структура музично-діалектного членування регіону (загальнорегіональна та локальна), а отримані висновки етномузичних досліджень співставлені з історичними, лінгвістичними та етнографічними даними. У додатках вміщені нотні та текстові транскрипції обрядових пісенних творів з правобережної Черкащини, таблиці й карти, які конкретизують та унаочнюють результати проведеного дослідження.

Головними маркерами розмежування наддніпрянської та східноподільської традицій на території правобережної Черкащини стали: пісенна фактура та виконавська стилістика, притаманна обрядовому співові цього регіону, наявність чи відсутність тих чи інших мелотипів (або більша чи менша частота їх вживання), ладові особливості обрядових наспівів.

Результати здійсненого дисертаційного дослідження мають не лише теоретичне, але й практичне значення. Робота може слугувати орієнтовним прикладом здійснення аналогічних мелодіалектологічних досліджень певного етнографічного регіону та застосування відповідної методики. Результати й висновки в свою чергу, знайдуть ужиток при вивченні цих та суміжних територіальних традицій іншими дослідниками, при укладанні загальноукраїнського реєстру пісенних типів та етномузичних атласів. Ці матеріали можуть стати в нагоді також представникам інших наукових дисциплін – передусім етнографам і діалектологам.

Ключові слова: музичний фольклор, обрядова пісенність, правобережна Черкащина, етнографічні регіони, Середня Наддніпрянщина, Східне Поділля, кордони етномузичних традицій, мелотипологія, мелогеографія.

SUMMARY

Pshenichkina H. Geographical Boundaries of Regional Traditions of Musical Folklore from the Right-Bank Cherkasy Region (by the Melodies of Ritual Folk Songs). Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Arts in the specialty 17.00.03 “Musical Art”. Ukrainian National P. Tchaikovsky Academy of Music, Ministry of Culture, Youth and Sport of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the study of the traditional ritual folk songs from *Naddnipryanshchyna* and *Podillia* cross-border region within the contemporary Cherkasy region.

Differences in the elements of traditional material culture, as well as in the rituals and stylistics of the vernacular from two neighboring ethnographic regions – Middle *Naddnipryanshchyna* and Eastern *Podillia* within the Cherkasy Right-Bank region have been described in detail by dialectologists, historians, and ethnologists.

The purpose of the study is to identify areas of certain musical and ethnographic phenomena distribution by their structural, typological, stylistic and performance characteristics; identifying, refining and illustrating the configuration of ancient cultural centers that currently exist as regional and local ethnographic zones; comparing melo-areological findings with historical, linguistic and ethnographic data.

In order to achieve the goal of the dissertation, the following tasks were performed: a frontal field survey of the studied area was conducted with a focus on vocal and ritual creativity; involved in the analytical base printed, archival and sound sources; the most typical song samples of archaic calendar and wedding cycles were selected and transcribed from the materials obtained; melo-typological analysis of ritual folk songs is performed; the obtained results are embodied in the form of geographical maps, which clearly show the found areal boundaries of particular ritual melo-types and their local varieties.

The First section sets out the methodological principles of the dissertation research: the principles of expeditionary fieldwork and subsequent transcription of

melodies and lyrics from such folk songs, the principles of rhythmic and melo-structural analysis of ritual folk songs, methods of systematization and conventional design of actual rhythmic and melodic structures.

The Second section of the dissertation is devoted to the contextual characterization of the studied tradition – physical, geographical, historical, ethnographic and linguistic features of the region and its population. It also presents the history of musical and ethnographic study of folklore of the Right-Bank Cherkasy region from its early sources up to modern frontal studies.

The Third section describes the ritual cycles of the Right-Bank Cherkasy region, which have a singing folklore presentations, such as Winter, Spring, Summer (*Kupalo* and Harvesting) ritual folk songs together with wedding ones, a detailed melo-typological review of such traditional songs and their regional musical stylistic features confined to the rites.

The results obtained in the previous parts of this work with the relevant comments in the geographical plane are placed in the Fourth section of the dissertation. It identifies the melo-areals of calendar and wedding ritual folk songs, clarifies the structure of music and dialect structural (regional and local) areas of the actual region, and the findings of ethnomusical studies are compared with historical, linguistic and ethnographic data. The Annexes include notes and text transcriptions of ritual folk songs from the Right-Bank Cherkasy region, tables and maps that specify and refine the results of the whole research study.

The main markers of the delineation of the *Naddniproshchyna* and East *Podillia* traditions on the territory of the Right-Bank Cherkasy region were: local folk song invoice and performing style, characteristic of the ritual singing within this region, the presence or absence of certain melo-types (or more or less common use of them), the peculiar musical mood and scale features of the local ritual folk songs.

The results of the dissertation are valuable not only on theoretical level but also on practical one. The work can serve as an indicative example of conducting similar melo-dialectological studies of a particular ethnographic region and

applying the appropriate methodology. The results and conclusions, in turn, will be useful in studying these and related territorial traditions by other researchers, when compiling a nationwide register of song types and ethnomusicological atlases. These materials may also be useful for representatives of other scientific disciplines – especially ethnographers and dialectologists.

Key words: musical folklore, ritual folk songs, Right-Bank Cherkasy region, ethnographic regions, Middle *Naddniproshchyna* region, East *Podillia*, borders of ethnomusical traditions, melo-typology, melo-geography.

ANOTACIJA

Pšeničkina H. Muzikinio folkloro regioninių tradicijų geografinės ribos Dešiniakrantės Čerkaščinos teritorijoje (apeiginių dainų melodijų aspektu). Kvalifikacinis mokslo darbas rankraščio teisėmis.

Disertacija yra skirta menotyros kandidato laipsniui gauti mokslo kryptyje 17.00.03 „Muzikos menas“. Ukrainos P. I. Čaikovskio Nacionalinė muzikos akademija, Ukrainos kultūros, jaunimo ir sporto ministerija, Kijevas, 2020.

Disertacijos mokslinis darbas yra skirtas dviejų plačios apimties etnografinių Ukrainos regionų – Vidurio Naddniproščinos ir Rytų Podolės paribio zonos tradicinių apeiginių dainų bruožų tyrimams šių laikų Čerkaščinos krašto ribose.

Tradicinės materialiosios kultūros, apeigų bei vietinės tarmės apraiškų panašumai bei skirtumai Dešiniakrantės Čerkaščinos vietovėse jau yra išsamiai aptarti dialektologų, istorikų, etnografų mokslo darbuose.

Šio mokslinio darbo tikslas – būdingų muzikinės etnografijos apraiškų arealų ribų nustatymas pagal jų struktūrinius-tipologinius, stilistinius ir gyvosios tradicijos atlikimo požymius; seniausiųjų tradicinės kultūros lokalizacijų, šiuo metu įvardijamų regioninėmis ar lokalinėmis etnografinėmis zonomis definicija, vizualus jų geografinės konfigūracijos nustatymas bei patikslinimas, o taip pat – ir naujai gautos melo-arealinės informacijos faktų sugretinimas su istoriniais, lingvistiniais bei etnografiniais duomenimis.

Disertacijos mokslinio darbo tikslui pasiekti buvo numatytos šios užduotys: tiriamų teritorijų kaimuose bei gyvenvietėse rengiamos frontalinio pobūdžio etnografinės ekspedicijos, kurių metu visų pirma buvo daromi apeiginių tradicinių dainų įrašai; analizuojami spaudoje skelbti mokslo tekstai, archyviniai šaltiniai bei dainų garso įrašai; gautos medžiagos pagrindu atrenkami ir transkribuojami senųjų kalendorinių bei vestuvinių apeigų tradicinių dainų pavyzdžiai; atliekama jų melo-tipologinė analizė; gauti moksliniai rezultatai vizualizuojami geografinių žemėlapių pavidalu, kur vienareikšmiškai išryškėja apeiginių dainų melotipų bei būdingų jų lokalinių pavidalų arealinio paplitimo ribos.

Pirma disertacijos dalis yra skirta metodologiniams bei praktiniams tyrimo principams pristatyti. Tai ekspedicinis lauko darbas bei ten padarytų garso įrašų tradicinių dainų poetinių tekstų bei melodijų transkribavimas, apeiginių dainų melodikos struktūrinių dalių, ritminių bei melodinių sekų analizė, jų sisteminimas bei sutartinis žymėjimas. Tuo pačiu – detalus atskirų apeiginių dainų melodikos elementų kartografavimas.

Antroje disertacijos dalyje pateikiama detali informacija apie tiriamos apeiginių dainų tradicijos kultūrinius kontekstus – regiono bei jo gyventojų fizinės geografijos, istorijos, etnografijos, lingvistikos studijas. Čia taip pat pateikiama vietinio folkloro bei etnografijos tyrimų Dešiniakrantės Čerkaščinos istorinė retrospektyva nuo ankstyviausių šaltinių iki pat šiuolaikinių frontaliųjų tyrimų.

Trečioje disertacijos dalyje aprašomos Dešiniakrantės Čerkaščinos krašto tradicinės apeigos, kuriose skamba tradicinės žiemos, pavasario, vasaros ciklo (kupolinės bei rugiapjūtės) bei vestuvinės apeiginės dainos, pateikiama detali šių dainų melodikos tipologinė analizė atitinkamų apeigų regioninių apraiškų muzikinės stilistikos kontekste.

Šiose dalyse pateikiamų tyrimų rezultatų apibendrinimas kartu su išsamiais geografinio konteksto komentarais pateikiamas ketvirtojoje disertacijos dalyje. Atskleidžiami nauji kalendorinių bei vestuvinių apeiginių dainų melo-arealinio paplitimo faktai, pristatomi būdingi regioniniai bei lokaliniai šių dainų poetinių tekstų bei melodikos struktūriniai bruožai, visa etnomuzikologinė tyrimų medžiaga

lyginama su istorijos, lingvistikos ir etnografijos duomenimis, kurių pagrindu yra tikslinamos Vidurio Naddniprianščinos ir Rytų Podolės regionų ribos bei pereinamosios zonos.

Prieduose pateikiamos tyrinėtų Dešiniakrantės Čerkaščinos krašto apeiginių dainų poetinių tekstų bei melodijų transkripcijos, duomenų lentelės, žemėlapiai, konkretizuojantys, apibendrinantys ir vizualiai liudijantys viso mokslinio tyrimo rezultatus.

Svarbiausiais Vidurio Naddniprianščinos ir Rytų Podolės regionų apeiginės folklorinės tradicijos geografinės atskirties žymekliais Dešiniakrantės Čerkaščinos krašto ribose tapo: tradicinių dainų atlikimo faktūra bei stilistika, būdinga tam tikros vietovės gyvajai apeiginio folkloro tradicijai; konkrečių melotipų faktinis egzistavimas arba jų nebuvimas toje ar kitoje vietovėje (galimai – dažnesnis ar retesnis jų apraiškų kiekis); apeiginių melodijų dermės ypatybės.

Disertacijoje pateikiami mokslinių tyrimų rezultatai yra vertingi ne tik teorinėje, bet ir praktinėje plotmėje. Savo darbo metodika bei praktiniais įgūdžiais ji gali detaliai praversti analogiškuose kitų Ukrainos etnografinių regionų ribų bei paribių nustatymo tyrimuose, vietinio muzikinio folkloro melodikos bei poetinių tekstų ypatybių studijose. Čia gauti moksliniai faktai bei jų pagrindu suformuluotos išvados sudaro prielaidas pradėti etnomuzikologinių zonų geografinio išsidėstymo detalaus registro sudarymo darbus nacionaliniu mastu. Tarpdisciplininiai tyrimo duomenys gali neabejotinai praversti ir giminingų mokslų atstovams – ypač etnografams bei dialektologams.

Raktiniai žodžiai: muzikinis folkloras, apeiginės tradicinės dainos, Dešiniakrantė Čerkaščina, etnografiniai regionai, Vidurio Naddniprianščina, Rytų Podolė, etnomuzikinių tradicijų geografinės ribos, melotipologija, melogeografija.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Пшенічкіна Г. М. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування // Проблеми етномузикології : науково-методичний збірник. Вип. 10. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 81–103.
2. Пшенічкіна Г. М. Традиційні зимові наспіви Правобережної Черкащини: типологічна і географічна опозиція Наддніпрянщини і Поділля // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 62–76.
3. Пшенічкіна Г. М. Музыкальная фольклористика юго-восточной Украины: научно-исследовательская деятельность Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 11. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2016. P. 279–282.
4. Пшенічкіна Г. М. Свадебные тирады со стихом 5+3 на Правобережной Черкащине // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 12. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2017. P. 125–147.
5. Пшенічкіна Г. М. Традиційні зимові мелодії у басейні верхньої Самари // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 90–101.
6. Пшеничкина Г. Н. Мелотипология зимних обрядовых напевов правобережной Черкащины // Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. № 30. Мінск, 2017. С. 53–64.
7. Пшенічкіна Г. М. «Звенигородщина» Агатангела Кримського та сучасні дослідження обрядової пісенності Правобережної Черкащини // Проблеми етномузикології : збірник наукових праць. Вип. 13. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2018. С. 82–117.
8. Пшенічкіна Г. М. Первый международный этномузыковедческий симпозиум «Актуальные вопросы восточноевропейского

етномузыковедения» в г. Днепр, Украина // *Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 13. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2018. P. 347–350.*

9. Pshenichkina H. Ethnographic Regions in the Territory of Contemporary Cherkasy District by Features of Ritual Folk Songs // *Res Humanitariae. Vol. 25. Klaipėda : Klaipėda University Publishers, 2019. P. 144–156.*

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Качор Г. М. Експедиції на Черкащину. З досвіду архівної роботи // *Динаміка фольклорного виконавства. Рівне, 2009. С. 93–98.*
2. Качор (Пшенічкіна) Г. М. Весільні пісні з рефреном «рано-рано» на Наддніпрянщині та Поліссі у їх структурному та стилістичному порівнянні // *Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації. Рівне, 2014. С. 144–156.*
3. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини. Музично-етнографічний збірник. Випуск I. Томаківський район / упоряд. Г. М. Пшенічкіна, А. Я. Любимова. Дніпро : Ліра, 2016. 56 с. : 8 фото.
4. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини. Музично-етнографічний збірник. Випуск II. Петропавлівський район / упоряд. Г. М. Пшенічкіна, А. Я. Любимова. Дніпро : Ліра, 2019. 150 с. : 27 фото, аудіодиск (60 треків).
5. Пшенічкіна Г. М., Мазуренко А. В. ICTM, Study Group on Musics of the Slavic World // *Етномузика. Число 13 (2016). Львів, 2017. С. 170–172.*

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
SUMMARY.....	5
АНОТАСІЈА.....	7
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ	10
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕТНОМУЗИКОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	29
1.1. Методи польових етнографічних досліджень і транскрипційної роботи.....	29
1.2. Засади ритмоструктурного аналізу обрядових наспівів.....	31
1.3. Принципи мелоструктурного аналізу обрядових наспівів.....	33
1.4. Методи класифікації мелоритмічних форм.....	36
1.5. Методика картографування обрядових мелотипів.....	37
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. ПРАВОБЕРЕЖНА ЧЕРКАЩИНА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЮ ТА ЙОГО МУЗИЧНО- ЕТНОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ.....	42
2.1. Географічний опис краю.....	42
2.1.1. Локалізація.....	42
2.1.2. Природа	43
2.1.3. Господарство	44
2.2. Історико-етнографічна характеристика місцевості.....	46
2.2.1. Історико-археологічний нарис.....	46
2.2.2. Антропологічна характеристика населення краю.....	57
2.2.3. Етнолінгвістичне районування території.....	61

2.2.4. Районування за показниками матеріальної культури.....	67
2.3. Етнографічно-фольклористичні та етномузичні дослідження регіону.....	74
2.3.1. Матеріали та дослідження кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.	74
2.3.2. Етномузикознавчі дослідження у другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст.	83
2.3.3. Сучасні регіональні студії з вивчення музичного фольклору Середньої Наддніпрянщини.....	92
Висновки до другого розділу.....	96
РОЗДІЛ 3. ОБРЯДОВІСТЬ І МЕЛОТИПОЛОГІЯ КАЛЕНДАРНОГО ТА ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛІВ.....	98
3.1. Зимовий обрядовий цикл.....	99
3.1.1. Різдвяно-новорічні обрядові традиції.....	99
3.1.2. Характеристика наспівів зимового обрядового циклу.....	103
3.1.3. Мелотипологія різдвяно-новорічних наспівів.....	104
3.2. Весняно-літній обрядовий цикл.....	116
3.2.1. Релікти весняно-літніх обрядодій.....	116
3.2.2. Жанри та приуроченість пісень весняно-літнього циклу.....	123
3.2.3. Мелотипологія весняно-літніх наспівів.....	125
3.3. Весільний обрядовий цикл.....	129
3.3.1. Весільні мелотипи та їх обрядовий контекст.....	130
3.3.2. Сильові та мелодико-фактурні особливості місцевої весільної пісенності.....	154
Висновки до третього розділу.....	161

РОЗДІЛ 4. МЕЛОГЕОГРАФІЯ ОБРЯДОВИХ НАСПІВІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ.....	165
4.1. Основний мелогеографічний поділ території.....	165
4.1.1. Географія обрядовості та наспівів зимового циклу.....	165
4.1.2. Весняні обрядові наспіви.....	169
4.1.3. Локалізація пісень літнього циклу.....	173
4.1.4. Територіальне поширення типів весільних наспівів....	174
4.2. Межі регіональних та локальних музично-етнографічних традицій на території правобережної Черкащини за результатами проведеного дослідження.....	179
Висновки до четвертого розділу.....	182
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	190
 ДОДАТКИ	
Додаток А. Нотні транскрипції.....	230
Додаток Б. Таблиці.....	287
Додаток В. Рукопис розділу «Жнива» з монографії «Звенигородщина» А. Кримського: текстова частина	310
Додаток Г. Карти.....	323
Додаток Д. Апробація дисертаційного дослідження.....	356

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ДАМ – Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки (м. Дніпро);
- ДНЦЗКСТК – Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (м. Київ);
- ІМФЕ – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського (м. Київ);
- ЛНМА – Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка;
- ЛНУ – Львівський національний університет ім. І. Франка;
- НМАУ – Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського (м. Київ);
- ПНДЛ (ЛЕК) – Проблемна науково-дослідна лабораторія етномузикології НМАУ ім. П. І. Чайковського (Лабораторія етномузикології, м. Київ);
- ЦНБ – Центральна наукова бібліотека ім. В. Вернадського Національної академії наук України (м. Київ);
- ЧЦНТ – Черкаський обласний навчально-методичний центр народної творчості;
- ЧМУ – Черкаське музичне училище ім. С. С. Гулака-Артемівського;
- ЧНУ – Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.

Абревіатури назв адміністративних районів Черкаської області:¹

Грдщ	Городищенський	Мнкв	Маньківський
Дрбв	Драбівський	Мнст	Монастирищенський
Жшкв	Жашківський	Сміл	Смілянський
Звнг	Звенигородський	Талн	Тальнівський
Злтн	Золотоніський	Уман	Уманський
Камн	Кам'янський	Хрст	Христинівський
Канв	Канівський	Чркс	Черкаський
Ктрн	Катеринопільський	Чгрн	Чигиринський
КрШв	Корсунь-Шевченківський	Чрнб	Чорнобаївський
Лснк	Лисянський	Шпол	Шполянський

¹ Згідно системи, прийнятої у архівних фондах та публікаціях співробітників ЛЕК у 2013 р.

ВСТУП

Регіональні етномузикологічні дослідження є одним з найактуальніших напрямків сучасної фольклористики. Фронтальне експедиційне обстеження із залученням польових, друкованих матеріалів, архівних та звукових джерел, робить можливим скласти цілісну картину місцевої традиції – її жанрового, мелотипологічного наповнення, музично-стилістичних особливостей, а також простежити історичну динаміку її змін. Частина Середньої Наддніпрянщини, котра знаходиться у межах правобережжя сучасної Черкаської області, є об'єктом послідовних регіональних досліджень автора дисертаційної роботи. Методи глибинного вивчення окремої регіональної традиції розробляли і продовжують активно використовувати ряд сучасних українських (Євген Єфремов, Василь Коваль, Михайло Мишанич, Ірина Клименко, Олександр Терещенко, Віра Осадча, Лариса Новикова, Олена Гончаренко, Маргарита Скаженик, Юрій Рибак, Ганна Коропніченко, Лариса Лукашенко, Ганна Пеліна, Тетяна Сопілка, Олена Тюрікова та інші) й зарубіжних (Борислава Єфіменкова, Дайва Рачюнайте-Вічінене, Ольга Пашина, Єлена Йовановіч, Єкатерина Дорохова, Лариса Белогурова, Галина Тавлай, Галина Кутирьова-Чубаля, Тацяна Канстанцінава та інші) етномузикологів. Дослідження цих вчених утворили *методологічну базу* нашої роботи.

Питанням просторового поширення тих чи інших явищ традиційної музичної культури (ареалогії) останніми роками присвячено чимало етномузикознавчих праць вітчизняних та зарубіжних вчених, переважно в Україні, Білорусі та Росії. Підвалини вітчизняної мелогографії заклали Станіслав Людкевич, Філарет Колесса, Климент Квітка, Володимир Гошовський. Сьогодні мелогографічний напрямок активно розвивається у провідних етномузикознавчих установах України – Проблемних науково-

дослідних лабораторіях НМАУ ім. П. І. Чайковського та ЛНМА ім. М. В. Лисенка.

Найбільш показовими для картографування виявились архаїчні обрядові наспіви (календарні – колядки дитячого і дорослого репертуару, весняні заклички, хороводи та пісні, купальські, петрівські й жнивні наспіви), а також весільні з їх чіткою ритмокомпозиційною та ладовою структурою. Проте особливий інтерес науковців викликають території, де розташовані етнічні чи регіональні порубіжжя, оскільки у таких локусах можна побачити «на власні очі» різні форми заміщення однієї традиції іншою, спостерігати взаємодію різних культур та традицій.

Значний внесок у розробку проблем музичної ареалогії зробили вітчизняні етномузикологи – В. Гошовський [19; 20], Б. Луканюк [23; 117], І. Клименко [64–66; 69–84], В. Коваль [85–87; 88–89], Л. Лукашенко [122], Г. Коропніченко [96–102], Г. Пеліна [147–149], Ю. Рибак [167–168; 170–172], М. Скаженик [176–187] та інші. Їхні наукові праці так чи інакше спрямовані на встановлення меж субетнічних або локальних мовно-музичних ареалів, і в цьому контексті також присвячені питанням перехідних етномузичних зон.

Географічний підхід у сфері порівняльного етномузикознавства вважається одним із найперспективніших напрямків, який дозволяє систематизувати й узагальнити накопичену інформацію, виявити різні музичні діалекти, а також їх співвідношення з результатами територіальних досліджень суміжних наук (археології, лінгвістики, етнології, археології тощо). Отже, особливість подібних наукових розвідок полягає у тому, що вони не обмежені рамками власно етномузикології, а їх висновки можуть стати новими важливими аргументами у вирішенні деяких історичних та етногенетичних питань. Дослідниками на ниві подібних фундаментальних наукових студій в Україні та за її межами є О. Дорохова [27], Ізалій Зємцовський [45], І. Клименко [64–66; 77–81], Ігор Мацієвський [127],

О. Пашина [145–146], Д. Вічинене [11; 224], Ю. Рибак [170; 171], Інґрід Рюйтель [174], Рімантас Слюжинскас [189; 191; 226; 227] та інші.

Дослідження такого спрямування вимагають, як правило, координації власних пошуків із досягненнями суміжних наук – історії, археології, антропології, діалектології, етнографії – та залучення їх матеріалів з метою порівняння й узгодження з даними, отриманими в ході польових обстежень етномузичних традицій певної території.

Напрямок регіональних історико-етнологічних досліджень України був закладений у ХІХ – на початку ХХ ст. З великого масиву історичних нарисів найбільший інтерес для нас становлять краєзнавчі розвідки Михайла Максимовича [286], Івана Фундуклея [309; 342–344], Лаврентія Похилевича [317], Лева Падалки [311] та Едварда Руліковського [353]. Історія Черкаського краю знайшла належне відображення в працях Володимира Антоновича [229], Михайла Грушевського [245–247], Павла Клепатського [268] та інших дослідників, які становлять основу українського історичного наративу. Серед сучасних дослідників історії та населення правобережної Черкащини (у тому числі, й самих Черкас) слід відзначити Миколу Крикуна [274; 275], Віталія Масненка та Валер'яна Поліщука [348], Юрія Мариновського [287; 288], археологів Михайла Сиволапа [327] та Дмитра Куштана, Валерія Ластовського [281], Юрія Чабана [345–347], Бориса Юхна [352].

Антропологічні дослідження мешканців Центральної України (у тому числі правобережної Черкащини) першим розпочав видатний етнограф Павло Чубинський [334]. Слідом за ним значний внесок у антропологію зробив Хведір Вовк [241]. У ХХ ст. ґрунтовні відомості про антропологічний склад населення Центральної України й інших регіонів були здобуті Українською антропологічною експедицією, яку провели в 1956–1963 рр. вчені ІМФЕ ім. М. Рильського на чолі з видатним українським антропологом та етнографом Володимиром Дяченком [256], висновки якого про основні

антропологічні типи населення України та зони їх поширення згодом підтвердив та поглибив Сергій Сегеда [322].

Найвизначнішим і досі недооціненим досягненням у ракурсі регіональних етнологічних та фольклористичних досліджень правобережної Черкащини став науковий доробок видатного вченого – академіка Агатангела Кримського. Його монографія «Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного» [277], а також віднайдений у архівах ЦНБ ім. В. Вернадського розділ «Жнива», якого бракує у виданій монографії, містять безцінні етнографічні відомості та безліч текстів обрядових пісень краю, зібраних протягом другої пол. XIX – поч. XX ст. Ці матеріали, у свою чергу, стали поштовхом до польових пошуків авторки «слідами» вченого, а також вивчення їх результатів у руслі системних етномузикознавчих студій над традицією правобережної Черкащини. Теза А. Кримського про розмежування двох етнографічних традицій вздовж р. Гнилий Тікич дала додатковий привід співставити діалектологічні висновки із музичними та виявити певні розбіжності між ними.

Серед сучасних діалектологів відзначимо студії Ганни Мартинової [242; 289–298], яка присвятила низку праць дослідженню особливостей народних говірок та ареалів їх поширення їх на теренах Черкаського правобережжя.

Традиційна матеріальна культура краю – народний одяг та архітектура – в різні часи привертала увагу багатьох учених, серед яких – Гійом де Боплан [232], Домінік Де ля Фліз [252; 253], Хв. Вовк [241], Аг. Кримський [277], Катерина Матейко [300], Тамара Ніколаєва [308], Тетяна Кара-Васильєва [267], Галина Стельмащук [330], Людмила Булгакова-Ситник [235], Тамара та Оксана Косміни [270; 271; 335; 340], Віктор Самойлович [320], Володимир Щибря [351] та інші. Однак, жодна з публікацій не ставила за мету уточнити кордони етнографічних регіонів

Середньої Наддніпрянщини та Східного Поділля на теренах правобережної Черкащини².

З праць вищеназваних дослідників бачимо, що територія правобережної Черкащини в силу дії різних історичних факторів стала своєрідним *перехрестям кількох етномузичних традицій* – передусім наддніпрянської та подільської. Традиційна музика Черкащини потрапляла у поле зору багатьох дослідників, починаючи від другої половини ХІХ ст. і до наших днів. Однак, і по сьогодні вона не отримала системного висвітлення у науковій літературі. Отже, проблема, поставлена у цій дисертації, дійсно знаходиться у руслі найактуальніших. **Актуальність** дослідження посилюється стрімким та невпинним природним згасанням традиційної музичної культури, особливо на теренах пізнішого заселення та у регіонах, традиційна культура яких зазнала штучного знищення з техногенних причин. Останнє зауваження надзвичайно важливе для нашого дослідження ще й з огляду на величезну кількість сіл Наддніпрянщини, які були затоплені в ході будівництва каскаду водосховищ на Дніпрі.

Черкащина, яка розташована у самому центрі України, є краєм з особливим, передусім історико-культурним і духовним потенціалом. Загально відомо, що адміністративні кордони та історико-етнографічні межі рідко співпадають. Приклад – Черкаська область. Вона була утворена у 1954 році та об'єднала в собі частини сусідніх Київської, Полтавської, Кіровоградської та Вінницької областей. Отже сучасні кордони адміністративних утворень до уваги не беруться, втім частина території області привертає увагу наявністю кількох етнокультурних локальних різновидів етнічної культури, які тут сусідять. Головні з них – східний, окраїнний фрагмент Поділля та черкаська частина Наддніпрянщини. Важливі спостереження щодо етнографічних (насамперед обрядових) відмінностей

² Тим важливішими були для нашої роботи свідчення та спостереження, висловлені у приватних бесідах етнографами Романом Радовичем та Володимиром Щибрею – вченими з багаторічним польовим та науковим досвідом, кожен з яких є фахівцем у своїй галузі.

між ними, а також у стилістиці народної мови були детально описані ще А. Кримським на матеріалі Черкаського правобережжя [277].

Пропонована дисертаційна робота є узагальненням послідовного вивчення традиційної обрядової пісенності правобережної Черкащини (календарного та весільного жанрових циклів). Її **метою** є *виявлення на території правобережної Черкащини та наукове визначення ареалів певних музично-фольклорних явищ за їх структурно-типологічними, стилістичними та виконавськими ознаками, просторово-картографічне відображення цих ареалів, а також з'ясування деяких факторів, що вплинули на їх формування.*

Окреслений комплекс і характер проблем, вирішення яких складає мету роботи, в цілому передбачали постановку і виконання наступних **завдань**:

- провести фронтальне польове обстеження визначеної місцевості з акцентом на вокально-обрядовій творчості;
- знайти і залучити до аналітичної бази важливі друковані, архівні та рукописні джерела;
- відібрати серед польових матеріалів і транскрибувати найхарактерніші пісенні зразки;
- здійснити мелотипологічний аналіз обрядових наспівів календарного та весільного жанрових циклів;
- втілити результати порівняльного аналізу у формі географічних карт з відображенням у них меж ареалів побутування обрядових мелотипів та їх локальних різновидів.

Наукова новизна дисертації обумовлена поєднанням особливостей обраної території, характером поставленої мети і застосованих методів її реалізації. У ній уперше:

- здійснено комплексне дослідження обрядово-пісенної традиції регіону, досі маловивченого в етномузичному плані;
- введено у науковий обіг значний обсяг матеріалів з понад 100 сіл правобережної Черкащини, в наслідок чого зліквідовано ще одну «білу пляму» на музично-етнографічній карті України;

- віднайдено та залучено до етномузикознавчого аналізу важливі, але маловідомі позамузичні матеріали (зокрема, зібрані А. Кримським);
- виявлено, описано та систематизовано значну кількість обрядових мелотипів, а також встановлено межі їхнього поширення;
- з'ясовано внутрішнє етномузичне районування території правобережної Черкащини;
- визначені й уточнені кордони етномузичних традицій та перехідних зон між ними на досліджуваних теренах;
- проведено перевірку відповідності кордонів традицій за музичними показниками та за даними суміжних наук;
- складено низку мелогеографічних карт, що відображають явища місцевої обрядово-пісенної традиції у їх просторовому розповсюдженні.

Об'єкт дослідження – традиційна календарна та весільна обрядова пісенність Середньої Наддніпряни та Східного Поділля у межах правобережної Черкащини.

Предмет дослідження – регіональні мелотипологічні та музично-стилістичні особливості обрядової пісенності правобережної Черкащини в контексті їх географічного поширення.

Методи дослідження. На початковому етапі роботи було застосовано *метод фронтального польового обстеження* музичного фольклору в селах правобережної Черкащини – опитування носіїв традиції з метою формування базової частини регіонального етномузикологічного дослідження; отримані фономатеріали переведено в *нотну графіку* згідно зі встановленими у вітчизняній фольклористиці засадами транскрибування; нотні та текстові транскрипції систематизовано за жанровим і мелотипологічним принципами з використанням *методу силаборитмічного моделювання*; *структурно-типологічний метод* застосовано для визначення ритмічних та звуковисотних різновидів пісенних зразків; *джерелознавча методика* стала у нагоді в процесі пошуків опублікованих та архівних матеріалів для поповнення аналітичної бази дослідження; кількісно-частотні

характеристики побутування тих чи інших явищ здобувалися за допомогою *статистичних методів*; *порівняльний метод* використаний для виявлення розбіжностей між етнографічними, етнолінгвістичними, антропологічними та етномузичними явищами у традиціях Середньої Наддніпрянщини й Східного Поділля; *метод документального картографування* був застосований для візуалізації географічних меж ареалів побутування мелотипів.

Результати здійсненого дисертаційного дослідження мають не лише теоретичне, але й **практичне значення**. Робота може слугувати орієнтовним прикладом здійснення аналогічних мелодіалектологічних досліджень певного етнографічного регіону і застосування відповідної методики. Результати й висновки (у т. ч. ареалогічні) в свою чергу, знайдуть застосування при вивченні цих та суміжних територіальних традицій іншими дослідниками, при укладанні загальноукраїнського реєстру пісенних типів та етномузичних атласів. Ці матеріали можуть стати в нагоді також представникам інших наукових дисциплін – передусім етнографам і діалектологам.

Джерельні матеріали дисертації (етнографічні дані, нотні транскрипції, тексти пісень, карти, таблиці), застосовані методики аналізу та здобуті висновки сьогодні успішно використовуються у навчальному процесі на кафедрі історії та теорії музики Дніпропетровської академії музики ім. Глінки (далі – ДАМ) та у Черкаському музичному училищі ім. С. С. Гулака-Артемовського (далі – ЧМУ). Із зацікавленістю сприймаються вони студентами як лекційний, аналітичний та ілюстративний матеріал у теоретичних і практичних курсах «Музичний фольклор», «Запис та розшифровка музичного фольклору», «Основи традиційного співу», які викладає авторка дисертації, а також у написанні курсових, дипломних та інших студентських наукових робіт. Музичний матеріал, зібраний на території Черкащини, став основою репертуару першого в Черкасах фольклорного гурту «Зірниця» (організаторка та керівниця – Г. Пшенічкіна).

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Робота відповідає темі № 1 «Історія української музики в аспекті сучасного музикознавства» перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності НМАУ на 2015 – 2020 рр. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради НМАУ імені П. І. Чайковського (протокол № 10 від 01.06.2018). Тому цілком логічно, що дисертаційне дослідження було передусім **апробоване** на спільних засіданнях кафедри музичної фольклористики НМАУ та ПНДЛ (до 2013), пізніше – кафедри історії української музики та музичної фольклористики НМАУ, а також на кафедрі історії та теорії музики ДАМ ім. М. Глінки. Окрім того, апробація відбувалася у формі доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, а саме: 1) Науковій конференції «Молода етномузикологія України» до 15-річчя Київської лабораторії етномузикології та кафедри музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського (НМАУ, Київ, 17. 12. 2008); 2) ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Слов'янська мелогографія» та «Молода етномузикологія» (НМАУ, Київ, 3–4. 05. 2014); 3) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації» (Рівне, РДГУ, 31. 10–01.11. 2014); 4) Х-й Міжнародній науково-практичній конференції «Слов'янська мелогографія» та «Молода етномузикологія» (НМАУ, Київ, 25–26. 04. 2014); 5) International Conference hosted by Council for Preservation of Ethnic Culture and Lithuanian Academy of Music and Theatre «Regional Investigations of Musical Folklore» (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Vilnius, Lituania, 2–5. 12. 2015); 6) Міжнародній науковій конференції «П'яті Колесівські читання» (ЛНУ ім. І. Франка, Львів, 22–23. 10. 2015); 7) Міжнародній науковій конференції, присвяченій 120-літтю від дня народження українського етномузиколога Зиновія Лиська (ЛНМА, Львів, 24. 10. 2015); 8) ХІ Міжнародній молодіжній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми музикознавства у молодіжних дослідженнях» (НМАУ, Київ, 17–19. 03. 2015); 9) Всеукраїнській науково-

практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми дослідження і збереження традиційної культурної спадщини Українського Полісся» (ДНЦЗКСТК, Київ, 27. 11. 2015); 10) XXV Міжнародних наукових читань пам'яті Л. С. Мухарьнської (Мінськ, БДАМ, 13–15. 04. 2016); 11) Міжнародній науковій конференції «Слов'янська мелогографія-6» (НМАУ, м. Київ, 13–15. 05. 2016); 12) The 1st Symposium of the ICTM Study Group on Musics of the Slavic World (м. Любляна, Словенія, 13–15. 10. 2016); 13) The 10th International Symposium «Music in Society» (Academy of Music in Sarajevo, Сараєво, Боснія і Герцеговина, 20–22. 10. 2016); 14) Міжнародній науково-практичній конференції «Народная музыка сквозь века и границы: источники, изучение, исполнение», присвячена 80-річчю з дня народження професора А. М. Мехнецова (Санкт-Петербург, РФ, 29. 09–02. 10. 2016); 15) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики у національно-культурному самоствердженні України» (ІМФЕ, Київ, 25. 05. 2017); 16) Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Зберігаючи традиції виховуємо покоління» (ДАМ, Дніпро, 15–16. 09. 2017); 17) Міжнародній науковій конференції «Фолклор и образование – актуально състояние и перспективи» (Великотърновски университет «Св. Св. Кирил и Методий», Велико Търново, Болгарія, 12–14. 10. 2017); 18) I Международных (VI Всероссийских) научных чтениях «История, теория и практика фольклора» (Саратовская государственная консерватория имени Л. В. Собинова, Саратов, 01–02. 11. 2017); 19) Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні питання вивчення та збереження традиційної культури Східного Полісся» (ДНЦЗКСТК, Київ, 24. 11. 2017); 20) Першому Міжнародному етномузикознавчому симпозиумі «Актуальні питання східноєвропейської етномузикології» (ДАМ, Дніпро, 08–10. 02. 2018); 21) Міжнародній науковій конференції «Проблеми збереження і популяризації культурної спадщини: виклики та можливості» (Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького, 18–19. 04. 2018); 22) Міжнародному науковому

симпозіумі «Україна – Польща: діалог культур» (НМАУ, Київ, 19–21. 04. 2018); 23) XI-й Конференції дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель (ЛНМА, м. Львів, 20–21. 04. 2018); 24) Другій міжнародній науково-практичній конференції «Україна. Європа. Світ: історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» (НМАУ, Київ, 01–02. 11. 2018); 25) Науково-практичній конференції «Народна культура Чернігівського району: сучасний стан збереження, загрози, перспективи» (ДНЦЗКСТК, Чернігів–Київ, 12–13. 12. 2018); 26) Міжнародній молодіжній науково-практичній конференції «Unikalios Tradicijos Šiandien» (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Etmuzikologijos katedra, Vilnius, 08–09. 03. 2019); 27) Міжнародній конференції «Фольклор – стратегічний ресурс нації» (Дванадцяті фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській) (КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 18. 04. 2019).

Результати досліджень **опубліковано** у 14 наукових працях, 4 з яких надруковані у фахових виданнях, затверджених МОН України та ще 5 – у міжнародних фахових виданнях Білорусі та Литви.

Здобутий методичний досвід був використаний дисертанткою при впорядкуванні та редагуванні двох збірників фольклорно-етнографічних матеріалів із серії «Народні пісні сучасної Дніпропетровщини»: Випуск 1 «Томаківський район» (2016, 56 с.), Випуск 2 «Петропавлівський район» (2019, 164 с.) (ДАМ, м. Дніпро, співупорядник А. Любимова). Цінний досвід науково-редакторської роботи був здобутий при упорядкуванні фахових закордонних збірників наукових праць «*Tradicija ir Dabartis/ Tradition & Contemporarity*» (№№ 11–13, 2016–2018 рр., упорядники Р. Слюжинскас, Г. Пшенічкіна, Клайпедський університет, Литва), а також першого випуску збірників наукових статей «*Актуальні питання східноєвропейської етномузикології*» (ред.-упоряд. Г. Пшенічкіна, Р. Слюжинскас, Дніпро, 2018).

Експедиційні записи авторки не раз залучалися до публікування у регіональних та жанрових фольклорних збірниках та аудіовиданнях, серед

яких: «Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору. Том I. Обрядовий музичний фольклор Середньої Наддніпрянщини» (упоряд. А. І. Іваницький, ІМФЕ, 2016); аудіодиски «Наддніпрянщина» та 2 частини дисків «Весілля» (усі три аудіовидання належать до серії «Берви» – «Українська традиційна музика»).

Структура дисертації відображає основні етапи проведеного дослідження. Робота складається з основної (теоретичної) частини та додатків. Теоретична частина містить вступ, чотири розділи, висновки, список використаної літератури й інших джерел (379 позицій, 77 з яких – іноземні); у додатках представлені нотні транскрипції та тексти обрядових пісень (понад 100 творів), таблиці обстежених населених пунктів Черкащини та ритмотипологічні (усього 5 од.), карти (19 історичних, етнографічних та діалектологічних, а також 18 мелогографічних), фотокопії рукопису неопублікованого розділу «Жнива» А. Кримського. Загальний обсяг дисертації – 360 с., з яких основна частина складає 170 с., а додатки – 135 с.

У вступі подані вихідні положення та найзагальніші методологічні принципи, на яких базується ареально-типологічне вивчення обрядово-пісенного фольклору правобережної Черкащини, визначені основні напрями й етапи дослідження, окреслена структура дисертаційного дослідження.

У першому розділі викладені методичні засади здійснення дисертаційного дослідження: у 5-ти підрозділах відповідно висвітлені принципи експедиційної роботи та подальшого транскрибування мелодій і текстів народних пісень, засади ритмо- та мелоструктурного аналізу обрядових наспівів, способи систематизації та умовного позначення ритмічних і мелодичних структур, а також обґрунтована доцільність методики картографування обрядових наспівів.

Другий розділ містить 3 підрозділи та присвячений контекстуальній характеристиці досліджуваної традиції – фізико-географічним, історичним, етнографічним і лінгвістичним особливостям краю та його населення. Також

викладена історія музично-етнографічного вивчення фольклору правобережної Черкащини від її початків до теперішнього часу.

У третьому розділі, який складається з 3-х підрозділів, подана характеристика обрядових циклів правобережної Черкащини – зимового, весняного, літнього (Купало і жнива) та весільного, які мають пісенний компонент; здійснюється докладний мелотипологічний огляд наспівів, приурочених до обрядів, і їх регіональних музично-стилістичних рис. В результаті кожен із жанрових пісенних циклів представлений повним переліком базових мелотипів. Проаналізовані також і рідкісні зразки, які, не зважаючи на їх можливу нетиповість для обраної території чи навіть винятковість, становлять значний інтерес для порівняльних мелогеографічних досліджень.

Заключний четвертий розділ дисертації сформований з двох підрозділів. Він повертає результати, здобуті у попередніх частинах роботи, у географічну площину і супроводжує їх відповідними коментарями. Тут визначаються мелоареали календарних та весільних обрядових наспівів; далі з'ясовується структура музично-діалектного членування регіону (від загально регіонального до локальних масштабів); і, зрештою, отримані результати етномузичних досліджень співставляються з історичними, лінгвістичними та етнографічними даними.

У висновках підсумовані основні результати проведеного дослідження над регіональною традицією правобережної Черкащини, уточнені межі музично-етнографічних зон на цій території та намічені перспективи подальшого вивчення етномузичної культури краю у контексті етногенетичних та міждисциплінарних студій.

У додатках вміщені нотні та текстові транскрипції обрядових пісенних творів з правобережної Черкащини, більшість з яких зафіксована та нотована авторкою дисертації. Додатки містять таблиці та карти, які конкретизують та унаочнюють результати проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

РЕГІОНАЛЬНОГО ЕТНОМУЗИКОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічна база збирацької, транскрипційної та аналітичної роботи сформована дисертантом на основі праць вітчизняних та зарубіжних етномузикологів. Цей підрозділ складається із п'яти пунктів, в яких висвітлюються: засади польової роботи та транскрибування мелодій і текстів (1.1), принципи ритмо- та мелоструктурного аналізу (1.2; 1.3), методика класифікації та система кодування ритмічних і мелодичних структур (1.4), та обґрунтовується доцільність методики картографування обрядових наспівів (1.5). У кожному з цих пунктів подано стислий огляд відповідної літератури.

1.1. Методи польових етнографічних досліджень і транскрипційної роботи.

1.1.1. Методика фронтального польового обстеження.

Практичні навички польової роботи дисертантка отримала в експедиціях Україною під керівництвом Є. Єфремова, І. Клименко та М. Скаженик (Київщина, Чернігівщина, Полісся (Рівненське, Житомирське, Волинське). Це були як експедиції-розвідки, так і спеціалізовані повторні виїзди з метою цифрового аудіо- та відеозапису вже відомих фольклорних гуртів. Цінну інформацію щодо експедиційно-польової роботи містять і окремі публікації досвідчених фольклористів, зокрема Б. Луканюка [116]. Самостійна польова практика дисертантки базується на принципах фронтального дослідження території за спеціально розробленим запитальником. Запитальник був сформований на основі польових матеріалів з правобережжя Черкащини та суміжних територій (передусім з південної Київщини, Передстепового правобережжя, лівобережної Черкащини, Східного Поділля). Першочергова увага приділялася обрядовим жанрам, опитування під час сеансів починалося

з календарного циклу і завершувалася необрядовими жанрами. До комплексу першочергових завдань входило не лише зафіксувати відповідні пісенні зразки, а й виявити весь обрядово-етнографічний контекст, обставини виконання пісень і їх функціональне навантаження, коло пов'язаних з ними поетичних текстів, локальну народну термінологію тощо. Це допомагало з'ясувати специфіку культуро-жанрової системи локусу. Окрім результатів власного фронтального експедиційного обстеження правобережної Черкащини, авторкою активно залучалися й матеріали інших дослідників із цих теренів – опубліковані, архівні, у тому числі звукові, що дозволило значно розширити джерельну базу, а також ретельно перевірити, уточнити та поглибити отримані мелогографічні висновки.

У процесі польової роботи та опрацювання записаних матеріалів корисним для дисертанта виявився досвід роботи з локальними традиціями Передстепового правобережжя О. та Н. Терещенків [150; 201–212], Київщини Г. Коропніченко [96–102], Полтавщини Т. Сопілки [197–199], а також суміжних і віддалених регіональних традицій – Центрального та Правобережного Полісся Є. Єфремова [31; 32; 36; 38], Західного Полісся І. Клименко [73; 76; 78], Середнього Полісся М. Скаженик [176–180; 182–187], Волині Ю. Рибачка [167–168; 171; 172], Підгоргання В. Ковалю [85–89], Підляшшя Л. Лукашенка [122], Чернігівського Полісся Ірини Данилейко [22], Сумщини О. Гончаренко [17–18], Мараморощини Г. Пеліної [147–149] та інших. Важливими були також праці І. Довгалюк [24; 25; 254; 255], А. Вовчака [13], М. Мишанича [130; 132], І. Клименко [68; 71–72; 74–75], О. Коробова [94; 95], С. Копил (Протасової) [154], присвячені історії, теорії та методиці документування народної музики.

1.1.2. Методика транскрипційної роботи.

При транскрибуванні пісенного матеріалу авторка спиралася на досвід, здобутий в класі професора НМАУ Є. Єфремова. Базовим став також метод аналітичної нотації Є. Гіппіуса [14; 15]. Розкриттю і критиці цього методу присвячена робота Б. Луканюка [110]. Аналітичний метод нотування

реалізовується у двох типах транскрипцій – граматичній (морфологічно-синтаксичній) та фонетичній [86, с. 27–28]. У зв'язку із структурно-типологічним напрямком дисертації для більшості нотацій обрано граматичний тип, який відображає ритмокомпозиційну та звуковисотну структуру наспівів без фонетичної деталізації. При цьому в багатьох зразках відображені й варіанти – ритмічні (з силаборитмічним дробленням), мелодичні та фактурні. Деякі пісні занотовані повністю (від початку до кінця), аби показати змінність композиції. Менша частина нотацій насичена спеціальними знаками і символами, характерними для фонетичної транскрипції (за зразками детальних поліських транскрипцій Є. Єфремова [32]). Аналітичне осмислення ритмокомпозиційної форми транскрибованих мелодій здійснене згідно методу диференціального тактування, розробленого Б. Луканюком [107]. Диференціальний підхід до виставлення тактових рисок має відображати природу ритмічного устрою народнопісенного твору.

1.2. Засади ритмоструктурного аналізу обрядових наспівів.

Структурно-типологічний аналіз наспівів, який використано в нашій роботі, базується на досягненнях вітчизняної ритмотипологічної школи, яка постала у працях С. Людкевича [125], Ф. Колесси [90; 91], К. Квітки [52–53], В. Гошовського [19; 20], Б. Луканюка [107–115; 117–121], І. Клименко [64–66; 69; 70–73], а паралельно і майже незалежно – у дослідженнях російської вченої Б. Єфіменкової [30]. Важливими у цьому напрямку стали також роботи Ю. Рибачка [167; 168; 171; 172], В. Ковалюка [85–89], М. Скаженик [176–187], Л. Белогурової [6–8]. Чи не першим, хто порушив питання пісенної типології, був С. Людкевич. Серед основних критеріїв, за якими він пропонував визначати пісенний тип, була саме ритмічна будова вірша і мелодії [125]. Співвідношення між цими двома компонентами дослідники трактують по-різному. Втім, ще у працях С. Людкевича, Ф. Колесси, К. Квітки знаходимо думки не лише про певну автономність тексту і музичного ритму, а й про домінування музично-ритмічної форми над віршовою будовою: «... у більшості випадків – пише К. Квітка – саме

ритмічна форма є головним визначальним моментом у створенні пісенних наспівів, а також і опорою пам'яті у їх традиційній підтримці і варіюванні» [56, с. 194]. Цю позицію розвинули сучасні дослідники народнопісенної ритміки – Б. Луканюк, Б. Єфіменкова, Є. Єфремов, І. Клименко. В одній зі статей Б. Луканюка, присвяченій питанням пісенної типології, зазначається: «Музично-ритмічна будова, очевидно, важливіша за віршову структуру – за ритмікою вповні можна говорити про склад тексту <...> але не навпаки» [113, с. 131].

Необхідним етапом структурно-типологічного аналізу є моделювання ритмосилабічної структури наспівів і встановлення інваріанту, єдиного для великого масиву мелодій подібної будови. Засади моделювання формувалися в роботах К. Квітки та удосконалювалися його наступниками – В. Гошовським [19], М. Лобановим [106], Б. Луканюком [113], Є. Єфремовим [32], І. Клименко [64; 70; 78 та ін.]. Наприкінці ХХ ст. три етномузикологічні школи структурного напрямку (Київської і Львівської музичних академій та Російської академії музики ім. Гнесіних), спираючись на праці К. Квітки, виробили в цілому схожі концепції систематизації ранньотрадиційної пісенної ритміки (термінологічні розбіжності, хоча і мають місце, проте не затьмарюють спільних теоретичних позицій). Так, вчені усіх трьох наукових шкіл єдині у висновках щодо існування у пісенному фольклорі народів Східної Європи, у тому числі, України двох основних принципів ритмічної організації, різниця між якими полягає у різному співвідношенні коротких (хронос протос або мора) і довгих тривалостей. Таким чином, кожен пісенний зразок входить до:

а) групи творів із **трійковим** (або тримірним) ритмічним устроєм, який спирається переважно на фігуру ямба (♩), рідше – хорєя (♩♩), через що у київській та львівській школах до моделей цієї групи вживається умовний термін «ямбічний» ритм;

б) або до групи творів із **двійковим** (двомірним) устроєм, у якому пари рівних силабохрон можуть об'єднуватися у долі (♩+♩ = ♩); за цю якість кияни

(Є. Єфремов, І. Клименко) цей ритм називають «дольним» або «спондеїчним» (І. Клименко), львів'яни – «дольним» та «монохронним».

Вивчаючи ранньотрадиційні наспіви українсько-білоруського мелоареалу [82, с. 34–39], І. Клименко виділяє *три* основні *стадії* *силаборитмічного дроблення*:

1) модельну стадію з можливим орнаментальним дробленням першої або другої долі ритмоформули;

2) стадію довільного дроблення долей у будь-якому порядку, що утворює «живий, варіантно-мінливий малюнок»;

3) стадію стабілізованого дроблення, яке призводить до виникнення додаткової віршової цезури і формування нової моделі – так званої форми другого покоління.

Всі описані типи ритміки, включно з рубатним різновидом часомірного ритму (на основі дольної організації), знаходимо в пісенній традиції правобережної Черкащини.

1.3. Принципи мелоструктурного аналізу обрядових наспівів.

Аналіз звуковисотності – важлива складова як мелотипологічних, так і мелогеографічних студій, оскільки наспіви сусідніх локальних традицій за спільності ритмічних типів часто мають відмінні звуковисотні характеристики. Російська дослідниця О. Пашина з цього приводу зазначає: «Мелодика об'єднує ряд жанрів і форм окремої традиції в одну систему, внаслідок чого *за звуковисотною організацією найчіткіше встановлюються кордони між сусідніми територіями*» [145, с. 14]. У випадках, коли пісні одного жанру на всій досліджуваній території представлені одним ритмотипом (типами), звуковисотні (мелоінтонаційні) параметри можуть виступити основним діагностуючим інструментом у встановленні музичного ландшафту регіону [183].

Звуковисотний аналіз пісенних зразків³ з правобережної Черкащини спирається на методичні рекомендації вітчизняних і зарубіжних дослідників⁴.

³ З метою порівняльного аналізу всі мелодії зведені до висоти «соль» (традиція, започаткована Б. Бартоком і підхоплена вітчизняною етномузикологічною школою),

Питання ладового аналізу порушуються у роботах О. Мурзиної, яка виокремлює наступні різновиди ладових опор: «початкова опора», «кінцева для рядка», «кінцева для строфи», «протиставна», «емфатична» (опора на наголошеному складі), «опора верхньої межі або висотна» [137, с. 219].

Російські дослідниці Б. Єфіменкова та М. Єнговатова виділяють три основні рівні, що формують мелодичний тип наспіву – *лад* (система структурних функцій звуків), мелодичну *композицію* (розгортання мелодії по горизонталі, музичний синтаксис) та *фактуру* (спосіб організації багатоголосся). Вчені вважають, що фактура є «мобільною і може сполучатися з різними звуковисотними моделями» [29, с. 9]. Проте у нашому регіональному мелогеографічному дослідженні саме фактура подекуди стає вирішальним показником у розмежуванні регіональних традицій.

Для визначення локальних мелодичних типів обрядових наспівів правобережної Черкащини, враховуємо й їх *ладовий устрій* – опорні тони і характер їх функціонального співвідношення (тотожність/опозиційність), загальну звукову шкалу наспівів (її обсяг і склад), висоту терцієвого тону (умовно «мажорний» чи «мінорний» нахил звукоряду). Аналогічний підхід до аналізу звуковисотності знаходимо й у інших дослідників – В. Ковалю, І. Клименко, М. Скаженик та інших, які використовують систему аналізу «ладових констант» (ритмічно виділених опорних звуків та їх послідовності в композиції), введenu Я. Мироненком [129].

Важливим мелоаналітичним інструментом у нашій роботі стала також побудова мелодичних моделей-інваріантів. Для цього використано розробки М. Лобанова [105], Б. Луканюка [109], Є. Єфремова [31–32; 34], І. Клименко [73; 76] та інших. Ключовою позицією цих праць є врахування принципів терцієвого паралелізму, за яким звуки, розташовані на відстані терції, належать до однієї ладової функції, а звуки на відстані секунди – до різних, опозиційних ладових функцій. Для розуміння ладоінтонаційного устрою

реальна висота першого звука мелодії показана ромбовидною нотою на початку нотного зразка (див. нотні приклади в Додатку А).

⁴ Системний огляд праць, присвячених питанням звуковисотного устрою народнопісенного матеріалу, знаходимо в роботі Л. Лукашенко [123].

народнопісенних мелодій важливими є спостереження ряду дослідників (Є. Єфремова [34, с. 84], І. Клименко [73, с. 46], В. Коваля [85, с. 78]) про те, що звуковисотна впорядкованість, зокрема і терцієвий паралелізм, проявляють себе не суцільно, а у більшості випадків в моменти виділення опорних тонів наприкінці мелодичних побудов (у кадансових відтинках мелорядків або й кінцівках силаборитмічних груп), у той час як початки побудов часто інтонаційно різноманітніші, багатоваріантні. У тих випадках, коли в отриманих моделях виникають секундово-квартові співзвуччя, слід згадати теорію «інтонаційного поля» І. Земцовського, який паралельними називає такі тони, що творять ангемітонну пентатоніку [44, с. 42–49]⁵. Отже, належність звуків до однієї ладової функції може мати різну природу – «паралелізм» буває не тільки терцієвий, але й ангемітонний, мішаний [76, с. 91]. Спостереження усіх названих вчених застосовані нами переважно при аналізі обрядових наспівів східноподільської частини терену із врахуванням їх структури.

Для побудови локальних мелодичних моделей (включно з їх вузьколокальними різновидами) обрядових пісень правобережної Черкащини особливо цінним виявився практичний досвід Є. Єфремова, І. Клименко, Г. Коропніченко, О. Терещенка, Т. Сопілки, С. Копил (Протасової). Методологічні підходи останніх чотирьох із названих дослідників випрацювані на спорідненому матеріалі, що походить із суміжних територій Наддніпрянщини та Східного Поділля.

Для звуковисотного моделювання нами обиралися не рідкісні пісенні структури, а типи, представлені переконливою кількістю зразків. Пошук мелодичного інваріанта відбувається за наступною схемою (згідно методики Є. Єфремова):

– на першому етапі в межах певного мелотипу здійснюється силаборитмічне моделювання;

⁵ Питанням безпівтонових мелодичних структур в українському фольклорі присвячували свої праці К. Квітка [56], О. Мурзина [134], у литовському – Р. Слюжинскас [225].

– на другому – моделювання звуковисотного контуру кожної виконавської версії (або кількох версій з одного села від однієї або різних виконавців). На цьому етапі Є. Єфремов радить спочатку визначити опорні звуки, а потім заповнювати ділянки між ними, попередньо позбавивши мелодію виконавських прикрас – мелізматичних та орнаментальних розспівів [34, с. 84–86]. За такої формалізації відбувається об'єднання звуків розспіву в гармонічні співзвуччя за принципом вищезгаданих видів паралелізму. Показовим виявився також спосіб «природного» моделювання, описаний І. Клименко: він полягає в уважному спостереженні за народним виконанням, під час якого «заміна ритмічного дроблення цілою складонотою нерідко супроводиться стягуванням мелодичного мотиву до одного тону» [76 с. 91];

– третім етапом є зведення за вертикаллю всіх попередньо змодельованих індивідуальних версій наспіву. Із загального масиву зразків шляхом порівняння виокремлюються найбільш споріднені версії (як правило, така група виявляє чітку локальну характеристику) і вже на їх основі виписується узагальнена модель-інваріант;

– спеціальне значення для мелоареалогічних досліджень має статистичний метод. У випадку різновисотного вирішення певної силабохрони обирається найчастіше вживаний щабель, який позначається крупнішою тривалістю. При зведенні різних варіантів враховуються розспіви або мелодичні звороти, типові для локальної групи наспівів. Такі варіанти виписуються дрібними нотами під основною мелодичною моделлю.

1.4. Методи класифікації мелоритмічних форм.

Кожен із обрядових пісенних циклів в традиціях правобережної Черкащини нараховує достатньо велику кількість ритмічних типів та їх версій. Найрозвинутішими виявилися весільний і зимовий цикли. Завдання систематизації пісенних типів за їх структурними (переважно силаборитмічними та композиційними) ознаками призвело до необхідності їх формалізації. Умовні позначення та коди, що були вперше застосовані С. Людкевичем [125] і Ф. Колесою [90 та ін. праці], розвинуті Б. Луканюком

[119; 120 та ін.]. Досвід цих вчених був підхоплений та в окремих позиціях переосмислений І. Клименко. У більшості своїх робіт дослідниця розвиває й удосконалює принципи типологічної систематизації народних наспівів, а система їх кодування описана в кількох статтях [73; 78 та ін.]. На відміну від львівських дослідників, які під словом «мелотип» розуміють виключно ритмічний тип [75, с. 20] і кодують тільки базові ритмокомпозиційні ознаки наспіву (включно з семантичною формою), І. Клименко, стверджуючи типологічну автономність ритмічної та мелічної систем, розглядає їх окремо, шукаючи формульних позначень не лише для ритмічного типу, а й для мелодичного. Формалізовану мову І. Клименко вживають і розвивають у своїх роботах київські етномузикологи та їх послідовники – М. Скаженик, Г. Коропніченко, О. Гончаренко, Т. Сопілка та інші. Детально про методіку кодування ритмічних та мелодичних типів йдеться, наприклад, у роботі М. Скаженик [178, с. 35–38]. Ця система позначень стала базовою і для нашого дисертаційного дослідження.

1.5. Методика картографування обрядових мелотипів.

Ареальний метод визнано дослідниками дієвим та перспективним як для регіональних, так і для більш масштабних (напр., етногенетичних) досліджень, оскільки він є наочним способом систематизації музично-фольклорного матеріалу, виявляє у ньому нові закономірності та динамічні процеси, а також дозволяє вийти на проблеми історичної інтерпретації музичного фольклору.

У процесі картографування музичних явищ і подальшої ареалогічної інтерпретації карт авторка використовує досвід вітчизняної та зарубіжної мелогографії. І. Клименко виділяє *три періоди* в історії становлення вітчизняної етномузичної географії [73, с. 15–17; 74, с. 310–313]. Перший з них пов'язаний із діяльністю К. Квітки, який здійснив «загальну розмітку й опис окремих ареалів з виявленням їх суцільності/подільності» [75, с. 20], С. Людкевича та Ф. Колесси [53; 54; 57]. У другому періоді в історії мелогографії (1960–1980-ті рр.) ключову роль зіграв В. Гошовський, який

виділив мелогеографію в самостійний напрямок етномузичної науки, а в її межах виокремив дві дисципліни – музичну діалектологію, що вивчає локальні відмінності пісень одного типу, та ареальну типологію, предметом якої є ареали пісенних типів, незалежно від їх діалектних різновидів [20]⁶.

На третьому етапі розвитку мелогеографії назріла необхідність перегляду існуючих методик. Це стало можливим завдяки значному обсягу матеріалів, зібраних фронтальним методом («із села в село») за спеціально розробленими програмами. Оновленню також сприяло залучення досягнень лінгвістичної географії та етнолінгвістики, в лоні яких і сформувалися методи *порівняльних ареалогічних досліджень*.

Серйозні теоретичні мелогеографічні студії, що стосуються формування термінологічного та понятійно-категоріального апарату, проблем співставності карт, розширення критеріїв картографування, способів діагностування діалектних меж, ієрархічного устрою регіональних пісенних традицій, здійснені Б. Луканюком, О. Пашиною, І. Клименко, Т. Варфоломеєвою, Г. Сисоєвою, Л. Белогуровою, Ю. Рибакком, В. Ковалем, М. Скаженик, Л. Лукашенко та ін. [178, с. 39–40]. Так, Б. Луканюк вивів принципи етнографічного районування українських земель [117]; О. Пашина, спираючись на теоретичні засади Є. Гіппіуса, виробила методику окремого картографування ритмічних і мелодичних типів з подальшою їх кореляцією [145; 146]; І. Клименко розробляє методику документального картографування [73; 75], піднімає проблеми макро- та мікроареалогії [63; 71; 72; 77]. Проблема мелодіалектного районування локального матеріалу присвячені роботи Ю. Рибачка (досвід роботи з традицією Верхньоприп'ятської низовини: [167; 168; 171; 172]), В. Коваля (вивчення пісенних традицій Підгор'яння: [85–89]), М. Скаженик (дослідження

⁶ Серед недоліків етномузичних карт цього періоду І. Клименко називає узагальнений, приблизний характер ареалів, що зображались у вигляді заштрихованих площин без врахування локальних різновидів досліджуваних пісенних типів. Звуковисотний аспект наспівів взагалі залишався поза увагою дослідників. Відсутність точної локалізації картографованих одиниць та нехтування закономірностями просторового поширення морфологічних модифікацій знижує інформативність та доцільність таких карт і обмежує можливості використання їх у міждисциплінарних дослідженнях [74, с. 312].

етномузичного ландшафту басейну р. Уборть [176–180; 182–187]) тощо. Методику вивчення перехідних зон із застосуванням карт використовує у своїх статтях Г. Коропніченко [96; 97; 100; 101; 102]. Пісенні традиції Сумщини, які містять елементи міжетнічних музично-стильових зв'язків досліджує О. Гончаренко [16–18], подібні студії на матеріалі пісенного фольклору Закарпаття (Мараморощини) проводить Г. Пеліна [147–149]. Географічну динаміку традицій пізнього формування на матеріалах передстепових земель правобережної України вивчає О. Терещенко [204–207; 211]. Регіональні або моножанрові дослідження із застосуванням сучасних методів картографування виконують також Л. Лукашенко (Підляшшя і Берестейщина [122]), Т. Сопілка (Полтавщина [197–199]), С. Протасова (Копил) (Уманщина [93; 84; 153]) та авторка дисертаційного дослідження на матеріалах Середньої Наддніпрянщини (правобережної Черкащини [156; 157; 160; 162; 163]) й Нижньої Наддніпрянщини (в межах сучасної Дніпропетровщини [139; 140; 161]). Методику картографування явищ традиційної культури успішно застосовують білоруські та російські етномузикологи – С. Жиганова, В. Калюжная, Г. Кутирьова-Чубаля, С. Латишева, В. Прибилова та інші. Все частіше картографування фігурує у дипломних (бакалаврських та магістерських) роботах студентів музичних вишів Києва, Львова, Рівного та Дніпра.

На думку М. Скаженник, «об'єднання картографічних праць різних дослідників (за умови спільних методологічних підходів) дасть можливість у майбутньому укласти мелогографічні атласи, що дозволять здійснити значний прорив у етногенетичних та міждисциплінарних дослідженнях» [178, с. 41]. Першими системними спробами такого спрямування стали книги серії «Слов'янська мелогографія» де, крім мелогографічних карт локальних пісенних традицій, подаються зведені макро-карти, які показують деякі спільні явища слов'яно-балтського меломасиву (термін І. Клименко).

У цьому дисертаційному дослідженні використано картографічні підходи та методи, розроблені попередниками. По-перше, згромаджений способом фронтального польового обстеження матеріал відображає на

теперішній стадії вивчення повну й достовірну картину календарної й весільної обрядовості та їх пісенного наповнення. По-друге, всі досліджувані обрядово-музичні явища наносилися на карту методом документального картографування (за конкретними населеними пунктами), що дає точну географічну характеристику побутування досліджуваних явищ. Спочатку картографувалися ритмічні типи обрядових наспівів з урахуванням їх ладових особливостей (до уваги бралися також і ті, що трапилися в одиничних версіях). Для найпоширеніших типів були створені окремі карти із врахуванням їх локальних мелодичних різновидів. На їх основі й була встановлена базова та внутрішньолокальна диференціація досліджуваної території за показниками обрядової пісенності.

Накопичення великої кількості аналітичного (етнографічного та музичного) матеріалу шляхом фронтального експедиційного обстеження території правобережної Черкащини та залучення широкого кола друкованих і звукових джерел потребувало подальшого осмислення в руслі обраної проблематики. Відомо, що для географічного розмежування регіональних і локальних традицій найбільш прикметні показники виявляються у календарній та весільній обрядовій пісенності. В цьому дослідженні було обрано такий вектор вивчення: від більш загальних ознак – обрядового контексту того чи іншого пісенного зразка, його функції в обряді (а отже від приналежності його до тієї чи іншої обрядової групи) – до аналізу ритмічних, ладових, композиційних та музично-стилістичних особливостей. Виходячи з названих аспектів та очікуваних результатів дослідження, найдієвішим виявився метод *порівняльного* аналізу. Усі визначені та ретельно вивірені елементи було перенесено на карту. А на основі виявлених (статистично достатніх) відмінностей між зразками однієї жанрової групи/ритмічного типу в рамках досліджуваного регіону уточнено кордон між локальними етномузичними традиціями.

Висновки до першого розділу.

Отже, методологічною основою дисертаційної роботи стали численні праці вітчизняних та зарубіжних етномузикологів різних поколінь. В них представлені усі напрямки, необхідні для здійснення дослідження в обраному ракурсі: метод структурно-типологічного аналізу наспівів, що базується на здобутках ритмотипологічної школи; методика ритмічного моделювання та виявлення інваріантної форми, спільної для великого масиву пісенних мелодій; методика аналізу їх ладомелодичної будови. Етномузикологічні наслідки проведених аналітичних операцій спрямовуються на картографічне їх відображення, що потребує також звернення до методів картографування. З метою ареалогічного інтерпретування отриманих результатів у широкому етнокультурному ключі для порівняння активно використовуються картографічні матеріали істориків, етнографів, діалектологів.

Описані загальнометодологічні підходи та методики будуть застосовані в аналітичних третьому та четвертому розділах дисертації.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОБЕРЕЖНА ЧЕРКАЩИНА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЮ ТА ЙОГО МУЗИЧНО-ЕТНОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ

У другому розділі подано географічну (2.1), історико-етнографічну та лінгвістичну характеристику краю (2.2), викладено історію музично-етнографічного вивчення місцевого фольклору від її початків до сучасного етапу досліджень (2.3).

2.1. Географічний опис краю.

Регіональні етномузикологічні дослідження вимагають обізнаності та порівняння із даними суміжних наук (історії, археології, антропології, діалектології, етнографії тощо), особливо, якщо йдеться про розмежування більших чи менших етнокультурних традицій. При вивченні публікацій дослідників різного фаху, в інтереси яких входила територія правобережної Черкащини, найбільше уваги було приділено картографічним висновкам та тим, які так чи інакше стосувалися відмінностей у народній культурі й поділу цієї території, оскільки, за словами Світлани Толстої, «карта може слугувати тією спільною, а іноді навіть єдиною основою, яка дозволить співвіднести між собою дані різних дисциплін і черпати суттєву інформацію вже не з особливостей явищ, що вивчаються, а з того, як вони структурують територію» [333, с. 2].

2.1.1. Локалізація.

Сучасна Черкащина, яка розташована в самому центрі України, є унікальним краєм, зважаючи передусім на її історико-культурний та духовний потенціал. Нинішня Черкаська область була утворена у 1954 році. Її територія має площу 20,9 тис. кв. км, з південного заходу на північний схід вона простягається на 245 км. Понад 14 тис. кв. км становлять сільськогосподарські угіддя. У складі області – 20 районів (більшість із них – 17 – розташовані на правому березі Дніпра, 3 – на лівому).

На півночі Черкащина межує з Київською, на півдні – з Кіровоградською, на заході – з Вінницькою, на сході – з Полтавською областями. Поблизу с. Мар'янівка (Шпол) розташований географічний центр України, що офіційно підтверджено Державною службою геодезії та кадастру і Національною радою географічних назв⁷.

2.1.2. Природа.

Рельєф сучасної Черкащини в цілому рівнинний. Переважна частина правобережжя розміщена в межах Придніпровської височини подекуди горбиста, порізана річками, ярами і балками; найвища точка області – 275 м над рівнем моря – розташована поблизу м. Монастирища. У прилеглій до Дніпра частині правобережжя знаходиться заболочена Ірдино-Тясминська низовина. Вздовж долини Дніпра на 70 км простягається Канівсько-Мошногірський кряж. Цей район називають Канівськими горами і Мошногорами.

Низинний, подекуди заболочений рельєф має й лівобережна частина області, яка розташована в межах Придніпровської низовини.

У *грунтовому* покриві на правобережжі Черкащини переважають чорноземи, що вважаються одними з кращих у світі, на піднесених місцях – сірі й світло-сірі ґрунти. [236, с. 497].

Рослинність на цій території характеризується поєднанням флори лісостепової і степової зон. Серед дерев у лісах переважають дуб, ясен, граб, вільха, липа, клен, береза, тополя. Уздовж дніпровського правобережжя широкою смугою простягаються соснові ліси, багаті на гриби та ягоди. Черкаський субір (сосна, дуб, клен, береза) – найпівденніша межа наддніпрянських хвойних лісів в Україні. Степова рослинність представлена багаторічними травами. В заплавах річок та заболочених місцевостях переважає різнотрав'я, що любить вологу.

⁷ Наказ № 95 від 20 травня 2005 р.

Водна поверхня області займає 4 % від загальної площі території. Тут протікає 1037 річок басейнів Дніпра і Південного Бугу. Головна річка – судноплавний Дніпро (довжина на території області 150 км), водяне дзеркало якого внаслідок створення Кременчуцького й Канівського водосховищ значно збільшилося. Ширина водосховища поблизу м. Черкаси – 18 км.

Найбільші праві притоки Дніпра – Рось (101 км із 378 км протікає територією області), Вільшанка (106 км), Тясмин (133 км). До басейну Південного Бугу належать річки Гірський Тікич (167 км), Гнилий Тікич (157 км), Ятрань (104 км).

Найбільшими штучними водосховищами в межах області є Канівське і Кременчуцьке, утворені греблями гідроелектростанцій, є також 37 невеликих водосховищ. Окрім того існує 2,3 тисячі природних озер, ставків та водоймищ. На правобережжі Черкащини можливі затоплення та заболочення деяких ділянок.

Клімат регіону помірно континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами. Літо тепле, в останні роки спекотне, західні вітри приносять опади. Пересічна температура повітря $+7,2^{\circ}\text{C}$. Середня температура найхолоднішого місяця січня у 2000-х роках становила $-8,9^{\circ}\text{C}$, середня температура липня $+27,5^{\circ}\text{C}$. Період із температурою $+10^{\circ}\text{C}$ становить 160 – 170 днів на рік. Річна кількість опадів – 450–520 мм.

Область багата на нерудні **корисні копалини**, передусім будівельні матеріали – граніти, глини, кварцові піски. В регіоні є понад 100 родовищ цегельно-черепичної сировини – значні поклади будівельних пісків та каменю, керамзиту. В західній частині області знаходяться поклади петрургійної (для каменеливарного виробництва) сировини. Серед паливних ресурсів переважає буре вугілля та торф.

2.1.3. Господарство.

Переважно рівнинний тип рельєфу, родючі чорноземні ґрунти, достатня кількість вологи й тепла та помірний клімат сприяли розвитку на території Черкащини багатьох видів господарської діяльності.

Економічною основою господарства ранньослов'янських племен було орне землеробство із застосуванням сівозміни. Для обробки землі вони користувалися плугом із залізним лемешем і череслом. Один з таких лемешів знайдено біля села Свинарки (Уман). Тоді вже виділилися у самостійні галузі виробництва залізодобувне, залізообробне, гончарне та інші ремесла. Виготовлення сільськогосподарських знарядь праці забезпечувалося рівнем розвитку залізообробного виробництва, залишки якого виявлено на поселеннях поблизу Завадівки (КрШв), Умані, Собківки і Фурманки (Уман), а також у Золотоніському районі. На збут йшли гончарні, а також ювелірні й косторізні вироби. Численні знахідки римських монет є доказом широкого розвитку торгівлі у цьому регіоні.

Ще з часів мезоліту основними видами господарства перших місцевих племен було мисливство, збиральництво й рибальство. За доби енеоліту розвинулося також скотарство та землеробство, які й дотепер є основним видом сільського господарства краю. Першими культурами, які почали вирощувати тут, були пшениця, ячмінь, просо та горох. У скіфські часи до культур, що вирощувалися, додалися жито й коноплі. У цей же час, можливо, було опановано й садівництво. І до сьогодні *землеробство* є основною формою господарювання на Черкащині.

Велика кількість рівнинних пасовищ сприяла активному розвитку скотарства. Першими тваринами, яких почали розводити в епоху неоліту, стали бики та свині, згодом також – вівці, кози й коні. За часів Київської Русі набуло поширення бджільництво.

Розвиткові торгівлі сприяла чимала кількість повноводних річок та їх розгалужена система, в першу чергу – Дніпро та його притоки, а також річки басейну Південного Бугу. Окрім того Черкащиною проходило кілька сухопутних торгових шляхів (один з найвідоміших – Чорний, що пролягав землями черкаського правобережжя), а її міста були важливими торгівельними та культурними центрами [306, с. 6].

Різні джерела свідчать, що на другу половину II тисячоліття повсякденний уклад життя звичайного селянина на цій території набув вигляду, що зберігся аж до початку XX століття. Сформувався річний *землеробський* цикл (із регіональними відмінностями), якому було підпорядковане життя місцевого населення. Відповідно, склалися умови для розвитку культурних традицій. У ритуальному оформленні дат, сезонів річного кола невід'ємною частиною є *писенна традиція, що й до сьогодні панує у місцевій етномузичній культурі*. Саме тому за основу для аналізу в цій роботі було обрано *архаїчні обрядові наспіви*.

2.2. Історико-етнографічна характеристика місцевості.

2.2.1. Історико-археологічний нарис.

Дослідження історії Черкащини, її населення та культури має свою історіографію, у якій можна виокремити кілька періодів.

Найдавніші згадки про край містяться в літописах княжої та козацької доби. Також цікаву джерельну інформацію подають записки іноземців, які відвідували цей регіон у добу середньовіччя й ранньомодерний час (XV–XVII ст.)

У XIX – на початку XX ст. була започаткована традиція регіональних досліджень. Найбільш цікавими серед великої кількості праць історичного спрямування видаються краєзнавчі нариси М. Максимовича [286], І. Фундукля [342–344], Л. Похилевича [319], Л. Падалки [311], Е. Руліковського [353]. Історії цих земель присвячували свої праці В. Антонович [229], М. Грушевський [245–247], П. Клепатський [268] та інші дослідники.

У 1920-х роках найбільший внесок у регіональні історичні студії, зокрема й щодо Черкащини, зробили історики київської школи М. Грушевського (С. Шамрай, М. Ткаченко та ін.). У радянський період також вийшло у світ кілька загальних оглядових праць, присвячених історії краю. Найпримітнішим виданням цієї доби, хоча й насиченим тогочасними

ідеологічними конструкціями, був відповідний том («Черкаська область») із серії «Історія міст і сіл УРСР» [236].

Зі здобуттям Україною незалежності зацікавленість регіональними краєзнавчими дослідженнями значно зросла. На сьогоднішній день кожен район області має відповідні історичні нариси з більшою чи меншою науковою глибиною. Також написані історії більшості міст і багатьох сіл області.

Загальне зацікавлення в Україні козацькою проблематикою пожвавило й регіональні студії в цьому напрямку. Серед досліджень козацької доби на теренах Черкаського краю особливе місце посідають праці відомого українського історика та етнографа Юрія Мицика [303; 304].

Серед сучасних дослідників історії та населення правобережної Черкащини та самих Черкас слід відзначити М. Крикуна [274; 275], В. Масненка та В. Поліщука [348], Ю. Маринівського [287; 288], археолога М. Сиволапа [327], Д. Куштана та В. Ластовського [281], А. Чабана [345–347], Б. Юхна [352], О. Солодара [196]. Майже ці вчені працюють у різних навчальних чи наукових установах Черкас та області.

Початок історії краю сягає доби *раннього палеоліту* (380–410 тис. років тому). Так датується геологічний горизонт місцезнаходження Маслово-5 у Шполянському районі, де знайдені найдавніші крем'яні вироби. Первісні люди мешкали тут і в часи *середнього палеоліту* (150–35 тис. років тому). Проте масове залюднення цих земель відбулося у *пізньому палеоліті* (35/30–10 тис. років тому). Відомі численні пам'ятки цього часу на території України: понад 500 стоянок верхньопалеолітичних мисливців на мамонтів та бізонів. Вони розташовувались переважно в долинах річок. На території Черкащини досліджені стоянки кроманьйонців у поблизу сіл Добраничівка⁸ та Межиріч (нині Канівського району в межиріччі Росі та Росави).

⁸ З 1959 р. це село входить до складу Яготинського району Київщини. Найдавніше в Європі примітивне людське житло із бивнів мамонтів, знайдене тут, нині зберігається у Переяславському музеї архітектури та побуту.

В наступний період *мезоліту* (10–7 тис. років тому) сформувалися природно-кліматичні умови, близькі до сучасних, а також нинішня річкова система. Людина навчилася полювати більш майстерно за допомогою луків та стріл. На території сучасної Черкащини проходила межа двох мезолітичних культурних областей:

– південної «степової» (або «азово-чорноморської», куди входить Крим, степове Подніпров'я, Приазов'я), де вживалися виключно мікролітичні мисливські знаряддя (наконечники стріл, списів, гарпунів) та

– північної («полісько-лісостепової» – лісостепове Лівобережжя, Сіверодонеччина, Київське Подніпров'я, Подесення та Волинь), де були поширені мікро-макролітичні вироби з вагомим значенням вістря на пластинах [306, с. 5].

У добу *неоліту* (6–5 тис. років до н. е.) Черкаське Подніпров'я населяли мисливсько-рибальські **дніпро-донецькі** племена [Карта Г 1.1], у яких з'являються елементи раннього землеробства та скотарства (розведення биків та свиней), поширюється найдавніший глиняний посуд (т. зв. гребінцево-накольчаста кераміка).

Носії традицій дніпро-донецької культури вплинули на формування донецької неолітичної, тшинецької культури доби бронзи Полісся та нео-енеолітичних культур лісостепового Лівобережжя, зокрема азовсько-дніпровської [261]. Дніпро-донецька культурна спільність відіграла певну роль і в утворенні *балто-слов'янського мовного ареалу*, а на думку польського лінгвіста Т. Лер-Сплавінського, вона сприяла становленню слов'янства і була одним із найдавніших компонентів у етногенезі слов'ян [272].

За доби енеоліту (5–4 тис. років до н. е.) край населяли **скотарські середньостогівські й землеробські трипільські племена** [Карта Г 1.2.]. Перші були найдавнішими індоєвропейцями на теренах сучасної України; сформувалися вони на основі неолітичної пра-балто-слов'янської дніпро-донецької-культури. Основним зайняттям середньостогівських племен було

скотарство (вони розводили овець, кіз, свиней, а головне – коней, яких вони першими в Європі привчили до їзди) та рибальство. Вирощували пшеницю, ячмінь, просо, горох [331].

Трипільці ж залишили найдавніші протоміста, в яких проживало водночас 10–20 тис. осіб (найвідоміші з них – біля нинішніх населених пунктів Майданецьке, Тальянки, Легедзине (Талн) та Доброводи (Уман) із двоповерховими глинобитними житлами, створили піктографічну писемність, високохудожні кольорові розписи кераміки, прикраси та досягли рівня «протоцивілізації». Основою господарства трипільців були рільне землеробство (пшениця, ячмінь, просо, горох) і скотарство (свині, велика й дрібна рогата худоба). *Східний кордон поширення трипільської культури на теренах Черкащини проходить орієнтовно між річками Гнилий та Гірський Тікич, на півночі правобережжя області охоплює середню течію р. Рось та доходить до Дніпра.*

Наступні давньоямні скотарські племена доби *ранньої бронзи* (III тисячоліття до н. е., на Черкаському правобережжі – у басейнах річок Рось, Росава, Тясмин [327, с. 254–257]) володіли яскраво вираженою суспільною організацією патріархального типу⁹ та ідеологією, пов'язаною з культом предків. Із племенами ямної культури ототожнюють монументальну скульптуру – антропоморфні стели, перші пам'ятники людині, що мають величезне значення для вивчення історії релігії та вірувань. Одні дослідники вбачають у них надгробники, що змальовують риси померлих родичів; інші вважають, що це вожді або ідоли, і пов'язують їх появу зі зміцненням влади патріархального предка, якому надавали рис божества. Провідна роль скотарства в господарстві ямних племен зумовила виникнення відповідних культів. Зокрема, у них, як і в багатьох стародавніх народів світу, священною твариною вважався бик. Крім того, у представників цієї спільноти існував культ сонця та вогню. Їх творчість втілена

⁹ Це підтверджується центральним у похованні місцем чоловіка – глави сім'ї, патріарха, нерідко з насипанням кургану на ньому [див.: 327, с. 254–257].

в орнаментиці посуду, а знахідки первісних примітивних флейт вказують на зародження музичного мистецтва у ямних племен.

В сер. II тис. до н. е., тут мешкали *східнотшинецькі* племена, які є ядром найдавнішої слов'янської спільноти на теренах Східної Європи [306, с. 6]. Пам'ятки цих племен – залишки поселень поблизу с. Мошни (Чркс) та поховання біля Гуляйгородка і Теклиного (Сміл). Основою господарства згаданих племен були осіле скотарство, різні промисли, в деяких місцях було поширене землеробство. В духовній культурі домінували культ предків, вогню, існували різні форми прикладного мистецтва. Племена тшинецької культури, на думку лінгвістів та археологів, лягли в основу праслов'янської людності між Віслою і Дніпром [284, с. 188–190].

Нащадками населення тшинецької культури на правобережній Черкащині були племена *білогрудівської* культури кінця бронзового віку (XI–IX ст. до н. е.). Свою назву вона дістала від Білогрудівського лісу поблизу с. Піківець (Уман), де в 1920-х роках розпочалися археологічні розкопки. Тепер пам'ятки цієї культури відомі в Уманському, Христинівському, Чигиринському та Канівському районах. Частина з них уже добре вивчено. Так, у поселенні поблизу Собківки (Уман) виявлено залишки наземних жител із вогнищами, а в Суботівському поселенні (Чгрн) та біля Умані знайдено рештки бронзо-ливарного виробництва.

У IX–VIII ст. до н. е. місцеві *чорноліські* племена збудували першу оборонну систему городищ вздовж р. Тясмин, намагаючись захиститися від навали войовничих кочових кіммерійців [332]. Їх укріплені поселення виявлено в басейні Тясмину й Гірського Тікича – в Смілянському, Черкаському й Чигиринському районах. Одним з таких є Суботівське городище (Чгрн). Воно виникло на місці білогрудівського поселення і було значним центром місцевої бронзо-ливарної металургії. Скарб бронзових речей та прикрас знайдено також на городищі в с. Залевки (Сміл). Він свідчить про появу майнової нерівності серед тогочасного населення. Основною галуззю господарства племен чорноліської культури було

землеробство. Про це свідчить велика кількість бронзових та крем'яних серпів, зернотерток та бронзових мотик. Склад сільськогосподарських культур з'ясований не до кінця, але на дні посудин часто зустрічаються відбитки проса. Основною галуззю тваринництва була велика рогата худоба. Крім того, ці племена займалися полюванням та рибальством [314].

У *скіфські* часи (VII–IV ст. до н. е.) тутешні землеробські племена і скіфи, які підкорили територію Середнього Подніпров'я, співіснували на наших землях і передавали одне одному традиції матеріальної і духовної культури. На Черкащині є близько 100 городищ, поселень і курганних могильників скіфських часів. Скіфські кургани дають уявлення про широкий діапазон і складну соціально-майнову градацію скіфського суспільства. У Наддніпрянщині жили *скіфи-орачі*. Вони сіяли пшеницю, жито, ячмінь, коноплі, використовуючи великий плуг та тяглову силу волів, можливо, володіли й садівництвом. Скіфи були вправними ремісниками. Про це свідчить чимало предметів, виготовлених із бронзи, заліза, золота й срібла, знайдених під час розкопок курганів. Один із найвизначніших знаходиться на території правобережної Черкащини поблизу с. Рижанівка (Звнг). У скіфські часи розклад первісного родового ладу, що розпочався ще за доби бронзи, відбувається особливо інтенсивно, виділяється родоплемінна знать.

У II ст. до н. е. на степовій й частково на лісостеповій Наддніпрянщині з'являються іранські кочові племена – *сармати*. На берегах Тясмину поблизу Райгорода (Камн), Колодистого (Талн) і м. Сміли досліджено кургани з сарматськими похованнями, а в селі Залевки Смілянського району знайдено скарб сарматських золотих речей.

На початку нової ери на території Черкащини мешкали *зарубинецькі* племена (від назви села Зарубинці на Канівщині, де у 1899 р. Вікентієм Хвойкою вперше було відкрито цю культуру). За словами істориків І. Винокура та Д. Телегіна, немає «єдиної думки щодо етнічного складу зарубинецьких племен, їх пов'язують зі слов'янами, германцями та балтами.

Дані мовознавства <...> (зокрема, стародавні слов'янські назви річок – гідроніми, що не змінювалися з часом), <...> типологічна близькість зарубинецьких пам'яток із київською культурою III–V ст. н. е. та культурами ранньосередньовічних слов'ян V–VII ст. н. е. – пеньківською і колочинською – дають підстави вважати зарубинецьку культуру ранньослов'янською» [239, с. 188]. Ареал розповсюдження зарубинецьких племен простягався від Прип'яті й Подесення до Подніпров'я [313]. Носії цієї культури займалися сільським господарством, скотарством і мисливством.

Їх змінили *черняхівські*¹⁰ осілі хліборобо-скотарські племена, які завдяки опосередкованим контактам із Північним Причорномор'ям і Пізньоримською імперією мали нові землеробські знаряддя та прогресивні способи металообробки і гончарства [328]. Найкраще досліджені могильник на околиці с. Маслового (Шпол), поселення та могильник біля Журавки (Грдц), поселення поблизу сіл Леськи і Ломувате (Чркс) (нині затоплених Кременчуцьким водосховищем) та неподалік с. Благодатного (Злтн).

З V ст. на території нинішньої Черкащини проживали племена *антів* – *пеньківська* культура, що склала частину етногенези українського народу [324] [Карти Г.1.3; Г.1.4]. А у VI–IX ст. – слов'янські племена *полян*¹¹ та *уличів*, умовний кордон між землями яких пролягав уздовж р. Рось. Основою господарства мешканців Центральної Наддніпрянщини на той час було землеробство із застосуванням рала і плуга. Розвинутим були також скотарство, а надто – ремісництво, бджільництво, рибальство та полювання. На пограниччі Давньої Русі й Великого Степу в ці часи виникли давньоруські міста – Канів, Корсунь, Воїнь¹², Родень і Заруб¹³ та інші. Вони були

¹⁰ Черняхівську культуру, як і зарубинецьку, на теренах України було відкрито та вперше досліджено В. Хвойкою у 1899 р. Назва отримана від с. Черняхів нинішнього Кагарлицького району Київщини.

¹¹ Хоча історичність існування племені полян у Середньому Подніпров'ї, а також сама назва племені є дискусійною.

¹² Літописне містечко; його залишки опинилися під водами Кременчуцького водосховища.

¹³ Міста Родень і Заруб, що були розташовані поблизу Канева, були знищені татарами-монголами у XIII ст. Варто зазначити, що достеменно існування цих міст, в першу

фортецями Пороської, Посульської й Дніпровської оборонних ліній, зведених для захисту від печенігів і половців, та великими торгівельними й культурними центрами [306, с. 6].

Територія черкаського краю в його сучасних кордонах знаходилася в межах Київського (на правому березі Дніпра) та Переяславського (на лівому) князівств *Київської Русі* [Карта Г 1.5]. Монголо-татарська навала спустошила цю територію, але поступово населення поверталось на рідні землі й відроджувало життя.

Близько 1362 р. Київське князівство добровільно приєдналося до Великого князівства Литовського (з 1398 р. держава називалась Велике князівство Литовське, Руське і Жемайтійське). У *Литовську добу* (до I пол. XVI ст.) теперішня Черкащина входила до складу двох удільних князівств, пізніше – двох воєводств. Міста Черкаси, Канів, Звенигород були центрами староств і важливими оборонними пунктами на південних кордонах Великого князівства Литовського в боротьбі проти турків і кримських татар, які здійснювали набіги по Чорному шляху, що проходив територією правобережної Черкащини¹⁴ [281] [Карта Г 1.6.1; Г 1.6.2].

За Люблінською унією 1569 року землі правобережної Черкащини перейшли до шляхетської *Польщі*. Тоді ж починається період активного залюднення краю і відносної стабільності з одного боку та посилення соціального і національно-релігійного гноблення – з іншого [305, с. 380].

чергу м. Родень, яке деякими дослідниками ототожнюється із теперішніми Черкасами, поки що не підтверджене достатньою кількістю археологічних та історичних фактів.

¹⁴ З початку XVIII ст., після зменшення інтенсивності грабіжницьких набігів кримських татар, Чорний шлях почали використовувати чумаки. Згідно із картами Г. де Боплана та інших європейських картографів II пол. XVII – поч. XVIII ст., Чорний шлях проходив здебільшого вододілами річок. Він починався від Тавані (нині в районі Каховки та Берислава) й інших дніпровських переправ та йшов на північ до верхів'їв Інгульця й Тясмину (притоки Дніпра), де розгалужувався на дві гілки. Північна – проходила повз Лебединський ліс (у районі сучасного с. Лебедин, Шпол.), далі пролягала між витокami Гнилого та Гірського Тікичів і правих приток Росі. Південна гілка, від якої біля витоків р. Велика Вись (притока р. Синюхи) відокремлювався Кучманський шлях, вела до переправи через Синюху біля Торговиці (нині Кіровоградської обл.), проходила повз Умань і зливалася з північною гілкою в районі витоків Гірського Тікича [249].

Черкащина була складовою частиною т. зв. Великого кордону зі степом, де зародилося українське козацтво, яке згодом стало захисником українського народу. У ті часи «черкасами» називали всіх українських козаків, а черкаський староста Дмитро (Байда) Вишневецький вперше звів укріплення на острові Мала Хортиця, що стало прототипом Запорізької Січі. Про величезне значення Черкащини в розвитку козацтва свідчать чимало топонімів (назв сіл, кутків, урочищ, водоймищ тощо), які до наших днів зберегли пам'ять про ті часи [362].

У середині XVII ст. на Черкащині почалася Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького. За адміністративно-територіальним устроєм Гетьманщини територія краю складалася з 8 полків (із полковими містами – Канів, Черкаси, Чигирин, Корсунь, Умань), які у свою чергу поділялися на сотні і курені. У 1648–1676 роках гетьманською столицею спочатку всієї Козацької України, а пізніше Правобережної Гетьманщини був Чигирин (місто, на той час віддалене від традиційних адміністративних і культурних центрів), де розміщувалися резиденція гетьмана, уряд, військова канцелярія, архів, скарбниця, монетний двір, збиралися козацькі ради, приймалися іноземні послы, написано 300 універсалів із підписом «Даний з міста стольного Чигирина».

У II пол. XVII і все XVIII століття порубіжний статус Черкащини набуває нової якості – з'являється внутрішній кордон уздовж Дніпра, який розділив українські етнічні землі між різними державами. На той час Черкаси, а також Канів, Чигирин, Трахтемирів та інші міста були важливими центрами, що володіли міцними козацькими укріпленнями-фортецями. На це вказує нещодавно опублікована унікальна османська карта басейну Дніпра кінця 1680-х рр., віднайдена в Урядовому Османському архіві Стамбула знаним київським істориком Олександром Середою [323] [Карта Г 1.7].

У XVIII ст. Черкащина стала епіцентром гайдамацького руху й повстання «Коліївщини». У результаті поділів території Польщі в кінці

XVIII ст. Черкаський край опинився у складі Російської імперії: спочатку як частина Київського і Вознесенського намісництв, а з 1797 р. правобережна Черкащина увійшла до складу Київської¹⁵, а Лівобережна – Малоросійської губернії, пізніше – Київської, Полтавської та Херсонської губерній із поділом їх на повіти і волості. До *Київської губернії* належали Звенигородський, Канівський, Уманський, Чигиринський, Черкаський повіти. Межі повітів станом на 1804 рік відображені в «Подробной карте Российской империи и близлежащих заграничных владений», яка відома ще як «стоаркушева» та належить до перших спроб укладання російських багатоаркушевих карт, започаткованих у 1797 році під керівництвом генерала К. Оппермана в новоствореному Депо карт [316] [Карти Г.1.8.1 – Г.1.8.4]. На той час це була одна з найповніших карт Російської імперії, хоча й не завжди точна. Окрім мережі поселень, на карті були досить детально окреслені кордони губерній та тогочасних повітів¹⁶. *Як видно із цих карт, межа колишнього Звенигородського та Уманського повітів проходить між річками Гнилий та Гірський Тікич, на півдні збігаючись із течією р. Синюхи.*

На межі XIX–XX ст. на Черкащині виникають перші промислові підприємства. Черкаси, Сміла, Умань, Золотоноша стають значними промисловими центрами, в яких провідною була цукрова галузь; розвивалося й сільське господарство, впроваджувалася нова техніка.

У 1917–1920 роках на території Черкащини на хвилі національного піднесення встановлюється влада Української народної республіки, Гетьманату і Директорії, формуються перші загони Вільного козацтва, збройний опір більшовикам здійснюють Чигиринська і Холодноярська

¹⁵ Відповідно до указу від 29 серпня 1797 року Катеринопільський, Уманський, Черкаський і Чигиринський повіти ліквідованого Вознесенського намісництва у повному складі увійшли до новоутвореної Київської губернії. При цьому, у зв'язку з ліквідацією Корсунського повіту та приєднанням його Лисянської округи до Катеринопільського повіту, частину поселень останнього у межах колишнього Брацлавського воеводства було передано до суміжного Уманського повіту. Щодо Чигиринського і Черкаського повітів, то їх межі на цей час залишилися без змін [316].

¹⁶ У зв'язку із подальшими неодноразовими змінами складу губерній, окремі аркуші карти періодично уточнювалися.

республіки. У 1920–1922 роках Черкаський і Чигиринський повіти входили до складу Кременчуцької губернії, у 1923–1930-х існувала Черкаська (з 1927 р. – Шевченківська) округа. З 1929 р. правобережна Черкащина увійшла до складу Київської області, лівобережна – Харківської, а з 1937 р. – Полтавської. У 1939 р. Кам'янський і Чигиринський райони відійшли до Кіровоградської області.

З вересня 1941 р. вся територія Черкащини була охоплена трагічними подіями Другої світової війни. Тут відбулися важливі битви: форсування Дніпра поблизу Черкас (грудень 1943 р.), Корсунь-Шевченківська битва (24 січня – 17 лютого 1944 р.), Умансько-Ботошанська операція (5 березня – 17 квітня 1944 р.). У тій страшній війні за офіційними даними на Черкащині загинуло понад 150 тисяч військових й понад 120 тисяч мирних жителів.

Та навіть не війна стала найбільш руйнівним для традиційної культури наддніпрянських сіл чинником у ХХ ст. У 1956 р. розпочалося зведення низки гідроелектростанцій по р. Дніпро та будівництво каскаду водосховищ. Найбільше з них – Кременчуцьке – було створене на Черкащині. Родючі землі, ліси, мальовничі краєвиди були нещадно потоплені водами гігантської штучної водойми. Під водою також опинилися безцінні археологічні пам'ятки неоліту, мезоліту, бронзової доби, не кажучи вже про пізніші часи, зокрема, козацтва. Місцеві археологи, щоправда, встигли здійснити кілька розкопок перед затопленням, але більшість артефактів втрачена назавжди. Ці жертви виявились не виправданими, адже водосховище було неправильно спроектоване. Вода розлилася ширше, аніж передбачалося. У селах лівобережжя постійно підтоплювало льохи, через надмірне випаровування на мілководді погано нерестилася риба, десятки її видів зникли. Сподіваного економічного ефекту Кременчуцька ГЕС також не дала.

У межах Черкаської області було повністю перенесено 38 сіл (не враховуючи багатьох частково відселених). Із них свою давню назву зберегли тільки 12. За офіційними даними, переселення охопило понад 50 тис. осіб (реальна цифра сягає 200 тис.). Церкви на нових місцях

не будувалися. Кладовища переносилися лише частково, та й то у «братські могили».

Створення Кременчуцького водосховища (як і низки інших великих штучних водоймищ на Дніпрі) однозначно негативно вплинуло на стан традиційної культури. Переміщення мешканців будь-якого села навіть на незначну відстань в усіх випадках ставало згубним для неї. У сфері матеріальної культури – разом із переселенням зникли майже всі давні ремесла: бондарство, бортництво, гончарство, ковальство, ткацтво тощо.

Не в кращому стані опинилася й духовна культура. Внаслідок некомпактного переселення мешканців колишніх сіл, перервалися давні сусідські, а іноді й родинні зв'язки, люди втрачали можливість спілкуватися. Це у свою чергу призвело до значних втрат, зокрема, у сфері музичної традиції переселенців, порівняно з корінним населенням. Людей, які раніше складали побутові співочі гурти, розселили по різних кутках та селах області й за її межі; люди, переселені на нові місця, були позбавлені можливості співати разом у звичному гурті сусідів та родичів. Це стало однією з причин занепаду побутового ансамблевого співу. У репертуарі переселенців календарний пісенний цикл обмежений зимовим періодом, та й то у вигляді поодиноких пісенних зразків. Звісно, однозначно стверджувати, що саме затоплення та переселення людей стало причиною втрати більшої частини календарно-обрядового репертуару, не можна. У прилеглих корінних селах Наддніпрянської частини правобережжя Черкащини сезонно-приурочена обрядовість та наспіви (крім зимових) також практично відсутні. Однак, хаотичне переміщення населення та розірвання вкорінених поколіннями соціальних зв'язків могло послугувати додатковою причиною такого занепаду.

2.2.2. Антропологічна характеристика населення краю.

За словами антрополога Сергія Сегеди, «за певних обставин антропологічні дані мають переваги перед іншими категоріями

етногенетичних джерел – археологічними, етнографічними, лінгвістичними, оскільки мова та культура можуть поширюватись шляхом запозичення, а зміна фізичного типу етнічної спільності є беззаперечним доказом контактів – часом вимушених, а часом і добровільних – з прибулими спільнотами» [322, с. 3]. Слушно тут буде зацитувати й антрополога Якова Рогінського: «Мова і культура можуть розповсюджуватись і без переміщення антропологічних типів, але антропологічні типи ніколи не розповсюджуються, не несучи із собою [ознак – Г. П.] певної культури й мови» [Цит. за: 322, с. 3].

Хоча в різні часи на досліджуваній території відбувалися активні міграційні процеси, проте кількість переселенців не була достатньо значною для зміни загальної демографічної та етнокультурної картини і, що для нас найбільш важливо, музичної традиції у місцевого населення.

Перші спроби охарактеризувати антропологічний тип мешканців Центральної України на основі великої кількості досліджень українського населення здійснив у 1877 р. П. Чубинський (1839–1884). Матеріалом для праці послуговували 1366 бланків, розроблених етнографічно-статистичною експедицією у Західноросійський край та заповнених лікарями рекрутських комісій [334, том 7]. П. Чубинський вказує на відносну високорослість чоловічого населення Центральної України, на переважання темно-русих та брюнетів (72%) із сірими очима (50%), профіль спинки носа у 70% прямий. Решта ознак визначалась лікарями приблизно або ж бралися до уваги такі ознаки, які не використовуються у сучасних дослідженнях з етнічної антропології (наприклад, характер ходи, її швидкість тощо). П. Чубинський, вочевидь, відштовхуючись не лише від антропологічних фактів, а й користуючись знаннями з історії та етнографії, вказує на те, що український тип не позбавлений тюркської домішки.

Перші спроби картографування антропологічних рис українців здійснив Хведір Вовк у праці «Антропологічні особливості українського народу», опубліковану як розділ відомої монографії «Украинский народъ

в его прошломъ и настоящемъ» (1916) [241]. Щоправда, належних висновків із отриманих таким методом даних учений не зробив, оскільки це суперечило його основній тезі про антропологічну однорідність українців. Однак його спробу порівняти антропологічні дані із лінгвістичними на той час слід вважати вмотивованою і виправданою, незважаючи на те, що сучасна наука чітко дотримується теорії неспівпадіння мовних і антропологічних кордонів. До певної міри це розуміли учні та послідовники Хв. Вовка, насамперед І. Раковський (1874–1949)¹⁷ і С. Руденко (1885–1969), хоча вони також не утрималися від спроби узгодження антропологічного та лінгвістичного районування.

У ХХ ст. ґрунтовні відомості про антропологічний склад населення Центральної України й інших регіонів були здобуті Українською антропологічною експедицією, яку провели в 1956–1963 рр. вчені ІМФЕ ім. М. Рильського під керівництвом антрополога та етнографа В. Дяченка (1924–1996). Згодом на основі здобутих матеріалів ним була видана монографія [256].

В. Дяченко виокремив на теренах України спочатку п'ять антропологічних типів (областей), а згодом вважав за доцільне збільшити їх кількість до семи із локальними варіантами. Згідно цього поділу, територія Черкащини належить до *найбільшої – центральної антропологічної зони* поряд із південною Київщиною, Полтавщиною, південною Чернігівщиною, Харківщиною, Луганщиною, Хмельниччиною, Вінниччиною та деякими районами південної України. На цю антропологічну зону припадає близько 60% всіх українців. За словами В. Дяченка, «основні антропологічні ознаки центральноукраїнського типу такі: в середньому високий зріст – 169 см, переважають очі змішаних барв, на світлооких припадає 38%, темнооких – 6%, темноволосі становлять 45%; найбільше прямоносих людей, 12% – із ввігнутою спинкою носа і 9% – горбоносих. Заріст бороди середній,

¹⁷ Основні праці І. Раковського: «Расовість слов'ян» (1919); «Погляди Хведора Вовка на расовість українського народу» (1920); «Погляд на антропологічні відносини українського народу» – у співавторстві з С. Руденком (1925).

у межах 3,10–3,19 бала, ріст волосся на тілі у чоловіків незначний. Середній показник голови становить 83,5; морфологічна висота обличчя – 124–125 мм; діаметр вилиць – 142 мм, показник обличчя – 87,5. За видом ознак (профілювання обличчя, профіль спинки носа, положення ніздрів, розвиток складки верхньої повіки) населення цієї зони, безсумнівно, європеоїдне, але має *незначну частку монголоїдної домішки*, що стає помітною лише в порівняльному плані, наприклад, з групами кавказького населення» [256, с. 72]. В. Дяченко також наводить порівняльну таблицю *центральноукраїнського та подільського* антропологічних типів, які, за його словами, *мало між собою різняться*, окрім, хіба що, кольору волосся (для подолян більш властивий темний його відтінок) та очей (людність Поділля характеризується порівняно більш світлим кольором очей) [322, с. 112].

Висновки, наведені В. Дяченко, підтвердив і С. Сегеда [322], підкресливши, що як корінній, так і сучасній людності центральної антропологічної зони властива відносна *гомогенність* (однорідність) *більшості соматологічних ознак*. Така однорідність є наслідком процесів змішування вихідців із різних куточків історичних українських земель. Особливо інтенсивно ці процеси протікали в добу пізнього середньовіччя, надто під час національно-визвольних змагань українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648–1654 рр. і «Руїни» II половини XVII ст. Історичні джерела рясніють повідомленнями про масові винищення і полонення (взяття «ясиру» татарами й турками) корінної людності правобережжя Середньої Наддніпрянщини під час безперервних військових дій у цей період. У таких обставинах *населення Правобережжя почало масами переселятись на безпечнішу Лівобережну Україну* [322, с. 112]. А у 1679 р. гетьман Лівобережної України Іван Самойлович силою змусив залишки правобережної людності переселитись на лівий берег Дніпра. Це був відомий в історії *«великий згін»* населення Правобережжя, «в результаті якого ціла середня й південна Київщина обернулася остаточно в безлюдну пустиню» [322, с. 113]. Природно, що вихідці із Правобережжя

змішувались із лівобережними українцями. Після поновлення на правому березі Дніпра козацького самоврядування (1685 р.) частина колишніх переселенців повернулася на рідні землі, де знову зустрілась із вихідцями з інших регіонів України [322, с. 113].

Ці усі факти для нас є промовистим поясненням і деяких етнокультурних процесів та явищ, які ми спостерігаємо на території Черкаського правобережжя, в першу чергу, що стосуються пісенної традиції. Адже ряд музично-стилістичних особливостей обрядового фольклору вказують на тісний контакт регіональних традицій та їх змішування.

2.2.3. Етнолінгвістичне районування території.

За словами знаного дослідника діалектів української мови ХХ ст. Ф. Жилка, «діалектні матеріали є важливим джерелом для вивчення історії народу, для дослідження угруповання населення в минулому <...>, процесів заселення чи дозаселення, зв'язків із сусідніми народами тощо» [257, с. 7]. Зв'язок діалектології з етнографією базується на залежності між лексичним складом говорів та етнографічними рисами традиційної культури тієї чи іншої місцевості. Зародження відмінностей у мові відбувалося, очевидно, ще в первісно-родовому суспільстві, де за нею, в першу чергу, й визначалась приналежність до «своїх» або «чужих». У різні історичні епохи саме мова ставала критерієм політичного поділу земель або приводом зазіхання на них.

На думку окремих дослідників, територія Середньої Наддніпрянщини після татарської навали XIII–XIV ст. була знелюднена, а згодом заселена вихідцями з Галичини, Волині та Поділля. Однак, ряд вчених-істориків та діалектологів, наприклад, А. Баранович, Ф. Жилко та ряд інших, вважають її хибною, адже «цей край не став пустелею: населення тут залишилося, хоч і в меншій кількості» [257, с. 46]. Особливо спустошливими для Середньої Наддніпрянщини були напади татар наприкінці XV – поч. XVI ст. Проте навіть після цих нападів збереглася частина місцевого населення, «говори якого визначають *основу полтавсько-київського діалекту*» [257, с. 46].

Згодом, у XVI – XVII ст., коли землі Черкащини, південної Київщини і Полтавщини набувають провідної ролі у громадсько-політичному та суспільному житті українського народу, середньонаддніпрянські говори стають найвпливовішими у загальноукраїнській мові того часу [257, с. 46]. Інтенсивне пересування населення Середньої Наддніпрянщини під час військово-політичних подій XVII ст. мало величезний вплив на нівелювання діалектних розбіжностей цієї території та призвело до утворення там порівняно однорідного діалектного масиву.

Одним із перших дослідників, хто здійснив докладний опис діалектів української мови, був К. Михальчук (1840–1914), який використав не тільки попередні розрізнені праці, описи та класифікації говорів української мови, але й залучив значний на той час діалектний матеріал, зібраний за спеціальною програмою Південно-західного відділу Російського географічного товариства в Києві. К. Михайльчук разом із П. Чубинським у 1871 р. склали першу карту діалектів української мови та опублікували її як додаток до праці «Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины» (Київ, 1871) [302]¹⁸ [Карта Г 2.1]. Вчені твердили, що *історико-етнографічні області* до певної міри *відповідають територіям середньовічних східнослов'янських племен* [256, с. 11].

У 1910 р. академік А. Кримський разом із К. Михальчуком склали програми для записування діалектів української мови, які були розіслані містечками й селами України з метою збору лексичного матеріалу місцевими інтелігентами та збирачами-аматорами. Хоча задум зберегти етнографічну та діалектологічну спадщину рідного для А. Кримського краю історичної Звенигородщини виник іще наприкінці XIX ст.: *«В 1880-их роках, буде тепер тому більше ніж 40 літ, я, сумно відчуваючи, що рідна моя Звиногородщина залишається для етнографічної та лінгвістичної науки terra incognita,*

¹⁸ Послідовниками К. Михальчука стали П. Житецький (1836–1911) та О. Огоновський. Наприкінці XIX ст. О. Соболевський (1856–1929) видав працю «Очерк русской диалектологии. Малорусское наречие» (1892), окремі положення якої знайшли підтримку у багатьох з його сучасників-діалектологів.

вирішив узятися систематично за її студіювання, надтож позанотовувати те, чому загрожує забуття. Великої надії, щоб цензура дозволила міні мої записи надрукувати, не могло тоді в мене бути, бо саме ж 1880-ими роками розпочалася ера найбільшого протиукраїнського цензурного лютування, ішла сумно-огидна, реакційно-обрусительна доба царя Олександра III. Та заразом думалося, що однаково ж доведеться вести студії ще багато літ, а друкувати може щастиме у Галичині»¹⁹ [277, с. VII].

Видатний вчений був одним з перших, хто приділив значну увагу глибинному дослідженню діалектологічних особливостей окремої локальної території – батьківщини Т. Г. Шевченка, Звенигородщини. Водночас, він *вперше здійснив чи не найповніші записи місцевого музичного фольклору* на той час. Результатом цієї титанічної праці стала об'ємна монографія **«Звенигородщина. Батьківщина Тараса Шевченка з погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками»**, яка була підготована до друку 1930 року, саме в час активних політичних переслідувань вченого. Його усунули від науково-викладацької діяльності, постійно слідкували за висловами «небезпечного буржуазного націоналіста» [див.: 157]. Зрештою, книга так і не побачила світ за життя автора. У Звенигородському краєзнавчому музеї дивом зберігся один із гіпотетично двох існуючих примірників «Звенигородщини» з авторськими правками та підписом: *«Виправити – друкувати»*. Завдяки небайдужим меценатам праця була видана в Черкасах у 2009 р. накладом усього 1000 екземплярів, й одразу отримала широкий резонанс у колах істориків, філологів, етнографів та фольклористів, оскільки містить величезну кількість безцінних свідчень понад 100-річної давнини.

В основу загальної класифікації діалектів української мови А. Кримський поклав морфологічні, фонетичні та особливо лексичні її риси. Ним у різний час було написано безліч статей, книг та підручників

¹⁹ Тут і надалі у цитатах А. Кримського збережено авторський правопис, пунктуацію та стилістику.

з мовознавства та діалектології. У передмові до «Звенигородщини» академік із сумом та подивом зауважував, що цей край був «занедбаний» у попередніх діалектологічних та етнографічних дослідженнях, вочевидь, маючи на увазі насамперед «Этнографическо-статистическую экспедицію въ западно-русскій край» 1880-х років під проводом П. Чубинського та у виданих «Трудах» за результатами цих експедицій. Дещо критично характеризує А. Кримський працю «Нарѣчія, поднарѣчія и говоры южной Россіи», яка із цілої Звенигородщини бере до уваги записи лише з невеликої волості села Багачівки (Звнг) [277, с. V], та й ту «мізерну кількість матеріалу записано без належної точности» [Там само].

Найважливішими для нас є висновки вченого щодо *лінгвістичного поділу території історичної Звенигородщини*. А. Кримський, констатуєчи *відмінності у вимові* місцевого населення центральної частини *Черкаського правобережжя*, поділяв її на *східну («Шевченківщина») та західну («Гуманщина») вздовж річки Гнилий Тікич* [277, с. V–VI] [Карта Г 2.2]. Вважаємо за доцільне долучити об'ємну цитату з авторської передмови до монографії «Звенигородщина»: *«На схід од Тікича, в його лівобережжі, яке тепер справедливо звуть Шевченківщиною, балачка у людей більше-менше така сама, як у наддніпрянських повітах – канівському, черкаському, чигиринському; та цього ніяк не можна сказати про територію на захід од Тікича, про його правобережжя, що й економічно і географічно тягне до Гуманщини. Цю західню Звиногородщину можна було б історично звати «Поточчина», бо то були землі магнатів Потоцьких <...>; любісінько можна гадати, що пани Потоцькі в свою західню частину Звиногородщини переселяли людей не тільки з Гуманщини, ба навіть із сусіднього Поділля, з-над Богу. Так чи йнак, а в мові західної Звиногородщини ще й досі слідні деякі ознаки західньо-українські, нехай менше, ніж – скажемо – на Гуманщині та Липовеччині, а все ж слідно подолянськи (надто в лексиці!). Навіть у місті Звиногородці... нема справжньої одности в мові <...> досвічене вухо раз-у-раз може одрізнити, чи балакає з вами якийсь городянин <...>*

із «Замостя» та «Чернячки» [277, с. VI]. Окрім того, А. Кримський наголошує на тому, що Звенигородщина на півдні межує із Херсонщиною²⁰, тому *близькість до степового українського наріччя* має вагомий вплив на діалект південної Звенигородщини (й усієї Черкащини).

Отже, видатний вчений майже 100 років тому дав безцінні орієнтири для сучасних дослідників *етнографічних традицій правобережжя Черкащини* і, що для нас є актуальним, – їх *розмежування*. Маючи в розпорядженні тезу А. Кримського про поділ Звенигородщини, а водночас, і *Наддніпрящини та Східного Поділля* в межах сучасної Черкащини – на західну та східну вздовж р. Гнилий Тікич, а також вагому кількості фольклорно-етнографічного матеріалу з теренів, де, власне, й пролягає цей кордон, і долучаючи до нього новітні польові матеріали, ми маємо змогу в подальшому співставити діалектологічні висновки із власними етномузикознавчими.

У середині ХХ ст. картографуванню діалектних особливостей української мови присвячували свої праці І. Панькевич (1938), К. Дейна (1938), Ф. Жилко (1955) та інші. За класифікацією та «Картою говорів української мови» Ф. Жилка [257], складеною на основі «Карты южнорусских наречий и говорів» (1871) К. Михальчука та доповненої новішими матеріалами, *кордон середньонаддніпрянського та подільського говорів лежить вздовж умовної лінії Умань–Ставище–Біла Церква–Фастів та не має перехідної зони* [Карта Г 2.3].

Згідно Атласу діалектів української мови 1984–2001 рр. [230], більша частина території Черкащини відповідає зоні **південно-східного наріччя (середньонаддніпрянського говору)**. Межа із зоною **південно-західного наріччя** (а саме – **подільським говором**) на карті позначена **вздовж умовної лінії Умань–Монастирище**. На схід від цього кордону до р. Гірський Тікич автори позначають смугу завширшки приблизно 20 км, «яка містить деякі риси південно-західного наріччя», тобто може трактуватися як *«перехідна»*

²⁰ На той час – Херсонською губернією.

[Карта Г 2.4]. Хоча, судячи з великої кількості карт, які висвітлюють найтонші діалектні показники, межа окремих мовних явищ локалізується *значно східніше* від основного мовного кордону, що пролягає вздовж р. Гнилий Тікич [див. 230: карти на с. 172, 173, 191, 192, 194, 230, 231, 232, 233, 261, 309 та ряд карт, що відображають середньонаддніпрянські та подільські мовні ареали: №№ 369–386, а також лексичні ареали Лівобережжя та Правобережжя: №№ 389–391].

На початку 2000-х років територія правобережної Черкащини знов потрапила у коло активних наукових інтересів лінгвістів та діалектологів. Серед них слід особливо відзначити авторів, роботи яких, найбільш дотичні до обраної нами проблематики, оскільки присвячені вивченню мовних особливостей правобережної Черкащини, питанням **розмежування східноподільського та середньонаддніпрянського мовних ареалів та їх внутрішньої диференціації**. Серед них виділяються праці докторки філологічних наук, професорки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Ганни Мартинової: монографії «Лінгвістична географія правобережної Черкащини» [294], дисертація та монографія «Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика» [297; 298], дисертація «Подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа за даними побутової лексики правобережної Черкащини» [295] та численні статті, присвячені ареально-діалектологічному вивченню території Наддніпрянщини й правобережної Черкащини, а також проблемам картографування [289–293; 296].

У своїх роботах, які містять велику кількість детальних карт, Г. Мартинова розрізняє наступні **діалектні зони** середньої Наддніпрянщини (у межах Черкаського правобережжя): *центральною*, де функціонують говірки з середньонаддніпрянськими особливостями, *північну*, *південну*, *західну* і *східну*, що становлять периферію досліджуваного ареалу [Карта Г 2.5]. У межах цих зон виявлено окремі групи говірок:

- 1) *центральні*, або *наддніпрянські*;

2) *північні середньонаддніпрянські* з окремими рисами середньо- і східнополіського діалектів;

3) *західні середньонаддніпрянські* з елементами подільського й волинського говорів південно-західного наріччя;

4) *східні середньонаддніпрянські* з окремими рисами північної й південно-західної діалектних систем;

5) *південні середньонаддніпрянські*.

У кожній групі говірок в свою чергу наявні острівні мікроареали, що засвідчують особливості їхнього формування [297, с. 23–24].

За твердженням Г. Мартинової, «**основна волинсько-подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа орієнтовно проходить по лінії Біла Церква – р. Гнилий Тікич із незначними відхиленнями частини ізоглос на захід і на схід – західніше Шполи – західніше Новомиргорода, Малої Виски**. Говірки, що поширені західніше Білої Церкви – Жашкова – Умані, кваліфікуються як *східноволинські* та *східноподільські*. Між названими ізолініями фіксуємо смугу **перехідних** говірок середньонаддніпрянсько-волинського і середньонаддніпрянсько-подільського типів» [297, с. 34].

Завдячуючи багаторічним регіональним діалектологічним дослідженням Г. Мартинової у царині етнолінгвістичної географії правобережної Черкащини, які були започатковані акад. А. Кримським і доповнені польовими здобутками й низкою наукових праць його послідовників, можемо співставити та порівняти отримані результати із власними етномузикологічними.

2.2.4. Районування за показниками матеріальної культури.

У контексті поставленої проблеми розмежування етномузичної культури Середньої Наддніпрянщини та Східного Поділля також доволі промовистими є їх відмінності на рівні традиційної матеріальної культури – передусім **народного вбрання та архітектури**.

2.2.4.1. Традиційний одяг. Аналіз історіографічної літератури показав, що питання вивчення українського народного вбрання Середньої Наддніпрянщини та Східного Поділля можна умовно розділити на п'ять хронологічних етапів. Період XVII ст. – першої половини XIX ст. – час, коли почали з'являтися письмові свідчення, що містили інформацію щодо одягу населення цієї території. Праці Г. Боплана [232], Д. П. Де ля Фліза [252; 253] є важливими для визначення архаїчних типів строю, способів ношення, колористики, обрядових функцій. Період з другої половини XIX ст. до початку XX ст. характеризується систематичними етнографічними дослідженнями, накопиченням масивного етнологічного матеріалу та початком його ґрунтовного наукового осмислення (праці П. Чубинського [334], Е. Руліковського [353], Хв. Вовка [241] та інших). Часовий проміжок між двома світовими війнами ознаменований діяльністю Етнографічної комісії ВУАН, Музею антропології та етнології ім. Ф. Вовка та Всеукраїнського етнографічного товариства. Значну увагу вивченню народного одягу українців приділили А. Кримський [277], В. Білецька [231] та ін. Починаючи з середини XX ст., дослідження проблематики народного вбрання українців стало окремим напрямом вивчення народної культури. З-поміж таких праць вирізняються, наприклад, публікації К. Матейко [300], Т. Ніколаєвої [308] та інших. З 1991 р. по 2017 р. на ґрунті національного відродження посилився інтерес дослідників до вивчення народного строю. З'явилися вагомі дослідження в цій галузі Л. Пономар [317], Т. Кара-Васильєвої [267], Г. Стельмащук [330], Л. Булгакової-Ситник [235] та ін. [351, с. 48–49].

Ґрунтовне багаторічне дослідження народного одягу українців правобережжя Черкащини проводить Володимир Щибря. Певним узагальненням його збирацької та аналітичної роботи наразі є кандидатська дисертація «Народний одяг Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XXI століття: локальні особливості, розвиток», захищена у ІМФЕ у 2017 р. [351]. До наукової бази цього дослідження залучено широке коло

матеріалів з власної етнографічної колекції автора, де представлені види народного одягу різних просторових зон регіону кінця XIX – середини XX ст. У своїй роботі В. Щибря детально розглядає кожен елемент традиційного костюму окреслених теренів, знаходить локальні відмінності, на основі чого здійснює етнографічне членування та виділення локальних зон, визначає межі поширення різновидів одягу, конкретизує сфери їх побутування та функції. Однак, за словами дослідника, *в етнографічній науці відсутні спеціальні регіональні праці, що вирішували б проблему етнографічного поділу регіону за ознаками комплексу традиційного вбрання, тож межі території етнографічних субрегіонів Середньої Наддніпряниці слід співвідносити із межами поширення середньонаддніпрянського говору*, визначеними за матеріалами Атласу української мови [351, с. 7].

Наведемо *спільні риси* елементів традиційного вбрання Середньої Наддніпряниці і Східного Поділля, спираючись на досвід польових досліджень та публікації В. Щибрі.

- найбільше таких рис виявляє верхній одяг (кожухи); межі побутування цього типу вбрання доволі широкі;
- сорочки з безуставковим кроєм рукава;
- переважання сорочок з підточкою («підтичкою»);
- побутування плетеного поясу технікою ручного плетення «спренг» (від англ. “*sprang*” – II форма дієслова “*to spring*” – «перестрибувати», «пружинити», «виникати»).

Відмінності у елементах традиційного одягу та його особливості на теренах Середньої Наддніпряниці та Східного Поділля, для кращого наочного сприйняття подамо у вигляді Таблиці 1.

Таблиця 1. Регіональні відмінності в елементах традиційного вбрання

Середня Наддніпрянина	Східне Поділля
- наявність нагрудного одягу («гирсет» або «горсет»);	- відсутність нагрудного одягу;
- відсутність техніки вишивки «низинки»;	- вишивка «низинка» («низь»);
- побутування плахти як різновиду поясного одягу;	- відсутність цього елемента у традиційному костюмі регіону;
- «запаска» як різновид буденного одягу;	- переважання «запаски» («обгортки») як святкового одягу;
- переважання свити (верхній одяг) з відрізною спинкою та густо призібраними «бочками»;	- переважання прямих свит;
- колір оздоблення (вишивки) натільного одягу: білий (більш давній тип), у Черкаському повіті – поліхромне оздоблення (жовтий, зелений, червоний, чорний, сизий, коричневий кольори);	- чорний колір оздоблення натільного одягу – домінує;
- головні убори: рудименти очіпка, «зборника», «чушки»;	- відсутність очіпка, «зборника», «чушки»; побутування «каптура»;

Цікаве свідчення про відмінності у традиційному вбранні різних куточків правобережжя Черкащини та їх сприйняття сільськими людьми кінця XIX ст. знаходимо у «Звенигородщині» А. Кримського. Наводимо порівняння, записане академіком зі слів мешканця с. Колодистого (нині належить до Тальнівського р-ну) Івана Лисака. *«А як побачить наш народ на других народах одежу, як прийде до нас у силу який із другого сила, наприм. із Глібичка Гуманського оповіту, то вони як прийдуть до нас у силу, то наш народ сміється із їх одежі. У їх, зараз, і картуз: ни дуже широкий верх; околиця висока; козирок – повибивані рубці, і над козирком широка*

ремінцяка. Кухвайка – ни з одної матерії буде спереду з чорної матерії, а ззаду з рабої. Штани найбіли білі. Кожухи – під стан, так як свита; а то білше всього носять кирийки. Сорочки – нима зборів; на шиї комір вишитий заповочкою, і пазуха. То наш народ каже: «На пазусі – празники свата Покрова», бо в нас хоч і повишиваті пазухи, то ни так: у нас вишиє густо квіточки. То нам гарніце, а їм теж смішно з нас. Вони сміються із наших комірів, вони кажуть: «вухачі», бо в нас комірі з закотою, широкі; а наші на їх кажуть: «копилці», бо вони довгошиї, а їх комірі – як пилка. І на жінках глібічанських – то **намісті спідниці то запаска; нею так обгортаїться, як якою радниною, наче береться сажу траси. А вона і до церкви іде у запасці і в кирейці.** Запаска робиться із вовни овечої, с чорної, тіки, на ні три смужки з білої вовни або з покраяної. І на дівчатах теж ни так, як на колідиських або де і на других селах таки у нашім Звенигородоцькім оповіті»²¹ [277, с. 47].

Тож, як бачимо, кількість відмінностей у традиційному одязі досліджуваних регіонів помітно вища, аніж спільних ознак між ними.

Згідно твердження В. Щибрі, яке спирається на аналізі великої кількості польового матеріалу та публікацій з цих теренів, **межа Східного Поділля та Середньої Наддніпряниці пролягає орієнтовно у межиріччі Гнилого та Гірського Тікичів. Східніше Гнилого Тікича подільські риси практично не зустрічаються, аналогічно, як і наддніпрянські – західніше Гірського Тікича. Тож територія між цими річками трактується як широка смуга перехідної зони.** Подальше уточнення кордонів досліджуваних теренів за показниками традиційного вбрання вимагає фронтального польового обстеження регіону методом «з села в село» та глибокого аналізу отриманих матеріалів.

2.2.4.2. Традиційне будівництво правобережної Черкащини загалом є темою маловивченою. Ніхто з відомих нам дослідників народної архітектури не зосереджував увагу в своїх працях на уточненні кордонів

²¹ Збережена авторська орфографія та пунктуація.

на цих теренах. У нашій роботі ми спираємось на усні свідчення визнаного українського дослідника традиційної архітектури, доктора мистецтвознавства Романа Радовича, який протягом багатьох років очолював Національний музей традиційної архітектури та побуту у Львові. Крім того, стали у нагоді видання етнографки Тамари Косміної «Сільське житло Поділля. Кінець XIX – XX ст.» [271] та «Українське народне житло» [340]. Деякі праці Т. Косміної у співавторстві з іншими дослідниками містять узагальнені карти розмежування основних історико-етнографічних регіонів України за показниками матеріальної культури [338].

Наведемо етнографічний опис селянського житла з теренів Східного Поділля (с. Доброводи Уманського району на Черкащині) за описом Т. Косміної [340]: «Традиційною для південних лісостепових районів Київщини була вільна забудова двору з віддаленим від вулиці розташуванням житла, обернутого вікнами чільної стіни на південь, а причілком – на схід. Господарські будівлі двору розміщували перед вікнами хати, відділяючи їх від чистого двору плетеним тином.

Обмазані глиною і побілені стіни хат на Київщині завершували чотирисхилим солом'яним дахом, покритим зв'язаними сніпками з розвинутим гребенем («верхом»). Зверху спілки притискували рядом схрещених жердин та викладали по рогах сходинками («китицями»).

Народна художня фантазія яскраво проявилася у кольорово-орнаментальному оформленні всіх споруд двору. Тонке відчуття кольору сприяло виробленню усталених прийомів – інтенсивне забарвлення господарських будівель контрастувало до білих стін житла, які прикрашали переважно рослинним мальованим орнаментом. Типовими місцями розташування розпису був фриз («підстрішина») та обрамлення вікон. У композиціях орнаментів переважали мотиви «бігунця», «хмелика», «квітки». *Кольорова гама народного одягу [східноподільської зони – Г. П.] узгоджується з колористикою житлового комплексу».*

За інформацією Р. Радовича, більшість явищ та елементів традиційної архітектури, притаманних Східному Поділлю, побутують й значно східніше,

ближче до Дніпра, включно із прибережними районами Черкащини (наприклад, риси традиційного будівництва житла, відомі на Вінниччині та Уманщині прослідковуються й у Корсунь-Шевченківському та Канівському районах Черкащини). Тому *кордон між Східним Поділлям та Середньою Наддніпряниною за показниками традиційної архітектури вважається не чітким, розмитим та складним для диференціації* (принаймні, згідно з матеріалами, якими оперують сучасні науковці у цій галузі). Цього не можна сказати про межу *правобережної та лівобережної традиції сільського будівництва, які чітко різняться за сукупністю ознак*. Відносну однорідність традиції народного будівництва усього Черкаського правобережжя підтверджує й В. Самойлович [320]. На карті, вміщеній у книзі цього автора, межа між Середньою Наддніпряниною та Поділлям проходить практично вздовж сучасного західного кордону області [Карта Г 3.2]. Загалом, з огляду на доволі серйозні картографічні огріхи²², ми вагаємось, чи вважати це джерело за науково обґрунтоване. Втім, не наважуємось й відкидати цю роботу – адже вона практично єдина містить карту цієї місцевості, укладену саме за комплексом ознак традиційної архітектури.

Згідно карти поділу етнографічних регіонів України за комплексами ознак матеріальної культури – житла та одягу Т. Косміної та О. Косміної [338], *межа між Поділлям та Середнім Подніпров'ям*²³ *пролягає вздовж р. Гірський Тікич*, а на півдні (Кіровоградщині) проходить помітно західніше від р. Синюхи²⁴ [Карта Г 3.1]. Однак, слід відзначити, що наведена карта є досить приблизною і має радше загальноознайомче, ніж власне наукове значення.

²² Як от численне співпадіння меж історико-етнографічних зон із сучасними адміністративними кордонами областей, зображення на цій мапі каскаду водосховищ на Дніпрі, які ще не були побудовані у досліджуваній історичний період кін. XIX – поч. XX ст. тощо.

²³ Зберігаємо тут термінологію авторів карти.

²⁴ Варто нагадати, що р. Синюха утворена злиттям трьох річок – Гірського Тікича, Гнилого Тікича та Великої Висі. Впадає Синюха у Південний Буг на території Миколаївської області.

2.3. Етнографічно-фольклористичні та етномузичні дослідження регіону.

2.3.1. Матеріали та дослідження кінця XIX – першої половини XX ст.

У 1830–1840-х роках на хвилі «національного піднесення» у світі помітно посилювався розвиток краєзнавства, географії та етнографії. В цей час виникає ряд наукових осередків – етнографічних товариств у різних країнах. У 1845 р. «Російське географічне товариство» (РГТ) виникло й у столиці тодішньої Російської Імперії – Петербурзі, отримавши широку різногалузеву програму наукових пошуків в тому числі й у Наддніпрянській Україні [244].

Під впливом РГТ у 1851 р. при Київському університеті була заснована *Комісія для опису губерній Київської навчальної округи* на кшталт наукового товариства [243], що займалася науковими дослідженнями тодішніх українських губерній – Київської, Чернігівської, Полтавської, Волинської й Подільської. У складі Комісії працювали відомі вчені Київського університету та культурні діячі, серед яких М. Бунге, П. Павлов, В. Шульгін, А. Метлинський, Д. Журавський, М. Маркевич та інші.

У 1848–1857 роках РГТ та Київський навчальний округ поширили у наддніпрянських губерніях України програму для складання описів місцевих старожитностей. Одним із перших серед тих, хто одержав таку програму для кореспондентської роботи у селах Наддніпрянщини, був український етнограф французького походження, придворний лікар-хірург, художник-аматор *Домінік П'єр Де ля Фліз (1787–1861)*. Його безперебійні альбоми [252; 253]²⁵ та рукописні свідчення, які дійшли до нашого часу, є одними з перших ілюстрованих етнографічних видань з теренів Київщини середини XIX ст., які демонструють різні аспекти культури та побуту селян у їх географічному порівнянні. Водночас альбоми

²⁵ Зокрема, найбільш актуальні для нас «Етнографічний опис селян Київської губернії» (третій альбом, 1854); «Коротка етнографія Київської губернії» (1854) та інші.

Де ля Фліза є унікальним українським явищем, зумовленим активізацією культурного й наукового життя наддніпрянської України того періоду.

2.3.1.1. Витоки. Не можна оминати великий внесок у вивчення народної творчості правобережної та лівобережної України її генієм, уродженцем правобережної Черкащини **Тарасом Шевченком**. Перші цілеспрямовані зацікавлення Т. Шевченка українською етнокультурою пов'язані з його задумом видання «Живописної України» [273]. З 1843 р. Т. Шевченко багато подорожує містами і селами центральної України, записує народні пісні та легенди з вуст селян, робить замальовки місцевих краєвидів, народних типів, житла та одягу [329, с. 7].

Підготовка запланованого Т. Шевченком другого випуску альбому «Живописна Україна», в який, за його задумом, мали увійти етнографічні сюжети про народну обрядовість («Жнива», «Перезва», «Похорони молодої»), спричинилися до участі поета у роботі **Київської археографічної комісії**. З літа **1845 р.** він виконує доручення Комісії і збирає фольклорно-етнографічні та історичні відомості на Полтавщині, Київщині та Чернігівщині [329, с. 7]. Особливий інтерес у Шевченка викликала весільна обрядовість, яка згодом широко відбилася у його поетичній та малярській творчості [329, с. 9]. Із неймовірною етнографічною правдивістю ним також описані обряди родин, хрестин, кумівства тощо.

Етнографічні відомості та тексти пісень (переважно дум, історичних, козацьких, ліричних тощо), інколи з нотними транскрипціями різного ступеню достовірності (із супроводом-гармонізацією чи без) з території правобережної Черкащини (зокрема з Чигиринщини) та її околиць знаходимо й у виданнях **П. Куліша** [263; 263; 48, с. 309], **З. Доленги-Ходаковського** (опубліковано в 1974 р.) [26], **М. Максимовича** (1834, 1876) [126; 286], **М. Закревського** [41, с. 196] та інших.

На зламі XIX та XX століть фольклорно-етнографічні матеріали та наукові розвідки, у т. ч. з правобережної України, публікувалися також у щомісячному історико-етнографічному та літературному часописі,

що друкувався російською мовою, *«Кіевская старіна» (1882–1906)*. Із 1907 р. видання змінило назву на «Україна» та почало друкуватися переважно українською. Журнал відіграв значну роль у розширенні історико-краєзнавчих, топографічних, демографічних досліджень в Україні [312].

2.3.1.2. Початки нотного документування народної музики.

Не оминув своєю увагою Черкащину й фундатор української композиторської школи та професійної фольклористики – *Микола Лисенко*.

В укладених ним *«Збірниках українських народних пісень для хору»* (Київ, 1886–1903) знаходимо 10 пісень із правобережної Черкащини – з Черкаського, Чигиринського, Звенигородського повітів та з м. Черкаси²⁶. Це загалом лірика – пісні побутові, родинні, про кохання, «парубочі», козацька та історична.

Серед 6-ти випусків *«Збірників українських пісень»* (Лейпциг–Київ, 1868–1895) також наявний ряд творів, записаних М. Лисенком на Канівщині, Чигиринщині, Черкащині, «з-під Уманя» та ще 1 походить із с. Керелівка й наспівана М. Лисенкові Тарасом Шевченком. Більшість із них – козацькі, чумацькі, родинно-побутові, про кохання, «парубочі», жартівливі тощо²⁷.

Проте, на жаль, серед записів М. Лисенка з Черкащини обрядові наспіви практично не трапляються.

Варто також згадати фольклорно-етнографічну дослідницьку діяльність *Андрія Конощенка* (справжнє прізвище – Грабенко) (1857–1932), українського фольклориста та музикознавця. Працював переважно на Єлизаветградщині, Київщині, Полтавщині, Одещині та Херсонщині,

²⁶ З 5-го десятка 2 пісні – парубоча та вулична з Черкаського та Чигиринського пов.; з 7-го десятка – козацька і родинна з с. Дахнівка (нині в межах м. Черкаси); з 8-го десятка – побутова з Черкас; з 10-го десятка – про кохання із Звенигородського пов.; з 11-го десятка – історична та побутова з Черкас та епічна із Звенигородщини; з 12-го десятка – про кохання – із Черкас.

²⁷ У 1 томі: 3 ліричні та 1 гайдамацька з Канівщини, 1 історична «з-під Уманя»; у 2 томі: 1 чумацька і 1 козацька з Канівщини; у 4 томі: 3 козацькі і 1 чумацька з Канівщини, 1 побутова з с. Керелівка (Звнг), записана з вуст Т. Шевченка, а також родинно-побутова з Чигиринщини; у 5 томі: 2 парубочі та 2 про кохання з Чигиринщини, 1 жартівлива з Черкащини; у 6 томі: 9 побутових з Черкаського повіту та 1 з Чигиринщини.

записавши загалом близько тисячі народних пісень. Згодом уклав більшість творів у збірки українських народних пісень – «Українські пісні» (1900) та «Українські пісні з нотами» (3 «сотні», Одеса, 1909). У перших двох доступних «сотнях» знайдено лише 1 зразок побутової лірики з Чигиринщини та ще кілька пісень із сусіднього Олександрівського повіту Кіровоградщини [220].

Не зважаючи на всі зазначені студії та видання, на початку ХХ ст. етнографія і фольклористика правобережної Черкащини залишалися практично не вивченою. Вперше цей факт засвідчує академік Аг. Кримський: *«В виданій од «Отдѣла»²⁸ збірці «Малорусскія народнія преданія и рассказы» М. Драгоманова (К., 1876) ми побачимо лиш три короткі легенди <...> з с. Кайтанівки <...>. Сильно вражає нас той факт, що Звиногородщині не приділила уваги й пам'ятная «Этнографическо-статистическая експедиція въ западно-русскій край» 1870-их р.р. під проводом П. П. Чубинського. В величєнних, аж семитомових, «Трудахъ» тієї «Експедиції» ми не знайдемо ані яких-небудь вірувань, записаних на Звиногородщині, ані чогось із т. зв. «народного календаря», ані однієї казки, ані однієї обрядової пісні», окрім «13 маленьких пісеньок <...> коли тимчасом той велетенський V-тий том має в собі 1209 сторінок дрібного друку!.. Зanedбано Звиногородщину й у VII-му томі «Трудовъ», де <...> з цілої Звиногородщини взято на увагу тільки волость села Багачівки» [277, с. V]²⁹.*

«Ба й перед тією «Експедицією», коли щось із звиногородського фольклору й діставалося-таки до друку, то це траплялося дуже й дуже зрідка» [277, с. 145]. До таких винятків належать тексти 10-ти обрядових (5 весільних пісень та 5 щедрівок) із правобережної Черкащини у чи

²⁸ «Юго-западный Отдѣл Русского Географического Общества», створений у 1870-х рр. у Києві.

²⁹ У той же час у «Трудах» є кілька пісень із Чигиринщини та інших районів [220, с. 104; 334, Т. 4 : Обряды, с. 130–132, 138, 349].

не найбільшій на той час збірці українських народних пісень **А. Л. Метлинського**³⁰ «*Народнія южнорусскія пѣсни*» (Київ, 1854 [128])».

У 1880-х роках ХІХ ст. в с. Лебедин (нині –Шпол.) **М. Васильєв** записав тексти заробітчанської «Ой горе, горе нам буде» [218, с. 661] та рекрутської пісні «Уродився та й Шевченко» [166, с. 137]. Історична пісня «Ох, як поїхав наш пан Лебеденко» зафіксована **В. Кравченком** наприкінці ХІХ ст. в Чигиринському повіті [48, с. 502, 502; 220, с. 104].

У львівському багатотомному виданні «Матеріали до української етнології» (1919) вміщено описи весільної обрядовості Уманщини в селах Дуброва та Гордашівка [301]. Також в першій половині ХХ ст. знаходимо поодинокі записи М. Гайдая, А. Шмиговського, О. Прокоф'єва, А. Лиходія у селах Чигиринщини та інших повітах правобережної Черкащини [220, с. 105].

Однак, ці поодинокі записи аж ніяк не можуть дати повного уявлення про жанровий склад пісенного фольклору та його музично-стилістичні особливості у цьому регіоні, тому правобережна Черкащина у той період все ще залишалася маловивченою.

2.3.1.3. Записи Агатангела Кримського на Звенигородщині. Чи не вперше детальну фіксацію текстів народних пісень чималої частини правобережної Черкащини, а саме – колишнього Звенигородського повіту³¹, а також докладний опис побуту, звичаїв, обрядів та світогляду місцевого населення **здійснив академік Агатангел Кримський** у вже згаданій нами монографії «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного і діалектологічного», що була підготована до друку в **1930 р.** та видана у Черкасах аж у 2009 р. [277]. Ця важлива праця містить надзвичайно цінні етнографічні відомості про явища, більшість із яких сьогодні вже зникли з ужитку та пам'яті носіїв.

³⁰ А. Л. Метлинський (1814–1870) – професор Харківського й Київського університетів, поет. Вивчав діалектні особливості українського фольклору.

³¹ Сучасні Звенигородський, частини Городищенського, Лисянського, Тальнівського, Катеринопільського та Шполянського районів.

Книга включає етнографічні та діалектичні матеріали, зібрані протягом 40-ка років самим автором (з початку 1880-х рр.) або ж місцевими фольклористами-аматорами, яких налічувалось понад два десятки осіб³². Збирацька робота відбувалася за запитальниками, складеними самим академіком, а згодом – і членами Етнографічної Комісії Української Академії Наук³³, а також як відповіді на розіслані *«по всіх закутках України докладненькі програми з запитами для збирання етнографічних даних»*³⁴. Ці матеріали відображають світогляд, вірування, побут, традиційну культуру та обрядовість, подану мовою, максимально наближеною до місцевого діалекту. Вражає скрупульозність до відбору розміщеного в книзі матеріалу, особистий контроль автора над правильністю викладених записів, а також ґрунтовні коментарі стосовно найтонших деталей, посилання на доступні на той час літературні джерела, порівняння зразків тощо³⁵.

³² Серед них – В. Доманицький, П. Шалієвський, Д. Коваленко, С. Паламаренко, О. Панасевич, І. Лисак та ще чимало інших відомих та маловідомих діячів. Велика кількість зібраних матеріалів не збереглася, особливо в ті часи, коли кореспонденти під страхом арешту нашвидкуруч вимушені були нищити усі рукописи, ще не надіслані А. Кримському.

³³ Більшість – уродженці Звенигородщини: Софія Терещенко(ва) – тодішня завідувачка краєзнавчого музею у Звенигородці, дійсний член Етнографічної комісії ВУАН; Микола Левченко – науковий секретар історико-філологічного відділу, а з 1924 р. – постійний позаштатний співробітник Кабінету арабо-іранської філології; з 1928 р. – дійсний член Етнографічної та діалектологічної комісії ВУАН, керівник друкарні ВУАН та прийомний син А. Кримського [259, с. 99]. М. Левченко – автор визначної фольклорної збірки *«Казки та оповідання Поділля в записах 1850–1860 рр.»*. Був заарештований раніше за А. Кримського, у 1930-му році, а після повернення із заслання вчинив самогубство, що завдало Кримському великого удару (див. про це, зокрема, у листі Кримського до В. Вернадського [237, с. 331; 157]).

³⁴ Відгукнулася на запити комісії ціла «хмара кореспондентів». Відповіді від них з різних куточків України, зокрема й зі Звенигородщини, почали надходити протягом 1926–1928 рр. [277, с. VIII].

³⁵ Усі матеріали, які надходили Кримському, він ретельно переглядав та пильно перевіряв на місці, в самій Звенигородщині, інколи навіть знаходив тих самих інформантів. Як виявилось, до друку придатною стала лише невелика частина тих записів. Попри те, що до збирацької роботи бралася сільська освічена молодь, на яку вчений покладав великі сподівання, результат подекуди виявлявся протилежним. Адже, спеціальної підготовки з роз'ясненням цінності та потреби у дбайливому записі старовинних звичаїв молоді збирачі не мали, тому часто-густо давали марні або безглузді відповіді (мовляв, *«таких забобонів у нас давно нема»*, *«я такими дрібницями не займаюсь»* чи *«я ни професор, щоб я вам сказав, у кого од неба ключі і хто живе на ньому: воно мені не потрібне! Пока – до свіданія!»*) [277, с. 422]), цитували сторінки

Усього монографія містить 28 параграфів, які академік розподілив на три взаємопов'язані розділи:

- опис селянського життя;
- фольклор *Звенигородщини* з його казками, оповіданнями, історичними переказами, обрядовістю та піснями (розділ також включає народний «баб'ячий» календар, що починається з 1 вересня, вірування, прикмети тощо);
- лінгвістично-граматичні і діалектичні спостереження та дослід.

Чи не найгрунтовніше в книзі подано етнографічні записи. Для нас особливий інтерес в монографії становить детальний опис календарних³⁶ та родинних обрядів (більшість з яких наразі вже вийшла з побутового ужитку та пам'яті респондентів) і, власне, значна кількість *текстів обрядових пісень*³⁷, серед яких *весільні, зимові колядки та щедрівки, веснянки, купальські та петрівки*.

У розділі монографії, присвяченому календарній обрядовості бракує цілого місяця – серпня, який відповідає розділу «*Жнива*»³⁸. Оригінал

з підручників фізики та ін., або ж, навпаки, неправдиво засвідчували у своїх відповідях, що зафіксували в своєму селі усе те, що було в універсальному запитальнику, розрахованому на його застосування у всіх регіонах України.

³⁶ Серед календарних звичаїв та обрядів Кримським зафіксовані й такі, що навіть на кінець XIX – поч. XX ст. вже були справжнім раритетом не лише для Звенигородщини, наприклад: «каганця женити» («свічку женити») на свято Симона Стовпника (1 вересня), «проганять колядку на дуба» на Водохреща, «справлять Кострубонька» («Коструба») на початку весни, відзначати «Лоскотавчині проводи» («розигри», «брики», «регітний день») у понеділок першого тижня Петрівки та «гонити шуляка» того ж дня тощо.

³⁷ Необрядові ліричні пісні автор включає до книги хіба як приурочені до певного календарного періоду, зазначаючи це у коментарях. Їх у монографії усього кілька десятків.

³⁸ Про те, що вчений підготував його, маємо конкретне свідчення: «*про жнива, з якими обрядами зажинають, з якими дожинають, то що, буде ширша мова вже в липні, в особному розділі*» [277, с. 412]. Побіжно йдеться про період жнив також і у двох примітках [277, с. 401, 410]. Проте, чому розділ так і не увійшов до монографії – дотепер не відомо. Існує свідчення про те, що праця була піддана жорстокій критиці анонімних рецензентів, які звинуватили автора у описі старих «куркульських» звичаїв дореволюційної Звенигородщини. Автор рецензії вщент розкритикував А. Кримського в милуванні старим і у «ворожості» до нових явищ [251; 238, с. 351].

М. Глушко у своїй рецензії на монографію А. Кримського [357, с. 8] припустив, що фрагменти цього «відділу» опублікував у 1991 р. в республіканській газеті «Культура і життя» М. Гуць, присвоївши йому назву «Щоб покинули жати та йшли колядувати»

рукопису цього розділу наразі зберігається у Відділі рукописів *ЦНБ ім. В. Вернадського НАН України у фонді XXXVI під № 145* [238, с. 350–351]. Він був віднайдений *Галиною Виноградською у 2012 р. Дослідниця вперше опублікувала частину «Жнив»* у статті «Неопублікований розділ «Жнива» А. Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного» [238]. Це частина тексту А. Кримського, що відповідає етнографічному опису жнив на Звенигородщині (19 сторінок рукопису). Другу частину, де, власне, містяться тексти жнивних пісень (64 одиниці – 13 сторінок рукописного тексту), Г. Виноградська планувала надрукувати у наступному номері журналу, та із певних причин цього не сталося³⁹. Фотокопії автографу цього – текстового розділу подано у Додатку В дисертації.

Чи не найповніше представлена у монографії весільна обрядовість. Докладний опис ходу 8-денного весільного обряду та тексти пісень, кількість яких у монографії сягає 422 од., вчений представляє на прикладі найповнішого матеріалу, яким він володів – записів С. Терещенко(вої) у с. Попівка 1928 р. Для порівняння автор подає власні записи 1890 р. із сусідніх із Попівкою Озірної та Неморожі та 15 текстів, зафіксованих О. Панасевичем у с. Гусакова у 1897 р. Як окремий підрозділ подано записи 1878 р. етнографа Андрія Димінського з містечка Лисянка за програмою проф. Ол. Кістяківського, адже у цих матеріалах вчений підкреслював деякі відмінності порівняно з попередніми.

Оскільки в центрі уваги вченого була передусім регіональна діалектологія, то єдиним «недоліком» «Звенигородщини» для етномузиколога є *повна відсутність нотацій* цього багатющого пісенно-обрядового матеріалу. Втім, саме ця обставина стала у нашій роботі

[248]. М. Глушко завбачив схожість характеру цього етнографічного матеріалу та форму його подачі із стилем викладу етнографічних і фольклорних текстів у «Звенигородщині».

³⁹ Дослідниця люб'язно надала фотокопії усього рукопису розділу «Жнива» А. Кримського, зроблені нею у архіві ЦНБ, для залучення до нашої дисертаційної роботи [Додаток В].

поштовхом розпочати власні експедиційні пошуки «слідами А. Кримського» (про це мова йде у підрозділі 2.3.3).

2.3.1.4. Початки звукового документування народної музики на правобережній Черкащині (як і на усій Наддніпрянській Україні) покладені Кабінетом музичної етнографії Всеукраїнської академії наук, створеного на початку 1920-х рр.⁴⁰ та очолюваного *Климентом Квіткою*. Про це детально пише І. Довгалюк у своїй монографії, присвяченій вивченню початків та історії розвитку звукозапису народної музики в Україні [25]. Впродовж 7 років єдиним штатним працівником Кабінету був сам К. Квітка [25, с. 470]. Його помічниками були позаштатні працівники, одним із яких став тодішній студент Музичного Інституту ім. М. Лисенка *Тимофій Онопа*. У Кабінеті він займався упорядкуванням і переписуванням рукописних матеріалів, а згодом також працював як збирач та транскриптор на Кафедрі української етнографії [25, с. 471], тож неабияк доклався до створення майбутнього фонографічного архіву.

У 1930-х роках було організовано кілька експедиційних бригад, які проводили велику кількість польових збирацьких виїздів. У одній з таких експедицій у липні **1936 р.** бригада Т. Онопи записала на фоновалики низку обрядових і звичайних пісень⁴¹ у с. Шевченкове Вільшанського району на Київщині⁴². А в с. Лип'янці (Шпол) влітку **1937 р.** від місцевих колгоспниць народні пісні фонографував історик та фольклорист Григорій Нудьга [25, с. 496]. Отже, експедиційні записи Кабінету музичної етнографії по праву можна вважати *першими фоновзаписами традиційної музики на території сучасної Черкащини*.

⁴⁰ 20 липня 1920 р. К. Квітку було обрано на посаду співробітника УАН для студіювання народної музики. Наказ про створення Кабінету музичної етнографії датується 1 вересня 1921 р., а фактичне його відкриття відбулося у жовтні 1922 р. [25, с. 467].

⁴¹ Облікові картки, що зберігалися в Інституті українського фольклору // Архівні наукові фонди рукописів та фоновзаписів ІМФЕ. – Ф. 8. – Од. зб. 1233. – Арк. 376–377 (посилання подається за: [25, с. 496]).

⁴² Нині смт Вільшана належить Городищенському району, а с. Шевченкове – Звенигородському району.

У Передстеповому правобережжі (нинішній Кіровоградщині) перші фонозаписи, серед яких весільні звичаї та пісні, Т. Онопа здійснив у 1930 р. [25, с. 482], а у 1938 р. архів Кабінету поповнився записами інструментальних капел із двох скрипок та бубна, а також багатоголосного співу з с. Кам'янка Черкаського округу [25, с. 497]. На сьогодні ці матеріали частково оцифровані та зберігаються в Архівних наукових фондах ІМФЕ у Києві. За словами провідної дослідниці історії фонографування народної музики в Україні І. Довгалюк, вони «поправу вважаються безцінним звуковим документом української народної музичної культури першої половини ХХ ст.» [25, с. 524]. Теперішніми співробітниками Інституту, зокрема О. Вовком, А. Флатовою та іншими складені детальні електронні реєстри оцифрованих записів 1930-х та пізніших років. Нотації деякі творів періодично потрапляють у різні регіональні чи тематичні збірники. Натомість питання з їх оприлюдненням в окремому виданні наразі залишається відкритим.

2.3.2. Етномузикознавчі дослідження краю у другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст.

2.3.2.1. Експедиції ІМФЕ ім. М. Рильського на правобережну Черкащину. У 1950–1980-х рр. етномузикологічне вивчення Черкаського правобережжя проводилися співробітниками *Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського*, серед яких – І. Березовський, В. Бойко, З. Василенко, А. Гуменюк, Г. Дзеря, С. Істомін, Н. Кучережко, В. Матвієнко, Г. Несен, О. Правдюк, М. Родіна, В. Смовж, В. Спінатьєв, П. Шульга, Л. Яценко та інші. Маючи у розпорядженні лише електронні реєстри до цих записів⁴³, можемо зробити наступні висновки. Експедиції проводилися щорічно у кілька етапів. За один етап в середньому опрацьовувалося 1–2 села. Робота не мала системного характеру, фронтальні експедиційні обстеження не практикувалися. У полі

⁴³ Реєстри з архіву ІМФЕ були оприлюднені О. Вовком в рамках конференції «Слов'янська мелогографія» у травні 2016 р. (НМАУ, Київ).

збирачі працювали переважно групами по 2–3 особи. Фіксація відбувалася на стрічкові бобіни. У кожному селі було записано приблизно від 5 до 15 вокальних або інструментальних творів (у 1970–1980-х роках кількість одиниць запису в збирацькому сеансі помітно зросла, очевидно, у зв'язку із більшою доступністю засобів звукозапису – магнітофонів та плівок). Виконавцями були солісти, дуети, тріо, мішані гурти, колгоспні хор-ланки, «народні» хори тощо.

Пріоритет надавався ліриці, подекуди доволі пізній (420 од. із наявних 900 у реєстрі) та весільним пісням (197 од.). Більш архаїчна – календарно-обрядова пісенність представлена у цих записах досить скромною кількістю зразків⁴⁴, бо, скоріше за все, не була головною метою тих експедицій.

Записи ІМФЕ до 1980-х років локалізуються у наступних районах правобережної Черкащини: Городищенському, Звенигородському, Жашківському, Кам'янському, Канівському, Катеринопільському, Корсунь-Шевченківському, Маньківському, Смілянському, Тальнівському, Уманському, Христинівському, Чигиринському та Шполянському. Архів містить також музично-етнографічну інформацію з одного або кількох сіл кожного району. Поза увагою збирачів залишилися Черкаський, Лисянський та Монастирищенський райони.

Ці записи є дуже цінним надбанням регіональної фольклористики повоєнного періоду. Вочевидь, вони становлять великий інтерес у галузі вивчення давньої місцевої виконавської стилістики та динаміки регіональної традиції. Однак, найдавніші фольклорні жанри, які на той час ще можна було зафіксувати на цій території, на превеликий жаль, у цьому архіві майже не представлені.

У 1980-х роках польове дослідження правобережної Черкащини – у селах Керелівка (Шевченкове) та Стецівка (Звнг) – проводила *Людмила*

⁴⁴ 3 колядки, 21 веснянка, 4 купальські, 4 петрівки із майже 900 описаних у реєстрі одиниць запису.

*Іваннікова*⁴⁵. Нею було зафіксовано ряд календарних, весільних та ліричних пісень. У 1983 р. *Олена Чебанюк* відвідала с. Стеблів (КрШв), в якому записала велику кількість весільних (понад 90 од.) та побутових пісень. *Людмила Єфремова* здійснила чимало збирацьких сеансів у кількох селах Городищенського, Монастирищенського, Смілянського районів.

Транскрипції записів різних років із величезного архіву ІМФЕ можна знайти у різноманітних жанрових та регіональних антологіях, збірках тощо, які регулярно видає цей Інститут.

2.3.2.2. Експедиції Київської консерваторії. У 1980-х рр. експедиціями *Київської державної консерваторії* були системно обстежені села подільської частини Черкащини – *історичної Уманщини* – сучасних Жашківського, Лисянського, Маньківського, Монастирищенського, Тальнівського, Уманського та Христинівського районів. У складі експедицій працювали Олена Мурзина та Євген Єфремов (керівники), Олена Шевчук, Ірина Клименко, Світлана Копил (Протасова), Алла Загайкевич та багато інших, переважно, тодішніх студентів консерваторії⁴⁶. Була записана велика кількість фольклорних зразків різних жанрів – календарно-обрядові, весільні, побутові тощо. Вагома частина зібраних тоді матеріалів лягла в основу дипломної роботи С. Копил «Календарна пісенність Уманщини» [93], аналітичних карт І. Клименко [84] та інших публікацій. Матеріали тих експедицій стали одним із *важливих базових джерел* у нашій роботі для вивчення обрядової пісенності західної, східноподільської частини Черкащини.

Не можна не згадати записи знаменитої інструментальної капели із с. *Зеленьків* (Талн), здійснені у 1992 р. професором Київської консерваторії *Михайлом Хаєм*, які згодом увійшли до окремого аудіовидання [371]. Побіжно М. Хай фіксував і пісенну традицію цього села.

⁴⁵ Зібрані у тій експедиції, але ще не опубліковані аудіозаписи п. Л. Іваннікова люб'язно надала для доповнення джерельної бази нашої наукової роботи.

⁴⁶ Оригінали та оцифровані польові матеріали, а також детальні аналітичні реєстри до них зберігаються в архіві ЛЕК.

2.3.2.3. Записи різних дослідників наприкінці ХХ ст. Український етнограф та фольклорист *Олекса Ошуркевич* у 1985 р. здійснив експедицію з вивчення музичного фольклору батьківщини Т. Г. Шевченка – у села *Моринці та Шевченкове Звенигородського району*. Дослідником було записано понад 400 народнопісенних творів, серед яких чимала кількість весільних, побутових, веснянок та літніх. Згодом, спільно із львівським фольклористом Михайлом Мишаничем матеріали тієї експедиції були опрацьовані, транскрибовані та підготовані до видання. Проте, з певних причин книга надрукована так і не була, а оригінал рукопису залишився у видавництві «Музична Україна», куди був поданий авторами для друку [див. Передмову до 143]. Зараз існує її напіврокописний варіант наново зроблений М. Мишаничем у 2005 р. [143], а також аналітична стаття Б. Луканюка та М. Мишанича «Народні мелодії Батьківщини Т. Шевченка» [131]. Майже одночасно, у 2006 р. ці матеріали були опубліковані у збірці «Пісні Шевченкового краю» у розшифровці В. Охманюка. Як не дивно, зимові та жнивні обрядові наспіви у звенигородських записах О. Ошуркевича – цілком відсутні, відповідно немає творів цих жанрів і в рукописному та опублікованому збірниках.

У 1990–1991 роках на *західній Черкащині* також працював відомий фольклорист із Сум Валентин Дубравін. Його записи зроблені у с. Рижавка (Уман) та с. Бачкурине (Мнст) [28]. Найбільше серед них – календарно-обрядових, особливо, купальських наспівів; наявні також і твори інших жанрів.

Працювала у черкаських селах і одна з кращих знавців пісенної традиції Середньої Наддніпрянщини професор і керівник кафедри музичної фольклористики НМАУ *Олена Мурзина*. Окрім згаданих районів західної Черкащини, полем її експедиційних досліджень стали кілька сіл Кам'янського району.

У 1990-х роках у різних районах правобережної Черкащини записували етномузикологи, викладачі Кіровоградського музичного училища

(м. Кропивницький) *Наталія та Олександр Терещенки*. Серед сіл, які вони відвідали на території сучасної Черкаської області, більшість належить до районів, що межують із Кіровоградщиною – Кам'янського, Смілянського, Чигиринського, а також Уманського. Більшість пісенних зразків з тих експедицій увійшли до монографій, збірників, статей та аудіовидань, опублікованих самим О. Терещенком або обома дослідниками у співавторстві [150; 201; 204–207; 210–212].

Чимало записів традиційної вокальної та інструментальної музики на Черкащині здійснили учасники фольклорного *гурту «Гуляйгород»* Сергій Постольников, Олександр Вовк, Ірина Барамба та Анастасія Філатова. Їх експедиційні поїздки охоплювали переважно Золотоніський, Драбівський, Чигиринський та Чорнобаївський райони, де нині проживають переселенці з сіл, затоплених Кременчуцьким водосховищем. На основі цих матеріалів О. Вовком була написана й захищена дипломна робота, присвячена пісенно-обрядовій традиції затоплених черкаських сіл [12]. А А. Філатова в одній зі своїх статей розкрила історію дослідження та музичні особливості ліричних пісень Чигиринщини [220]. Але більшою мірою зібрані фонозаписи учасники фольклорного ансамблю використовують у своїй концертно-виконавській практиці.

2.3.2.4. Записи початку ХХІ ст. На початку 2000-х років київська дослідниця та викладачка *Ганна Коропніченко* здійснила експедицію слідами О. Ошуркевича у села Моринці, Шевченкове і Будище (Звнг)⁴⁷. Серед великої кількості зібраних матеріалів, їй вдалося зафіксувати й ряд зимових пісень у тих самих селах, де їх не знайшов свого часу О. Ошуркевич. Окрім того, у 2015 р. Г. Коропніченко провела кілька експедицій до Чигиринського району (у села Галаганівка, Рацево, Стецівка, Тіньки, Топилівка та інші).

⁴⁷ Експедиція була фінансована мистецькою агенцією «АртВелес». Оригінали записів зберігаються у архіві агенції.

У 2001 р. в наддніпрянській Черкащині традиційну музику записувала *Маргарита Скаженник*. Вона працювала у Канівському (села Хмільне, Межиріч), Корсунь-Шевченківському (Драбівка, Деренківець, Сахнівка) та Черкаському районах (Мошни). Дослідниця також вивчала пісенну традицію у кількох населених пунктах подільської частини Черкащини – с. Дмитрушки (Уман) (2001 рік) та Легедзине (Талн) (2015 рік). Купальській традиції останнього М. Скаженник присвятила окрему статтю [181].

На західній Черкащині (Легедзине (Талн), Косенівка, Танське і Доброводи (Уман) у 2007 р. здійснила чимало записів також і Ольга Карапата⁴⁸.

Анастасія Друзюк (Колодюк), науковий співробітник Музею під відкритим небом у Пирогові, проводила записи у с. Мошни (Чркс). Окрім своїх матеріалів, вона люб'язно надала для вивчення оцифровані касетні записи 1997 року із с. Дзендзелівка (Мнкв) місцевого краєзнавця Юрія Дудника.

2.3.2.5. Фольклорні архіви різних установ Черкащини та записи місцевих дослідників. Наприкінці 1970-х років започаткувалася активна збирацька робота співробітників Відділу етнології *Черкаського обласного краєзнавчого музею* та етнологів, котрі співпрацювали з музеєм. Протягом майже 30-ти років (*1970–2000-ні рр.*) проводилися комплексні дослідження з метою вивчення традиційної культури різних куточків Черкащини за усіма можливими етнографічними напрямками – календарна, родинна обрядовість, усний та музичний фольклор, ремесла, промисли, народне мистецтво, вірування, демонологія, архітектура, побут, усна історія, голодомор, колективізація, визвольні змагання 1917 р. тощо. У складі експедиції працювали фахівці з кожної теми зі спеціальними запитальниками, серед яких – Г. Корнієнко, М. Корнієнко, В. Наумчук (Литовка), О. Лихолай, А. Темченко, А. Демартіно та багато інших.

⁴⁸ Також фінансування поїздки та права на публікацію матеріалів належать агенції «АртВелес».

Архів Черкаського краєзнавчого музею налічує *180 аудіокасет* (по 45–90 хв. кожна). Наразі проводиться робота з реставрації та оцифрування цих касет⁴⁹. Відомо, що більш як на чверті з них містяться записи традиційної музики. Музей планує опублікувати ці усі матеріали окремим солідним виданням із аудіододатком. Це стане визначною подією у вивченні та осмисленні традиційної культури Черкащини, адже музей – це практично єдина установа, яка проводить *комплексні регіональні історико-етнографічні дослідження краю*.

Регулярні, хоча й нечисленні експедиції проводяться співробітниками *Обласного центру народної творчості* (нині він носить назву «Навчально-методичний центр народної творчості», далі – ЦНТ; дещо змінена тепер і функція цього закладу). Польову збирацьку та архівну роботу в ньому у *1980-ті роки* започаткували М. Гончаренко (його науковий інтерес був спрямований переважно в бік словесного фольклору та історії краю), І. Гуріненко (його польові аудіозаписи не збереглися, лише рукописні зошити з текстами та нотаціями народних пісень), викладач Черкаського музичного училища О. Помогайбо, методист ЦНТ Н. Сайченко та інші. Перші записи здійснювалися на бобіни (їх збереглося приблизно 15 одиниць, на жаль, дотепер вони не оцифровані, а їх вміст наразі невідомий).

Польові матеріали наступних років (із кінця 1980-х та у 1990-ті роки) фіксувались на плівкові касети (у ЦНТ їх є приблизно 50 од., з них оцифровані лише декілька). Починаючи з 2009 р. із появою в установі цифрового диктофону кількість інформації, що фіксується та зберігається, значно зросла – це не лише записи польового етнографічного матеріалу, а й усіх заходів, що проводяться під егідою Методичного центру. Проте, загальну кількість годин й одиниць запису тощо оцінити важко, адже будь-яка супровідна документація під час або після цифрової фіксації не ведеться. Так само відсутні письмові чи електронні реєстри до записаних матеріалів,

⁴⁹ На сьогодні усі касети оцифровані. З них опрацьовано 35 касет, 11 – цілком присвячені запису традиційної музики. У решті також епізодично трапляються пісенні зразки.

тож орієнтуватись у цьому доволі великому масиві вкрай складно⁵⁰. Опис касет і дисків (чи електронних папок), які містять польові етнографічні матеріали, зведено максимум до назви району й села. Щоправда, більш детальну інформацію про респондентів подекуди можна знайти вже на самому аудіозаписі. Оскільки збирачами польового матеріалу не були фахівці-етномузикологи, часом, навіть не музиканти, якість та наукова цінність матеріалу є неоднорідною (хоча, серед записів трапляються дійсно унікальні зразки).

Пошуковий інтерес співробітників ЦНТ був спрямований більшою мірою вбік самодіяльних клубних ансамблів і на результати їх сценічної роботи. Нині польова збирацька діяльність центру скоротилася до мінімуму через брак державного фінансування. Час від часу відбуваються лише поодинокі одноденні виїзди власним або спонсорським коштом. Про жорсткі диски великої ємності для зберігання аудіо- та відеоархіву також не йдеться. Так само з матеріальних причин наукове й технічне опрацювання фонду найближчим часом не передбачається.

Однак, варто наголосити, що названа установа проводила записи практично у кожному районі Черкаської області ще до того, як цим регіоном почали цікавитись сучасні професійні фольклористи, котрі, як правило, зосереджують свою увагу на певній локальній традиції або ж окремих населених пунктах (такими «популярними» та привабливими для збирачів є, наприклад, «шевченкові» села, а також порівняно краще збережена подільська традиція Черкащини).

Ще одна велика перевага архіву Черкаського центру народної творчості полягає у його доступності для науковців. Потрібно віддати належне співробітникам ЦНТ з їх відкритістю до співпраці та готовністю надати матеріали для їх вивчення. Також слід відзначити їхню ґрунтовну обізнаність у сфері сільських аматорських фольклорних колективів області,

⁵⁰ У 2015 р. автором дисертаційної роботи в процесі роботи із записами ЦНТ були створені електронні реєстри до майже усіх цифрових записів та кількох оцифрованих аудіокасет.

які в більшості випадків на сьогодні постають єдиними осередками місцевої народнопісенної традиції. Вагому позитивну роль відіграє фактор зацікавленості керівництва та методистів ЦНТ у поширенні та популяризації фольклорної спадщини краю.

Чимале зібрання етнографічних та музичних записів міститься у *Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького* (колишній Черкаський педагогічний інститут, далі – ЧНУ). У 1991 році викладач університету доктор культурології Світлана Китова започаткувала збирацьку роботу, досліджуючи народне декоративно-ужиткове мистецтво у різних частинах області. Побіжно нею та студентами здійснювалися й записи музичного фольклору. У стінах ЧНУ С. Китовою був заснований музей рушника, окрім того, дослідниця видала кілька збірок народних пісень Черкащини, більшість із яких подана, на жаль, без нот [92; 61].

Напрямок регіональних діалектологічних студій, що включають ареальне вивчення мовних явищ та їх картографування, та який за проблематикою вельми перегукується із нашим дисертаційним дослідженням, обрала ще одна професорка ЧНУ доктор лінгвістичних наук Ганна Мартинова [242; 289–298]. Висновки у її глибоких та цікавих наукових працях ґрунтуються на великій кількості польового діалектологічного (усного та пісенного) матеріалу.

Свій фольклорний архів має й *Черкаське музичне училище ім. С. С. Гулака-Артемівського* (ЧМУ, з 2019 р. – коледж). Він був започаткований Оленою Помогайбо – викладачем училища, яка у 1980 – 1990-х роках працювала в Обласному ЦНТ, а також вела народознавчі програми на регіональному телебаченні. Із запровадженням дисципліни «музичний фольклор» та «фольклорна практика» у ЧМУ до самостійної збирацької роботи почали залучатися й студенти. Так протягом приблизно 20-ти років була накопичена значна кількість матеріалів з різних районів Черкащини. Польові записи до 2000-х років зберігаються на плівкових, поки що не оцифрованих касетах, новіші – здійснювались у цифровому

форматі. До деяких сеансів є письмові супровідні записки з паспортизацією та текстами пісень. У цьому фольклорному архіві наявні ті ж проблеми – відсутність загального реєстру, хаотичне накопичення файлів та папок, у якому важко орієнтуватись. Для полегшення особистого користування цим фондом нами теж (як і в архіві ЦНТ) були започатковані електронні реєстри, що містять базові відомості про них.

Музично-етнографічне вивчення переважно подільських районів області вже кілька десятиліть проводиться Лабораторією «Етнологія Черкаського краю» на базі *Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*, зокрема Наталією Сивачук. Дослідницею було видано кілька навчальних посібників, що містять докладні описи обрядів, тексти обрядових пісень (зокрема, весільні та купальські) та невелику кількість рукописних нотацій до них [325; 326].

2.3.3. Сучасні регіональні студії з вивчення музичного фольклору Середньої Наддніпрянщини.

Регіональні польові дослідження на території сучасної Черкаської області авторка дисертаційного дослідження розпочала у 2004 році⁵¹ ще під час навчання у Черкаському музичному училищі. Одними з перших були обстежені села біля м. Черкаси⁵² – Будище, Мошни, Степанки, Тубільці, Хацьки. Ці експедиції були дуже плідними з точки зору кількості та якості отриманих матеріалів, а також виявили напрочуд гарну збереженість традиції, яка до того часу вкрай рідко привертала увагу фольклористів.

Влітку 2007 р. авторка, спільно із випускницею НМАУ (нині – кандидатом мистецтвознавства) етномузикологом Наталією Сербіною та звуко-, фотооператором і водієм Миколою Семиногом здійснили експедицію лівобережжям Черкащини – у села Золотоніського, Драбівського та Чорнобаївського районів. Експедиція була профінансована мистецькою

⁵¹ Повний перелік обстежених у експедиціях авторкою населених пунктів Черкаської області див. у Таблиці Б 1 Додатку Б.

⁵² Перші експедиції були організовані та фінансовані приватним коштом дисертантки.

агенцією «АртВелес». Деякі записи, здійснені в експедиції, пізніше увійшли до серії з 2-х CD-дисків «Берви. Весілля», виданих агенцією [364; 365].

Протягом 2007–2009 років *Державним науковим центром захисту культурної спадщини від техногенних катастроф*⁵³ (далі – ДНЦЗКСТК) здійснювалася програма з вивчення музичної традиції переселенців із території, котра опинилася під водами Кременчуцького водосховища. В рамках програми⁵⁴ були відвідані села на правобережжі та лівобережжі Черкащини – у Золотоніському, Канівському, Корсунь-Шевченківському, Черкаському районах (усього близько 30 сіл). Було записано багато усних свідчень про історію переселення, а також зразків музичного фольклору від переселенців та корінних мешканців тих сіл. За результатами проведеної роботи до Наукового центру було подано об’ємний науковий звіт.

Експедиції наступних років, які тривають і дотепер, спрямовані на фронтальне дослідження Черкащини й у більшості випадків фінансуються коштом самої дослідниці.

У 2017 році авторкою спільно з доктором етнології, професором Академії музики і театру Литви Рімантасом Слюжинскасом була здійснена низка *експедицій «слідами» А. Кримського*. На основі великої кількості текстів та етнографічної інформації, що міститься у «Звенигородщині», стало можливим укладення детального польового запитальника, що значно поглибило нашу польову збирацьку роботу. У цих експедиціях було зроблено записи у селах колишнього Звенигородського повіту: Рижанівка, Вільховець, Озірна, Попівка, Мизинівка Звенигородського району; Вікнине, Гуляйполе, Пальчійк (Ктрн) та Криві Коліна (Талн). Побіжно вдалося отримати музично-етнографічну інформацію із сіл Бродецьке (Ктрн) та Ятранівка (Уман) від їх колишніх мешканців, які добре пам’ятали пісні та обряди рідного села.

⁵³ Авторка дисертаційного дослідження працювала на посаді наукового співробітника цієї установи протягом 2007 – 2018 років.

⁵⁴ У складі тих експедицій разом із авторкою постійно працював і Микола Семиног. Польові дослідження за цією програмою проводилися у кілька етапів. Час від часу у ролі асистентів долучалися й тодішні студенти НМАУ Георгій Шамонін, Ганна Пеліна та Анна Коломицева.

Завданнями цих експедицій та подальшого вивчення отриманих польових матеріалів було: 1) виявити у пам'яті та репертуарі сучасних носіїв пісенні тексти, які були зафіксовані А. Кримським, і за можливості знайти такі, що не увійшли до його монографії; 2) встановити мелодико-ритмічні, фактурні й виконавські особливості пісень обрядових жанрів; 3) порівняти виконання пісень тотожної віршової форми у різних селах Звенигородщини та на суміжних землях правобережної Черкащини; 4) намітити кордони етнографічних традицій на досліджуваній території за стилістично-виконавськими параметрами обрядових пісень; 5) побачити динаміку побутування локальної співочої традиції протягом століття. Окрім цього, ми мали змогу порівняти отримані матеріали з тими, що були зібрані нами протягом попередніх років на суміжних теренах Черкаського правобережжя.

Аналіз зібраних матеріалів продемонстрував найліпшу збереженість нині в обрядовій пісенності Звенигородщини творів весільного та зимового циклів. Гірше тримаються в пам'яті респондентів купальські та петрівські наспіви. Натомість, жнивні та веснянки практично забуті.

Важливо, що більшість із наведених у праці А. Кримського весільних та зимових текстів обрядових пісень (а найстарші записи датуються ще 1850 роком), носії пам'ятають і сьогодні. Частина з них відома не лише на теренах історичної Звенигородщини, а й на прилеглих територіях правобережної Черкащини. Надзвичайно ретельно й точно зафіксовані вченим тексти пісень дозволяють доволі легко визначити складоритмічні типи наспівів; вони виявилися очікувано різноманітними. Це підтвердили й наші польові здобутки. Та ще більший інтерес становлять ладові та мелодичні риси втілення пісень одного типу в поєднанні з особливостями ритмічної організації, фактурними та виконавськими нормами, що закріпилися у локальних традиціях окремих сіл. Часом, майже тотожні за віршовою структурою та змістом зразки обрядових пісень, що містяться у монографії і репрезентують вузьку географічну територію, з боку музичної стилістики виявили надзвичайне розмаїття та гнучкість. У своїй польовій

та аналітичній роботі, ми мали на меті насамперед «оживити», озвучити пісенні тексти, почуті й зафіксовані академіком А. Кримським півтора століття тому. Результати цієї роботи опубліковані нами в окремій статті [157].

Наразі авторкою досліджено та здійснено запис традиційної музики у близько *100 селах 16-ти районів Черкаської області* (їх перелік відображено у Таблиці А 1 Додатків). Певна частина з цих населених пунктів відвідувалася повторно з метою проведення додаткового поглибленого вивчення, уточнення етнографічних відомостей, пошуку нових інформантів або ж для перезапису окремих творів у кращій виконавській та технічній якості. Загальний обсяг наших записів, здійснених на Черкащині, сягає понад *500 годин*. Кількість одиниць запису обчислюється кількома тисячами. Починаючи з 2007 р. усі записи ведуться на цифрові диктофони⁵⁵, а з 2015 р. фіксація інформації під час сеансів відбувається паралельно і на цифрову відеокамеру. Власноруч здобуті експедиційні матеріали лягають в основу практично усіх наукових розвідок авторки, де стають предметом та об'єктом дослідження. Крім того, у Черкаському музичному коледжі ці матеріали активно використовуються у навчальних курсах «Музичний фольклор», «Запис і розшифровка музичного фольклору» та «Основи традиційного співу».

На сьогодні можна констатувати порівняно високий рівень польового музично-етнографічного вивчення – переважно силами окремих збирачів – території правобережної Черкащини. Проте, зважаючи на яскравість та унікальність місцевої пісенної традиції, *цей регіон заслуговує на увагу ширшого кола фахових етномузикологів*. В усякому разі, зібрані та накопичені матеріали можуть стати основою ще багатьох наукових розвідок та увійти до об'ємних монографічних видань – друкованих чи фоновбірок, присвячених традиційній музичній культурі краю.

⁵⁵ Записи до 2007 року на аналогові касети – оцифровані та описані.

Висновки до другого розділу.

Отже, сприятливі природні умови, такі як здебільшого рівнинний тип рельєфу, родючі чорноземні ґрунти, достатня кількість вологи й тепла, помірний клімат стали комплексом важливих факторів, які визначили високий розвиток на території правобережжя Черкащини багатьох видів господарської діяльності, основою якої є *землеробство*. Річному землеробському циклу було чітко підпорядковане життя місцевого населення. У ритуальному оформленні дат, сезонів річного кола невід'ємним компонентом була пісенна традиція, котра й сьогодні ще частково жива в пам'яті місцевих мешканців. Саме тому основним об'єктом дисертаційної роботи були обрані обрядові пісні, які зберігають у собі сліди еволюції музичного мислення наших предків та ознаки довгих «шляхів» трансформації архаїчних наспівів.

Дані *археології* свідчать, що місцевість була заселена людьми з часів раннього палеоліту, а елементи раннього землеробства з'являються ще у добу неоліту. Пізніше у цій місцевості проживало плем'я трипільців; східний кордон їх культури на теренах Черкащини проходив орієнтовно між річками Гнилий та Гірський Тікич. Значно пізніше, у ХІХ ст. у межиріччі Тікичів пролягав кордон між Звенигородським та Уманським повітами Київської губернії Російської імперії.

З *антропологічного* погляду практично уся територія правобережної Черкащини належить до найбільшої – центральної антропологічної зони. Подільський антропологічний тип має незначні відмінності від центрального.

Діалектну межу між «Шевченківщиною» та «Гуманщиною» визначав один із найвизначніших дослідників етнографії та мови правобережної Черкащини А. Кримський. Він вважав, що вона *проходить річкою Гнилий Тікич*. Цієї ж думки дотримується сучасний діалектолог Г. Мартинова.

У комплексі *етнографічних* ознак, насамперед, сільського вбрання Наддніпрянщини та Східного Поділля простежуються ряд суттєвих відмінностей. Цього не можна сказати про традиційну архітектуру: в межах

правобережжя Черкащини кордон між окресленими регіональними традиціями житлобудування доволі розмитий.

Наша мета – визначити *етномузичний* кордон у цій місцевості, отже, важливо було врахувати, по-можливості, усі музичні фольклорні матеріали, зібрані донині. Вивчення народномузичної традиції правобережжя Черкащини було започатковано у середині ХІХ ст. Серед найвагоміших досліджень музичного фольклору Черкащини у ІІ пол. ХХ ст.: експедиції ІМФЕ, Київської консерваторії (нині – НМАУ), Черкаського обласного краєзнавчого музею, Черкаського ЦНТ та музичного училища, Черкаського та Уманського університетів, а також приватні експедиції О. та Н. Терещенків, Г. Коропніченко, учасників фольклорного гурту «Гуляйгород» та інших. Основою цього дисертаційного дослідження стали польові записи авторки, починаючи з 2004 року. Власна джерельна база суттєво доповнена архівними матеріалами, друкованими працями, аудіоджерелами, географічними картами тощо.

РОЗДІЛ 3

ОБРЯДОВІСТЬ І МЕЛОТИПОЛОГІЯ

КАЛЕНДАРНОГО ТА ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛІВ

У цьому розділі міститься характеристика обрядів та пісень календарного та весільного циклів. Різдвяно-новорічні традиції та наспіви описані у підрозділі 3.1. Реліктам обрядовості та пісенному репертуару весняно-літнього періоду присвячений підрозділ 3.2. Мелотипологічна характеристика весільних наспівів правобережної Черкащини у їх обрядовому контексті подається в останньому підрозділі (3.3).

Нечисленні у теперішніх записах зразки більшості **календарно-обрядових** жанрів змушують констатувати цілковитий занепад цього фольклорного пласта не лише з побуту, а й із пам'яті місцевих мешканців (виключенням є зимовий цикл). За таких обставин виникає необхідність звертатися до записів календарно-обрядових наспівів Черкащини минулих років, до наукових публікацій, зроблених попередниками.

Так, перелік мелотипів зимових обрядових пісень Уманщини був представлений І. Клименко у зведеній таблиці [70, с. 120–121 – Таблиця Б 2] та відображений у типологічній карті атласу «Слов'янська мелогеографія» [70, с. К15 – Карта Г 4.2]. Стаття О. Терещенка [207] присвячена дослідженню регіональної специфіки новорічного обрядово-музичного комплексу «Меланка», в тому числі й на теренах Східного Поділля. Ним же видана аналітична збірка «Веснянки Передстепового правобережжя», де з-поміж інших, вміщено пісенні зразки з теренів Черкащини [205]. Купальські мелотипи зі Східного Поділля описані у статті С. Протасової [155] та О. Терещенка [206]. Зведений мелоаналітичний реєстр купальсько-петрівських мелодій, укладений колективом авторів (І. Клименко, С. Копил, О. Терещенко) міститься у цьому ж випуску «Проблем етномузикології» [84] [Таблиця Б 4]. Дані реєстру покладені в основу аналітичних карт поширення

купальських мелотипів на території Наддніпрянщини та Східного Поділля, створених І. Клименко [84, Атлас, К38–6, К39–7, К39–8] [Карти Г 4.4–4.6].

3.1. Зимовий обрядовий цикл.

З-поміж календарно-обрядових пісенних жанрів правобережної Черкащини, як і більшості інших регіонів України, наразі найкращу збереженість демонструє зимовий цикл.

Обрядова пісенність, включно з мелогеографією зимових наспівів західної, подільської частини Черкащини була ґрунтовно досліджена етномузикологами⁵⁶, тому вважаємо за доцільне тут зосередитися на традиційному зимовому репертуарі решти правобережних районів області. Тому більшу увагу приділимо музично-етнографічним матеріалам із Городищенського, Звенигородського, Кам'янського, Канівського, Катеринопільського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Тальнівського, Черкаського, Чигиринського та Шполянського районів.

3.1.1. Різдвяно-новорічні обрядові традиції.

На Черкащині, як і повсюди в Україні, репертуар ритуального обходу дворів починали пригадувати та вивчати з початком Пилипівського Посту. *«У Пилипівку жіноцтво, як пряде чи шие, то не співають будь-яких пісень, а колядують собі... Навчаються колядок і хлопці, і дівчата, щоб знати добре співати попід чужими вікнами, як прийде Різдво, Святий вечір... <...> І в самому тексті колядок, коли їх співають Пилипівчаним постом, часом роблять деяку одміну проти колядування Різдвяного... Послі кожного стиха припів буває не однаковий: як перед Різдвом, то «Ой дай Боже», а як на Різдво, то «Святий вечір» [277, с. 218]. Ще з ночі чи рано вранці 7 січня селом йшли діти та підлітки, вітаючи господарів, а «коли добре смеркне, тоді*

⁵⁶ Керівниками студентських експедицій Оленою Мурзиною, Євгеном Єфремовим, Оленою Шевчук, Іриною Клименко, Світланою Копил (Протасовою) та іншими наприкінці 1980-х рр. Вагома частина зібраних тоді матеріалів із сіл історичної Уманщини – сучасних Жашк, Мнкв, Талн, Уман та Хрст районів – лягла в основу дипломної роботи С. Копил «Календарна пісенність Уманщини» [93].

йдуть дівки та парубки, ті й ті – окреме» [277, с. 214]. Колядували всю ніч до ранку, переважно під вікнами. Деякі господарі запрошували колядників до хати. Проте, колядники вечеряли не сідаючи за стіл, щоб швидше йти далі (Звнг: Попівка). Обдаровували колядників книшами, калачами, паляницями або грішми. Також у цей день був звичай відвідувати хрещених батьків та приносити їм вечерю чи гостинці.

У новорічний вечір (13 січня) також першою приходила під вікна малеча. За твердженнями А. Кримського, головною метою обходу дворів дітьми (як колядування, так і щедрювання) було отримання винагороди (пригощення): *«Ото вже пирид заходом соньця ідуть діти. Збираються до купи по душ чотирі і п'ять, шість, сім і до десятиох. Ідуть попід вікна. Щидрюють – аж поки кому хочиться, хоч і до півночі. А ще пак: которі – такі, що ни мають хліба і шматочка у хаті, то ті прамо ходять аж до половини ночі. <...> І так, як у которі хати нима таких дітей, щоб послати щидрювать, то для їх дуже ни вигодно, бо його та щидрівка підтикає добре..., та ше як бідного! А котрий має собі щидрівників, то вони йому нанисуть шматків із мішок: то вони мають собі їсти на днів десять або і більше»* (Талн: Колодисте) [277, с. 244]. Підтвердження цього знаходимо у змісті лаконічних текстів і в мелодиці дитячих зимових «примітивів» – їх короткі низхідні поспівки інтонаційно нагадують прохання.

Новорічний обхід дворів (14 січня) супроводжувався театралізованим обрядом водіння Кози (на Східному Поділлі), Меланки та Василя, «засіванням» (по всьому Черкаському правобережжю). Є поодинокі відомості про персональну адресацію текстів у щедрівках (дівчині, хлопцю, вдові тощо) – переважно в подільській частині регіону. А. Кримський зазначає, що *«коли щедрюють там, де свої, то після щедрювання починають і смішувати щедрівки, нецеремонні»* [277, с. 243], вважаючи найпоширеніший текст *Ой учора ізвечора* «поважною» щедрівкою, а *Наша Меланка неробоча* – «богохулною травестією», що висміює образ святої [277, с. 243]. У подільській зоні найпопулярнішим є різновид обряду, коли

Меланка – переодягнений хлопець – зчиняє безлад у хаті (білить сажею припічки, трясє подушки, ставить взуття на стіл тощо [207, с. 30]). У селах прибережних районів Черкащини в ролі Меланки виступав не гротескно перевдягнений хлопець, а дівчина (жінка), до того ж ошатно вбрана, яка поводитися статечно⁵⁷. Вона не бешкетувала у хаті, а її роль була подібною до ролі молодої на весіллі. Цю тезу наочно ілюструє текст щедрівки з с. Лебедин (Шпол): *«Дівку Меланку та й до церкви собирали..., її кісоньку чесали..., в руки свічечку давали...»* [Додаток А 1⁵⁸: Нот. 1.1.12]. Василь (ним міг бути як хлопець, так і дівчина) зазвичай був «заводилом» щедрівників. Нерідко у обряді меланкування відтворювалася шлюбна гра між головними персонажами. За словами О. Курочкіна: *«Ігрова поведінка новорічних молодят з Подніпров'я, як справжніх наречених на весіллі, відзначалася урочистою стриманістю. Досить розважливо, не дозволяючи карнавальних вільностей, поводив себе і їхній почет – щедрівниці»* [280, с. 221]. А на думку О. Терещенка, *«такі суттєві відміни рольової поведінки меланкарів у різних регіонах <...> обумовлені переорієнтацією на інші культурні домінанти, поступовою втратою або й свідомою відмовою від форм неактуальних чи невідповідних новим нормам суспільної комунікації. Тож найвірогідніше, урочиста версія обряду <...> є пізнішою»* [207, с. 30]. Окрім Меланки і Василя, у театралізованому ритуалі постають персонажі: Чорт (варіанти – Баба Яга, Нечиста Сила), Циганка, Єврей, Лікар та інші. Стосовно новорічного «водіння Кози», у придніпровській зоні лише одного разу трапилася згадка про цей обряд; мелодії чи хоча б тексту віднайти не вдалося. Натомість у подільській частині Черкащини таке дійство є достатньо поширеним.

⁵⁷ Подібний образ Меланки – охайної та поважної (на відміну від гротескної) – фіксується й нижче по Дніпру, у передстеповій та степовій зонах – на Кіровоградщині й правобережній Дніпропетровщині [див.: 207; 124].

⁵⁸ Тут і далі, до завершення пункту 3.2 нотні зразки подано згідно нумерації у Додатку А 1. Календарно-обрядові пісні.

«Засівання» у хаті різним зерном відбувається новорічного ранку (14 січня). Цей ритуал є винятково хлоп'ячою та чоловічою прерогативою. *«Ще здосвіта хлопці, такі що годів їм по п'ять, по десять, ба й п'ятнадцять, ходять гурточками по двоє, троє чи там п'ятеро, посипать в кожну хату. І як тіко переступлять поріг, раптом сиплють зерном, яке мають в торбинках, змішане: жито, пшениця, ячмінь, гречка, просо, горох, сачавиця, тощо. Посипають так, щоб зерно попало в кожнісінький куточок, а так само й на господарів, і приказують: "На щастя, на здоров'я, на Новий рік! Роди, Боже, жито-пшеницю і всяку пашиницю, а в запічку дітей копицю, щоб за припічок бралися, та на піч дерлися! Коноплі – вище голови, а льон по коліна, щоб голова не боліла. Добрідень! Будьте здорові з Новим роком та з новим щастям!"»* (Звнг: Попівка) [277, с. 262]. У деяких селах і в наших експедиціях жінки відмовлялися проспівувати найбільш популярний «засівальний» текст *«А в полі, в полі сам плужок оре»* (Чркс: Нечаївка), або ж робили це з ремаркою: *«Тіки це ж бабам не можна співать, должні мужчини»* (Чркс: Вергуни).

Надзвичайно цікаве свідчення знаходимо в етнографічних джерелах. 14 січня був звичай заводити свійських тварин до хати господаря: коня, вола, барана, свиню, птицю. Тварин вбирали у красиву людську одягу (хустки, шапки, сорочки, пояси), чіпляли намисто, дукачі, сережки, стрічки тощо. Вважалось, що це приносить щастя і достаток (Звнг.: Попівка) [277, с. 263].

Обрядовість масляного тижня (останнього перед Великим постом) більш розвинена на теренах Східного Поділля. У понеділок збиралися заміжні жінки у чийсь хаті. Одна з них імітувала народження дитини, інша виконувала роль баби-повитухи. «Новонародженого» називали Колодієм (атрибутом обряду було невелике полінце, рубель чи паличка – колодка), його сповивали, справляли народини. Наступного дня збиралися на «хрестини», потім на «похрестини». У п'ятницю Колодій помирав, у суботу його ховали, а в неділю притоптували. Усе це символізувало

циклічність світового устрою, життя, а також могло містити відгомін прадавнього ритуального знищення головного персонажа обряду.

3.1.2. Характеристика наспівів зимового обрядового циклу.

Мелотипологія зимових наспівів – одна з найбільш опрацьованих тем у вітчизняній етномузикології. Цій темі присвячували свої дослідження⁵⁹ О. Гончаренко [18], В. Гошовський [19], Є. Єфремов [35; 37; 38], С. Карпенко [49], К. Квітка⁶⁰ [55], І. Клименко [64; 70; 80–81], В. Коваль [87–88], Ф. Колесса [90], Г. Коропніченко [96; 101; 102], Л. Лукашенко [122], А. Любимова [124], Г. Пеліна [148], Ю. Рибак [167; 168; 171], Н. Сербіна [175], М. Скаженик [177–180; 186], Т. Сопілка [199], О. Терещенко [207] та інші вчені. У цих роботах розроблена типологія мелоструктур та їх класифікація, окреслені ареали поширення тих чи інших форм, висвітлені етнографічний контекст їх побутування та локальні виконавські особливості тощо. Зимовій мелотипології правобережної Черкащини були присвячені й кілька публікацій дисертантки [157; 162; 163]. Суттєво поповнила пісенну базу даних досліджуваного регіону (зокрема, перехідної зони) вже неодноразово згадувана монографія А. Кримського [277], в якій наводяться поетичні тексти колядок та щедрівок з історичної Звенигородщини. Хоча вказана робота й не містить мелодій, силабічна будова текстів і правдиво відображена строфіка, зокрема, рефрени, дають можливість визначити ритмокомпозиційний тип більшості зразків. Тексти пісень, наведені А. Кримським, були почуті ним у період від завершення ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст., і більша частина цих творів вже зникла з пам'яті сучасних респондентів.

⁵⁹ Деякі з названих дослідників опрацьовували матеріали, зібрані на суміжних з правобережною Черкащиною землях – Східному Поділлі, Полтавщині, правобережній Київщині, Передстеповому правобережжі.

⁶⁰ У нашій роботі застосована система цифрового кодування ритмоформ, запропонована К. Квіткою, де 1 – тривалість найкоротшої складовоти (напр., восьмої), 2 – удвічі більша (чверть) і далі пропорційно. Одиночна коса лінія позначає кінець ритмічного сегмента (силаборитмічної групи), подвійна – рядка.

Зимові обрядові пісні на досліджуваній території збереглися відносно повно, а ступінь їх текстового та типологічного розмаїття збільшується у напрямку на Захід від Дніпра. Спів пісень неодмінно супроводжував основні види ритуального обходу дворів – колядування, щедрювання, водіння Кози чи Меланки, а також масляні забави. На теренах Черкащини, як і загалом в Україні, традиційні зимові наспіви є жанровою «домінантою» з-поміж усього календарного циклу. На Наддніпрянщині колядки та щедрівки взагалі залишилися єдиною збереженою до нашого часу частиною давньої календарної пісенності, у той час як твори інших сезонів року є справжнім раритетом.

Повнота різдвяно-новорічного пісенного циклу (тобто, наявність і колядок, і щедрівок) характеризує весь регіон. Інформатори чітко розрізняють ці твори за часом виконання: колядки співають 7-го січня, а щедрівки – 13-го. Окрім того, різновиди зимових обрядових пісень були певною мірою пов'язані з віком виконавців: християнські колядки та довгі щедрівки співали дорослі та молодь, а твори, примітивні за будовою та музичною стилістикою – діти. Саме тому деякі респонденти плутаються у визначенні таких творів, зараховуючи їх то до одного, то до іншого жанру: *[Г. П.:] Це ви заспівали щедрівку? [Інф.:] «Ну, дітки так співали – чи щедрівку чи колядку. Це одне й те саме!»* (Чркс: Нечаївка).

3.1.3. Мелотипологія різдвяно-новорічних наспівів.

Розглянемо власне пісенний матеріал. Результати аналізу представлені в Таблиці Б 2 Додатків, у якій відображено ритмокомпозиційне розмаїття традиційних зимових наспівів на території правобережної Черкащини.

Услід за системою, детально розробленою та активно впровадженою І. Клименко [70] [Таблиця Б 3 Додатків], класифікуємо зимові наспіви правобережної Черкащини за Схемою 1:

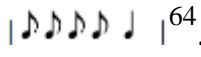
(Р) *Щедрий вечір, святий вечір* [58, № 678]), та запис Н. та О. Терещенків [366, трек А-02] – одноелементний «примітив» *Ой на річці на Йордані* з с. Розумівка Олександрівського р-ну Кіровоградської обл. Тож поки що в придніпровській зоні знайдено лише 7 зразків⁶² з висхідним іоніком із 5 населених пунктів. Локалізація зразків точкова, композиційне оформлення не дотримується певного канону. До речі, у традиції села Пастирське (Сміл) на такий самий мотив співають щедрівку з рефреном, розширеним до двох рядків *Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на здоров'я* <.³44;P44²> [Нот. 1.1.2], яка цілком викладена у непохитній послідовності ритмоформул 3-дольного висхідного іоніка. Трансформований християнський текст *Струйном струйном у повіті / Пішла слава по всім світі* зустрічається й у інших селах уздовж Дніпра, однак там він ритмічно втілюється у вигляді *хоріямба*, а отже належить до групи А2.

Тридольні дитячі наспіви типологічної групи хоріямбів – А2 поділяємо на одно- та двоелементні. Їх ритміка, як і 4-дольних (А3, про них мова йтиме далі), характеризується можливістю дроблення кожної з 3-х долей. Відмітною рисою *1-елементних структур* <.³*4ⁿ>⁶³ є вузькоамбітусний лад в обсязі секунди-терції з низхідним напрямком мелодичного руху [Нот. 1.1.3].

Двоелементна структура (А2.12) <.³*44¹> створює часові умови для розширення звукоряду наспіву до тетрахорду-пентахорду мажорного нахилу. Зазвичай інтонація початкового елемента спрямовується вгору, до мелодичної вершини, а другого – навпаки, вниз до ладової опори [Нот. 1.1.4]. Стійке дроблення першої та другої долей у наведеному та інших подібних прикладах нерідко стає для деяких дослідників приводом трактувати цю

⁶² Разом із наведеними у попередній виносці.

⁶³ Тут і далі в кодах мелотипів знак <*> після ноти-чвертки означає, що основна одиниця метричної пульсації може піддаватися дробленню на вдвічі менші тривалості-складоноти.

ритмічну форму саме як окрему 5-складову ритмічну структуру ⁶⁴. Дроблення, що охоплює ще й 3-тю ритмічну долю, трапилося у зразку з Олександрівського району Кіровоградської обл., який має такий самий характерний мелодичний малюнок [369]. Наступні приклади демонструють перехід від одно- до двоелементної форми [Нот. 1.1.5] чи навпаки [Нот. 1.1.6] – за формою вірша, одночасно з контамінацією двох різних ритмоструктур, який супроводжується розширенням або звуженням звукоряду.

Маючи на меті створення більш повної статистичної картини та картографування типів традиційних зимових наспівів регіону, ми додатково внесли до таблиці відомості про тексти, опубліковані без нот. Деякі експедиційні зразки з відповідними для даного локусу типовими сюжетами, що були не проспівані, а лише продеklamовані інформаторами ⁶⁵, також увійшли до Таблиці Б 2. Попри відсутність у них належного інтонування, тип наспівів можна легко встановити за відповідним сюжетом і в подальшому оперувати ним як цілком реальною ритмоструктурою.

Колядки та щедрівки на базі **4-дольного 4-складника** <.*4> (БМ2) домінують у зимовому репертуарі правобережжя Черкащини [Таблиця Б 2, блок А3]. У першу чергу до них відносимо наспіви, що супроводять обхід дворів дітьми (т. зв. «дитячі примітиви» – А3.1). Практично усі знайдені нами зразки цієї типологічної групи – **одноелементні** <.*4ⁿ> з мелоформою αⁿ (А3.11), базуються на серіації (тиражуванні) 4-дольної поспівки. У Нот. 1.1.8 відчутне намагання згрупувати поспівки по дві, спираючись на текст, складений із пар одноелементних рядків, що римуються.

Ритмічний малюнок змінний через застосування довільного дроблення будь-якої (чи кожної) з чотирьох рівних долей; відповідно рухливою є і структура вірша – вона коливається від 4-х до 8-ми складів. Наспів

⁶⁴ У системі І. Клименко вона має код А7 та ремарку про її характерність для північних територій України.

⁶⁵ Для наочності у відповідному стовпчику наведені словесні ініціати пісень.

розгортаються в малому обсязі – від секунди до кварта, напрямок мелодії – переважно низхідний – спрямований до ладової опори. Спостерігається така закономірність: під час виконання цих пісень інформанти поступово переходять на скандування, а іноді скандують повністю увесь текст без співу [Нот. 1.1.7; 1.1.8]. Цікаво, що цього майже ніколи не трапляється при виконанні 3-дольних мелодій – їм притаманне вокальне інтонування усього тексту. Єдиний виняток трапився у с. Ротмистрівка (Сміл), коли *двоелементну* колядку структури <.*44ⁿ> (A315) пригадав чоловік [Нот. 1.1.9]⁶⁶.

Наступні пісенні типи, складені з 4-дольних блоків, належать до репертуару колядників і щедрівників старшого віку.

Перша з них – *строфічна форма з рефреном на основі 4-дольного 4-складника* <.*44;P44²> (A321). Щедрівка з с. Будище (Чркс) чи не єдина, знайдена на цих теренах «чиста» форма, повністю складена з 4-дольних 4-складників [Нот. 1.1.10]. Розширена строфа цього типу із подвійним рефреном *Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на весь вечір!* частіше зустрічається на Лівобережжі [199, с. 249, нот. 15], як і наступний, більш відомий тип – *форма з комбінацій 4-дольного 4-складовика і хоріямба* <.*44;P44> (A61). Обидва вони практично завжди звучать під час щедрювання на Черкащині. Ритмокомпозиція ґрунтується на послідовності 4-складових груп, з яких «виростають» дворядкові строфи з рефреном *Щедрий вечір, добрий вечір* (або ж *Щедрий, щедрий, щедрий вечір*, як у Нот. 1.1.11). Також трапляються скорочені або, навпаки, розгорнуті рефрени: обсяг складів у них в різних піснях може коливатися від 6-ти (*Щедрий, щедрий вечір!* – Нот. 1.1.12) до 8-ми складів. Ці наспіви переважно мажорного нахилу

⁶⁶ Хоча тут варто зазначити, що цей наспів не є справжнім дитячим примітивом – він входить до групи специфічних двоелементних наспівів з мелодикою пізнішого (неархаїчного) типу і найчастіше поєднується з текстом *Добрий вечір, пане господарє* у формі 4+6. База даних ЛЕК налічує близько 3-х десятків зразків, що походять зі Східного Поділля, але наразі ця група ще не описана як окреме явище. Споріднена з ним за мелостилістикою група строфічних іоніків із сюжетом *В полі-полі плужок оре* локалізується точково у Галичині й на Волині.

в межах пентахорду. Але за принципом метричної пульсації частини строфи помітно відрізняються: перші два рядки (зі змінним текстом) мають сталу 4-дольну структуру і довільне дроблення у ритмізації 5–7-складового вірша, у той час як рефрен базується на хоріямбі |♩ . . .|. У наведеному зразку примітним є кадансування на 4-му шаблі наприкінці рефрену, що утворює опозицію двох опор – головної та побічної⁶⁷.

Зустрічаються також зразки поєднання 4-дольної початкової частини строфи на основі монохронного 4-складника з рефреном, ритмічна форма якого утворена з повторів висхідного іоніка – ⟨. *44; P44²⟩ [Нот. 1.1.13]⁶⁸.

Ще один тип зимових наспівів, відомий на досліджуваній території Черкаського правобережжя – *композиції на базі моделі* ⟨.443⟩ (A5). Ця структура тут представлена жанром колядки переважно християнського змісту. Ритмічна модель відповідає схемі: |♩ . . .|.♩ . . .|.♩ . . .|, долі-чвертки допускають довільне дроблення внаслідок коливання структури вірша з 4–6 складів. Дворядкова композиційна форма існує у двох варіантах – без рефрену ⟨. *443²⟩ (A5.2) та з асиметричним рефреном ⟨. *44p3; P433⟩ (A5.1). Перший варіант пов'язаний виключно з релігійними сюжетами (*На ріці Орданці тиха вода стояла; Іще вчора звечора стала слава, стала новина; Народився Ісус Христос, народивсь* тощо).

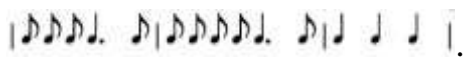
Більшість зразків за мелодикою та ритмікою відповідають розповсюдженому канту про народження Ісуса Христа (найпоширеніший текст *На Йордані тиха вода стояла*) [Нот. 1.1.14]. Мелодія характеризується широким обсягом та мажорним нахилом з протиставленням двох опорних тонів – терції (у першому рядку) і головної ладової опори (у другому).

⁶⁷ Подібні мелодії з ладовими «модуляціями» нерідко трактуються дослідниками як результат розпаду «обрамлених композицій» – див. [199, с. 250]. Подібне явище спостерігалось нами на лівобережжі Дніпропетровщини [див.: 161, нот. 8, 9].

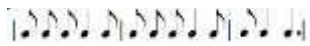
⁶⁸ Таким чином, у традиції с. Пастирське Смілянського району спостерігаємо виняткове явище – ритмічну та мелодичну тотожність **щедрівок з рефреном**, які належать до обрядового репертуару дорослих виконавців [Нот. 1.1.13], і **дитячих зимових примітивів** [Нот. 1.1.1].

Фактурний виклад таких зразків багатоголосний (2–3 голоси) з переважно паралельним рухом верхніх голосів у терцію.

На території правобережної Черкащини побутує й інший відомий кантовий наспів – із характерним асиметричним рефреном *Радуйся, ой радуйся, земле, Син Божий народився!*⁶⁹ [Нот. 1.1.15]. Черкаська мелодія наслідує «класичний» популярний зразок лише опосередковано. Цікаво теж, що у деяких строфах можливе тиражування другої 4-дольної групи заспіву: < *44⁽ⁿ⁾ p3;P433 >.

Оригінальний мікст двох споріднених пісенних типів – моделі < *44p3;P433 > та тримірної форми < ♪55p3;P553 >⁷⁰ зустрівся у с. Будище (Чркс) [Нот. 1.1.16]⁷¹. Це колядка «на хлопця»⁷², що має текстову форму < абр;р'ст >: *Добрий вечір тобі, пане господарю. Соколе... Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване*. Перша строфа пісні поєднує композицію < *443 > без рефрену зі штучно доданим приспівом, запозиченим з форми < ♪553 >, хоча у традиції черкаського Подніпров'я модель < ♪553 > у «чистому вигляді» відсутня. Від другої строфи і до кінця пісні рефрен «повертається» до початкової двомірної ритмічної схеми < *443 >. Поєднання в одній строфі форм < ♪553 > і < *443 > є контамінацією за типом композиції. У наведеній нотації у першому коліні рефрену на місці 4-складника завжди присутній 5-складовик, утворений внаслідок дроблення. До того ж, тут у першій мелодико-віршової групі збережена ритмічна затримка на 4-му складі, притаманна 5-складникам < ♪553 >. Виконавці ніби намагались «натякнути» на форму < ♪553 > у рефрені:

⁶⁹ На сьогоднішній день колядки з таким приспівом інформатори пов'язують переважно з різдвяним піснеспівом.

⁷⁰ Цей тримірний тип з ритмічним малюнком рядків є одним із найпоширеніших колядкових типів України. Обидва названі типи відомі на значних обшарах слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ, визначення І. Клименко). Приклади литовських колядок структур < *443 > та < ♪553² > можна знайти у статті Р. Слюжинскаса [190, с. 21–27].

⁷¹ Цікаво, що у фольклорній традиції с. Будище (Чркс) співіснують два варіанти композиції < *443 > – з рефреном і без нього.

⁷² Єдина колядка такої структури, текст якої не містить християнських мотивів.

Ладовий діапазон цієї колядки не виходить за межі мажорного пентахорду, на відміну від решти черкаських варіантів на основі моделі < ♯*443>, де використовується 6–8-ступеневий звукоряд із залученням субсекунди та субкварти.

Як вже зазначалося, на всій обстежуваній нами території правобережної Черкащини новорічний обхід дворів супроводжувався театралізованим дійством *водіння Меланки*. Найбільш поширеним та популярним «меланковим» наспівом є *2-рядкова структура* < ♯4₅4₅²> *на основі 4-складника-антиспаста*⁷³ < ♯4> (БМ6: А11) з повторенням другого рядка: [Нот. 1.1.17]. Такий наспів найчастіше лучиться із «емблематичною початковою строфою» (визначення О. Терещенка – [207, с. 32]) *Ой учора ізвечора // Пасла Меланка два качура*. Епіцентром побутування цього мелотипу вважається територія середнього Подністров'я, він добре відомий також на Східному Поділлі (див.: [70, карта К15]). Сюжет «Меланки» зазвичай досить розгорнутий та охоплює 10–20 строф. Семантична форма строфи – дворядкова (АББ) із точним повтором тексту та наспіву другого рядка. За спостереженням О. Терещенка, в обрядових творах без рефрену буквальний повтор рядка трапляється не так часто і може свідчити про архаїчне походження наспіву з часів існування «корифеїв» та «хору», який «слідом за жерцем стверджувально виголошував короткі фрагменти магічного тексту-заклинання» [207, с. 34]. Зазначимо, що подібну форму з повтором другого рядка має також і східноподільський наспів «*Козі*».

Подільські наспіви лаконічні, виконуються у рухливому темпі (див.: 207, нот. 2, с. 41 – Умань: Оксанине). Вони досить близькі між собою,

⁷³ Антиспаст (з грецьк. Antispastas – протилежний) – віршовий розмір, що складається з чотирискладової стопи за схемою: U – – U, в якій два середніх склади довгі, а перший і останній – короткі, комбінація ямбічної і хорейної стоп (ямбохорей). Цей термін для подібних випадків використовують представники львівської етномузикознавчої школи.

відміни обмежуються мінімальними мелодичними варіантами⁷⁴. Натомість наддніпрянські співаються у помірному (іноді досить повільному) темпі та насичені внутрішньоскладовими розспівами. Типовий меланковий наспів охоплює пентахорд мінорного нахилу (у придніпровській зоні трапляються поодинокі зразки з «мажорною» терцією). На Поділлі частішою є тенденція до високого (або ж завищеного менше, ніж на півтона) 4-го щабля; в напрямку до Дніпра таких варіантів менше, вони локалізуються переважно вздовж черкасько-кіровоградського пограниччя. Примітно, що альтерація 4-го щабля майже ніколи не відбувається у розспіваних варіантах мелодії, а здебільшого – у рухливих.

Фактура східноподільських меланкових наспівів (як і решти обрядових) – проста гетерофонічна. На Подніпров'ї ж (Канівський, Смілянський, Черкаський, Чигиринський, Шполянський, райони) – розвинена гетерофонія з функціональним розподілом голосів, нерідко з додатковим «тонким голосом» – октавним дублюванням основної мелодичної лінії⁷⁵, який виконується однією співачкою, як і умовний «вивід» (за аналогією з ліричними піснями). До речі, сольний заспів в усіх строфах більш властивий також наддніпрянській зоні, на відміну від суцільно гуртового виконання «Меланки» на Поділлі (див. Нот. 1.1.17).

На черкаському Поділлі, а також у Звенигородському, Катеринопільському та Тальнівському районах Черкащини описаний наспів, окрім власне меланкового, нерідко поєднується із іншими щедрівними текстами, у т. ч. «персоналізованими» (для дівки, хлопця, вдови тощо). У таких випадках неодмінно долучається рефрен *Щедрий вечір, добрий вечір* часто повторений двічі або ж розширений до двох віршових рядків: *Щедрий вечір, добрий вечір // Добрим людям на весь вечір!*) (A11.2). У прибережних

⁷⁴ На відміну від передстепової та степової зони, де можна спостерігати широкий спектр локальних втілень цього мелотипу (ритмічних, ладових, мелодичних і фактурних). Детальніше про це див. у [207].

⁷⁵ Наявність «тонкого голосу» – фактурна особливість місцевих, в першу чергу, весільних пісень. Окрім цього, за свідченням О. Терещенка, у передстеповій зоні фактура збагачується ще й нижнім октавним подвоєнням основного голосу чоловіками [207, с. 35].

районах пісні на цей мотив практично невідомі, як і сам обряд меланкування у його «карнавальному» варіанті.

Проте тут існує інший «меланковий» наспів, побудований на основі шестискладового вірша у тримірному, ямбічному ритмі < ♪6ⁿ > (БМ7: А14):
 | ♪♪ ♪♪ ♪♪ | [Нот. 1.1.18] (див. також: 207, с. 49, нот. 32, 33). Він більшою мірою притаманний територіям півдня України та лівого берега Дніпра [див.: 199; 161; 124; 207 + Карта 7 на с. А11 і на с. А12]; на правобережжі Черкащини цей наспів зафіксований лише в одиничних зразках [Карта Г 4.1]. На центральній Кіровоградщині цей наспів побутує паралельно з меланковим (< ♪4₅4₅² >). Музичні ж характеристики мелотипу < ♪6ⁿ > зовсім інші:

- принцип побудови форми – тиражування 1- елементного 6-складового мелорядка, що зумовлює ритмічну остинатність; рідкісні дроблення обмежуються здебільшого першою силабохроною: 121212 = 242424 → 1142424;

- ладоінтонаційний обрис – в цілому низхідний у межах від терції до сексти (з переважанням квартових і квінтових варіантів), нерідко з безпівтоновим набором звуків;

- фактура – практично суцільна монодія;

- спосіб виконання ближчий не до співу, а до декламації. Дослідники зараховують такий пісенний тип до дитячого зимового репертуару [199, с. 241]. О. Терещенко наголошує на відсутності при виконанні цієї шедрівки будь-яких обов'язкових атрибутів меланкування, не зважаючи на найпоширеніший текст, в якому згадується ім'я Меланки (приклад, записаний Н. та О. Терещенками у Кам'янському районі [150, с. 12]). Зовні простий мелоритмічний тип, потрапляючи на ґрунт регіональної стилістики (в першу чергу – Подніпров'я та степової України), а також внаслідок його залучення на певному історичному етапі до обрядового репертуару дорослих виконавців, може зазнавати ускладнень – сповільнення темпу, потовщення фактури терцієвим двоголоссям, додавання мелодичних розспівів тощо.

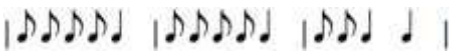
Строфічні обрядові твори *на 10-складовій основі з рефреном*, що належать до **типологічної сім'ї** <♩55,р4> (БМ4) – найуживаніший тип зимових наспівів на Східному Поділлі й водночас найрідкісніший на території черкаського Подніпров'я. Це переважно колядки з рефреном *Ой дай Боже!* [Нот. 1.1.19], адресовані зазвичай окремим членам родини (іноді – представникам певних соціальних груп або професій), а також наспіви, що супроводжують обряд *водіння Кози*. Вивчивши доступні матеріали, можемо достатньо впевнено констатувати відсутність наспівів цього типу у правобережній придніпровській зоні завширшки приблизно у 80 км. Навпаки, у західній – подільській – частині області мелотипи з віршем 5+5 є базовими і мають досить широке ритмокомпозиційне розмаїття [Карта 4.2]⁷⁶. Рубіжною лінією, схоже, виступає річки Гнилий Тікич та Синюха включно із їх басейнами. Важливо було встановити, наскільки далеко мелодії групи <♩55,р4> поширюються на схід від цього кордону. На сьогоднішній день вдалося визначити 2 типи таких структур на території сучасних Звенигородського і Тальнівського районів:

1) *тун* <♩55,р4> (А912) представлений у наших матеріалах незначною кількістю зразків з власних записів у Катеринопільському та Тальнівському районах і текстами колядок без нотних транскрипцій у монографії А. Кримського (їх ритмічну структуру і ладовий контур визначаємо на основі колядок з подільської частини Черкащини, аналогічних за віршовою будовою). Окрім того, багато зразків такої структури наведені у дипломній роботі С. Копил [93] [Нот. 1.1.19].

Це колядки з рефреном *Ой дай Боже!*, *Святий вечір!*⁷⁷ тощо, які зазвичай адресовані конкретному члену родини. Композиція наспіву поєднує двічі повторений 5-складовий вірш із ритмічними зупинками на останніх

⁷⁶ Праці, що містять детальний аналіз та класифікацію зимових наспівів східноподільської зони Черкащини, були названі вище.

⁷⁷ Подібні інципіти, що вказують на приналежність пісенних творів до цієї типологічної групи, знаходимо у реєстрах до записів Г. Коропніченко зі Звенигородщини та в архівах мистецької агенції «АртВелес».

складах та 4-складовий рефрен у ритмі висхідного іоніка:
. Мелодії таких наспівів зазвичай розгортаються у мажорному пентахорді та мають двофазову модель розвитку: поступовий спад від мелодичної вершини до головної ладової опори у змістовій частині вірша та стрімкий злет із зупинкою на верхньому щаблі звукоряду в рефрені. Фактура цих пісень на Поділлі зазвичай одноголосна з незначними гетерофонічними розгалуженнями.

2) більш масштабний різновид – гіпотетично – тої самої форми. Він представлений у нашому дослідженні кількома давніми текстами із Звенигородщини⁷⁸. Вони мають характерні довгі рефрени, що починаються словами *Славен-ясен...* або *Славен еси...* Оскільки сьогодні колядки з такими текстами носії вже не пам'ятають, то можемо припустити, що їх ймовірний ритмічний малюнок відповідає двом відомим моделям. Це **2-рядкові композиції з розширеним рефреном**, втілені у таких ритмах:

1) $\langle \text{♩}55, \text{p}4; \text{P}454 \rangle$ (A9.5) з чергуванням 5-складників та хоріямбів [277, №223, №226]:

Чи вдома-вдома бідная вдова? Славен еси...

Славен еси, наш Христе-Царю, на небеси

Подібна композиція зафіксована С. Копил на Уманщині [Нот. 1.1.20].

2) $\langle \text{♩}^*44, \text{p}3; \text{P}443 \rangle$ з дробленням (див. А5.1).

Сюжет про святу Варвару з аналогічним, здавалося б, рефреном

Пресвята Варвара церкву збудувала. Славен-ясен,

Славен-ясен Ісус Христос на небесі.

ми віднесли до 4-дольних форм на основі $\langle \text{♩}^*44\bar{3}^2 \rangle$ (A5.2n).

Не можна оминати увагою той факт, що у сучасному різдвяному репертуарі правобережної Черкащини значне місце посідають так звані «божественні» (церковні) колядки – як правило, з розгорнутим сюжетом

⁷⁸ Оpubліковані у монографії «Звенигородщина» [277].

біблійного змісту. У середовищах, де відсутні чи майже відсутні архаїчні зимові мелотипи, такі твори набувають особливого значення, заповнюючи лакуну сезонного обрядового співу. До системи класифікації, розробленої І. Клименко вони не увійшли, адже мають пізніше походження, порівняно з традиційними (дохристиянськими) колядками. Для цих пісень характерна багатоголосна фактура, часом із тонким голосом («діскантом»), відчутні ознаки функціонально-гармонічної ладової системи, широкий звукоряд із 7–10 щаблів, поважний, урочистий характер звучання. Усе це вказує на церковно-кантову практику та професійну композиторську творчість як на ймовірне джерело походження християнських колядок і подальшого впливу на їх стилістику. Детальніше твори християнської тематики у зимовій обрядовій пісенності суміжних теренів розглядаються у роботі О. Терещенка [201], а також є об'єктом поки що неопублікованих досліджень Г. Коропніченко. Але, оскільки у нашій роботі увага зосереджена на ранньотрадиційних зимових мелоструктурах, обмежимося перерахуванням найпопулярніших сюжетів церковних колядок та їх базових музичних характеристик у таблиці: [Таблиця Б 2 – нижній блок]. Проте, зібрані матеріали дають можливість простежити певні закономірності просторового поширення навіть цих наспівів, пізніших за часом походження.

3.2. Весняно-літній обрядовий цикл.

3.2.1. Релікти весняно-літніх обрядодій.

У обрядово-пісенному комплексі річного сільськогосподарського кола важливе місце посідають звичаї та ритуали, пов'язані із початком сівби, періодом дозрівання врожаю та його збиранням. Кульмінацією астрономічного року за уявленнями наших предків був період Купала, що підкріплювалося розвиненою обрядовістю, атрибутикою та пісенністю [33].

3.2.1.1. Весняна обрядовість як і пісенний репертуар, збережений на території України на етапі початку систематичних регіональних та локальних етнографічних обстежень, дуже строкатий (на відміну від

цілісного за своєю суттю зимового репертуару) [33, с. 57]. Але якщо на більшості автохтонних земель весняний цикл станом на кінець ХХ ст. зберігся відносно непогано, то на теренах пізнішого заселення, та «зі слабшим коефіцієнтом консервативності» [205, с. 3], до яких належить зокрема й Черкащина, кожна зафіксована одиниця запису твору весняного жанру (пісні, тексту, опису обряду чи бодай згадки про їх колишнє побутування), сприймається як величезна знахідка.

Перед дослідником – етнографом, фольклористом, який намагається охопити в цілому всю територію правобережної Черкащини, постає дуже неоднорідна картина побутування весняного обрядового репертуару. У подільській частині, на землях історичної Уманщини, ще донедавна можна було почути розповіді про обрядовість та пісні весняного циклу. Так, у дипломній роботі С. Копил [93], написаній за матеріалами експедицій співробітників ПНДЛ кінця 1980-х (див. підпункт 2.3.2.2.), подано понад 60 зразків весняних обрядових творів. У найповнішому етнографічному описі календарної обрядовості черкаського правобережжя початку ХХ ст. – монографії «Звенигородщина» А. Кримського [277] – окрім докладного опису усіх звичаїв, обрядів та коментарів до них, наявні понад 40 текстів весняних хороводів, співаних ігор та пісень, не враховуючи постові «вірші» – христування. Решта зразків весняних обрядових жанрів з правобережної Черкащини трапляються у записах різних дослідників та музично-етнографічних виданнях (див. підпункт 2.3.2).

На Наддніпрянщині ж веснянки практично цілком вийшли з ужитку та пам'яті сільських жителів. Сучасні записи авторки дисертаційної роботи у цьому жанрі – одиничні. Частина їх (із с. Лебедин, Шпол) увійшла до I тому багатотомної «Регіонально-жанрової антології українського музичного фольклору», впорядкованої А. Іваницьким – «Обрядовий музичний фольклор Середньої Наддніпрянщини» [165, с. 235, 236]. Кілька зразків зафіксовані нами пізніше у селах Худоліївка та Матвіївка (Чгрн); Рижанівка, Вільховець, Озірна, Мизинівка (Звнг); Гуляйполе (Ктрн).

Вивчаючи залишки весняної обрядовості та пісенності регіону, завдячуємо О. Мурзиній, О. Терещенку, С. Постольникову (спільно з іншими учасниками фольклорного гурту «Гуляйгород»), які працювали у селах Кам'янського, Смілянського та Чигиринського районів, а їх записи опубліковані у книзі О. Терещенка «Веснянки Передстепового Правобережжя» [205].

3.2.1.2. Купальська обрядовість, як і та, що пов'язана з періодом жнив, теж збереглася у пам'яті носіїв переважно східноподільської частини регіону. У напрямку з заходу на схід вона фіксується приблизно до Звенигородського району. У прибережних районах теперішньої Черкаської області пісні та обряди купальсько-петрівського циклу повністю відсутні.

За свідченнями старожилів, Купало (або ж *Купайло*) відзначали 7 липня (за новим стилем) вдень та ввечері. Основними *ритуальними атрибутами* були: **обрядове деревце** (*купайлиця* або *гільце* – верба, сосна, липа, береза, вишня, будяк), прикрашене живими або паперовими квітами, стрічками, восковими свічками та встромлене у землю чи пісок; **вінки** (*качані*) з квітів та ягід (переважно пучків вишень), які наприкінці обряду пускали на воду або клали на городину (огірки). «Гільце ставили з верби, і з берези, або вишні, як немає [берези]. Колись із берези ставили. Уквітчували його, навішували свічки, грушки. А там багаття горить, там переплигували. І купалися, вінки пускали. Купало біля ставка було, свічечки. Івана купали у ставку – хлопця. В чому був – і в ставок. А тоді, як розходяться, то уже хто кого пійме. Хто скраю сидить, а даже як і не скраю: «Тікай подалі, бо скупають!» (Звнг: Вільховець). «Збиралися діти, з вишеньки робили гільце, на Купайла квітчали його. І співали: Наші хлопці – недбайлиці, // Не вирубали купайлиці...» (Звнг: Рижанівка). Г. П.: «А крім вишень ще щось було на купайлиці?» – «Цукерочки. Ну там, що могли. В той час не сильно було розкоші такої – цукерок. То якийсь звіробій саме цвіте, жовтенькі букетики того звіробою. Оце зараз цвіте жовтенька така кашечка, вона сильно пахне, а як вона зветься – не знаю. Так, щоб як оце ось, наприклад, сьо'дні

організують Купайла, – тоді так не було. Кожний собі, дітки, на кутку збирались. Тоді було дітей багато: «Ма', мені ж на Купайла шось там! Мені вареники вари!». Вареники з вишньою оце. Вони геть зелені, ті вишні, но вони повинні быть» (Звнг: Рижанівка). «Вишня з вишеньками – купайлиця. Ну там тих вишень іще не було таких стиглих – зелененькі. А тоді з будяка робили. І хлопці, шоб украсти, і тоді тим будяком [билися]. І розлітаються – хто куди» (Звнг: Рижанівка). «А ми як ходили і плели віночки, – кожний на гілечко чіпляли, свічки світили, обикновенні свічки причіпляли, стьожкою до гіллячки. У нас геть і вкрали те гільце були. Ну, в хлопців, в їх такий обичай, що як кінчили оце гуляння, а тоді – скільки є, то хто дужчий – ламаємо гільце. А тоді те, шо осталося, веземо у ставок і купаєм там його. А оце, шо забрали, – віночки чи гіллячок наламали – і принесли, по огірках постелили, шоб в'язались огірки». Г. П.: «Свічки горіли, да?» – «Горіли». – «А саме гільце не підпалювали?» – «Не, не. Ми його порвали, забрали, скільки треба, а те – в річку заволокли, і кинули в воду». – «А самі купались чи ні?» – «Не, не купались, не можна було. На Купала уже не купаються. Купаються, як калина цвіте. І як уже Гілія, вода цвіте, таке, як осока, цвіте оранжєвим, то не купаються. Казали нам мама: «Не йди купатись, бо ззаду верба виросте». І казали, шо не можна після Купайла купатись, бо в цей день родився оцей Іоан, бо він утягає, топить. І після цього вже не можна купатись» (Звнг: Попівка).

«Качани» плели. В той час вишня тільки-тільки достигала. І картопля тільки починала цвісти. Тому і був у вінку цвіт з картоплі і «кашка», сокиркі, волошки (тепер же їх нема на полі). Тоді стелили ми ті вінки на огірки, шоб огірки стелилися. Ну шо тоді, походили, походили у цих вінках, шо удома мати поплела» (Звнг: Рижанівка). «На Купайла плели вінки, пускали на воду у ставок, у річку. Дивились, куди вінок попливе – туди дівка заміж піде. Купайлицю робили з верби, вішали всякі цвіти, вишні, як уже стиглі є, то чіпляли. Свічки світили, ставили. Віночки клали, а тоді витягали, несли додому на огірки. Хлопці вінки хватали, то ми так їх ховали, додому

приносили» (Звнг: Мизинівка). *«Мати поплела віночки, кожна ж [дівка] у вінку, і на огірки положили. Це ж ми дньом гуляли там, бо це ж діти. Ну, були й старшечкі трошки. На воду вінки не пускали. Ввечері прийшли вже з тих [гулянь], і клали вінки на огірки, на городі. У нас чогось у селі часто діти топилися, то не пускали до води. Оце дома гуляли і клали собі на градку»* (Звнг: Рижанівка).

Свідчення про розкладення обрядового вогнища у колишні часи – поодинокі. На Звенигородщині, зокрема, інформанти частіше заперечували, ніж підтверджували цей звичай. Г. П.: *«А з вогнем нічого не робили? Не підпалювали?»* – *«Тепер палять, у мішках плигають, цього тоді не було»* (Звнг: Попівка). Г. П.: *«Тобто, нічого взагалі з вогнем не робили в цей день?»*. – *«Не було в той час. Це вже зараз палять, скачуть, чудять»* (Звнг: Рижанівка).

Збереглися також яскраві спогади місцевих жителів про спів та хороводи навколо купальського деревця. *«Ввечері, отако, як така пора, сходяться, віночки чіпляють. Старі жінки сидять співають. Більше співають пожилі баби, посідають собі на скамейці, а ми кружка ходимо, гільця, тоже співаємо»*. (Звнг: Попівка). *«Кругом купайла танцювали і співали, водили хороводи: «Ой ти, Іване, ой ти, Купайло...», «Ой на Івана, на Купайла...». Гармошка грала, бубон, танцювали»* (Звнг: Вільховець). *«Хороводом ходили кругом купайлиці»* (Звнг: Мизинівка).

3.2.1.3. Свідчення щодо **жнивної** обрядовості у досліджуваному регіоні нині поодинокі. Старші люди пригадують, що колись *«першого снопа в'язали мовчки»* (Звнг: Попівка), *«Старі люди зажинки, обжинки робили»* (Звнг: Мизинівка). Співали переважно дорогою з поля та під час обжинків, коли приносили господарю поля вінок із колосків жита чи пшениці. У Мизинівці також зазначили, що у повоєнні часи, коли майже ніхто з чоловіків не повернувся з війни, жінки робили усю польову роботу самі – *«і косили,*

і в'язали». Під час сінокосу та дорогою додому співали *«такі пісні»* (тобто, звичайні, не обрядові).

Значно більше відомостей про жнивну обрядовість знаходимо в рукописі «Жнива» А. Кримського [238]. Зажинати починали неодмінно у п'ятницю («жіночий», «легкий» день⁷⁹) перед Петром (якщо тепло і жито достигло), або через тиждень після. Перед тим, у неділю господарі йшли на поле оглядати колоски і вирішували, чи вже час збирати врожай. Жати можна було кожен день, а зажинати обирали людину з «легкою рукою», якою могла бути навіть дитина. У день зажинків зажинальниця обирала будь-яке місце поля, зжинала 3 жмені у напрямку сходу сонця, клала хрестом, молилася та йшла додому. Починаючи з другого дня жати виходили всі та прямували на поле, несучи серпи вістрям уперед, щоб ніхто не наврочив. В поле йшли у найгіршому одязі, адже він швидко рвався об стерню та знаряддя праці. Крім того, як зазначає А. Кримський, обов'язково це мала бути домоткана, а не фабрична («перкальова») тканина, адже *«перкаль робиться на фабриках, де водиться багато нечистих сил, а коло хліба треба обходитися по Божому»* [238, с. 354].

На другий день виходить хтось із старих чоловіків або жінок у родині й дивиться, чи не «розтрусило» зажинкового хреста, зжинає три колоски, молиться і неодмінно *колядує* якусь із різдвяних колядок, а всі, стоячи на колінах, слухають. *«Колядують на першому снопові для того, щоб не заходила в село чума та холера, бо ці хвороби бояться колядки»* [238, с. 354]. Проте, традиція колядувати в жнива навіть 100 років тому вже вважалася раритетом: *«Тепер не ті люди поставали, а перше було, як вийдуть на жнива в перший день, то так все поле колядує, аж реве, то господи, як гарно й легко після того жать, тільки дотуляйся, а воно само жнеться. А тепер якось так чудно жнуть, наче крадькома, перехреститься, щоб ніхто не бачив, та й мерщій жне, а то якось хоч хрести кладуть ще, але мабуть і це швидко менеться»* (Звнг: Попівка) [238, с. 356].

⁷⁹ Крім дня, на який припадає вшанування мученика.

Під час жнив працюють від раннього ранку до заходу сонця майже без перепочинку, адже хліб потрібно було прибрати якомога швидше. Наприкінці дня на місці, де припинили жати, залишали колоски навхрест, щоб нечиста сила не жала собі. А на ранок хрест прибирали і клали на полукіпок.

Багато вірувань було під час жнив пов'язано із душами померлих («лоскотавками»). Наприклад, воду, яка залишилася у глечиках, потрібно вилити на межу, звідки лоскотавки могли напитися нею. Снопи ж ставили подалі від межі, щоб не перешкоджати лоскотавкам на їх шляху.

Наприкінці жнив на кожному полі («кожної пашні») залишали невижату ділянку – *«спасові на бороду»* як данину душам померлих і для врожайного наступного року. Ділянку обирали подалі від межі, *«щоб подорожня худоба не топталась»* [238, с. 356]. Раніше, ця ділянка була доволі широкою – 3 на 9 кроків, а в пізніші часи зменшилась до об'ємів однієї людини.

На стерні, що лишилась після жнив – качались та примовляли: *«Нивко, нивко, верни силку на другу нивку»* [238, с. 356], щоб цілий рік не боліла спина та був добрий врожай і наступного року. Так само жнуть і в господаря за оплату. По закінченні жнив йому приносять сосну, «спасову бороду» (ставлять перед іконами), кладуть вінка на голову та співають, а згодом пригощаються.

Рідкісним явищем на правобережній Черкащині були *співи в жнива* навіть за свідченням А. Кримського: *«Колись було як жнуть, то так співають, аж у хмарі гуде, а в лісах луна ходє, бо люди сильно дужі були, а тепер хіба вони витягнуть пісню, отакі хоровиті, тож на жнивах жнуть і не розгинаються бо нема часу гави ловити, а теперішня людина як заспіває жнучи, той дух йому заб'є»* (Ктрн: Залізничка) [238, с. 356–357].

3.2.2. Жанри та приуроченість пісень весняного-літнього циклу.

3.2.2.1. Жанри весняного обрядового співу. Серед наспівів весняного сезону виділяємо наступні жанрові різновиди відповідно до обрядових обставин, які вони супроводять.

1. Весняні *заклички* трапляються у цьому регіоні вкрай рідко, більшою мірою у східноподільській традиції та на Звенигородщині, або ж вони залучені до місцевого репертуару через сучасні засоби масової інформації (в першу чергу, Інтернет-мережі).

Закликати весну зазвичай починають із приходом першого тепла – у березні й навіть квітні. За деякими свідченнями перші весняні заклички могли виконуватись на Стрітєння (15 лютого), якщо цього дня буде дуже тепла погода та можна вийти босоніж [277, с. 277]. Заклички співали та/або голосно декламували переважно діти, дівчатка, піднявшись на узгір'я чи драбину.

2. *Танки* (або *танці*); зрідка вживаються узагальнені визначення «хороводи», «постові» (на Чигиринщині), «володар» (на східному Поділлі, Тальнівський район). Ця група пісень пов'язана з хореографією або пантомімою (у тому числі, ігровою). «Шум», «Кривий танець», «Мак», «Зайчик», «Просо», «Явір» (або ж «Янчур»), «Подоляночка», «Ой як, як по садочку ходити», «Вербовая кладочка/дощечка», «Кроковеє колесо», «Туман», «Царівна», «Зірочка», «Ягіль, Ягільочка» – це назви хороводних дійств і назви відповідних пісень. Весняні хороводи починають водити та співати від Великодня або ще під час Посту. Цікава ремарка трапилася у с. Мизинівка (Звнг): «Шума починали від церкви, співали і плели Шума. Дівчата йдуть плетуть Шума, а ми малими дітьми бігали коло них».

3. *Дитячі ігри* (найчастіше поетичні тексти до них не проспівуються, а декламуються або ж частково інтонуються; у сучасних записах практично не трапляються). А. Кримський наводить деякі приклади великодніх ігор на Звенигородщині: «В коня», «В свині», «Змова», «гуляють крашанками «навбитки» [277, с. 307].

4. Власне весняні пісні («веснянки»), які співають на вулиці дівочі гурти, стоячи або йдучи неспішною ходою (О. Терещенко трактує їх функцію як аналог закличок [205, с. 4]). Ці пісні у деяких селах також могли виконуватись у піст, наприклад, «Ой весна, весна, веснянка», «Ой у правую середу», «Ой на горі покіс, покіс» (або ж «Ой на горі крокіс поріс»)⁸⁰;

5. «Ліричні» веснянки («величальні» – за Є. Єфремовим [33, с. 60]) та споріднені з ними дівочі «вулишні» пісні (за О. Терещенком [205, с. 4]), умовно приурочені до весни. («І на тим боці, на толоці», «Ой на горі сніг упав» тощо).

6. Особливе місце в традиції Черкаського правобережжя та суміжного із ним Передстепового правобережжя посідають так звані «христування», виконувані під час обходу дворів дітьми та молоддю на Великдень подібно до колядок чи щедрівок, із метою отримання винагороди⁸¹. Цей жанр був детально описаний О. Терещенком в окремій публікації [203]. Цікаві зразки великодніх «віршів» подано у «Звенигородщині» [277, с. 308–319]. Поряд із наративними («поважними») текстами, що володіють яскравими мовними ознаками церковних піснеспівів («орацій»), знані були також сюжети жартівливого та сатиричного змісту з елементами богохульства, тексти яких містять стилізації під церковнослов'янську мову. Аналізуючи їх, можна дійти висновку, що їхня композиція утворена дворядковим віршем V446² та очевидно виконувалася на кшталт приспівок до танцю або ж «вулишних» веснянок (інколи з доволі сороміцьким змістом – див. коментар О. Терещенка до подібної приуроченої веснянки: [205, с. 84]) такої ж віршової структури. Подібні тексти жартівливих христувальних віршів, за свідченням

⁸⁰ Цей текст часто трактується виконавцями і дослідниками як купальський через подібність до нього за тематикою і наспівом.

⁸¹ Подібні жанри існують у Білорусі та на півночі Чернігівщини та мають назву «волочобні», на Галичині – «ранцівки». Також у експедиціях на лівобережжя Дніпропетровщини (верхів'я р. Самари) автором були виявлені подібні примітивні музично-поетичні структури, що мали назву «христування» і були приурочені до Великодня [див.: 161].

А. Кримського, були відомі ще у XVIII – поч. XIX ст., зокрема на Чернігівщині [277, с. 308].

3.2.3. Мелотипологія весняно-літніх наспівів.

3.2.3.1 Весняні мелотипи. Більшість веснянок Черкаського правобережжя мають строфічну дворядкову будову.

Практично усі відомі нам зразки з прибережних районів (Чгрн, Камн, Сміл), реалізуються у формі специфічно середньонадніпрянського типу < ♪ 53²>: ♪♪♪♪♪ | ♪(.) ♪♪:|| [Нот. 1.2.1–1.2.4].

У східноподільській частині регіону весняна обрядова пісенність виглядає більш різноманітною у типологічному плані. Основні весняні мелотипи:

– дворядкова форма на основі 4-дольників < ♪44;44>, найчастіше пов'язана з весняним танком «Шум» [Нот. 1.2.5 – 1.2.8];

– весняні ігри у формі діалогів-антифонів («А ми просо сіяли», «Жельман» та ін.) у т. зв. формі «Просо» < ♪33> [Нот. 1.2.9];

– одиничні зразки весняних закличок з віршовою основою V446 – («Весна, весна, весняночка»), які мають дві ритмічні версії: пірихічну < ♪446²> [Нот. 1.2.13] та ямбізовану < ♪446²> [Нот. 1.2.14], які розведені географічно (детальніше про це див. у підпункті 4.1.2);

– дворядкова структура < ♪54²>, найбільш асоційована з купальськими наспівами, на Звенигородщині трактується також як веснянки («Ой весна, весна, весняночка», «Ой на горі покіс, покіс») [Нот. 1.2.15 – 1.2.16].

– композиції з базовим віршем V43 або V433 (хороводи «Кроковес колесо», «Туман», «Коло млина калина», «Приступи, царенко/царівна») [Нот. 1.2.10 – 1.2.12; 1.2.21];

– композиції на основі ямбізованого 6(7)-складовика < ♪67ⁿ> («Ягіль, Ягільочка») [Нот. 1.2.22];

– дво- або трирядкові структури із 6-дольною основою <♩²> або <♩³> (весняні танки або пісні «Кривий танець», «Довгої лози», «Кропець» тощо) [Нот. 1.2.23];

– весняна гра-пантоміма «Подольночка» з доволі складною музичною формою <♩:44:::4ⁿ> [Нот. 1.2.24];

– веснянки пізнього походження з формою типу «дроблення та замикання» <♩44:::6::6> («Пливе човен»).

Однак, на думку О. Терещенка, «питомішими, давнішими формами є тирадні (у т. ч. й деякі зовні строфічні зразки виявляються результатом згортання тирад) – т. зв. велика кільцева форма» [205, с. 5]. Подібне явище наочно простежується в ігрових (переважно дитячих) наспівах, де «рухливий, повторюваний 4- або 6-дольний серединний «хід» (за Б. Луканюком) нерідко виокремлюється в самостійну, зовні примітивну музично-поетичну форму» [205, с. 5]. Такими на теренах правобережної Черкащини є ігрові наспіви «Зайчик» [Нот. 1.2.17; 1.2.18], «Янчур» [Нот. 1.2.19], «Мак» [Нот. 1.2.20] та вже наведений вище «Шум».

3.2.2.2. Купальсько-петрівські наспіви. Вивченню купальсько-петрівської обрядовості та наспівів, зокрема, Черкаського правобережжя й південної Київщини, присвячували свої фундаментальні статті І. Клименко, О. Терещенко, М. Скаженик [84; 93; 206; 181; 98; 99]. С. Протасова (Копил) у своїй праці [155] детально описала купальсько-петрівські мелотипи Уманщини. Тут вважаємо за доцільне подати зведену таблицю [Таблиця Б 4], складену колективом дослідників (І. Клименко, О. Терещенком, С. Протасовою), а також карти купальсько-петрівських мелотипів Уманщини, виготовлені І. Клименко [Карти Г 4.4 – Г 4.6].

Наспіви літнього періоду (купальсько-петрівські та жнивні) представлені на правобережній Черкащині неоднорідно; спостерігається тенденція до збільшення їх кількості у напрямку на захід з епіцентром на Уманщині. У придніпровській смузі дослідниками встановлена відсутність купальської обрядовості (т. зв. «купальська пустка» [136, с. 23]). Купальсько-

петрівський цикл «поновлюється» на лівому березі Дніпра, на землях Полтавщини на відстані майже 200 км від місця побутування подільського Купала [206, с. 199]. Північніше, на теренах Київщини рештки купальської традиції та поодинокі зразки петрівок зафіксовані поблизу Дніпра – в Кагарлицькому (села Халча та Юшки) та Миронівському (с. Пії) районах Київщини [193, с. 34–35]. Поширення на схід слідів подільської купальської обрядовості (переважно в стертих формах) нашоує на думку про належність цієї території до окраїнної частини Поділля [136, с. 23].

Від початку Петрівського посту до свята Купала на теренах правобережної Черкащини виконувалися пісні, які в місцевій традиції переважно іменуються «петрівками» або «петрівчанками». До останніх десятиліть у пасивній пам'яті виконавців зберігалися купальські наспіви двох основних типів – це строфічні дворядкові структури $\langle \text{♩}54^2 \rangle$ та $\langle \text{♩}53^2 \rangle$.

Перший наспів трійкової ритмічної структури $\langle \text{♩}54^2 \rangle$ $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} | \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} :||$ (тип В за А. Завальнюком – [42]) (*Ой на Івана, на Купайла; Наше Купайло з верби, з верби; А наші хлопці недбайлиці* тощо) розгортається у межах кварта-квінти мажорного або мінорного нахилу [Нот. 1.3.1 – 1.3.3]. Ладові опори реалізуються переважно за схемою: 4-3 // 4-1 щаб.; головною ладовою опорою завжди є перший щабель. Ці наспіви супроводжують ритуальну ходу вулицями села з обрядовим деревом, його прикрашання та водіння хороводів навколо *купайлиці*. Окрім «класичного» ритмічного втілення цієї структури, трапляються варіанти з апокопою (недоспіваним останнім складом) та темповими коливаннями всередині однієї строфи. Такі явища спостерігаємо переважно на Звенигородщині.

Другий широковідомий тут наспів – $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ з двійковою ритмічною організацією (тип Г за А. Завальнюком – [42]) (напр., *Ой Петре, Петре, ти Іване* – [Нот. 1.3.4]) використовується на цих теренах переважно як *петрівський* та *весільний*. Цій формі властиве активне дроблення силабохрон: 11112/112 = 22224/224 = 1111224/1124, а також інші ритмічні трансформації, як-от «ферматування» (пролонгації) 5-ї та 8-ї силабохрон

першого рядка, контрастні темпи виконання першого і другого рядків (перший зазвичай виконується приблизно удвічі довгими тривалостями) тощо. На рівні ладової організації цим мелодіям властивий квінтовий звукоряд мінорного нахилу з субтонами, а також з підвищеною субсекундою та низьким 2-м щаблем.

Ще два типи купальських наспівів базуються на 4-дольній ритмоформулі та пов'язані з ритуальною ходою селом або навколо купальського дерева:

1) тип, «складений з однакових компонентів – здвоєного чотиридольника основного, семантично значимого рядка» [77, с. 142], та довгого 4-дольного рефрену <♩4;P4444> (*Стій, дубе, не гуди... Перша зірка ясна – Марія прекрасна...* – [Нот. 1.3.5]);

2) із 3-дольним приспівом (*Купала на Йвана або Стовпом дим* – Нот. 1.3.6) <♩4;P33> (тип Б за А. Завальнюком – [42]).

Решту купальських мелотипів у наших експедиціях зафіксувати не вдалося. Проте, вони були записані іншими збирачами та детально проаналізовані у названих статтях, передусім С. Протасовою [155].

Цікавим видається спостереження над такими випадками, коли при виконанні купальсько-петрівських текстів співачки переходять на «помилковий» мотив. Так сталося у с. Вільховець (Звнг): тип <♩54²> інформаторка спочатку почала виконувати на «меланковий» голос вельми подібної ритмічної структури <♩4₅4²>, а потім виправилась. Схожий випадок зафіксувала С. Протасова у с. Товсті Роги (Лснк), коли співачка, виконуючи петрівку «Ой Петре, Петре» типу <♩53²> перейшла на весільний наспів тієї ж ритмоформули, а в іншому випадку – на мелодію весільної структури <♩T53⁴> [155, с. 187].

3.2.2.3. Жнивні наспіви є найбільшим раритетом серед обрядових жанрів Черкаського правобережжя. Поодинокі сучасні записи не можуть дати цілісного уявлення про ареальні закономірності поширення мелотипів цієї групи.

Наразі нами помічено, що жнивні наспіви у східноподільській традиції Черкащини тісно співвідносяться із весільними мелодіями, у першу чергу – тирадами («**T53**» [Нот. 1.3.7–1.3.11] та «**T6**» [Нот. 1.3.12]) та інколи навіть виконуються з тими самими текстами (напр., пісня «*Обжинки, мамо, обжинки*» – у селах Звенигородщини цей текст і наспів відомий як весільний, на Уманщині – як обжинковий).

Основну частину жнивних наспівів подільської частини Черкащини складають строфічні структури «**43(3)**» (напр., *Ой до кінця, женчики, до кінця*), що розспівуються у межах тетра- або гексахорда мажорного нахилу. Трапляються також приурочені твори (лірика, балади, приспівки) з віршовою основою V44², V446² [див. тексти у Додатку В] тощо.

Фактура та загальна виконавська стилістика жнивних наспівів, так само, як і купальських та петрівок, тісно співвідносяться з весільними. У центральній частині правобережної Черкащини переважає багатоголосся гетерофонічного типу з тонким голосом, сповільнені темпи виконання та їх коливання, мелізматика [Нот. 1.3.2; 1.3.4 і особливо 1.3.8]; у східноподільській – монодія з незначними гетерофонічними розгалуженнями, темпова стрункість та непохитність [Нот. 1.3.1; 1.3.3; 1.3.5].

3.3. Весільний обрядово-пісенний цикл.

Весільному обряду українців, як найрозвиненішому та найкраще збереженому до наших днів, приділено багато уваги в науковій літературі. Хід багатоденного весільного ритуалу в досліджуваному регіоні вже детально описаний у літературі (див. наприклад [266; 277; 326 тощо]). Тому вважаємо за недоцільне в нашій роботі подавати розгорнуту інформацію щодо нього. Музичний зміст українського традиційного весілля також отримав висвітлення у значному масиві наукових публікацій, присвячених зокрема й мелотипологічному вивченню весільних наспівів [23; 43; 51; 66; 67; 72; 78; 79; 82; 83; 85; 97; 103; 111; 147; 156; 172; 184; 187; 197; 198; 204; 211 та інші].

3.3.1. Весільні мелотипи та їх обрядовий контекст.

Як і на багатьох інших українських землях, найкращу збереженість серед пісенно-обрядових жанрів на правобережжі Черкащини виявляють весільні пісні. Вони є показовим жанром для окреслення музичної стилістики регіону. На думку О. Мурзіної, «музична драматургія весільного обряду є індикатором його регіональної належності. На відміну від поліських територій, де спільним наспівом об'єднані мотиви святкові та журливі (комунікативно-обмінної та ініціативної функцій), <...> на Наддніпрянщині спостерігаємо інтонаційне розмежування функціонально різних пісень» [136, с. 26].

3.3.1.1. Тирадні композиції. Навіть побіжний погляд на достатньо великий масив весільної пісенності правобережної Черкащини дає можливість помітити, що у ньому *домінують тирадні композиції*. Тирада стала універсальною формою, що супроводжує практично усі моменти весільного дійства, за винятком його ліричної сфери.

Тирадні композиції (або «весільні тиради») – це «форми зі змінним числом рядків (щонайменше 4-рядкові), організовані за принципом нанизування-повтору серединного мелорядка – так званого «ходу» – у кількості, необхідній для викладу сюжету» [82, с. 31]. На території правобережної Черкащини, як і на решті українських земель, найрозповсюдженішими тирадними композиціями є форми, складені з 6(7)-складових (безцезурних) та 8-складових (5+3) віршів⁸².

3.3.1.1.1. Чільне місце (70% від загальної кількості пісень цього жанру) в традиції Наддніпрянщини та Східного Поділля посідають **6-складові тиради**. Особливістю весільних тирад є вільно-силабічна будова вірша та два варіанти ритмічного прочитання 6-складника: за двійковим (спондеїчним) [Додаток А 2: Нот. 1а, 1б, 1в, 1г, 2, 4, 6]⁸³ та трійковим (ямбічним)

⁸² Наведені структури відображають модель віршової будови. У живому побутуванні звичайно спостерігається коливання кількості складів – до 10 у 6/7-складнику і до (7+4) у вірші (5+3).

⁸³ Тут і далі нотні зразки подано згідно нумерації у Додатку А 2. Весільні пісні.

принципом групування силабохрон [Нот. 3а, 3б, 5, 7, 9]. Найважливішим формотворчим фактором тиради є її *мелодична будова*, яку утворюють т. зв. «мелоструктурні блоки»⁸⁴ – автор цього терміну І. Клименко. Дослідниця встановила, що «тирадні мелоформи, які творяться на 6-дольній основі, покривають більшу частину української етнічної території»; це підтверджують і її карти [82, с. 32; 79, карта К11]. Опису тирадних композицій присвячені різні наукові публікації. По-перше, це роботи з питань загальної весільної типології, де тирадним формам відведене спеціальне місце в ряду інших, зокрема, [39; 23; 78]. Б. Луканюк ці структури позначає як типи 1Т та 2Т, І. Клименко пропонує їх кодувати символами < ♪ Т6> (з двомірною ритмікою) та < ♪ Т7> (з тримірною). По-друге, це студії, де форма весільної тиради розглядається у її конкретних регіональних проявах [12; 103; 198; 202; 204]. По-третє, існують дослідження, в яких весільні тиради вивчаються у контексті повного макроареалу їх побутування [78; 79; 82]. У нашій роботі ми спираємося на результати й аналітичну методику згаданих праць.

Для потреб дисертаційної роботи відібрано та проаналізовано близько 200 пісенних зразків тирадної структури. Частина матеріалу була зібрана авторкою власноруч. Інші записи (у т. ч. з подільської частини Черкащини) виявлені у фондах ЧМУ та ЦНТ у Черкасах, а також в архіві ПНДЛ, приватних, друківаних та інших джерелах.

Окреслимо основні структурні риси, притаманні типовим формам 6-дольних та 6–7-складових тирад⁸⁵.

А. Прості тиради. Найпростішою та найпоширенішою формою тирад як двійкової так і трійкової організації можна вважати 4-рядкову композицію, де мелорядок **В** проводиться 2 рази (♪Т6⁴ та ♪Т7⁴ – Нот. 1а, 1в, 3а), або її 5-

⁸⁴ У нашій роботі використовуємо запропоновану І. Клименко систему поділу тиради на «мелоструктурні блоки» (що відповідають базовим рядкам тиради); їх умовні позначення: <А> – заспів, <В> – «хід», <Г,Δ> – заключна дворядкова побудова [82, с. 34].

⁸⁵ Детальніше про загальні риси будови тирадних структур див. у статті І. Клименко [82].

рядкову версію із заспівом (А) (♩Т6;6⁴ та ♪Т7;7⁴ – Нот. 1б, 3б). Пару заключних мелорядків слідом за І. Клименко позначатимемо грецькими літерами ΓΔ. За семантичною будовою спондеїчні та ямбічні тиради ідентичні. Те саме можна сказати про їх мелодичну структуру з характерною системою ладових опор [Таблиця Б 5: 1.2].

Ритмомодель кожного рядка тиради складається з послідовності 6-ти силабохрон. Вільно-силабічна структура вірша спричиняє різноманітне варіантне відтворення базової моделі. Особливо значні коливання силабічної форми (6–10 складів) спостерігається у рядках *двійкової* тиради ♩Т6. Вони виникають завдяки дробленню чотирьох початкових долей-складонот. У ямбічних формах ці коливання не перевищують діапазону 6–7 складів.

Мелодичний контур більшості місцевих тирад звичайно обмежується пентахордом⁸⁶ (рідше – тетрахордом)⁸⁷ мажорного нахилу, де головною ладовою опорою є 1-й щабель (у нотних прикладах ↓G⁸⁸) – ним завершуються три з чотирьох рядків (1-й, 2-й і 4-й). Наприкінці третього рядка відбувається підйом мелодії із зупинкою на 5-му щаблі (↑d)⁸⁹, що в сукупності із заключним кадансом на ГЛО в останньому рядку створює співвідношення «запитання – відповідь». Якщо тирада починається заспівним рядком А, з'являється ще один ладовий нюанс – у зачині перед початком основної частини композиції відбувається кадансова зупинка на 2-му щаблі (↓a) [Таблиця Б 5: 1.1].

Б. Розширені («нарощені») 6–7-складові тиради. Етномузикологам добре відома гнучкість, «розтяжимість» тирадної форми та її схильність до різного роду трансформацій. Можна з достатньою вірогідністю

⁸⁶ У деяких зразках мелодична лінія захоплює й 6-й щабель (він виникає в ході оспівування квінтового тону) та субкварту (у гармонічному багатоголоссі).

⁸⁷ Лади вужчого амбітусу не характерні для цієї території.

⁸⁸ Тут і далі стрілка з латинською літерою вказує на нижню (↓G, ↓a) або верхню (↑d) ладову опору (мелодичну вершину). Великою літерою позначена головна ладова опора (далі – ГЛО), малою – побічна.

⁸⁹ Найчастіше квінтовий тон виконується в унісон, але в традиціях окремих сіл (з найбільш розвиненим багатоголоссям) він звучить у супроводі терцієвої втори знизу [Нот. 1а, 1г, 3а, 3б, 7, 9, 1ба] або навіть заміщується нижнім терцієвим тоном [Нот. 1бб].

припустити, що провідним формотворчим чинником при цьому є поетична складова. Описана вище 4(5)-рядкова композиція є найпоширенішою і водночас мінімальною версією тиради, де присутній лише один повтор мелоблоку В. Прагнення співаків – учасників весілля розвинути сюжет пісні (уточнити його деталі, посилити враження, перерахувати предмети чи дії) призводить до нарощування, повторення, додавання нового словесного матеріалу. Як наслідок, трансформується й музична структура композиції. Результатом таких змін стає збільшення форми, утворення нових, масштабніших варіантів тирадних композицій. Внутрішнє тиражування, повторення є основною властивістю тиради; саме ця повторність і дала назву формі.

Розширення композиції зсередини або використовує мелодичний малюнок попереднього рядка (блок В), повторюючи його ще кілька разів (до 4-х; Таблиця Б 5: 2.3; 2.4), або залучає новий (до певної міри контрастний) інтонаційний матеріал (мелоблок Е) з тим самим або іншим ритмічним малюнком (4, зрідка 5 повторів; Таблиця Б 5: 2.1; 2.2). У таких випадках тирада може розростатися до 6–8-ми рядків. Отже, тирадні композиції різних масштабів, котрі використовують лише внутрішнє тиражування, є фактично єдиним типовим багатоваріантним явищем, яке має за «базову» структуру 4-рядкову форму або 5-рядкову із зачином (Таблиця Б 5).

Окрім тиражування рядка-ходу, у композиціях 6–7-складових тирад нерідко (переважно на Наддніпрянщині) застосовується інший спосіб збільшення форми, а саме, *додавання* [Нот. 2, 8, 9, 10]. Це теж тиражування, але відбувається воно у заключній частині композиції, коли після завершення базової форми повторюється дворядковий мелоблок ГΔ. Додаток зазвичай складається з 2-х, рідше 4-х, і навіть 6-ти поетичних рядків, які, з точки зору змісту, не несуть суттєво нового [Таблиця Б 5: 2.5; 2.6]. Така форма детально описана Т. Сопілкою на географічно суміжному матеріалі лівобережної

Наддніпрянщини [198]. Часто трапляються й такі композиції, де одночасно застосовано і внутрішні розширення і додаток [Таблиця Б 5: 2.7; Нот. 10].

Охарактеризовані способи ускладнення форми шляхом розширення і додавання однаковою мірою притаманні тирадам як з двійковою, так і з трійковою ритмічною організацією.

Інші способи трансформації базової моделі тирад призводять до змін форми не лише на кількісному, але й на якісному рівні. Завдяки їм композиційна будова виходить за межі звичної форми, адже у ній поєднуються кілька різних елементів структури і навіть принципів організації. Результатом дії таких суміщень стають ще два розряди тирадних композицій, які, за пропозицією Є. Єфремова, називатимемо *комбінованими* та *контрамінованими*. Про них йтиме мова у підпункті (3.3.1.2.) цієї дисертації.

3.3.1.1.2. Тирадні 8-складові композиції зі стабільною цезурою після 5-го складу займають на сьогодні друге місце – після за 6–7-складових – за розповсюдженістю у весільному репертуарі правобережжя Черкащини. Втім, вони значно поступаються їм у кількісному відношенні. Варто відзначити, що в сусідніх етномузичних традиціях Передстепового правобережжя (Кіровоградська обл.), а також Лівобережжя (Черкащина, Полтавщина), 6(7) - і 8-складові тиради вживаються практично в однаковій пропорції [див.: 12; 103; 198; 202; 204].

А. Класичний варіант композиції 8-складової *тиради 5+3*, який можна назвати загальноукраїнським, це 4-рядкова вербальна конструкція, кожен рядок якої складається з восьми силаб і має постійну цезуру після 5-го складу (модельний ритмічний малюнок тиради 5+3 подано нижче). Така структура може бути втілена як у двійковій (спондеїчній) $\langle \bullet T53 \rangle$, так і в ямбічній ритмічній організації $\langle \blacktriangle T53 \rangle$. На правобережній Черкащині переважає двійковий тип 8-складових тирад. Ямбічні «в чистому вигляді»

(а не як контамінації) зустрічаються, в основному, уздовж р. Тясмин (Чгрн і північна частина Передстепового правобережжя [204, с. 99]).

Втім помічено, що в традиції одного села може існувати лише один із ритмічних варіантів цієї структури, що *докорінно відрізняє* її від 6–7-складових (безцезурних) тирад, які існують в репертуарі тих самих виконавців паралельно, до того ж, їх рядки нерідко комбінуються в рамках однієї пісні.

Але головну роль в утворенні композиційної форми відіграє не ритміка; адже, оскільки віршова структура 5+3 може бути однаково реалізована як у строфічній, так і в тирадній формі.

Ось основні засади формування тирадної форми 5+3 у весільних піснях Черкаського правобережжя. Заспів, як відокремлена частина композиції (<А>), характерний для частини 6–7-складових тирад, у них відсутній. Тирада починається одразу з мелоструктурного блоку <В> («ходу»), який далі варіантно повторюється (тиражується) щоразу з новим текстом (блоки <В'>, <В''>...). Це – перший розділ тиради. Другий складається з пари заключних рядків (блок <ГД>), які, в свою чергу, також можуть повторюватися кілька разів із новими поетичними рядками, утворюючи один або кілька додатків. Отже, масштаби тиради цілком залежать від довжини тексту.

Відчуття цілісності, логічності композиції надають закономірності ладоінтонаційного розгортання мелодії, в першу чергу, співвідношення кадансів. Звукоряд черкаських тирад (у тому числі, 8-складових) зазвичай обіймає тетрахорд-пентахорд мажорного нахилу, що зрідка розширюється до сексти-септими завдяки допоміжним звукам або терцієвим подвоєнням основної мелодичної лінії. У наспіві опозиційно протиставлені два опорні тон – прими і кварта, а мелодичний малюнок являє собою послідовність різноманітних хвилеподібних форм руху між ними.

Кожен мелодичний рядок блоку <В> з усіма його повторами-тиражуванням, як правило, має два каданси: на 1-му щаблі перед серединною цезурою та на 4-му при завершенні рядка. Рядок <Г> може завершуватися не

на кварті, а на секундовому тоні⁹⁰. Співвідношення кадансів <Δ> інше – відповідно 3/1 і 1. Таким чином, в блоках <В> і <Г> кінець кожного рядка висуває на передній план секундовий або квартовий звук ладу як важливу опору, в той час як 1-й щб. проявляє себе як опорний тон лише у «слабких» проміжних кадансах. На противагу цьому, завершальна фаза тиради «проголошує» 1-й щабель звукоряду як головний ладово-опорний тон всієї пісні. Тут, на початку останнього рядка <Δ> мелодія нерідко вперше досягає своєї ладової вершини – квінтового тону. Цей момент мелодії сприймається як кульмінаційний.

Такими є загальна логіка і провідна «ідея» розгортання весільної 8-складової тиради – забезпечити можливість охопити єдиною пісенною композицією текст будь-якої довжини і, разом з тим, створити в ній своєрідну ладову інтригу, інтонаційне напруження, яке спаде наприкінці мелодії.

Описаний варіант побудови тиради 5+3 є найбільш розповсюдженим і являє собою її *класичну форму*, найменшу за масштабами, де застосований лише один повтор мелоблока <В>. Основні ритмо- і ладоструктурні параметри такої тиради проілюстровані Таблицею 2 та нотними прикладами, де представлені тирадні композиції двох ритмічних різновидів – спондеїчного [Нот. 21] та ямбічного [Нот. 22].

Таблиця 2. Будова класичної моделі тиради 5+3

Рядок	Ритмічна модель		Кадансові тони
	<i>спондеїчна</i> <♩53>	<i>ямбічна</i> <♩53>	
<В>	11112/112//	12123 ₄ /124//	1 – 4
<В'>	11112/112//	12123 ₄ /124//	1 – 4
<Г>	11112/112//	12123 ₄ /122 ₃ //	1 – 2 ⁽⁴⁾
<Δ>	11112/112//	12122 ₄ /122 ₃ //	3 ⁽¹⁾ – 1

⁹⁰ Часом мелодичні зміни в рядку <Г> настільки незначні, що він може бути сприйнятий як ще один повтор «ходу» [Нот. 21, 23, 25, 26, 27, 29].

Б. Розширені («нарощені») 8-складові тиради. Так само, як і для 6(7)-складової тиради, одним із способів ускладнення 8-складової тирадної структури є її *нарощування* тиражуванням. Внутрішнє розширення композиції найчастіше використовує мелодичний малюнок першого рядка <В>, багаторазово його «тиражуючи» (окрім уже «вкоріненого» повтору – <В'>), щоразу з новим текстом [Нот. 30, 33]. Інший варіант – залучення нового, іноді контрастного інтонаційного матеріалу⁹¹ з тим самим або іншим ритмічним малюнком⁹² [Нот. 34].

Найчастіше нарощування форми у 8-складовій тираді (за аналогією до 6(7)-складової) відбувається за рахунок доповнень, що утворюються шляхом повтору пари заключних мелорядків <ГΔ> із новим текстом після кінцевого кадансу основної форми [Нот. 31]. Прийоми розширення і доповнення можуть поєднуватися в одній композиції. Рідше зустрічаються такі варіанти ускладнення форми, у яких кілька мелодично завершених тирад об'єднуються спільною сюжетною лінією, утворюючи «ланцюжок» із двох і більше тирадоподібних ланок (Таблиця 3). За пропозицією Є. Єфремова назвемо їх *спареними*.

Таблиця 3. Спарені тиради – текст і мелорядки: с. Петрики (Грдиц)

1. <i>Скрипу-рипу – ворітечка скрипотять,</i>	<В>	5. <i>Ой не спи ж, матінко, й уночі,</i>	<В>
2. <i>Десь моя матінка лягла спать,</i>	<В'>	6. <i>Та печи ж, матінко, калачі,</i>	<В'>
3. <i>Десь моя матінка заснула,</i>	<Г>	7. <i>Та печи ж, матінко, солоденькі,</i>	<Г>
4. <i>Що за мене, молодую, забула.</i>	<Δ>	8. <i>Бо йдуть дружечки молоденькі.</i>	<Δ>

Зрідка відбувається й зворотний процес – *редукція* (скорочення) кількості рядків в 4-рядковій структурі тиради, взятої нами за класичну, до 3-х рядків шляхом виключення з неї другого рядка <В'> [Нот. 35] або третього <Г> [Нот. 36]. Такі редуковані 8-складові тиради, за нашими

⁹¹ У Нот. 34 знаходимо інше співвідношення кадансів, яке створює оригінальний варіант тирадної композиції. У ній, слідом за початковим рядком <В>, відразу йде заключна – <Δ>. Далі, з настанням мелодично контрастного розширення, збільшується й обсяг звукоряду, захоплюючи 6-й і 7-й ступені. Композицію завершує класичний рядок <Δ>.

⁹² І. Клименко пропонує позначати в схемах такі «факультативні» вставки в тирадну форму символом <Е> або <εε>, в залежності від їх масштабу [82, с. 34].

спостереженнями, більшою мірою притаманні середній частині Черкаського правобережжя. Не зважаючи на зовнішню схожість із 3-рядковою строфічною формою, така композиція зберігає зв'язок із тирадою – через характерні для неї ладоінтонаційні контури та каданси.

В. Ритмічні особливості 8-складових тирад у контексті регіональної традиції. На досліджуваній території ці структури демонструють надзвичайну гнучкість, здатність до композиційних, темпових і ритмічних трансформацій⁹³.

Першою прикметною рисою *метро-ритмічної організації* 8-складових тирад правобережної Черкащини є т. зв. «конверсія» (термін Б. Луканюка) – «орнаментальне збільшення складів у віршовому рядку, що породжує в ньому нові з генетичної точки зору, вторинні цезури (структурні паузи)» [120, с. 81]. Внаслідок цього, форма докорінно змінює свою первинну ритмосинтаксичну сутність, «переходячи з цільної (неподільної) у двочастинну, з двучастинної – у тричастинну, з тричастинної – у чотиричастинну» [Там само]⁹⁴. У 8-складових тирадах усієї Середньої Наддніпряниці, завдяки ритмічному дробленню, часто виникає додаткова внутрішня цезура після другої модельної складовоти рядка⁹⁵ (Таблиця 4), [Нот. 23, а також 25, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 37, 38, 49]:

⁹³ Схоже розмаїття композиційних варіантів тиради 5+3 спостерігаємо й у сусідній весільній традиції Полтавщини [див.: 43+ карта К126; 19; 20].

⁹⁴ І. Клименко відзначає зростання інтенсивності ритмічного розщеплення модельних формул у напрямку з Півночі України (Полісся) – на Південь (Середня Наддніпряниці та Лівобережжя). У Наддніпряниці фіксується явище, коли новоутворені ритмовіршові сегменти закріплюються у музичній свідомості виконавців як нормативні відрізки форми і піддаються орнаментальним розщепленням. Порівняно з вихідними моделями цей прийом є *наддробленням*. Велике значення тут набувають ямбізація вторинних ритмомалюнків і розмивання метричної пульсації, що призводить до рубатності виконання [78, с. 147] [Нот. 30, 33 та ін.].

⁹⁵ Такий прийом найчастіше зачіпає лише окремі сегменти тиради. Приклади тотальної ритмічної конверсії у 8-складовій тираді поки не зустрілися.

Таблиця 4. Дроблення і додаткова цезура у тираді 5+3

Модель:	11112/112 = 2 2 2 2 4 / 2 2 4	Ой зятю, зятю / молодий, //
Конверсія:	1111 / 112 4 / 2 2 4	Викинь мені / на тарілку / золотий. //
Конверсія:	1111 / 112 4 / 11 2 4	Як ти мені / на тарілку / не положиши, //
Конверсія:	2 11 / 2 2 4 / 2 2 4	Ти в мене / сестриці / не возьмеш. //

«Перехід первинних (не варійованих) форм у похідні (варійовані), – на думку Б. Луканюка, – супроводжується кардинальною зміною вербальних структур, в яких з'являються нові цезури, які не одержують відображення в будові мотиву. Як наслідок, дві (рідше три) силабічні групи накладаються на одну, початково внутрішньо неподільну мелодичну побудову, і це служить серйозною ознакою генетично вторинного характеру такого поєднання» [108, с. 28].

Ще одна ритмічна особливість місцевих 8-складних тирад, пов'язана з агогікою, а саме, *збільшення тривалості* у якомусь з ритмічних сегментів рядка. В одному випадку звучить у збільшенні *3-складовий* сегмент модельної ритмоформули: 11112/112 → 11112/224 [Нот. 24, 32, 33]. В іншому – розспівний, рубатний характер виконання тягне за собою заповільнення темпу і ритмічне *розтягування* в початковому *5-складовому* сегменті тиради – сольному *заспіві*⁹⁶; до цього додається ритмічне збільшення у *3-складових* сегментах мелоблока <В>, <В'>, <В''> [Нот. 30]. Якщо перший варіант (подвоєння тривалості в *3-складовому* сегменті) підкріплюється певною кількістю подібних зразків (що дозволяє зробити висновок про регіональну характерність такої ритмічної трансформації⁹⁷), то другий радше сприймається як прояв індивідуальної виконавської манери (інтерпретації) співачки-заводчиці.

⁹⁶ Таким чином, створюється певна опозиція рубатного сольного заспіву (зі «вторинною ямбізацією», яка виникає при цьому) до відносно стабільної в ритмічному плані ансамблевої частини.

⁹⁷ Вільна агогіка також є характерною ознакою виконавського стилю північно-західних районів Полтавщини. Тут, як і на досліджуваній території, спостерігається рухливість часових пропорцій всередині формули, що тягне за собою нівелювання величини «хронос протос». Утворюються так звані рубатні форми, для яких запис ритму нотами може бути тільки приблизним [43, с. 121].

Рубатність, що притаманна місцевому пісенному виконавству, породжує ще одну ритмічну особливість 8-складових тирад – *схильність до ямбізації* окремих частин форми всередині тирад із загалом спондеїчним принципом організації музичного часу [див. Нот. 30 – початковий сегмент]. У Нот. 31 ямбізується ритм перших 5-складових сегментів у мелорядках «В», «В'» і «Г»⁹⁸. А в Нот. 32 ямбізація з'являється ближче до кінця композиції – в 3-складовому сегменті передостаннього рядка «Г» і затверджується в рядку «Δ». Подібні, в цілому менш характерні зразки⁹⁹, можуть служити підтвердженням гіпотези, висловленої Г. Коропніченко стосовно стилістичних особливостей обрядових наспівів у перехідних зонах: «Прикладом, що демонструє трансформацію елементів одного рівня, є процес ямбізації ритмоструктур, який виразно проглядається в досліджуваних весільних традиціях [перехідної зони – Г. П.]. <...> Ряд дольних <...> ритмоструктур, потрапляючи в середовище з іншим типом ритмічного мислення, починають трансформуватися. Відбувається поступова зміна ритмічної організації наспівів (дольний змінюється мірним [ямбічним – Г. П.] й, відповідно, складоритмічної будови» [97, с. 141]. На території Черкаського правобережжя також знаходиться зона переходу від Наддніпрянської до Подільської традиції. У такому разі підмічене суміщення різних ритмічних принципів всередині однієї тирадної композиції теж може бути одним з маркерів, що підтверджують *перехідний характер традиції на цій території*.

3.3.1.1.3. Тиради на основі 4-дольника. Ще однією тирадною формою, котра побутує на території правобережної Черкащини, є спондеїчна «Л4» (значно рідше трапляється ямбічна «Т4»¹⁰⁰). Це композиційна форма,

⁹⁸ Тут також можна спостерігати значне коливання темпу (в межах $J = 48-110$) всередині композиції і навіть в межах одного рядка, що абсолютно не порушує цілісності та синхронності ансамблевого виконання.

⁹⁹ На відміну від 6–7-складових тирад, в яких чергування дольного і ямбічного ритмічних принципів всередині однієї композиції є досить поширеним явищем.

¹⁰⁰ У такій ритмічній версії вона використовується вкрай рідко – лише як вставка всередині ямбічної 6–7-складової тиради.

складена з багаторазового повтору-нанизування 4-дольних рядків. У наддніпрянських (прибережних) районах вона побутує майже у кожному селі та ще й у декількох варіантах:

1) як самостійна композиція <Т4₃ⁿ> (популярні тексти: «*Свашечки, свашечки, наші голубочки...*»; «*Дружечки, дружечки...*»; «*Ріжте, крайте...*»; «*Мир миром...*»), перші та останній рядки якої зазвичай 3-складові [Нот. 39–41 б];

2) як частина контамінованої тирадної композиції: <Л4/Л6> [Нот. 42] або <Л53/Л4₃> [Нот. 48, 49];

3) як розширення-вставка всередині простої 6–7-складової [Нот. 18, 19, 20, 21] та ускладненої контамінованої (<Л53²/Л4²/Л6²>) [Нот. 50] тирадної композиції. Такого роду 4-складові розширення відомі на правобережній Черкащині майже повсюдно.

3.3.1.2. Регіональні різновиди ускладнених тирадних композицій.

Весільні пісні тирадної структури обслуговують практично всі моменти весільного обряду, «переважно це наспіви-коментарі до урочистих весільних обрядів, а також мелодичні символи комунікативної сфери – епізодів застілля і «сварок» [лапки мої – Г. П.] між представниками родів *Молодого* і *Молодої*» [82, с. 35]. Як наслідок, пристосовуючись щоразу до нових обрядових умов і до текстів різної довжини, класична тирада трансформується, створюючи значну кількість композиційних різновидів.

Комбіновані композиції. Паралельне співіснування в репертуарі тих самих сіл обох ритмічних різновидів тирад – ямбічного і спондеїчного¹⁰¹ – та їх повна ладо-мелодична ідентичність створюють умови для їх поєднання у рамках єдиної форми. Наслідком цього стає утворення різноманітних комбінованих структур.

¹⁰¹ Такі ситуації виникають внаслідок значного накладання ареалів їх поширення, як це відбулося у подільсько-наддніпрянській зоні. Ареал тиради Т6 показаний на карті К11 в атласі до статті І. Клименко [43]; східна ізомела тиради Т7 окреслена в атласі до першого випуску серії «Слов'янська мелогографія» [72, К30, Карта 2], а також просторове поширення Т6 і Т7 на теренах правобережної Черкащини відображене у Картах Г 4.7 та Г 4.8 Додатків.

Найпростіший варіант комбінованої 6-складової тирадної композиції – 4-рядковий [Таблиця Б 5: 3.1; Нот. 11а, 11б]. При цьому хід (простий або з розширенням), як правило, має ямбічний ритмічний устрій, а кінцівка (мелоблок ГΔ) – спондеїчний. Нерідко фіксуємо і 8(9)-рядкові композиції з контрастними розширеннями і додатками (Таблиця Б 5: 3.5, 3.6; Нот. 16а, 16б, 17). У Нот. 13 [Таблиця б 5: 3.3а] ритмічна двомірність встановлюється лише у заключному кадансовому мелорядку (Δ) і стверджується у подвійному додатку. У поодиноких прикладах перехід від трійковості до двійковості може відбуватися і в розширенні – мелоблок Е [Таблиця Б 5: 3.4; Нот. 15]. Як видно, зміна ямба на спондей може ставатися на будь-якій стадії розгортання композиції (окрім перших двох рядків ходу).

Зрідка трапляється навпаки: на зміну спондеїчному ритму приходять ямбічний. Серед тирад, які наразі маємо в розпорядженні, поки що не вдалося виявити найпростішу комбінацію (2 рядки ходу та 2 рядки кінцівки) зі зміною ритмів *від двійкового до трійкового*. У Нот. 14 [Таблиця Б 5: 1: 3.3б] трійковість з'являється лише у додатку, а у Нот. 12 [Таблиця Б 5: 1: 3.2] – виникає епізодично у розширенні (мелоблок Е).

Залучення та аналіз більшої кількості матеріалу дасть змогу вийти до більш вагомих висновків про закономірності у будові комбінованих тирад. Описані випадки ілюструють і підтверджують гіпотезу О. Терещенка про існування в українській весільній пісенності двох способів «прочитання єдиного надтипу з 6-складовим віршем у основі» [204, с. 99] та про генетичну спорідненість обох різновидів тиради. Ще одним фактом на користь наведеного припущення є те, що при повторному виконанні комбінованої тиради виконавці нерідко досить вільно змінюють момент переходу від трійкового ритму до двійкового (наприклад, співаючи перший раз – у розширенні, а іншого разу – у заключній побудові), проте, не саму послідовність чергування.

Контаміновані¹⁰² тирадні композиції. Структури, що виникають завдяки поєднанню в межах пісні двох, рідше – трьох типів різних силаборитмічних формул, будемо називати контамінованими. Не зважаючи на вигадливість їх конструкції, подібні пісенні композиції доволі часто зустрічаються у весільних традиціях різних регіонів України. Розмаїття контамінованих тирад на черкаському матеріалі представлене у нижній частині Таблиці Б 5.

Серед них першу групу складають досить розповсюджені у весільній традиції 6-складові тиради із серединними вставками із 4-дольників замість 6-дольників (різновид контрасту). Виділимо наступні варіанти таких композицій:

а) з 6-дольниками у крайніх (обрамлюючих) розділах форми:

♩Т6;6²;4²;6² [Таблиця Б 5: 4.1; Нот. 18];

б) з ямбічними 6–7-складниками в обрамлюючих частинах. При цьому 4-дольник не змінює своєї ритмічної організації на ямбічну:

♩Т6₇;6₇²; ♩4⁴; ♩6₇² [Таблиця Б 5: 4.2; Нот. 19];

в) метрично комбінована тирада з 4-дольним розширенням:

♩Т6₇;6₇²; ♩4²; ♩6² [Таблиця Б 5: 4.3; Нот. 20];

г) так звана тирада «з вторгненням» – складна і досить рідкісна композиція¹⁰³, у якій нарощування відбувається вже на першій фазі становлення форми, коли після заспіву і наступних трьох рядків ходу, мелодія раптово припиняє звичний рух, знову повертається заспівна частина (щоправда з новим текстом) – ніби перший початок був «несправжнім».

¹⁰² Контамінація (з лат. «contaminatio» – зіткнення, змішування) – у мовознавстві – виникнення нового висловлювання чи форми, яка досягається шляхом поєднання подібних висловлювань чи форм.

¹⁰³ Приклад, тотожний за текстом та мелоритмічними ознаками, знаходимо й на Уманщині (Східне Поділля) [82, с. 48]. І. Клименко визначає такий тип тиради як «здвоєна зі вставками 6 та 44». Наші матеріали свідчать, що цей оригінальний прийом трапляється не лише на Поділлі: знайдений нами зразок походить зі Смілянщини; О. Котельнікова подає подібний приклад з Подесення, називаючи його «подвійною тирадою» [103, с. 25, Нот. 51–56].

До цього нарощування приєднується ще одне – у вигляді серединної вставки з двох 4-дольників: $\bullet T6; 6^3; T6; 6^2; 4^2; 6^2$ [Таблиця Б 5: 4.4; Нот. 44].

Ще однією «обрамленою» структурою є досить рідкісна контамінована тирада – зі вставкою рядка 557 – та додатком:

$\bullet T6; 6^2; \bullet 557; \bullet 6^2; 6^2$ [Таблиця Б 5: 4.5; Нот. 51].

У наших прикладах помітно, що мелодичний обсяг вставки-розширення (незалежно від кількості складів у ній 6-7 чи 4) звужений до 3–4-х шаблів, водночас відбувається й певне мелодичне «кружляння» з неодмінним поверненням до ГЛЮ; натомість вставка рядка 557, навпаки, збільшує звуковисотний діапазон тиради, захоплюючи й 6-й шабель.

Тирадні структури, в яких не відбувається системного повернення до початкового ритмічного типу, назвемо «*відкритими*» («*розімкненими*»); вони вміщені наприкінці Таблиці Б 5:

- контамінація з парою рядків 53^2 :

а) в завершенні композиції – $\langle \bullet T6^2; \bullet 53^2 \rangle$ [Таблиця Б 5: 4.6а; Нот. 43];

б) або на її початку – $\langle \bullet T53^2; \bullet 6^2 \rangle$ (цілком спондеїчний ритмічний малюнок) та $\langle \bullet T53^2; \bullet 6^2 \rangle$ (у віршах 5+3 3-складний сегмент ямбізований) [Таблиця Б 5: 4.6б, 4.6в; Нот. 45, 46];

- контамінація 6-складових рядків з повторенням 4(3)-дольником, який розпочинає тираду:

а) $\bullet T43^2; \bullet 6^2$ [Таблиця Б 5: 4.7а; Нот. 47];

б) $\bullet T4_3^n; \bullet 6^2$ [Таблиця Б 5: 4.7б; Нот. 42];

- поєднання трьох складоритмічних форм у межах однієї тирадної структури: $\langle \bullet T53^2; \bullet 4^2; \bullet 6^2 \rangle$ [Таблиця Б 5: 4.8а; Нот. 50]¹⁰⁴, а також у зворотній послідовності: $\langle \bullet 6^2; \bullet 4^2; \bullet T53^2 \rangle$ [Таблиця Б 5: 4.8б]¹⁰⁵.

- контамінація 8-складових рядків з багаторазово повторенням 4-дольником: $5+3 \rightarrow 4$:

¹⁰⁴ Ідентичні зразки побутують і на Полтавщині [43, К126].

¹⁰⁵ У наших записах трапилася лише раз, у с. Озірна (Звнг).

а) $\langle \bullet T53^3; \bullet 4; 4; 3 \rangle$ – 4-дольні сегменти виступають в ролі заключного рядка $\langle \Delta \rangle$, повторюючи його мелодичний контур [Нот. 48];

б) $\langle \bullet T53^2; \bullet 4^4; ; 3 \rangle$ – 4-дольні рядки «вклинюються» одразу після другого мелоблока $\langle B' \rangle$, і їх багаторазове повторення нівелює вихідну форму [Нот. 49].

- найбільш оригінальна контамінована композиція, в якій поєднуються не тільки рядки з різною кількістю складів, а й *принципово різні типи пісенної форми – контамінація зі строфічною структурою* $\langle \bullet 57^2 \rangle$. З неї починається пісня, а завершується – подвійним проведенням пари 8-складових мелорядків: $\langle \bullet 57^2; \bullet T53^2 \rangle$ [Нот. 52].

Як бачимо, на відміну від контамінованих тирад з 6–7-складовою основою, в яких після контрастної вставки зазвичай здійснюється повернення до початкової силаборитмічної формули, контамінації, що розпочинаються 8-складовими рядками, мають *відкритий*, «розімкнений» характер – в них перехід до іншого ритмічного типу стає безповоротним. У цих зразках 6-ти чи 8-складові структури вже не домінують; в рамках композиційної форми вони виступають нарівні з іншими ритмічними структурами.

3.3.1.2. Тиради з «передладканками» (термін Б. Луканюка). «Передладканкою»¹⁰⁶ або «ритуальною зачинною формулою» (РЗФ) називають автономну 2-рядкову (2-елементну) 4-складову конструкцію-вступ до 6-складової тиради. Найпоширеніший текстовий її варіант на території правобережної Черкащини: «*Першим разом, Божим часом*», а в наступних тирадах – «*Другим/третім разом, Божим часом*») [Нот. 42б]. Дослідники припускають, що колись передладканка виконувала функцію оберега, подібно до народних замовлянь, у сакральний момент весільного ритуалу. Передладканки вельми поширені у східноpodільській весільній традиції, зафіксовані нами також і на Звенигородщині у селах Рижанівка, Попівка,

¹⁰⁶ Ладканкою у львівській етномузикологічній школі прийнято називати весільну тираду. На теренах західної України ладанки характеризуються рубатною манерою та напівдекламаційним характером виконання.

Мизинівка, Вікнине, Гуляйполе, Бродецьке. Натомість вони практично не відомі у наддніпрянських селах [див. Карту Г 4.10].

Завершуючи опис тирадних весільних форм, назвемо основні структурні прийоми й способи їх утворення – укладання багаторядкового поетичного тексту в одну мелокомпозицію:

- 1) кількаразове (2–8, рідко більше) тиражування мелоблоку В;
- 2) введення до частини «хід» контрастного музичного матеріалу і його тиражування (2–4 повтори);
- 3) нарощування форми через повтор кінцівки (аналогічно зразкам нарощених тирад з лівобережжя Дніпра [197; 198]);
- 4) переривання форми після ходу та «вторгнення» її нового «початку» (одиничні зразки);
- 5) комбінування різних вищезазначених способів;
- 6) включення елементів чи цілих рядків з чужорідних структур (у т. ч. строфічних);
- 7) застосування «передладканки» (ритуальної зачинної формули).

Щодо зв'язку комбінованих тирад з драматургією весільного ритуалу, то наразі можна помітити, що вони у більшості випадків не пов'язані з сакральними та ключовими (переломними) моментами обряду. Такі тиради звучать переважно під час «передирок» між групами весільних персонажів під час руху весільного «поїзда», на застіллі, в епізодах пришивання квітки та викупу молодої, у різні моменти другого весільного дня – тобто, належать до дієвої сторони ритуалу. При цьому відчувається, що головним призначенням цих пісень, завдяки насамперед іронічно-жартівливому змісту їх текстів, є створення веселої святково-запальної атмосфери.

Отже, тирадні композиції весільних пісень представлені на Черкащині широким спектром різновидів, утворених різноманітними засобами розширення та ускладнення форми. Вочевидь, виконавці підсвідомо прагнуть урізноманітнити, збагатити, активізувати звичну пісенну форму, адаптуючи її до конкретного моменту весільного обряду. Проте, такі ускладнені зразки

є радше виключенням із великої кількості переважно простих типових тирадних структур, утворених за єдиним принципом ритмічної організації. Неважко помітити, що відсоток нарощених, контамінованих структур залежить не лише від місцевості, а й від виконавської майстерності співачок, а також від їхнього віку й пам'яті¹⁰⁷. У деяких селах усі записані нами тиради були виключно 4–5-рядковими.

Разом з тим, можемо констатувати значну загальну кількість ускладнених (розширених, нарощених, контамінованих) тирадних зразків та їх досить велику – порівняно з аналогічними матеріалами інших регіонів – частку у весільній пісенності *наддніпрянської* частини Черкащини. Найбільшу їх кількість, а також і найширший асортимент весільних типів загалом демонструє репертуар перехідної наддніпрянсько-східноподільської зони. Особливо поширеним явищем тут є нарощування форми за допомогою так званого тиражування заключної побудови, що дозволяє трактувати цей прийом як характерну локальну ознаку [див. Карти Г 4.7; Г 4.8].

3.3.1.3. Строфічні весільні композиції у кожному з досліджених сіл правобережної Черкащини представлені значно меншою кількістю зразків, порівняно із тирадними.

А. Найбільш поширеною строфічною структурою тут є композиція <..16³>¹⁰⁸. На території Черкаського правобережжя вона демонструє надзвичайне ладове та мелодичне розмаїття [див. Карту Г 4.11]. Для аналізу ми обрали кілька пісень цього типу і відобразили його результати у Таблиці 5.

¹⁰⁷ Наприклад, у с. Орловець (Грдц) з-поміж приблизно 50-ти зразків весільних тирад з 6–7-складовою віршовою основою, ускладнені форми утворюють приблизно п'яту частину, з яких 5 – нарощені (розширеннями та додатками), 3 – контаміновані та 3 – поліметричні (двійково-трійкові).

¹⁰⁸ Аналізу цієї весільної структури присвячені публікації І. Клименко [43], М. Скаженик [187] та інші.

Таблиця 5. « $\cdot 6^3$ »: ладозвукорядні і темпові характеристики

село	звукоряд	СЛК ¹⁰⁹	темп: ♩ =	Нот. №
Озірна (Звнг)	<i>g-a-h-c-d</i>	5 ; 1 ; 1	40	53
Рижанівка (Звнг)	<i>D-g-a-h-c-d</i>	1 ; 1 ; 1	70	54
Вільховець (Звнг)	<i>E-Fis-g-a-h-c</i>	1 ; 6 ; 1	68	55
Ятранівка (Уман)	<i>E-g-a-h-c(cis)-d-e</i>	2 ¹⁴ ; 1 ; 2	45	56
Бродецьке (Ктрн)	<i>D-F-g-a-b-c-d-e</i>	2 ; 1 ; 2	48	57
Гуляйполе (Ктрн)	<i>D-g-a-b-c(cis)-d-e</i>	2 ¹⁴ ; 1 ; 2	65	58
Вікнине (Ктрн)	<i>D-g-a-b(h)-c(cis)-d-e</i>	2 ; 1 ; 2	35	59
Березняки (Чркс)	<i>D-g-a-b-c</i>	2 ; 1 ; 2	100	60
Теклине (Смлн)	<i>g-a-h-c(cis)-d-e</i>	5 ; 1 ; 1	100	61
Сагунівка (Чркс)	<i>F-g-a-b</i>	3 ; 1 ; 2	120	62

Як бачимо, найпростіший звукоряд – мажорний пентахорд без субтонів – притаманний 6-дольним строфічним структурам с. Озірна (Звнг) та Теклине (Смлн). Мелодія цього ж типу в с. Вільховець (Звнг) активно залучає два найближчі щаблі субзони (↑VII, VI), тим самим створюючи ефект «перемінного» паралельного мажоро-мінору. Складнішими є лади мінорного нахилу, що охоплюють загалом діапазон більше октави (*D–e*) та мають характерне підвищення 4-го щабля; вони більш притаманні мелодиці таких наспівів у наддніпрянській частині регіону. На обстежених теренах мінорні звукоряди чітко локалізуються на південь від м. Звенигородка вздовж лівого берега р. Гнилий Тікич, мажорні ж навпаки – на північ. Мелодії Надтясминня (напр., у с. Сагунівка Чркс) – розгортаються у вузькому обсязі трихорда мінорного нахилу з субсекундою.

Б. Строфічні форми на основі трійкової ритмічної організації « $\cdot 7^3$ » більшою мірою властиві *східноподільській* традиції Черкащини (Ятранівка, Уман – Нот. 63; Івахни, Мнст – Нот. 64). У наддніпрянських селах вони практично відсутні (окрім Надтясминня – Смлн: Пастирське, Нот. 65) [Карта Г 4.12]. Мелодія розгортається в обсязі мажорного тетраходу з субсекундою (СЛК у рядках: 2 ; 1 ; 1). Варта окремої уваги специфічно

¹⁰⁹ «Система ладових констант» (термін Ярослава Мироненка): співвідношення щаблів звукоряду, на яких розташовані опорні (довгі або інтонаційно виділені) силабохрони частин композиції – кожного мелорядка або кожної силабогрупи.

наддніпрянська композиційна версія строфічної структури $\langle \text{♩}7^3 \rangle$ з довгим сюжетом та повторенням окремих віршових строф у функції приспіву [Нот. 66].

В. Наступною весільною строфічною композицією є структура з ямбізованим ритмомалюнком $\langle \text{♩}53^2 \rangle$, яка на теренах Наддніпрянщини та Степової України характеризується сталим вторинним дробленням і віршовими цезурами; це дозволяє тлумачити її тут як різновид з **V445**^{2 110}. Відобразимо її ладозвукорядні варіанти у Таблиці 6.

Таблиця 6. $\langle \text{♩}53^2 \rangle$: ладозвукорядні і темпові характеристики

село	звукоряд	ладові опори	темп: ♩=	Нот. №
Озірна (Звнг)	<i>D-g-a-b-c-d</i>	2-5 ; 2-1	120	67
Гуляйполе (Ктрн)	<i>D-g-a-b-c(cis)-d-e</i>	2-5 ; 1-1	130	68
Вільховець (Звнг)	<i>g-a-b-c-d-es</i>	3-5 ; 3-1	70	69
Вікніне (Ктрн)	<i>F-g-a-h-c-d</i>	1-1; 1-VII	85	70
Березняки (Чркс)	<i>D-Fis-g-a-b-c</i>	2-3 ; 2-1	120	71
Чубівка (Чркс)	<i>D-F-g-a-b-c</i>	2-3 ; 2-1	80	72
Драбівка (КрШв)	<i>g-a-b-cis-d</i>	3-5 ; 2-1	120	73

Порівняння ладового устрою строфічних наспівів $\langle \text{♩}6^3 \rangle$ та $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ у тих самих селах демонструє їх значну подібність навіть на рівні окремих мелодичних зворотів. У багатьох випадках їх ще більше зближують спільні стилістичні прийоми, характерні для місцевого виконання повільних «ліризованих» тирад (насамперед $\langle \text{♩}53 \rangle$ – Нот. 29 і $\langle \text{♩}53^2 \rangle$ Нот. 69). Так, наприклад, у піснях обох цих типів співачки с. Вільховець (Звнг) виконують заспів із т. зв. перехватом.

Г. Ще одна унікальна строфічна форма – 4-дольна 2-рядкова композиція з приспівом «Рано-рано... та ранесенько» ($\langle \text{♩}44p4^2 \rangle$), яка побутує у наддніпрянській частині Черкащини практично повсюди [Карта Г 4.13]. Хоча, за спостереженнями етномузикологів (зокрема, І. Клименко), весільна форма з кінцевим рефреном «рано-рано» не утворює суцільного ареалу на українських землях, на відміну від більшості обрядових ритмоструктур;

¹¹⁰ Див.: [83; 211].

її поширення у локальних традиціях носить швидше спорадичний характер¹¹¹. Однак, на досліджуваних теренах правобережної Черкащини розповсюдження таких весільних пісень формує достатньо щільну географічну сітку, що дає можливість відносно докладного їх опису з акцентом на регіональні особливості.

Пісні форми <44p4²> в означеній локальній традиції з'являються у конкретні, визначені традицією, моменти весільного обряду¹¹²: суботній дівич-вечір та прикрашання обрядового дерева – гільця, пришивання квіток, «посад» молодої, прихід молодого до нареченої в неділю, а також ритуальний сніданок другого весільного дня.

На теренах Наддніпрянщини весільна структура <44p4²> має напрочуд стійкі ритмічні та мелодичні ознаки [Нот. 74–79]. У селах Звенигородщини та на Східному Поділлі вона розповсюджена значно менше. На Звенигородщині повноцінний варіант її виконання вдалося записати лише у с. Вільховець (Звнг) [Нот. 80], хоча згадки про пісні з приспівом «рано-рано», які виконувались на дівич-вечорі («на головіці», як кажуть тут), траплялись ще у селах Попівка та Рижанівка (Звнг). У решті обстежених нами населених пунктів Звенигордщини інформатори подібних текстів не пригадали.

Найбільш стабільним вербальним наповненням рефренів є словесна формула «рано-рано» та її варіанти. Відомо, що вона часто зустрічається і в календарних піснях – колядках, русальних, купальських тощо. На думку дослідників, виразом «рано-рано» наші предки позначали той важливий момент, який знаменував собою межу, перехід від одного періоду (доби, року) до іншого. Окрім цієї семантичної формули, у весільних піснях

¹¹¹ Етномузикологи вказують на взаємозамінність структур 44r4 та r443: «Їх функціонування в суміжних традиціях носить взаємовиключний характер <...> Зразки співіснування цих двох типів в одному селі мають характер скоріше винятку. Смуга зіткнення розташовується приблизно по лінії Вишгород – Бородянка – Малин – Олевськ – Рокитне» [97, с. 144].

¹¹² На відміну від більшості інших типів, які обслуговують різноманітні ритуальні епізоди.

із рефреном зустрічаємо безліч інших символів – місяць і зорі, ключі, числа (3, 4, 700), гніздо, пташка, квітка, дерево, кам'яні стіни тощо. Усе це додатково підкреслює особливий у свідомості носіїв, сакральний статус епізодів весільного обряду, які супроводжуються піснями з рефреном.

Почнемо з найбільш загальних рис форми $V44r4^2$, що прослідковуються у піснях зазначеної форми різних регіонів України.

1. *Семантичний аспект.* Звичайно це дворядкова поетична строфа $A(a+b+p')+A^1(a+b+p'')$; іноді форма віршового наповнення є іншою: $A(a+b+p')+B(v+g+p'')$. Кожен рядок строфи складається з трьох колін, останнє з яких являє собою рефрен «рано-рано» – у першому рядку та «ранесенько» – у другому¹¹³:

Дівч-вечір, / славний вечір, / (та) рано-рано, //

Дівч-вечір, / славний вечір, / (та) ранесенько. ///

2. З точки зору *ритмокомпозиції*, це – стабільна структура типу «дроблення та об'єднання (замикання)» з «переритмізацією»¹¹⁴ другого віршового рядка – зменшенням окремих тривалостей у двох перших ритмічних групах. Композиція строфи, таким чином, нагадує «малу кільцеву форму»¹¹⁵:

♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ || ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ ||

3. *Мелодична* строфа складається з ряду контрастних елементів-колін:

$A(a+b+c)+B(d+e+f)$ або рідше $A(a+b+c)+B(d+d'+e)$.

¹¹³ В рідкісних випадках замість рефрену у третьому сегменті першого віршового рядка продовжується основна текстова частина, що повторюється на початку наступного рядка. Тоді утворюється безрефренна композиція, а семантична форма строфи набуває вигляду: $A(a+b+v)+B(v+g+d)$, наприклад:

Посли гудуть, у двір ідуть, та наряджайся, //

Наряджайся, дівчинонько, возьмуть тебе.

Втім, музично-ритмічна структура таких зразків цілком відповідає пісням із рефреном [202, № 77]. Також аналогічна форма існує у російській традиції з приспівом «Ладодо-ладодо... душе ль моя». Нам доводилося фіксувати її у середовищі давніх російських переселенців у верхів'ї р. Самара (східна Дніпропетровщина) [140, № 145].

¹¹⁴ За І. Клименко. [78, с 159].

¹¹⁵ Ритмічна фігура іоніка «1122» більше притаманна обрядовим календарним пісням (щедрівкам, веснянкам, зокрема, хороводним), у весільному циклі вона трапляється лише у типі, який розглядаємо [78, с. 141].

4. *Виконавський аспект*. Весь перший рядок можна трактувати як великий зачин. Його текст є змістом усієї строфи, а наспів – втіленням її ладомелодичного устрою. Наявність буквального повтору тексту, а також ритмічне стиснення у 2-му рядку строфи наче підштовхують виконавців до прискорення темпу, завдяки чому рух мелодії активізується і на перший план виступає моторне начало [Нот. 75, 76, 79].

У пісенних зразках структури <44p4²> з правобережної Черкащини були виявлені такі риси їх побутування та музичного стилю:

– *ритмічне* дроблення переважно перших двох силаб у коліні, яке відбувається завдяки додаванню віршових складів-вигуків, «розспівуванню» слова ізсередини вставними складами. Однак, незважаючи на помірний, часом, досить повільний темп, ритмічну рубатність та багату мелодичну орнаментацию, часові пропорції та основні ритмоформульні ознаки наспіву зберігаються, тож форма в цілому легко упізнається;

– *ладомелодична будова* базується на квінтовому звукоряді мажорного нахилу. Домінує опора на 1-му щаблі – у багатьох варіантах на ньому відбувається кадансування всіх ритмо-силабічних груп строфи. В інших ладову опозиційність проявляє квартовий тон звукоряду – переважно у початкових частинах рядків. Відомо, що у Наддніпрянщині обрядові жанри зазнали помітного впливу ліричної стилістики, внаслідок чого мелодика більшості обрядових пісень набула значної широти і «розмаху», інколи долаючи рамки 5-ступеневого звукоряду [Нот. 78; 80].

– у *виконавському* плані наддніпрянські зразки з рефреном теж мають ряд особливостей: 1) ускладнену впорядковану гетерофонну фактуру з епізодичним утворенням тризвуків «через спонтанне потовщення горизонталі при розщепленні басу» [136, с. 34] [Нот. 75]; 2) наявність у фактурі весільних пісень цього типу «тонкого голосу» [Нот. 74; 76–79]. Навіть у тих селах, де традиція співу «з тончиком» згасла, і співаки вже не відчувають слухового дискомфорту, виконуючи блок весільних пісень без

октавного підголоску, при згадуванні пісень з рефреном «рано-рано» інформатори неодмінно прагнуть відтворити підголосок;

– заспівна частина є ваговою частиною форми, його самодостатньою композиційною одиницею. Сольний зачин обіймає ціле коліно (а то й півтора), «експонуючи» ладозвукорядні «ресурси» наспіву [Нот. 74–78; 80].

Отже, одна із порівняно рідкісних та архаїчних пісенних форм українського весільного обряду є однією з характерних для правобережної Черкащини. Вона, з одного боку, стійко зберігає загальні композиційні ознаки, а з іншого – яскраво демонструє провідні стилістичні особливості наддніпрянської народнопісенної традиції.

Д. Весільні строфічні структури на основі ямбізованого 5-складового та 7-складового вірша (<♩57²>, <♩53²;557>, <♩557> і <♩553²>) більшою мірою притаманні *східноподільській* традиції, натомість вони практично не відомі у наддніпрянських районах Черкащини. У центральній частині Черкаського правобережжя (Звенигородщині) такі типи вкрай рідко, але все ж фіксуються, що однозначно свідчить про певний зв'язок із подільською традицією [Карти Г 4.15; Г 4.16].

Дворядкова строфічна форма <♩57²> зазвичай розспівується в обсязі пентахорду з перемінною терцією, високим 4-м щаблем та субквартою: *D-g-a-b(h)-cis-d* [Нот. 81; 82], а завершується строфа, як правило, на 2-му щаблі. Чергування ладових опор у строфі відбувається за такою схемою: 4(2)-1 // 4(2)-2 [Нот. 81 – Звнг: Озірна] або за такою: 5-1 // 5-2 [Нот. 82 – Сміл: Теклине]. Характерною рисою цього оригінального наспіву є сольний заспів, який протягом одного ритмічного коліна (5 складів) встигає охопити та експонувати весь звукоряд, який, включно із субквартою, складає октаву. А далі, у розгортанні мелодії за участю високого 4-го щабля весь час ніби підкреслюється, акцентується лідійський ладовий відтінок. Вочевидь, такий наспів асоціювався у виконавців із особливим, напруженим емоційним станом, адже виконувалися такі пісні у найдраматичніші моменти весільного ритуалу (напр., у момент прощання молодої з матір'ю).

Типовий весільний наспів форми <♩53²;557> зазвичай розгортається у межах гексахорду мажорного нахилу: *g-a-h-c-d-e* [Нот. 83; 84]. На відміну від пісень типу <♩57²>, ця структура не є суто подільською – наприклад, нами вона зафіксована у с. Орловець Грдщ.

Відомо, що обидві ці структури – <♩57²> та <♩53²;557> – мають величезний ареал побутування та тягнуться смугою через українське та білоруське Полісся аж до литовських земель (середнього Німана в околицях Каунаса), що підтверджується картами І. Клименко [66, Атлас: Карта 10 на с. 41 та Карта 15 на с. 46].

3.3.2. Сильові та мелодико-фактурні особливості місцевої весільної пісенності.

3.3.2.1. Тирадні композиції на теренах Черкащини виконуються переважно під час активних, дієвих моментів самого обряду¹¹⁶: в процесі руху весільного «поїзда», під час жартівливих «передирок» (суперечок) між весільними персонажами, викупу нареченої; супроводжують ритуальні дії з обрядовим деревом – «*гільцем*», виготовлення та випікання короваю, різні ритуали другого дня весілля тощо. Стрімка зміна подій, необхідність швидкої і лаконічної відповіді «опоненту», фізична незручність виконання протяжних наспівів під час ходи та інших жвавих дій зумовили здебільшого *рухливий темп* виконання тирад.

Звучання весільних пісень, як і більшості інших обрядових пісень українців, пов'язане з виключно жіночим виконанням. На території Середнього Подніпров'я **фактурний** виклад цих творів реалізується в декількох варіантах¹¹⁷:

1) *монодія* або колективний унісон. Такий принцип фактурного викладу притаманний весільній пісенності східноподільської частини

¹¹⁶ У той час, як статичні моменти ритуалу частіше супроводжуються протяжними наспівами в формі строфи.

¹¹⁷ Тут спираємося на класифікацію типів українського народного багатоголосся, запропоновану О. Мурзиною [135].

Черкащини (так само як і західним областям України). Частково монодія представлена і в традиції перехідної зони (від Східного Поділля до Надніпрянщини), що локалізується в центрі Черкаського правобережжя;

2) «*унісонно-гетерофонна* версія ансамблевої монодії», яка дозволяє «незначні відхилення від унісону через розщеплення передкадансового тону або шляхом введення невеликої орнаментациї одного з голосів» [135, с. 343] (переважно, за швидкого темпу виконання);

3) «*епізодична гетерофонія* консонантного типу, основу якої складають унісон і терцієві співзвуччя» [там само];

4) «упорядкована або *розвинена гетерофонія* – тип фактури із закріпленою, а не випадковою розбіжністю голосів»; її визначальною ознакою є приналежність голосів до одного регістру та унісонний каданс. У нашому випадку – це терцієве двоголосся гетерофонічного походження з епізодичним виникненням 3-голосних співзвуч, «які радше є знаком «потовщеної» горизонталі, аніж вертикальної координації голосів» [там само].

У надніпрянських районах Черкащини, як і на Полтавщині, фактуру збагачує наявність «*тонкого голосу*» («тончика» за А. Іваницьким) – октавного подвоєння основної мелодичної лінії, виконуваного solo однією з жінок у головному регістрі співочого голосу. Таким чином утворюється 3-голосся гетерофонічного походження («двоярусна гетерофонія» – термін Т. Сопілки [197]).

У фактурі весільних пісень вздовж р. Рось (т. зв. Поросся – у Канівському, Корсунь-Шевченківському та кількох районів південної Київщини), можна спостерігати також «октавний паралелізм» (термін О. Мурзиної – [135, с. 350]) або «*октавний унісон*», утворений шляхом поєднання основного нижнього грудного голосу (без гетерофонічних розгалужень) і «тонкого»¹¹⁸ октавою вище. На решті надніпрянських земель

¹¹⁸ Цю фактурну особливість весільних пісень Поросся досліджувала М. Скаженик. У 2017 році нею була виголошена доповідь на цю тему під час

Черкащини такий неповний тип багатоголосся є, скоріш за все, наслідком фактурної «деградації» звичайної двоярусної гетерофонії або результатом відсутності під час виконання необхідної кількості співаків.

Деякі спостереження над ладовою структурою окремих типів тирад. На думку О. Мурзиної, лірика є суттєвим чинником музичного мислення середньої Наддніпрянщини та «помітно впливає на шар обрядової архаїки, витісняючи або видозмінюючи його» [136, с. 27]. Пріоритет лірики з її протяжністю, розспівністю, розвиненою мелодійністю, продиктованою в першу чергу емоційним смисловим навантаженням таких пісень, призвів до трансформації канонічних обрядових (найбільшою мірою весільних) структур.

Повертаючись до наспівів тирадної будови на правобережжі Черкащини, зазначимо, що вони розгортаються переважно в обсязі тетра хорда-пента хорда мажорного нахилу. Крім того, у більшості зразків цього пісенного типу простежується завжди однакове співвідношення кадансів. Але в умовах традиції Середньої Наддніпрянщини, з її мелодичною наспівністю, схильністю до ліризації (про яку йдеться і у щойно наведеній цитаті О. Мурзиної) навіть найпростіших структур, тиради часом набувають рис інших пісенних форм.

До таких належать весільні тиради з сіл, розташованих вздовж р. Тясмин у наддніпрянській частині правобережної Черкащини: Пастирському (Сміл), Лебедині (Шпол), Грушківці (Камн)¹¹⁹ та ін. У весільному репертуарі цих сіл, поряд зі звичними, «класичними» тирадами обох найпоширеніших типів, існує чималий ряд текстів, котрі розспівуються на зовсім іншу мелодію, зі своєрідними характеристиками.

«Міжнародної етномузикознавчої конференції дослідників народної музики червононоруських земель» у Львові.

¹¹⁹ Зразки подібного стилю були зафіксовані також у інших селах Надтясминня Наталею та Олександром Терещенками у с. Тимошівка (Камн) [202, нот. 8, 10, 18] та у Олександрівському р-ні Кіровоградщини (села Івангород та Підлісне); експедицією ЛЕК-85-02а_03 у с. Криві Коліна (Талн) (графоархів ЛЕК, рукописні нотації), а також у с. Раденськ Цюрупинського р-ну Херсонської обл. (ЛЕК-09-04_03) [82, нот. 12].

Такі зразки виконуються в дуже повільному темпі ($\bullet = 30\text{--}60$), що вже не характерно для тиради; це сприяє значному ритмічному дробленню, «наддробленню» та «вторинній ямбізації» основних складонот моделі і виникненню додаткових цезур, а також дрібної орнаменталізації кожної силабохрони, що призводить до появи «зайвих» складів, зокрема, огласовок приголосних¹²⁰.

Цікаві ці приклади й з погляду на спосіб їх виконання: усі вони мають доповнення в кінці основної частини, і кожне з них, подібно до початкової частини композиції, відкривається сольним заспівом¹²¹, після якого вступає весь ансамбль. Повертаючись до особливостей ладової будови, відзначимо, що звукорядний обсяг Нот. 37 обмежений тетракордом, і розгортання мелодії призводить до типового співвідношенню кадансів.

Нот. 2, 11б, 38 демонструють ладову організацію, абсолютно відмінну від загального масиву тирад. У них мелодія, побудована на 5-щаблевому (з субсекундою) 3-опорному звукоряді мінорного нахилу, призводить до абсолютно іншого співвідношенню кадансових «вузлів» – ладових опор, серед яких явно домінує 2-й щабель. Натомість 1-й так і не проявляє себе в кадансі – весь цей час він залишається ніби «за лаштунками» процесу ладоітонаційного розгортання. Сам цей процес відбувається у практично безперервному русі голосів, об'єднаних 2-голосною фактурою з переважанням паралельних терцій, а у Лебедині (Шпол) ще й з додаванням тонкого голосу. Така незвичайна виконавська і фактурна стилістика тирадних

¹²⁰ Прийоми ритмічної «мікрофігурації», вельми характерні для наведених прикладів, докладно описав і класифікував у своїй праці Б. Луканюк [121]. Головною рисою мікрофігурації є т. зв. «пронунціяція» – поява всередині складу додаткових утворень (псевдосилаб), які за допомогою притягнення окремих тривалостей дроблять основну. Прийомами пронунціяції можуть бути: *сонантизація* – артикуляція приголосного звуку як голосного (*су-бо-то-нь-ки*); *вокалізація* – приєднання до приголосного додаткового голосного звуку (*жи, би*); *пульсація* або неодноразова артикуляція голосного звуку (*Га-ли(и)-на*); *консонантизація* або вставка в пульсації зайвих приголосних (*при-(зи)-бу-(зу)-ва-(за)-(за)-й*) [121, с. 23–31]. В цілому пронунціяція належить до способів ритмічної трансформації, проте, у розглянутих нами тирадних структурах з'являється радше як виняток.

¹²¹ Такий принцип властивий строфічній пісенній формі, де сольний заспів знаменує початок нової строфи.

зразків разюче контрастує із не надто насиченою гетерофонією «класичних» тирад, які паралельно побутують у тих самих селах. Вельми нехарактерний для тирад повільний темп виконання¹²² і згадані особливості розспівів, малосекундові співвідношення звуків в мелодичних кадансах, нескінченно розтягнений рух – всі ці фактори, з одного боку, сприяють нівелюванню сприйняття форми як тирадної, а з іншого – зближують ці пісні з наспівами зовсім іншої образно-емоційної сфери (зокрема, зі строфічними композиціями <♩♩♩³>, <♩♩♩♩♩⁵> та <♩♩♩♩♩♩♩⁷>), пов'язаної не з дієвими, святковими, а навпаки – лірико-драматичними моментами весільного ритуалу.

Ще однією особливістю окремої групи весільних тирад на наддніпрянсько-подільському порубіжжі є притаманний їм загалом протилежний звичному для цих структур стиль виконання. Мова йде в першу чергу про надзвичайно широкі амплітуди *темпових коливань*, «розгойдувань», раптових змін у кожному коліні. Для прикладу, у пісні «Схилилася вишня» із с. Озірна (Звнг) [Нот. 1г] спостерігаємо такі коливання: ♩=104 у заспіві, ♩=72 та прискорення до ♩=116 у 2-му рядку, повернення до повільного темпу в передостанньому рядку й максимальне пришвидшення до ♩=126 у кінцевому. Таку особливість виконання весільних пісень-тирад – нестабільність, схильність до затягування темпу та значні його зміни у дрібних відтинках композиції – помічаємо й дещо східніше, наприклад, у Городищенському районі (сс. Петропавлівка, Орловець та ін.). Проте, далі на схід, у прибережних районах ця риса втрачається. Натомість з'являються тиради, які повністю виконуються у дуже

¹²² Серед обстежених сіл такий прийом ми помітили не лише у Надтясминні (Камн, Сміл, Шпол райони), а й значно західніше – у сс. Рижанівка, Вільховець та Озірна (Звнг). У с. Вільховець співачки пояснювали таку різницю у темпах приналежністю мелодій («голосів») різних тирад до репертуару весільних дружок чи, навпаки, свах. При тому цікаво, що простіший з виконавської точки зору варіант тиради (у мажорному пентахорді без темпових коливань та мелізматики) виконувався колись більш досвідченими співачками – свахами. В Озірній на прохання пояснити таку особливість, виконавці відповідали, мовляв, «так заведено», «одні пісні співаються так, інші так», або «ви ж цю пісню – «Ой меде наш, меде...» – не будете тарабанить, як ті, бо треба ж слова сказати». До речі, весільний текст «Ой меде наш, меде» знаходимо й у А. Кримського [277, с. 128, № 337].

повільному темпі з чималими розспівами віршових складів, за котрими подекуди важко відчутти власне тирадну структуру. Інше у традиції східноподільських сіл Черкащини: тамтешнім тирадам властива рухливість темпу і водночас його стабільність. Описані темпові нюанси виконання виявляють, як свідчать приклади, їх закріпленість за певною територією Черкаського правобережжя, а також достатню стабільність на цих теренах. Це дозволяє трактувати темповий показник у цьому пісенному типі як один із маркерів традиції¹²³.

Окрім згаданого особливого стилю виконання деяких тирад, у с. Вільховець (Звнг) та Грушківка (Камн) помічаємо ще й унікальний взагалі для цієї місцевості прийом заспіву весільних пісень з *перехватом* (або, як тут кажуть, *ханать*, *підхánувать*), що передусім притаманний лівобережній (полтавській) обрядовій пісенності. При тому, якщо у 6-складових тирадах друга заспівувачка починає тираду спочатку, але з іншою мелодією, ніби перебиваючи першу [Нот. 8], то у тирадах «Т53» – підхоплює та продовжує спів одразу в другому коліні першого рядка [Нот. 29]. Пояснення цьому явищу, можливо, слід шукати у давніх міграціях населення з правого берега Дніпра на Лівобережжя і в зворотному напрямку (див. про це у пп. 2.2.2 дисертації).

Спираючись на проаналізований матеріал весільних тирадних форм з подільської та наддніпрянської частини Черкащини, спробуємо окреслити й систематизувати ті відмінності, що вирізняють мелостилістику кожного з цих теренів. Окрім структурно-композиційних чинників, тут враховуються й деякі інші, що належать до фонологічних особливостей побутування весільних пісень означених типів. Для унаочнення цю інформацію подаємо у формі Таблиці 7.

¹²³ Цікаво зауважити, що ямбічні 7-складові тиради у названих селах виконуються в одному темпі від початку до кінця без коливань [Нот. 3а, 3б].

Таблиця 7. Музичні характеристики весільних тирад
у міжрегіональному порівнянні

Параметри порівняння	ПОДІЛЛЯ	НАДДНІПРЯНЩИНА
Темп виконання	♩ = 50 – 150 (+ прискорення ближче до завершення)	♩ = 40 – 120 (+ сповільнення темпу у основній частині тиради)
Фактура	щільна: унісон (монодія) з невеликою кількістю гетерофонних розгалужень	- гетерофонна; - терцієве двоголосся; - різнорегістрова триголосна гетерофонія (спів з «тонким голосом»)
Лад	квартовий, квінтовий мажорного нахилу	переважно квінтовий мажорного нахилу (крім поодиноких винятків)
Тип дроблення	спорадичне дроблення	інтенсивне дроблення кожної силаби; наддроблення → форми другого покоління
Характер звуковидобування	звук дещо звужений, нерідко з «носовим» відтінком	звук більш глибокий, округлий, опора переважно на грудний резонатор
Вживання комбінованих та контамінованих тирадних форм	рідше	частіше

Домінуючим у весільній пісенності на всій території Черкаського правобережжя є *звукоряд* – мажорний пентахорд (нерідко із захопленням сексти та субкварти) з ГЛО на 1-му щб. Втім, у наддніпрянській зоні ладова система нерідко *триопорна*. Інші музично-стильові особливості (повільний темп, розспівність, багатоголосся тощо) створили тут багатьом поколінням місцевих співачок сприятливі умови для різноманітного творчого трактування сталих компонентів пісенної форми.

Аналізуючи весільний матеріал центральної частини Черкаського правобережжя, можемо констатувати його неоднорідність, велике розмаїття і строкатість. Чітко помітні стилістичні риси, які свідчать про спорідненість його у східних частинах території з *наддніпрянською* обрядовою пісенністю: широкий ладозвукорядний обсяг, гетерофонічна фактура з тонким октавним голосом, заповільнені темпи виконання тирадних композицій, розспіви віршових складів і рясна мелізматики, наявність у репертуарі складних тирадних композицій тощо. На інших – західних частинах території – проглядаються властивості суто *подільської* обрядово-пісенної стилістики, як от: монодичний тип фактури, вузькооб’ємні лади, рухливі й, водночас, стабільні темпи виконання характерних для Східного Поділля складоритмічних типів весільних пісень.

Зрештою, в комплексі структурних і стилістичних ознак є такі, які свідчать про приналежність місцевої традиції до проміжної, *перехідної зони*. Такі ознаки знаходимо у весільному репертуарі історичної Звенигородщини, де жодне з досліджених там сіл не продемонструвало чіткої й однозначної приналежності до однієї з контрастних регіональних традицій. Серед цих ознак: наявність складоритмічних типів, притаманних обом сусіднім регіонам, чергування або комбінація різних прийомів фактурного викладу в обрядових піснях одного села, відчутні темпові коливання в межах виконання одного твору тощо.

Висновки до третього розділу.

Жанровою «домінантою» річного циклу на Черкаському правобережжі, як і в інших регіонах України, є зимові наспіви. У зимовий період ритуальні обходи дворів відбувалися на Різдво (7 січня – колядування), у переддень Нового року (13 січня – щедрування) та вранці 14-го («засівання»). Святкування нерідко супроводжувалося карнавальними та театралізованими діями (водіння Кози, Меланки, масляні забави). Різноманітний різдвяно-

новорічний репертуар традиційно був розподілений між різновіковими групами виконавців: дорослими, молоддю, дітьми. Повнота і типологічне розмаїття зимових обрядових пісень, збережених в активному і пасивному функціонуванні місцевими мешканцями, збільшується у напрямку від Дніпра на захід.

Колядки та щедрівки на базі 4-дольного або 3-дольного 4-складника домінують у зимовому репертуарі усього правобережжя Черкащини: «дитячі примітиви» (одноеlementні структури $\langle \cdot *4^n \rangle$) та форми з рефренами з репертуару колядників і щедрівників старшого віку. Серед наспівів, що супроводжували обряд водіння Меланки, на західній частині області поширена є 2-рядкова структура $\langle \text{♩}4_54_5^2 \rangle$, а однорядкова $\langle \text{♩}6^n \rangle$ – ближче до Дніпра. Строфічні зимові обрядові мелотипи (колядки) 5+5 з рефреном – найуживаніший тип зимових наспівів на Східному Поділлі та практично цілком відсутній на черкаському Подніпров'ї. Решта зимових типів, які зустрічаються на цій території, носять одиничний характер і не впливають на загальну типологічну картину. Те саме можна сказати про твори християнської тематики, які посідають чільне місце в сучасному репертуарі зимового обрядового обходу дворів на всій території області.

Жанри весняно-літнього обрядового циклів більш притаманні східноподільській частині регіону. Це весняні заклички; хороводні та ігрові пісні, власне веснянки (весняні пісні), «ліричні» або «величальні» веснянки, «вулишні» пісні, приурочені до весняного сезону, великодні «христування». У пісенній традиції наддніпрянської частини Черкащини весняний репертуар представлений рідкісними поодинокими зразками.

Архаїчна купальська обрядовість та пісенність, що оформлювала святкування дня літнього сонцестояння, а також наспіви періоду Петрівського посту, як і весняний цикл, більш властиві східноподільській зоні. У наддніпрянських селах наспіви цього циклу та навіть згадки про них нині цілком відсутні. Основними мелотипами купальсько-петрівських наспівів є строфічні структури $\langle \text{♩}54^2 \rangle$ та $\langle \text{♩}53^2 \rangle$.

Жнивні наспіви є найбільш рідкісним фольклорним явищем у досліджуваних теренах. Більшість записів цієї жанрової групи походять зі східноподільської частини Черкащини і побудовані у строфічній формі < ♪43(3)>.

Весільна обрядовість та пісенність виявляє найкращу збереженість серед усіх обрядових циклів. Вона лише демонструє надзвичайне розмаїття пісенних форм і способів їх локальної інтерпретації, але й дає можливість виразно відчувати різницю у сфері народновокальної стилістики сільських співаків з різних частин Черкаської області.

Чільне місце у весільному репертуарі правобережжя Черкащини посідають різноманітні твори тирадної композиції. На теренах Наддніпрянщини тиради нерідко виявляють тенденцію до нарощування, повторення, додавання нового словесного матеріалу. Безпосереднім наслідком таких змін є укрупнення форми, утворення збільшених тирадних композицій з розширенням та додатками. Поєднання у межах однієї композиції різних принципів організації (двійкового та трійкового) утворюють комбіновані тирадні структури. Досить популярними у регіоні виявились контаміновані тирадні композиції.

Строфічні весільні композиції у традиції Правобережної Черкащини, порівняно із тирадними, представлені значно меншою кількістю зразків. Найбільш поширеною серед строфічних структур у наддніпрянській частині регіону є композиція < ..б³>. Натомість строфічні трійкові структури < ♪7³> більше властиві східноподільській традиції Черкащини. 4-дольна 2-рядкова композиція з рефреном «Рано-рано...» < ♪44p4²> на теренах Наддніпрянщини має напрочуд стійкі ритмічні та мелодичні ознаки, а її зникнення у напрямку на захід від Дніпра є промовистим свідченням про перехід до іншої регіональної традиції.

Інші весільні строфічні структури на основі ямбізованого 5-складового та 7-складового вірша (< ♪57²> і < ♪53²;557>) притаманні більшою мірою

східноподільській традиції, і вони практично невідомі у наддніпрянських районах Черкащини.

Стилістичні ознаки весільної пісенності правобережної Черкащини виявляються вагомим чинником у розмежуванні регіональних традицій на цій території. Серед таких – наявність у фактурі «тонкого голосу» (октавного подвоєння основної мелодичної лінії), сповільнений темп виконання тирадних композицій та значні темпові коливання всередині них, заспів тирад «із перехватом» та інші.

Наявність чи відсутність, характер поширення (масовий чи поодинокий) тих чи інших обрядових мелотипів вкупі з описаними виконавськими ознаками стали тими красномовними маркерами, завдяки яким все чіткіше проступають межі сусідніх регіональних чи локальних традицій на території правобережної Черкащини.

РОЗДІЛ 4

МЕЛОГЕОГРАФІЯ ОБРЯДОВИХ НАСПІВІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ

У заключному, четвертому розділі дисертації досліджується географічна локалізація кожного з обрядових наспівів на землях правобережної Черкащини. Загальному поділу території за етномузичними показниками присвячений п. 4.1; у ньому розглянуто окремо кожен жанрову групу календарних та весільних наспівів. У п. 4.2 дисертаційної роботи узагальнено мелогеографічні висновки щодо уточнення меж регіональних та локальних музично-етнографічних традицій на території правобережної Черкащини.

4.1. Основний мелогеографічний поділ території.

Проаналізований матеріал дозволяє висловити наступні спостереження над жанрово-стилістичною специфікою, структурною типологією та географічним поширенням мелотипів обрядової пісенності правобережної Черкащини.

4.1.1. Географія обрядовості та наспівів зимового циклу.

4.1.1.1. Обряди й обрядові пісні. Як було показано, зимовий обрядово-пісенний цикл непогано зберігся у пам'яті носіїв старшого віку, порівняно з наспівами інших календарних сезонів. Не зважаючи на величезні втрати в календарній обрядовості регіону, ще до нашого часу найактивніші співачки та співаки (переважно учасники сільських самодіяльних колективів) беруть участь у різдвяно-новорічних обрядодіях, по можливості зберігаючи та відтворюючи місцеву обрядово-музичну стилістику.

У *східноподільській* частині Черкащини ще недавно досить детально пригадувались більш архаїчні, у тому числі, дохристиянські зимові обряди, пов'язані з культами предків, родючості, річним (сонячним, природним, життєвим) колом: новорічні обряди водіння кози та Меланки, ритуали,

пов'язані із Колодієм (або ж колодкою) на Масляну, ритуальний обхід дворів із великою кількістю характерних ряджених персонажів та належними атрибутами.

Про дохристиянське походження зимової обрядовості Східного Поділля свідчать також сюжети відповідних пісень, персоналізація текстів для окремих членів родини, короткі рефрени-звернення до поганських богів (напр., «*Ой дай Боже!*») наприкінці рядків.

Фактура подільських колядок та щедрівок (як і решти календарних пісень) архаїчна – близька до монодії з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями, а темп виконання – найчастіше рухливий, наближений до швидкого.

Натомість у *придніпровській* частині регіону домінантну роль у репертуарі різдвяних обходів дворів відіграють пізніші християнські (церковні) колядки, сюжети яких змальовують біблійні епізоди про народження Ісуса Христа. Ці твори мають відповідні музичні характеристики – кількашаровий склад фактури і функціональне (кантове) багатоголосся (подекуди з тонким голосом – здебільшого у «меланкових» щедрівках типу «*Ой учора ізечора*»), поважний темп, урочистий характер виконання. Давніх дохристиянських колядок у цьому регіоні не пам'ятають.

Ритуальний обхід дворів колядниками чи щедрівниками завжди відбувається урочисто та ошатно. Карнавальний елемент з'являється подекуди лише в обряді водіння Меланки, яка у наддніпрянській частині Черкащини за своєю обрядовою сутністю та поведінкою під час ритуалу асоціюється із нареченою на весіллі – вона скромна, статечна та охайно вбрана. Обряду водіння Кози, як і решти зимових язичницьких звичаїв, у Наддніпрянщині не знають або ж дуже сутужно пригадують його колишнє побутування. Натомість цю лакуну заповнили тут довгі багатоголосні щедрівки з рефреном, що належать до дорослого новорічного репертуару.

4.1.1.2. Зимові мелотипи. Зимова обрядова пісенність є найповніше збереженою з-поміж інших календарних циклів на правобережній

Черкащині, тому може виступати в ролі об'єктивного показника для встановлення регіональних та локальних кордонів на цій території.

Спільним фондом для обох етномузичних традицій Наддніпрянщини та Поділля в межах правобережної Черкащини слугують наспіви наступних форм:

а) у дитячому репертуарі: одно- та двоелементні форми на основі 4-дольника ($\langle \bullet 4 \rangle$);

б) у репертуарі дорослих ватаг:

- кілька різновидів строфічних колядок та щедрівок на основі двох 4-дольників та рефрену;

- наспів на базі 4-складника-антиспаста $\langle \bullet 4_5 4_5^2 \rangle$, який супроводжує обряд водіння Меланки;

- кантові колядки християнського змісту на базі моделі $\langle \bullet * 443^2 \rangle$.

Інші типи зимової обрядової пісенності, відомі на правобережній Черкащині, територіально майже не співпадають, створюючи *регіональний контраст* двох названих зон.

Базовими зимовими структурами *східноподільських* районів області є:

- колядки на основі 5-складовика: $\langle 55^1 \rangle$; $\langle 5^n \rangle$; $\langle 55, p4 \rangle^{(2)}$; $\langle 55, p4 \rangle$ з дробленням; $\langle 55; P45 \rangle$; $\langle 55; P445 \rangle$; $\langle 55p4; P454 \rangle$;

- «меланковий» тип $\langle \bullet 54^2 \rangle$;

- щедрівки з висхідним іоніком $\langle \bullet \underline{44}^2 \rangle$;

- строфічні колядки та щедрівки з віршовою основою $\langle V44; P44 \rangle$, які на Поділлі практично ніколи не мають розширених рефренів та ритмічних контамінацій.

Наддніпрянську зону масово представляє група 4-складових щедрівок-приспівок на основі хоріямбу $\langle \bullet \underline{3} 4 \rangle$ (одно- та двоелементних), натомість форма $\langle 55, p4 \rangle$ тут *цілком відсутня* (класичний для українців 10-складовий зимовий вірш побутує лише у дитячому репертуарі як розширена версія

хоріямба з постійним дробленням першої і другої складових, а форми з висхідним іоніком з'являються лише поодинокими вкрапленнями.

Чільне місце у дорослому різдвяному репертуарі черкаської Наддніпрянщини посідають християнські колядки, що за музичними характеристиками подібні до церковних кантів. Композиція $\langle \bullet *44\bar{3}^2 \rangle$ найчастіше має рефрен.

Отже, очевидними є принаймні чотири мелотипологічні параметри зимової обрядової пісенності, за якими можна визначити яскраво виражену **ареальну опозиційність** названих етнографічних регіонів.

Значення **крупних масштабних поділів** мають дві типологічні опозиції:

1) присутність на Поділлі / відсутність на Подніпров'ї колядок «загальноукраїнської» групи $\langle 55, p4 \rangle$;

2) протиставність за способом ритмізації щедрівок 3-дольної групи, які виявилися територіально розведеними: Поділля представляють строфічні іоніки, дніпровську зону – група одно- та двоелементних приспівків-хоріямбів $\langle \bullet^3 4 \rangle$.

Маркерами **внутрішньорегіонального** поділу є:

3) щедрівки $\langle \bullet *44; P44 \rangle$, складені з комбінацій 4-дольника у заспівній частині та хоріямба у рефрені; головна різниця тут у довжині рефренів: у придніпровській традиції (так само, як і на лівому березі Дніпра) рефрени розлогі 16-складові $\langle V44; P44; 44 \rangle$;

4) меланки, які відрізняються у локальних традиціях за типом фактури – монодичною на Поділлі та двопластовою гетерофонією з «тонким голосом» на Наддніпрянщині.

Узагальнюючи спостереження над зимовою обрядовою пісенністю правобережжя Черкащини, відмітимо, що у **межиріччі Гірського Тікича та Гнилого Тікича** (Ленк, Талн, Звнг, Ктрн райони) – тобто, на території історичної Звенигородщини, виявлені наступні етномузичні процеси:

- змінюються типи зимової обрядової пісенності – з тих, що домінують у подільській зоні, на ті, що притаманні подніпровській;
- відбувається суміщення, паралельне функціонування пісенних типів, характерних для обох регіонів;
- поступово – у напрямку із заходу на схід – згасає побутування базового подільського типу <55,r4>, який востаннє на цих теренах фіксується уздовж р. Гнилий Тікич.

Трохи іншою є територія побутування композицій на базі 4-складника з рефреном (<•*44;P44>) та без нього (<•*44з²>): на основній частині українського Поділля вони практично відсутні, але у зазначених районах відомі – їх ареал тягнеться з Наддніпрянщини, захоплюючи все межиріччя Гнилого Тікича/Синюхи і Південного Бугу (Уманщину). Такі жанрово-типологічні особливості побутування наспівів зимового циклу, вкупі з етнографічними та музично-виконавськими чинниками, відповідають головним ознакам і критеріям визначення окреслених територій як *«перехідної зони»* [97, с. 138].

Можливо, саме завдяки пограничному розташуванню, традиції перехідної зони, у порівнянні з сусідніми «метропольними» територіями, швидше зазнали руйнації. Одним із наслідків стала та обставина, що давньотрадиційні різдвяно-новорічні пісні (не кажучи вже про інші календарні наспіви) на цих теренах стали фольклорним раритетом. Результати проведеного дослідження свідчать, що зимовий пісенний матеріал є достатньо показовим для визначення регіональних меж на території правобережної Черкащини [Карті Г 4.1; Г. 4.2].

4.1.2. Весняні обрядові наспіви.

Підсумовуючи накопичений та проаналізований нечисленний весняний обрядово-музичний матеріал з території правобережжя Черкащини, доходимо головних мелогографічних висновків, які графічно відображені у Kartі Г 4.3.

На території *наддніпрянської* частини Черкаського правобережжя весняні наспіви побутують *лише вздовж р. Тясмин* (південні частини Кам'янського, Смілянського, Чигиринського районів), а також точково у Пороссі¹²⁴, де поодинокі знайдені зразки реалізуються у специфічно середньонаддніпрянському типі <♩53²>: ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ (.) ♩ ♩ :||. *Надтясминня* ж за рядом музично-стилістичних показників лучиться із Передстеповим правобережжям (північний схід сучасної Кіровоградщини) та трактується дослідниками як цілісна етнокультурна зона. На ці території весняні мелодії основних типів побутують переважно як ігрові та хороводні – це весняні ігри у формі діалогів-антифонів у т. зв. формі «Просо» <♩433>, гра «Зайчик» на основі т. зв. 3-блокової композиції, весняний танок «Шум» (метроритмічної форми <♩44;44>) та веснянки типу <♩53²>. Також у кількох селах поблизу Чигирини трапилися зразки весняної гри-хороводу «Подояночка» (<♩ :44:::4ⁿ>) та весняного наспіву з віршовою основою V446, проте, занадто скромна кількість цих зразків не дозволяє говорити про суцільний ареал їх побутування. Надтясминські ареали згаданих вище основних весняних мелотипів практично цілком збігаються: дугоподібні ізомели пролягають щільним пасмом північніше Кам'янки–Чигирини, окрім типу «Зайчик», який побуває лише у кількох прибережних селах Чигиринщини.

У решті наддніпрянських районів Черкащини (та навіть на півночі згаданих Чигиринського, Кам'янського та Смілянського) наспіви весняного обрядового циклу *не відомі*.

У напрямку на захід весняні мелотипи починають з'являтися у селах історичної Звенигородщини – Городищенському, Звенигородському й Катеринопільському районах. Найповнішу та *найрозвиненішу* систему весняної обрядовості та пісенності з багатьма весняними обрядовими мелотипами, описаними у відповідному розділі нашої роботи, можна спостерігати у *східноподільській* зоні, а саме – на історичній Уманщині.

¹²⁴ Поросся в даному випадку є південною околицею великого ареалу структури <♩53²>, основна частина якої пролягає на території правобережної та частково лівобережної Київщини.

Весняна обрядовість тут представлена ритуалами закликання весни, хороводами, дитячими іграми зі співом та ліризованими веснянками. Розвинена система весняної обрядовості супроводжується мелотипологічним розмаїттям весняних наспівів на Східному Поділлі, серед яких:

– весняний танок «Шум» (метроритмічної форми $\langle \downarrow 44;44 \rangle$) займає усю Уманщину, східний кордон ареалу пролягає вздовж правого берега р. Гнилий Тікич (умовно: Катеринопіль–західніше Звенигородки–західніше Лисянки), а далі збігається із течією р. Синюха; західний кордон побутування цього мелотипу доходить майже до р. Південний Буг. Така ж структура ареалу – у вигляді великого півострова – побутує і в Надтясминні, що на півдні лучиться із Передстеповим правобережжям (Світловодський, Олександрівський райони Кіровоградщини).

– весняні танки або пісні із 6-дольною основою $\langle \downarrow 6^2 \rangle$ або $\langle \downarrow 6^3 \rangle$ («Кривий танець», «Довгої лози», «Кропець» тощо). Східна ізомела їх побутування пролягає найзахідніше з-поміж усіх весняних наспівів, які відомі на Черкащині – між річками Гнилий та Гірський Тікич;

– весняні ігри у формі діалогів-антифонів («А ми просо сіяли», «Жельман» та ін.) у т. зв. формі «Просо» $\langle \downarrow 4\underline{33} \rangle$. Східна ізомела цієї структури на правобережній Черкащині пролягає вздовж лівого берега р. Гнилий Тікич¹²⁵ та утворює на Черкаському правобережжі суцільний ареал. На решті Черкаських земель (окрім Надтясминня – північної окраїни передстепового ареалу) – мелодії цього типу відсутні;

– весняна гра-пантоміма «Подольночка» з музичною формою $\langle \downarrow :44:::4^n \rangle$. Найсхідніше ця структура фіксується вздовж лівого берега р. Гнилий Тікич (Звенигородщина); точково трапляється також у Надтясминні. Вважаємо встановлення сучасних ареалів поширення «Подольночки» не вповні об'єктивним, адже цей твір є вельми популярним

¹²⁵ Межа ареалу цього типу пролягає найближче до Дніпра з-поміж решти весняних.

у шкільній навчальній та позаурочній програмі, тому сьогодні він знайомий виконавцям практично в кожному куточку України;

– композиції з базовим віршем V43 (хороводи «*Кроковеє колесо*», «*Туман*», «*Коло млина калина*» тощо) – утворюють суцільний ареал, східна межа якого пролягає західніше Гірського Тікича, а південна – співпадає з кордоном сучасних Черкаської та Кіровоградської області; невеликий «острівець» побутування цієї структури є у нижньому Надтясминні та точково трапляється поблизу Звенигородки;

– веснянки пізнього походження («*Пливе човен*») <♩44::6::6>. На правобережній Черкащині східна межа ареалу цієї структури вимальовується за вигнутою діагоналлю Тальне–Звенигородка–Корсунь–Шевченківський;

– *точкове* розповсюдження мелодій з віршовою основою V446 – весняних закличок («*Весна, весна, весняночка*») має дві ритмічні версії, розведені географічно: а) пірихічну <♩446²>, що побутує у верхів'ях Гірського Тікича – Монастирищенському районі й нижньому Пороссі та б) ямбізовану <♩446²> – у Надтясминні, на південь від м. Кам'янки;

– одиничні зразки веснянок на Звенигородщині (с. Попівка¹²⁶) виконуються також на купальський наспів <♩54²> («*Весна красна над весною*»).

Пасмо ізомел весняних мелотипів, яке пролягає у центральній частині Черкаського правобережжя (між Тікичами та дещо східніше течії Гнилого Тікича), є доволі промовистим у розмежуванні регіональних та локальних етномузичних традицій. Виразним при цьому постає навіть власне факт присутності чи цілковитої відсутності в місцевій фольклорній традиції наспівів весняного сезону.

¹²⁶ Записаний нами зразок не є випадковим, що підтверджується таким самим текстом та подібними веснянками у записах А. Кримського з тих же сіл. До речі, 90-річні інформаторки у с. Попівка (можливо, це були навіть нащадки інформаторок Кримського, адже мають те саме прізвище – Кучеряві) виконали її з такою самою редукцією першої силаби у формулі <♩5₍₋₄₎4²>, як це знаходимо в подібному тексті й у «Звенигородщині» [277, с. 328].

Як видно, у наддніпрянському весняному репертуарі існує помітна кількість сюжетів та ритмічних типів, *спільних зі східноподільською* традицією. Проте, за спостереженням О. Терещенка, «втільюються вони, як правило, зовсім у інший спосіб» або належать до репертуару іншої вікової групи [205, с. 6]. Як приклад можна навести подільську весняну пісню «Довгої лози», яка у наддніпрянських селах Черкащини та Кіровоградщини (вздовж річок Вись і Тясмин) побутує як дитяча гра (зовсім без співу, лише рух). Один із найпопулярніших дівочих (дитячих) подільських хороводів «Ягіль, Ягільочка» на Наддніпрянщині виконувався дівчатами-підлітками. Ще один хоровод – «Шум» – за поетичними, музично-стилістичними та навіть хореографічними властивостями також кардинально відрізняється на сході та на заході Черкаського правобережжя, й південніше, на Кіровоградщині. У цьому районі, де лінія поділу етнографічних зон за одностайним визначенням етнографів чітко пролягає вздовж р. Синюха, наведені нами спостереження підтверджуються ще рельєфніше.

4.1.3. Локалізація пісень літнього циклу.

Наспіву літнього періоду – купальські, петрівки та жнивні так само як і весняні, в цілому не властиві теперішній традиції наддніпрянських районів правобережної Черкащини, тому констатуємо їх відсутність на смузі завширшки приблизно 80 км вздовж Дніпра.

Появу *купальсько-петрівських* наспівів основних типів <♩54²> та <♩53²> можемо спостерігати аж у Звенигородському районі; східна межа їх ареалу простягається широкою смугою вздовж лівого берега р. Гнилий Тікич (умовно до східного кордону історичної Звенигородщини). Ядром побутування цих типів є Східне Поділля [Карти Г 4.4 – Г 4.6].

Ще два типи купальських наспівів на основі 4-дольника, пов'язані із ритуальною ходою селом або навколо купальського дерева:

– тип, «складений з однакових компонентів – здвоєного чотиридольника основного, семантично значимого рядка» [77, с. 142], та довгого 4-дольного рефрена («*Стій, дубе, не гуди...*»): <♩4;P4444>;

– із 3-дольним приспівом («*Купала на Йвана*») <♩4;P33>.

Такі структури спорадично зустрічаються у центральній та західній частині Черкаського правобережжя (пісні цих типів трапляються також і у друкованих джерелах [напр., 325, с. 84, 117]) та потребують додаткового вивчення.

Жнивні наспіви є найбільшим раритетом серед обрядових жанрів черкаського правобережжя. Поодинокі записи не можуть дати цілісного уявлення про ареальні закономірності поширення мелотипів цієї групи.

Наразі нами помічено, що жнивні мелотипи у східноподільській традиції Черкащини тісно співвідносяться із весільними наспівами, у першу чергу – тирадами (<♩T53>, <♩T6>) та інколи навіть виконуються з тими самими текстами (напр. «*Обжинки, мамо, обжинки*» – у селах Звенигородщини цей текст і наспів відомий як весільний, на Уманщині – як обжинковий).

Основну частину жнивних наспівів подільської частини Черкащини становлять строфічні структури <♩43(3)>, що розспівуються у межах тетра хорда–гексахорда мажорного нахилу. Трапляються також приурочені твори (лірика, балади, приспівки) з віршовою основою V44², V446² тощо.

4.1.4. Територіальне поширення типів весільних наспівів.

Оскільки найкраще збереженим та найпоказовішим за рядом ознак жанром обрядової пісенності на правобережжі сучасної Черкащини є весільні пісні, найбільше мелогеографічних карт у нашій роботі присвячено саме весільним мелодіям та їх географічному поширенню.

Найбільш популярними тут виявились тирадні мелоструктури <♩T6>, <♩T7>, <♩T53> та <♩T4>.

Тирадні композиції на основі 6-дольної ритмомоделі (<♩T6>) утворюють на території Черкаського правобережжя суцільний щільний ареал

[Карта Г 4.7], проте мають деякі ладові та композиційні різновиди. На більші частині цих земель такі тиради розспівуються у квінтовому звукоряді мажорного нахилу з опозиційністю 1 і 5 шаблів. У верхів'ї Тясмина та вздовж Гнилого Ташлика (Сміл, Камн райони) наявна традиція співу «протяжних» тирад у квартовому або квінтовому ладі мінорного нахилу з обов'язковою опозицією 1, 2 та інколи 5-го шаблів. Зона побутування таких тирад вимальовується опуклим півостровом у Надтясминні та продовжується у Передстеповому правобережжі. 6-дольні тиради також зрідка на Черкащині розспівуються у вузькооб'ємному ладі (терції або кварта) з опозицією 1 і 3 шаб. Такі випадки траплялися у Смілянському районі та у межиріччі Тікичів.

Тиради з трійковою організацією ($\langle \text{♩T7} \rangle$) на обстежуваній території розповсюджені порівняно менше [Карта Г 4.8]. Вони локалізуються переважно вздовж річок Тясмин та Рось. Як і 6-дольні тиради, вони відрізняються за показником ладової організації. Чільне місце тут посідають тиради квінтового мажорного устрою. У верхньому Тясмині подекуди трапляються і квартові звукоряди з опозиційністю 1 – 2 шаб., а вздовж р. Рось – тиради вузькооб'ємного амбітусу з опозицією 1 і 3 шаблів.

Наступною структурою, яка на правобережжі Черкащини утворює суцільний ареал, є тирада з ритмосилабічною основою 5+3 [Карта Г 4.9]. На цих теренах вона побутує переважно у спондеїчній ритмічній версії ($\langle \text{♩T53} \rangle$), поодинокі ж ямбічні концентровані у Надтясминні. Тиради 5+3 у досліджуваній території демонструють чітке розмежування за системою ладових опор (констант). У придніпровській смузі завширшки приблизно 30 км переважають квінтові мажорні звукоряди з протиставленням 1 і 5 шаблів, на решті земель – тирадна форма лучиться із наспівом квартового чи квінтового обсягу з опорами 4 – 1 шб. У басейні Тясмина – Гнилого Ташлика чітко вирізняється локальна традиція співу тирад 5+3 у вузькооб'ємному звукоряді з субтонами (які вживаються на рівних з квартовими та квінтовими).

Наступна група композицій, які включають тиражування 4-дольних блоків відображена у Kartі Г 4.10. Найцікавішим у ній видається співвідношення кордонів та взаємовиключне побутування двох структур:

- ритуальної зачинної формули (РЗФ або «передладканки») <•44> (напр., «У перший/ другий/ третій раз, у Божий час»), яка локалізується у східноподільській частині регіону (східна ізомела пролягає у межиріччі Тікичів, на півдні, поблизу Катеринополя перетинає р. Гнилий Тікич та відходить дещо на схід) та

- тирадоподібної композиції <•Т4> («Свашечки»), яка властива головно наддніпрянській частині правобережної Черкащини. Західна ізомела її побутування проходить вздовж Гнилого Тікича та перетинається зі східною із омелою РЗФ <•44> поблизу Звенигородки. На півночі від цієї точки ізомели розглужуються, на півдні – ареали накладаються на незначній території.

Решта контамінованих тирадоподібних композицій не утворюють суцільних ареалів, побутують несистематично як одиничні зразки, закріплені за певними сюжетами чи обрядовими моментами (у Kartі Г 4.10 ми умовно позначили їх як «Піч на сохах», «Хрещаста скатерть», «Побував зяченько» тощо).

Географічне поширення строфічних весільних мелотипів також виявляє цікаві закономірності.

Композиції на основі 3-рядкової 6-дольної композиції (<••б³> та <••б³>) відомі практично на всій території правобережної Черкащини. Їх просторове розмежування відбувається за ритмічними та ладовими показниками [Karta Г 4.11]. На заході регіону переважають наспіви типу <••б³> у широкому триопорному ладі (опори наприкінці рядків (СЛК): 5–1–2 щаб.). Ареал щільного побутування цієї весільної мелодії пролягає вздовж правого берега р. Гнилий Тікич, а південніше р. Шполки (лівобережної притоки Гнилого Тікича) дещо відхиляється на схід. У межиріччі Росі та Вільшанки переважають наспіви, засновані на квартовому звукоряді мінорного нахилу з СЛК 2–1–2. Надтясминня й межиріччя Тясмина і Гнилого Ташлика –

це зона побутування строфічних композицій зі сталою вторинною ямбізацією ритму, мелодії яких розгортаються у двох типах ладів: 1) квінтовому мінорного нахилу з субсекундою (СЛК: 3–2–1) та 2) квартовому з низьким 2-м щаблем.

Таким чином, виходячи з матеріалів, якими ми оперуємо, на теренах правобережної Черкащини спостерігаємо 3 острівні локальні субареали строфічних композицій на основі 6-дольної ритмомоделі. Решта території потребують додаткового польового вивчення та залучення більшої кількості даних.

Строфічні трирядкові композиції на основі ямбічного 7-складника ($\langle \text{♪7}^3 \rangle$) притаманні передусім східноподільській традиції та Надтясминню, де утворюють доволі щільні ареали [Карта Г 4.12]. Східна ізомела подільського ареалу пролягає вздовж лівого берега Гнилого Тікича з відхиленнями від нього на схід на 10 – 30 км. Надтясминський ареал цього наспіву обіймає практично весь басейн р. Тясмин та витягується вздовж правого берега р. Гнилий Ташлик до південних околиць м. Шпола.

Мелодії строфічної форми $\langle \text{♪53}^2 \rangle$ зі сталим віршовим цензуруванням (V445²) географічно також різняться за своїм ладовим устроєм [Карта Г 4.13]. Східна ізомела подільської «квартової» версії на півночі області пролягає вздовж правого берега р. Гнилий Тікич, трохи північніше Звенигородки перетинає його і далі прямує на схід. Наддніпрянська «квінтова» версія, яка фіксується до самого Дніпра, обіймає нижню течію р. Рось та басейни р. Вільшанка і Гнилий Ташлик. Виходячи з нашої карти, ізомели ареалів квартової та квінтової версій мелотипу $\langle \text{♪53}^2 \rangle$ – не стикаються. З ритмічної точки зору, у Надтясминні виокремлюється зона вторинної ямбізації та наддроблення.

Наступний мелотип є вельми показовим у нашому дослідженні розмежування двох регіональних етномузичних традицій. Це так званий тип «Рано» – дворядкова строфічна форма з рефреном $\langle \text{♪44,p4}^2 \rangle$. Її наявність у весільному репертуарі села чітко вказує на його приналежність до

наддніпрянської традиції, оскільки західніше річок Гнилий Тікич – Шполка ця структура практично не зустрічається, а східніше від нього утворює суцільний щільний ареал [Карта Г 4.14]. У межиріччі Гнилого Ташлика і Тясмина у наспівах цієї структури посилюється силаборитмічне дроблення.

Решта ямбічних строфічних структур – $\langle \text{♩}557 \rangle$, $\langle \text{♩}53^2;557 \rangle$, $\langle \text{♩}57^2 \rangle$ та $\langle \text{♩}553^2 \rangle$, – вживаються у весільній пісенності Черкаського правобережжя несистематично. Форма $\langle \text{♩}557 \rangle$ притаманна західним районам, ізомела її побутування співпадає з течією річки Гірський Тікич [Карта Г 4.15]. Мелотип $\langle \text{♩}53^2;557 \rangle$ також властивий більше Поділля, проте, на відміну від $\langle \text{♩}557 \rangle$, він фіксується й східніше Гнилого Тікича до р. Ірдинь та у Надтясминні [Карта Г 4.16]. Поодинокі зразки інших двох структур розпорошені у різних куточках Черкаського краю [див. Карту Г 4.15].

Остання заувага у цьому підпункті стосується **фактурних особливостей** обрядової пісенності правобережної Черкащини як одному з найважливіших факторів розмежування регіональних та локальних традицій. Тому в цій роботі типам багатоголосся обрядових наспівів присвячено окрему карту [Карта Г 4.17]. Найбільш промовистим є факт наявності у розвиненій гетерофонічній фактурі весільних та окремих календарних пісень *«тонкого» голосу як специфічно наддніпрянської риси народного багатоголосся*. Ареал його побутування розташований у придніпровських районах (Чркс, Канв, КрШв, Грдц, частини Шпол та Смлі, окрім Чгрн та Камн), а також частинах Звнг та Ктрн районів до р. Гнилий Тікич та Шполка, хоча поблизу м. Звенигородка він фіксується й на правому березі Гнилого Тікича. У межиріччі Тікичів поступово встановлюється відсутність традиції співу з «тонким» голосом, на заході регіону вона цілком зникає. Натомість на захід від Гірського Тікича (Талн, Жшкв, Уман, Мнкв, Мнст, Хрст райони) переважним типом багатоголосся є гуртова монодія з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями. У Надтясминні ж за відсутності «тонкого» голосу, фактура збагачується

за рахунок розвиненої гетерофонії з епізодичним триголоссям у вертикалі, що виникає внаслідок значних розщеплень голосів.

4.2. Межі регіональних та локальних музично-етнографічних традицій на території правобережної Черкащини за результатами проведеного дослідження.

Проведене дослідження народнопісенної традиції досить великої території правобережжя сучасної Черкащини (яка включає села 16 адміністративних районів), що охопило наспіви календарного і весільного циклів, їх ладів, ритмічні, виконавсько-стилістичні особливості та їх обрядовий контекст побутування, дозволяє простежити важливі закономірності.

Спільними (базовими) мелотипами для обох традицій Черкаського правобережжя є весільні тиради <Т6> та <Т53> а також три найпоширеніші типи строфічних наспівів: <..б³>, <♪♯53²> та <♯44p4²>¹²⁷, які несуть в собі музично-стилістичні риси певного регіону:

– наспіви широкого обсягу, триопорні лади, упорядкована гетерофонічна фактура з тонким голосом, заповільнені темпи виконання тирадних композицій, розспіви віршових складів, мелізматика на *Наддніпрянщині* та

– монодичний тип фактури, вузькооб’ємні одноопорні лади, рухливі й, водночас, стабільні темпи виконання весільних композицій на *Східному Поділлі*.

Суто *наддніпрянськими* весільними типами є структури на основі 4-складового вірша: строфічна форма <♯44;p4²> та тирадна <..Т4>. Обидві ці структури фіксуються у більшості наддніпрянських районів Черкащини до Гнилого Тікича, далі на захід їх побутування – точкове (щоправда, 4-дольна тирадна форма продовжує побутувати і на Поділлі у ролі розширення-

¹²⁷ Ними нерідко й вичерпується перелік строфічних композицій у традиції села.

вставки у 6-ти та 7-ми складові контаміновані композиції або ж у ролі РЗФ («передладканки»), яка не властива придніпровським теренам).

У Надтясминні з усіх теренів правобережної Черкащини можна спостерігати найбільше трійкових 7-складових тирадних та строфічних форм: $\langle \text{♩}7^3 \rangle$, $\langle \text{♩}7 \rangle$. Схильність до ямбізації у цій локальній традиції виявляється навіть у 4-складових тирадах.

Ця якість споріднює традицію Надтясминня із *східноподільською* (Уманською), де панують весільні форми з ямбічним ритмом на основі 5-ти та 7-ми складовиків ($\langle \text{♩}57^2 \rangle$, $\langle \text{♩}577 \rangle$, $\langle \text{♩}553^2 \rangle$ і $\langle \text{♩}53^2;557 \rangle$), які практично не відомі на Наддніпрянщині.

У центральній частині Черкаського правобережжя (на історичній Звенигородщині, у межиріччі Тікичів) відбувається **суміщення** ритмотипологічних та музично-стилістичних **ознак** обох традицій: кількість різновидів весільних типів – найбільша, високий і процент ускладнених, контамінованих та редукованих (в першу чергу 8-складових) тирадних композицій [Карти Г 4.7 – Г 4.9].

Отже, виходячи з комплексу ознак обрядової пісенності правобережжя Черкащини, порівняння та співставлення ареалів побутування тих чи інших мелотипів та їх ладових, ритмічних та стилістичних різновидів, висуваємо гіпотезу про **межу між двома великими регіональними традиціями, який на півночі області пролягає між річками Гнилий та Гірський Тікичі, поблизу м. Звенигородка перетинає русло р. Гнилий Тікич та рухається в напрямку південного сходу (вздовж лівого берега р. Шполка).** Остаточним кордоном східноподільської традиції виступає р. Гірський Тікич, за якою ознаки наддніпрянської традиції майже не спостерігаються. В свою чергу східніше Гнилого Тікича практично не зустріти ознак подільської обрядової пісенності. **Межиріччя Тікичів можемо трактувати як широку перехідну наддніпрянсько-подільську зону.**

В межах двох окреслених регіонів можна виокремити також локальні традиції:

- власне **Черкащину**, як ядро середньонаддніпрянської традиції на цих теренах

- **Надтясминня**, яке вирізняється з-поміж інших локальних традицій практично за всіма показниками;

- **Поросся**, як окраїну південнокиївської або Черкаської традиції та не значно різниться із нею;

- **Звенигородщину**, яка суміщає ознаки подільської та наддніпрянської традицій та є територією якої пролягають більшість ізомел;

- **Уманщину**, яка є найбільш цілісною та контрастною локальною традицією Черкаського правобережжя.

Окремої уваги заслуговує в майбутньому вивчення додаткових факторів розмежування території правобережної Черкащини за етномузичними показниками, в першу чергу – особливостей побутування необрядових пісенних жанрів. Деякі спостереження у цьому напрямку були здійснені О. Мурзиною, яка твердить, що «специфічно наддніпрянським явищем є історичні пісні чоловічої традиції» [136, с. 27]. Оскільки окреслена територія (передусім Надтясминня – Чигиринщина) свого часу була активним середовищем селянських гайдамацьких рухів, починаючи із XVIII ст., ця локальна традиція Черкаського Правобережжя стала осередком виникнення та поширення великої кількості творів суто чоловічого репертуару – історичних, козацьких, чумацьких, бурлацьких, рекрутських та солдатських. У ХХ ст. цей корпус пісень перейшов до жіночого репертуару, переважно у гуртовому виконанні [136, с. 28], сформувавши протяжний стиль як головну рису регіональної пісенної традиції Наддніпрянщини.

Висновки до четвертого розділу.

Викладені у четвертому розділі дисертації спостереження над закономірностями географічного розподілу обрядових мелотипів підводять до наступних висновків.

Територія правобережної Черкащини є складною на неоднорідною у етномузичному плані. Внаслідок різних історичних подій у ній виокремились східноподільська та наддніпрянська традиції, які різняться практично за усім комплексом ознак.

Виходячи з даних циклу мелогеографічних карт, встановлено кордон між названими традиціями, який пролягає між річками Гнилий та Гірський Тікичі, поблизу м. Звенигородка перетинає русло р. Гнилий Тікич та рухається в напрямку південного сходу. Також з'ясовано, що західніше р. Гірський Тікич практично відсутні ознаки наддніпрянської традиції, а на схід від Гнилого Тікича – східноподільських. Межиріччя Тікичів трактуємо як широку смугу перехідної зони.

Крім того, виокремлено локальні традиції: Черкащину, Надтясминня, Поросся, Звенигородщину та Уманщину, які розрізняються за рядом прикмет.

ВИСНОВКИ

Досліджувана у дисертаційній роботі територія правобережної Черкащини, яка в силу дії різних історичних факторів стала своєрідним перехрестям кількох регіональних та локальних етномузичних зон, виявилася унікальним явищем, де елементи сусідніх традицій по-різному співвідносяться – то майже чітко відокремлюючись, то вигадливо переплітаючись, то впливаючи на стилістику одна одної.

Узагальнюючи результати етномузикологічного дослідження в контексті реалізації поставленої мети, завдань та вирішення визначеної наукової проблеми, ми дійшли висновку про існування відмінних поглядів у трактуванні кордонів етнокультурних традицій представниками різних наук.

Так, згідно даних археології та історії, *східний кордон поширення трипільської культури* (5–4 тис. років до н. е.) на території Черкащини проходив *орієнтовно між річками Гнилий та Гірський Тікич*, на півночі правобережжя області охоплював середню течію з р. Рось та доходив до Дніпра [Карти Г 1.1–1.4]. Видатний етнограф П. Чубинський стверджував, що *кордони історико-етнографічних областей до певної міри відповідають межам розселення середньовічних східнослов'янських племен*. Значно пізніше помітний вплив на загальну картину місцевої традиції та етномузичних кордонів правобережжя Середньої Наддніпряниці, як вважають історики, мало й масове переселення («згін») людності з Правобережжя на лівий берег Дніпра у 1680-х роках, а згодом їхнє повернення. Вважаємо цілком ймовірним, що ця міграція могла спричинити суттєве оновлення жанрового складу та музичної стилістики обрядового співу регіону. При тому, скоріше за все, тоді була втрачена практично уся архаїчна календарно-обрядова пісенність черкаської Наддніпряниці – одного з центральних локусів України. Остаточним руйнівним фактором для наддніпрянського фольклору

стало фактично насильницьке переселення людей у зв'язку з будівництвом ГЕС.

Одним із перших дослідників локальної етнографічної традиції та внутрішнього розмежування історичної Звенигородщини (а ширше – й усієї правобережної Черкащини) за діалектними особливостями, був академік Агатангел Кримський, який визначив відмінності у вимові місцевого населення та поділив її на східну («Шевченківщина») та західну («Гуманщина») вздовж річки Гнилий Тікич. Саме між цими річками проходив кордон між двома повітами (Звенигородським та Уманським) Київської губернії, прокладений на межі XVIII – XIX ст. [Карти Г 1.8.3–1.8.4]. Крім того, вчений підкреслював єдність діалекту лівобережжя Тікича з усією придніпровською частиною краю (Канівщиною, Черкащиною, Чигиринщиною [Карти Г 1.8.1–1.8.2]), а лівого – із Уманщиною, у вимові населення якої дуже яскраво прослідковуються подолянськи. Причиною такого сильного подільського впливу на мову (а разом із нею, вочевидь, і на етномузичний діалект) А. Кримський вбачав тривале володіння цими землями магнатів Потоцьких, які переселяли у ті краї велику кількість людей із Поділля та «з-над Бугу» (р. Південний Буг).

Згідно загальноукраїнських етнолінгвістичних студій, зокрема досліджень К. Михальчука, І. Панькевича, Ф. Жилка, кордон середньонаддніпрянського та подільського говорів пролягає вздовж умовної лінії Умань–Ставище–Біла Церква–Фастів та не має перехідної зони [Карти Г 2.1; Г 2.3].

Деталізує усі ці міркування вчена Ганна Мартинова, коли пише, що «основна волинсько-подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа орієнтовно проходить по лінії Біла Церква – р. Гнилий Тікич із незначними відхиленнями частини ізоглос на захід і на схід – західніше Шполи – західніше Новомиргорода, Малої Виски. Говірки, що поширені західніше Білої Церкви – Жашкова – Умані, кваліфікуються як східноволинські та східноподільські [Карта Г 2.5]. Між названими ізолініями фіксуються

смуги перехідних говірок середньонаддніпрянськоволинського і середньонаддніпрянсько-подільського типів» [297, с. 34].

Використовуючи методичні напрацювання та наукові здобутки вітчизняних етномузикологів, ми змогли комплексно підійти до вирішення поставлених у дисертації завдань. А завдячуючи генію нашого земляка академіка Агатангела Кримського, який дбайливо зафіксував для нащадків детальний етнографічний опис обрядовості правобережної Черкащини та безліч пісенних текстів, маємо безцінну працю, що допомогла у більш глибокому та різнобічному вивченню фольклору та етнографії Черкаського правобережжя.

Накопичений і вивчений за етномузикологічними параметрами обсяг фольклорно-етнографічного матеріалу з усієї досліджуваної території (куди входить і наразі гіпотетичний внутрішній кордон між традиціями), складені на основі цього карти, а також значна кількість залучених і проаналізованих досліджень суміжних наук – археології, історії, етнографії, лінгвістики – дали змогу зробити наступні висновки:

1. По-перше, вагомим маркером *наддніпрянської* традиції є *пісенна фактура та виконавська стилістика*, притаманна обрядовому співові цього регіону. Найскладніший її тип – розвинену гетерофонію з тонким голосом – здебільшого у весільних та купальських наспівах можемо чути аж до р. Гнилий Тікич та ще західніше від нього – у кількох десятках кілометрів від м. Звенигородка. Однак на півдні від районного центру лінія зони, де побутує традиція співу з октавним підголоском, проходить дещо східніше, ближче до Дніпра [Карта 4.17]. Ускладнений тип фактури нерідко сусідить зі специфічним місцевим співочим стилем, відзначеним заповільненим темпом виконання, його помітними коливаннями, розспівами віршових складів, мелізматикою тощо. Східноподільська фактура тяжіє до монодії з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями. Обрядово-пісенній фактурі басейну р. Тясмин властива розвинена гетерофонія зі спорадичним триголоссям у вертикалі, але без тонкого голосу.

2. Другим фактором розмежування регіональних традицій є наявність чи відсутність тих чи інших пісенно-обрядових мелотипів. Звісно, ми враховуємо тут не абсолютний показник, а статистику *використання* тієї чи іншої структури. Так, чітким маркером появи *східноподільської* традиції може слугувати наявність в питомому репертуарі зимового типу «♯55p4» та форм на основі висхідного іоніка [Карти Г 4.1; Г 4.2], весняних і купальських наспівів (як і обрядовості в цілому) [Карти Г 4.3–4.7], весільних типів на основі 5-ти та 7-ми складових груп [Карти Г 4.12; Г 4.15; Г 4.16], ритуальної зачинної формули «♯44» [Карта Г 4.10] – на противагу відсутності у тій самій зоні весільного наспіву «♯44p4²» [Карта Г 4.14] та тирадоподібної 4-дольної структури «♯Г4».

3. Третьою ознакою для розмежування етномузичних традицій є *ритмічні версії* втілення окремих мелотипів. Так, наприклад, у Надтясминні підлягають вторинній ямбізації ритмічної структури «..б³» та «♯♯53²» [Карти Г 4.12– Г 4.13]. До речі, цій території загалом притаманні здебільшого ямбічні мелотипи, що може свідчити про особливий тип музичного мислення, що здавна сформувався у цій локальній традиції, і основою якого є ритмічна трійковість та рубатність.

4. Остаточним чинником визначення регіонально-стилістичної приналежності території постає обсяг звукоряду місцевих обрядових наспівів (ширший звукоряд визначає приналежність до наддніпрянської традиції, вужчий – до східноподільської [напр., Карта Г 4.13]), а також відмінності у системі ладових опор локальних версій мелотипів.

Сукупність наведених результатів аналізу, відображених у мелогографічних картах, зрештою скеровує до наступного висновку: **лінією розмежування двох регіональних традицій, протилежних за усім комплексом їх ознак, виступає на цій території не лише р. Гнилий Тікич, але й дрібніші річки – Тясмин** (дугоподібний басейн якої «обіймає» локальну традицію Надтясминня), **лівобережна притока Тясмина р. Гнилий Ташлик**, який продовжує традицію Надтясминня на захід та

відмежовує її від сусідніх, *а також лівобережна притока Гнилого Тікича р. Шполка* (на її лівому і правому берегах традиції суттєво відрізняються). Отже, *кордон* між названими етномузичними традиціями на території правобережної Черкащини *пролягає* не суворо з півночі на південь, а *за вигнутою діагоналлю* – з північного заходу на південний схід [Карта Г 4.18]. Щодо Звенигородщини, то зважаючи на розмаїття, неоднорідність та суміщення у її межах ознак обох традицій, можемо впевнено зарахувати її до типових зразків *перехідних* музично-етнографічних зон.

Окрім макрочленування за рядом музично-стилістичних показників території правобережної Черкащини на два контрастних етномузичні регіони, тут чітко проглядаються й кілька локальних традицій – історичної *Уманщини* (яка характеризується цілковито подільськими ознаками), *Звенигородщини* (з суттєвими відмінностями у її східній та західній частинах та суміщенням у її центральній частині елементів обох сусідніх регіональних традицій), *Надтясминня* (яке яскраво вирізняється з-поміж інших внутрішніх локусів багатьма ознаками), *Черкащини* (що приблизно охоплює Черкаський та частини прилеглих районів і є ядром наддніпрянської традиції на цих теренах), *Поросся* (яке включає землі півночі Черкаського, а також Канівський, Корсунь-Шевченківський райони).

Порівнюючи результати, які були отримали у процесі аналізу обрядових мелотипів правобережної Черкащини та відображення їх на картах, із даними суміжних наук, ми впевнилися у тому, що в загальних рисах вони співпадають, хоча й виявлено певний ряд розбіжностей у трактуванні кордонів етнографічних традицій. Так, більшість етнографів схильні визначати кордон Поділля та Наддніпрянщини по р. Гірський Тікич [Карта Г 3.1] чи навіть ще західніше [Карта Г 3.2] – приблизно вздовж сучасного адміністративного кордону Черкаської та Вінницької областей. Діалектологи минулого століття Ф. Жилко (1955), Г. Матвіяс (1984) також підтримують такий поділ [Карти Г 2.3; Г 2.4]. Найближчим до наших мелогографічних висновків є твердження А. Кримського про розмежування

етнографічних традицій вздовж Гнилого Тікича. У сучасних лінгвогеографічних працях Г. Мартинової на матеріалі Черкаського правобережжя з великою кількістю докладних карт, ізоглоси крупних та локальних мовних явищ практично цілком збігаються з деякими ізомелами, встановленими нами [Карта Г 2.5]. Це дозволяє впевнитися у правильності висунутих у нашій роботі висновків.

У пошуках причин виникнення та закріплення виявлених етнографічних та етномузичних кордонів на цій території найвірогіднішим видається зв'язок з адміністративним поділом півдня колишньої Київської губернії на повіти (Звенигородський, Уманський, Чигиринський та Черкаський), встановлені наприкінці XVIII – поч. XIX ст. [Карти Г 1.8.1–1.8.4], адже, по-перше, більшість фіксованих нами сьогодні явищ етномузичної культури сформувалися або ж кристалізувалися приблизно у ті часи, а, по-друге, кордони нинішніх локальних традицій у багатьох випадках збігаються з кордонами колишніх повітів. Хоча, вочевидь, не можна відкидати й більш ранніх впливів на розмежування території. Ще один фактор – природно-географічний. Річка Гірський Тікич у минулі століття могла бути бар'єром, який непросто було подолати, адже у багатьох ділянках вона містить скелясті береги (кам'яні каньйони) і пороги. Узбережжя Гнилого Тікича, навпаки, подекуди заболочені, що так само створює певні складнощі для перетину, а значить і для можливих міграцій населення.

Отже, хід роботи і її результати доводять, що дослідження меж етнокультурних традицій має обов'язково спиратися на виявлення різнорівневих причин і чинників, що могли спричиняти їх виникнення – природно-географічних, господарчих, історико-політичних тощо. Найдоцільнішим у таких студіях буде ретельне фронтальне і польове вивчення обраної території, аналіз отриманих матеріалів за спеціальними методиками та залучення широкого кола джерел зі сфери суміжних наук. Як свідчить проведене дослідження, надзвичайно плідним для ґрунтовних і правдивих висновків стає у роботах такого напрямку детальне картографування музичних

явищ як локального так і загальноетнічного порядку. А об'єднання картографічних зусиль представників різних наукових дисциплін дозволяє сподіватися на значний прорив у майбутньому в галузі етногенетичних та культурно-історичних досліджень України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

ЛІТЕРАТУРА ЕТНОМУЗИКОЗНАВЧА

1. Актуальні питання східноєвропейської етномузикології : збірник наукових статей / ред.-упоряд. Галина Пшенічкіна, Рімантас Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. 268 с.
2. Алієва Л. Народна музика Східного Поділля у фольклористичному доробку дослідників ХХ ст. // Актуальні питання східноєвропейської етномузикології : збірник наук. статей / ред.-упоряд. Г. Пшенічкіна, Р. Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 31–43.
3. Алексеев Э. Раннефольклорное интонирование: Звуковысотный аспект. Москва : Сов. композитор, 1986. 240 с.
4. Банин А. О принципах моделирования обобщённого слогового ритма: вопросы методики и методологии // Памяти К. В. Квитки. Москва : Сов. композитор, 1983. С. 165–179.
5. Банин А. Об одном аналитическом методе музыкальной фольклористики // Музыкальная фольклористика. Вып. 2. Москва : Сов. композитор, 1978. С. 117–157.
6. Белогурова Л. Ареальная картина Смоленского региона по материалам свадебных песен // Традиционные музыкальные культуры на рубеже столетий: проблемы, методы, перспективы исследования : материалы междунар. научн. конф. Москва : РАМ им. Гнесиных, 2008. С. 244–256.
7. Белогурова Л. Принципы организации смоленского этномузыкального ландшафта // Мир традиционной музыкальной культуры : сб. трудов. Вып. 174. Москва : РАМ им. Гнесиных, 2008. С. 176–205.
8. Белогурова Л. Смоленські весільні наспіви трійкової ритмічної організації (матеріали до Смоленського етномузикологічного атласу) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Кн. 1.

- Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. С. 97–112.
9. Виноградова Л. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян. Генезис и типология колядования. Москва : Наука, 1982. 256 с.
 10. Виноградська Г. Жнивні пісні як етнографічне джерело у матеріалах неопублікованого розділу «Жнива» праці «Звенигородщина...» Агатангела Кримського // Доповіді на XXIV сесії НТШ. – 19 березня 2013 р. [рукопис].
 11. Вичинене Д. Литовская этническая музыка в свете этногенеза // Актуальні питання східноєвропейської етномузикології : збірник наук. статей / ред.-упоряд. Г. Пшенічкіна, Р. Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 132–170.
 12. Вовк О. Пісні затопленого краю: Традиційні обрядові пісні з межиріччя Дніпра та нижньої Сули : збірник музично-етнографічних матеріалів: Дипломна робота. Наук. кер. Є. Єфремов. Кафедра музичної фольклористики НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2006. 29 с. : 100 нотацій і текстів.
 13. Вовчак А. Організація електронних фольклорних документів під час польового дослідження // Актуальні питання східноєвропейської етномузикології : збірник наукових статей / ред.-упоряд. Галина Пшенічкіна, Рімантас Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 61–90.
 14. Гиппиус Е. Общетеоретический взгляд на проблему каталогизации народных мелодий // Актуальные проблемы современной фольклористики. Ленинград : Музыка, 1980. С. 23–36.
 15. Гиппиус Е. Проблемы ареального исследования традиционной русской песни в областях белорусского и украинского пограничья // Традиционное народное музыкальное искусство и современность. Вопросы типологии : сб. трудов ГМПИ им. Гнесиных / отв. ред. М. Енговатова. Вип. 60. Москва, 1982. С. 5–14.
 16. Гончаренко Е. В. Ритмическая география свадебных напевов Сумской области (к вопросу изучения музыкально-диалектных стилей культурных пограничий) // Традиционные музыкальные культуры на рубеже столетий:

- проблемы, методы, перспективы исследования : материалы Международной научной конференции. Москва : РАМ им. Гнесиных, 2008. С. 233–243.
17. Гончаренко О. До питання про нестандартні композиційні утворення у весільних наспівах (мелоареалогічна розвідка на Сумському ґрунті) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Вип. 19. Харків, 2007. С. 316–329.
18. Гончаренко О. Обрядові пісенні жанри Сумщини: географія основних ритмотипів // Проблеми етномузикології : збірник наукових статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія : Кн. 1 з доданим атласом, Ч. 1 : Студії). С. 31–42; Ч. 2: Атлас. К6–К8.
19. Гошовский В. Типы украинских колядок и их структурно-ритмические разновидности у славян // У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению. Москва : Советский композитор, 1971. С. 81–138.
20. Гошовський В. Етногенетичні аспекти мелогеографії // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1.). С. 13–14.
21. Грица С. Сходження та опозиції у словесно-музичному фольклорі етнічних погранич // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : збірник наукових статей / ред.-упоряд. О. С. Зінькевич. Вип. 80. Наука про музику сьогодні: проблеми та перспективи. Київ, 2009. С. 337–359.
22. Данилейко І. Особливості ладової організації весільних меломасивів лівобережжя нижньої Десни (Чернігівщина). Мелодії триопорного ладу у шестидольних композиціях // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 8. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. С. 155–163.
23. Добрянська Л., Луканюк Б. Спроба типології весільних ладканок

- і пісень західного Полісся та західної Волині // Четверта конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) земель : матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1993 (1–3 квітня). С. 45–51.
24. Довгалюк І. Початки звукового документування народної музики на Поліссі. // Актуальні питання східноєвропейської етномузикології : збірник наукових статей / ред.-упоряд. Галина Пшенічкіна, Рімантас Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 13–30.
25. Довгалюк І. Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 650 с.
26. Доленга-Ходаковський З. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. (З Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини й Полісся) / упоряд., текстологічна інтерпретація і коментарі О. І. Дея. Київ : Наукова думка, 1974. 782 с.
27. Дорохова Е. А. Сравнительные исследования в современном этномузыкознании: методология и перспективы // Отечественная этномузыкалогия: история науки, методы исследования, перспективы развития : матер. междунар. науч. конф. Т. 1. Санкт-Петербург, 2011. С. 235–247.
28. Дубравін В. Пісні Шевченківського краю. Ніжин, 2005. 105 с.
29. Енговатова М., Ефименкова Б. Звуковысотная организация русских народных песен в свете структурно-типологических исследований // Мир традиционной музыкальной культуры : сб. трудов РАМ им. Гнесиных. Вып. 174. Москва, 2008. С. 6–44.
30. Ефименкова Б. Ритм в произведениях русского вокального фольклора. Москва : Композитор, 2000. 256 с.
31. Ефремов Е. Вариантность и импровизационность в фольклорном исполнительстве (на материале традиционной песенной лирики Киевского Полесья) : автореф. дисс. ... канд. искусствовед. Киев, 1989. 31 с.

32. Ефремов Е. Вариантность и импровизационность в фольклорном исполнительстве (на материале лирических песен Киевского Полесья) : дисс. ... канд. искусствоведения: 17.00.03. Киев, 1989. 180 с.
33. Ефремов Є. Веснянки // Історія української музики : у 7 т. НАН, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського / редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Т. 1. Кн. 1. Київ : Видавництво ІМФЕ, 2016. С. 56–73.
34. Ефремов Є. Дослідження народнопісенного виконавства через моделювання інваріанта пісні // Українське музикознавство. Вип. 20. Київ, 1985. С. 79–88.
35. Ефремов Є. Зимові пісні. Колядки і щедрівки // Історія української музики : у 7 т. / НАН, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського / редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Т. 1. Кн. 1. Київ : Видавництво ІМФЕ, 2016. С. 41–55.
36. Ефремов Є. Про традиційну фактурну будову поліських ліричних пісень // Фольклористичні візії (учні – вчителіві І. В. Мацієвському з нагоди 60-річчя) : збірник статей і матеріалів. Тернопіль : Астон, 2001. С. 65–78.
37. Ефремов Є. Ритмокомпозиційна будова традиційних колядок та щедрівок – розмаїття і єдність // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. Євген Єфремов, Ірина Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2016. С. 8–15.
38. Ефремов Є. Ритмоструктурні типи календарних наспівів на Київському Поліссі // Полісся України. Вип.1. Львів : Київське Полісся, 1997. С. 245–248.
39. Ефремова Л. Наспиви українських весільних пісень. Київ : Наукова думка, 2006. 190 с.
40. Ефремова Л. Стиль народних пісень Подніпров'я (за матеріалами сучасних експедиційних досліджень) // Народна творчість та етнографія. № 5–6, 2003. С. 27–33.
41. Жартівливі пісні (родинно-побутові) / Серія Українська народна творчість. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології

- ім. М.Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 1967. 798 с.
42. Завальнюк А. Українські літні обряди та пісні. Вінниця, 2008. 303 с.
43. Зачикєвіч Т., Клименко І. Весільні пісні Полтавщини: ритмотипологія і географія // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / упоряд. І. Клименко. Вип. 8. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. С. 118–130 : Карта К12б.
44. Земцовский И. Мелодика календарных песен. Ленинград, 1975. 222 с.
45. Земцовский И. Этническая история и музыкальный фольклор // Славяне. Этногенез и этническая история / под ред. А. С. Герда, Г. С. Лебедева. Ленинград : Издательство Ленинградского Университета, 1989. С. 25–31.
46. Іваницький А. Етюд з дешифрування фольклору : логічні основи музики // Збірник наукових та науковометодичних праць кафедри фольклору і етнографії КДІК. Київ, 1995. С. 5–12.
47. Іваницький А. Українська музична фольклористика (методологія і методика) : навчальний посібник. Київ : Заповіт, 1997. 392 с.
48. Історичні пісні. Серія : Українська народна творчість / упоряд. І. П. Березовський, М. С. Родіна, В. Г. Хоменко; Нотн. матеріал упоряд. А. І. Гуменюк. Київ, 1961. 1068 с.
49. Карпенко С. Зимовий обрядово-пісенний цикл Східної Чернігівщини (межиріччя Десни і Сейму) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 6. Київ, 2012 (Слов'янська мелогографія, Кн. 2, Ч. 1). С. 75–96.
50. Качор Г. Експедиції на Черкащину. З досвіду архівної роботи // Динаміка фольклорного виконавства : матеріали науково-практичної конференції до 30-річчя кафедри музичного фольклору (Рівне, 26–27 лютого 2009 р.) / ред. кол. Р. І. Дзвінка, Н. О. Супрун-Яремко, Б. І. Яремко, Ю. П. Рибак. Рівне, 2009. С. 93–98.
51. Качор (Пшенічкіна) Г. Весільні пісні з рефреном «рано-рано» на Наддніпрянщині та Поліссі у їх структурному та стилістичному

- порівнянні // Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до 35-річчя кафедри музичного фольклору та 200-річчя з дня народження Оскара Кольберга / упоряд. Р. І. Дзвінка, Ю. П. Рибак. Рівне, 2014. С. 144–156.
52. Квитка К. Избранные труды : в 2 т. / сост. и коммент. В.Л. Гошовского. Т. 1. Москва : Советский композитор, 1971. 384 с.
53. Квитка К. Об историческом значении календарных песен // Квитка К. В. Избранные труды : в 2 т. / сост. и коммент. В. Л. Гошовского. Т. 1. Москва : Сов. композитор, 1971. С. 73–100.
54. Квитка К. Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // Квитка К. В. Избранные труды : в 2 т. / сост. и коммент. В. Л. Гошовского. Т. 1. Москва : Сов. композитор, 1971. С. 161–176.
55. Квитка К. Песни украинских зимних обрядовых празднеств // Квитка К. В. Избранные труды : в 2 т. / сост. и коммент. В. Л. Гошовского. Т. 1. Москва : Сов. композитор, 1971. С. 103–154.
56. Квітка К. Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського // Етнографічний вісник УАН, Кн. 6, Київ, 1928. С. 67–84.
57. Квітка К. Наспіви жнивних пісень північно-західних районів території поширення української мови // Квітка К. Вибрані статті : у 2 ч. / упоряд., автор передм. та комент. А. Іваницького. Ч. 1. Київ, 1985. С. 66–95.
58. Квітка К. Українські народні мелодії. Київ, 1922. 250 с.
59. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина 1 : збірник : наукове видання / упоряд. та ред. А. І. Іваницького. Київ : ПоліграфКонсалтинг, 2005. 480 с. : з нот.
60. Квітка К. Українські народні мелодії. Частина 2 : Коментар / упоряд. та ред. А. Іваницького. Київ: ПоліграфКонсалтинг, 2005. 383 с. : з нот., фото.
61. Китова С. Родовід пісні. «Малороссийские песни» М. Максимовича (1827 р.) та їхні сучасні записи. Черкаси, 2004. 224 с.

62. Клименко И. Картографирование обрядовых напевов в рамках сублокальных традиций (на материале западнорусского архива НИЛ музыкального фольклора Киевской консерватории) // Картографирование и ареальные исследования в фольклористике : сб. трудов РАМ им. Гнесиных / сост. О. А. Пашина. Вып. 154. Москва, 1999. С. 87–114.
63. Клименко И. Макро- и микроареология: на перекрестке методик (на примере жнивного типа слоговой модели 4+3) // Традиционные музыкальные культуры на рубеже столетий: проблемы, методы, перспективы исследования : материалы междунар. научн. конф. Москва : РАМ им. Гнесиных, 2008. С. 215–224.
64. Клименко І. Алгоритм монографічного вивчення ключових слов'янських обрядово-пісенних форм («макротипів») на прикладі колядок з віршем 5+5+3 // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 8. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. С. 45–63.
65. Клименко І. Вектори генеральних ритмотворчих алгоритмів українсько-білоруського ранньотрадиційного меломасиву. До постановки проблеми // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 6. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. (Слов'янська мелогеографія. Кн. 2 з доданим атласом). С. 10–33.
66. Клименко І. Весільна макроареологія слов'яно-балтського меломасиву // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. М. Скаженик. Вип. 14. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2019. С. 7–48.
67. Клименко І. Весільні пісні // Історія української музики / редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, Т. 1. Кн. 1: Від найдавніших часів до XVIII століття. Київ : Народна музика. 2016. С. 146–159.
68. Клименко І. Дискографія української етномузики (автентичне виконання). 1908–2010 : ілюстрований хронологічний реєстр з анотаціями і покажчиками. Київ, 2010. 360 с.: з іл.

69. Клименко І. Жнивні наспіви ритмомоделі 4+3: типологія і мелоареалогія // Народознавчі зошити. Львів, 2000. С. 630–647.
70. Клименко І. Зимовий обрядово-пісенний цикл в українців: ключові форми та їх картографування (До проблеми візуалізації мелоаналітичних параметрів на географічних картах) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 7. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012 (Слов'янська мелогеографія : кн. 3, Ч. 1. З доданим атласом). С. 110–120 : К11–17.
71. Клименко І. Макроареалогічні замітки центральноукраїнського картографа // Етномузика. Число 3 : збірка статей та матеріалів на честь 60-річчя Богдана Луканюка / упоряд. Ю. Рибак. Львів, 2007. С. 95–113.
72. Клименко І. Макроареалогічні замітки. Нарис другий. Весільні мелодії з віршами 4+4+6 та 5+5+7 між Сяном, Західною Двіною, Десною і Доном / Ірина Клименко // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1). С. 121–129.
73. Клименко І. Мелогеографія жнивних наспівів басейну Прип'яті : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2001. 176 с.
74. Клименко І. Мелогеографія: історія, методика, сучасна проблематика // Україна: географічні проблеми сталого розвитку : зб. наук. праць в 4-х тт. Т. І. Київ : ВГЛ Обрії, 2004. С. 309–319.
75. Клименко І. Методичні проблеми сучасної мелоареалогії: з практичного досвіду документального картографування // Проблеми етномузикології : збірник наукових статей / ред.-упоряд. Ірина Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія : кн. 1 з доданим атласом. Ч. 1: Студії). С. 19–30.
76. Клименко І. Наспів “весни-трійці” на Пінському Поліссі // Родовід. Ч. 11. Київ, 1995. С. 82–92.
77. Клименко І. Наспиви купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-

- упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1). С. 130–139.
78. Клименко І. Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (Погляд із Прип'ятського Полісся) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 2. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 135–165.
79. Клименко І. Слов'янські весільні шестидольники як мелогеографічна система: введення у проблематику // Слов'янська мелогеографія : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. НМАУ ім. П. І. Чайковського. Кн. 4. Київ : Видавництво НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. С. 90–117 : карти К10–К11.
80. Клименко І. Українська зимова макроареалогія в контексті слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ). Частина 1 // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 15–20 : карти С. А8, А10–12.
81. Клименко І. Українська зимова макроареалогія в контексті слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ). Частина 2 // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 8–18.
82. Клименко І. Українські весільні тиради на шестискладовій основі // Етномузика : збірка статей та матеріалів. Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка / упоряд. Б. Луканюк. Вип. 33, Число 10 (2013). Львів, 2014. С. 31–53.
83. Клименко І., Гончаренко О. Географія ритмічних трансформацій весільної структури 53²: алгоритм дольності // Сьома конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1996. С. 28–36.
84. Клименко І., Протасова С., Терещенко О. Зведений мелоаналітичний реєстр «Східне Поділля та суміжні землі: купальсько-петрівські мелодії» //

- Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. С. 192–198 : Атлас К38–6, К39–7, К39–8.
85. Коваль В. Весільні семискладові ладканки на Підгор'янні: до питання вирізнення народномузичних діалектів за мелічними ознаками // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1). С. 77–85.
86. Коваль В. Генеза локальної типологічно гетерогенної народновокальної традиції (на матеріалах обрядових наспівів із околиць на північний захід від Горган) : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Львів, 2006. 189 с.
87. Коваль В. До питання трансформації щедрівкових форм (за матеріалами з околиць на північний захід від Горган) // Етномузика : збірка статей та матеріалів на честь 125-ліття Климента Квітки (Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка) / упоряд. Б. Луканюк. Вип. 12, Число 1. Львів, 2006. С. 49–60.
88. Коваль В. До проблеми мелотипології тридольних щедрівок із висхідним іоніком у музично-ритмічній формі (за матеріалами зимових наспівів з околиць на північний захід від Горган) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 6. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, Київ, 2011. С. 69–74.
89. Коваль В. Народномузичні діалекти в околицях на північний захід від Горган // Етномузика : збірка статей та матеріалів, присвячена 100-й річниці з експедиції для фонографування дум / упоряд. І. Довгалюк, Ю. Рибак. Число 5. Львів, 2008. С. 27–39.
90. Колесса Ф. Музикознавчі праці / підгот. до друку С. Й. Грица. Київ : Наукова думка, 1970. 592 с.
91. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень // Колесса Ф. Музикознавчі праці / підгот. до друку С. Й. Грица. Київ, 1970. С. 19–226.
92. Колядки та щедрівки в сучасних записах. Черкаси, 2003. 248 с.

93. Копыл С. Календарная песенность Уманщины: Динамика становления традиции : дипломная работа / рук. Е. Ефремов. Киев : КГК, 1991. 95 с. Машинопис.
94. Коробов О. Аудіовізуальна фіксація традиційної музики в сучасних польових умовах (практичні рекомендації) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 10. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 208–222.
95. Коробов О. Польовий багатоканальний аудіозапис народномузичних творів в Україні: з практики звукооператора // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство. №10. Львів, 2015. С. 208–223.
96. Коропніченко Г. До питання про південні кордони Київського Полісся (За матеріалами календарної традиції межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Полісся: мова, культура, історія. Київ, 1996. С. 428–437.
97. Коропніченко Г. Перехідна зона як об'єкт мелогографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 1. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1998. С. 137–166.
98. Коропніченко Г. Про один тип літніх трудових пісень // збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору Київ. держ. Інституту культури / упоряд. А. Іваницький. Київ, 1995. С. 31–51.
99. Коропніченко Г. Ранні ліричні пісні Київщини, приурочені до жнив // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. І. Мурзіна. Вип. 2. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 166–191.
100. Коропніченко Г. Структурно-географічна характеристика весняних наспівів кївщини в контексті вивчення перехідних зон. 1. Ритмоформули стабільного силабочислення // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. М. Скаженик. Вип. 14. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2019. С. 141–152.
101. Коропніченко Г. Традиційні колядні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць /

- упоряд. О. Мурзіна. Вип. 4. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. С. 132–153.
102. Коропніченко Г. Традиційні новорічні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 81–89.
103. Котельнікова О. Шестидольна ритмоформула у весільних піснях українського Посейм'я : дипломна робота / наук. кер. Є. Єфремов. Київ : Кафедра музичної фольклористики НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 46 с. : 70 нотацій з текстів, аналітичні таблиці. Карта діалектів.
104. Курочкін О. Мисливській субстрат новорічної пісні-міфу «Го-го-го Коза» // Етнокультурна спадщина Полісся / упоряд. В. Ковальчук. Вип. VI. Рівне : Перспектива, 2005. С. 37–42.
105. Лобанов М. Данные о звуковысотном строении напева в свете проблем систематизации русского музыкального фольклора // Звуковысотное строение народных мелодий : матер. науч.-практ. конф. Москва, 1991. С. 89–113.
106. Лобанов М. Погляд на вивчення українського пісенного вірша // Третя конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1992. С. 15–22.
107. Луканюк Б. Диференціальний принцип тактування // Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики : зб. наук. праць / упоряд. Б. Луканюк. Київ, 1989. С. 59–86.
108. Луканюк Б. До питання про пісенні форми з удвоє збільшеними ритмічними групами // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. І. Клименко. Вип. 7. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. С. 26–35.
109. Луканюк Б. «Дударик» М. Д. Леонтовича // Народна творчість та етнографія, № 1, 1978. С. 58–65.

110. Луканюк Б. К вопросу об аналитическом методе нотирования / Львовская национальная музыкальная академия им. М. Лысенко; Кафедра музыкальной фольклористики; Проблемная научно-исследовательская лаборатория музыкальной этнологии. Львів : ПНИЛМЭ ЛНМА, 2010. 44 с.
111. Луканюк Б. Кілька заміток про т. зв. весільні заспіви // Третя конференція дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель (1–5 квітня) : матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1992. С. 38–45.
112. Луканюк Б. К критике музыкальных текстов народно-песенного творчества (О веснянке «Вийди, вийди, Іванку») // Актуальные проблемы современной фольклористики : сб. статей и материалов. Ленинград, 1980. С. 83–107.
113. Луканюк Б. К теории песенного типа // Народная песня. Проблемы изучения. Ленинград, 1983. С. 124–135.
114. Луканюк Б. Лінеарність у мелогенетичних студіях // Народна музика Волині та Полісся / упоряд. Р. І. Дзвінка, Ю. П. Рибак. Рівне, 2014. С. 97–117.
115. Луканюк Б. Музичний часокількісний ритм / Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка; Кафедра музичної фольклористики; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2017. 304 с.
116. Луканюк Б. Пам'ятка студента-практиканта і збирача-початківця. Рівне : РДГУ, 2001. 24 с.
117. Луканюк Б. Питання методики географічного етномузикознавства й етнографічне регіонування західноукраїнських земель // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5 : Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1). С. 15–18.
118. Луканюк Б. Про музичну форму пісні «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» / Львівська національна музична академія імені М. Лисенка;

- Кафедра музичної фольклористики; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів : Видавець Т. Тетюк, 2018. 56 с.
119. Луканюк Б. Про типізацію вітальних мелоритмічних форм // Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна», Вип. 43, 2010. С. 255–271.
120. Луканюк Б. Ритмічна варіаційність у пісенному фольклорі: Теоретико-методологічне дослідження / Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка; Кафедра музичної фольклористики; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2016. 208 с.
121. Луканюк Б. Ритмічне варіювання // Сьома конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : Реферати. Львів, 1996. С. 3–18.
122. Лукашенко Л. Зимові обрядові наспіви Північного Підляшшя // Етномузика : збірка статей та матеріалів на честь 100-ї річниці збірника «Галицько-руських народних мелодій» Осипа Роздольського та Станіслава Людкевича / упоряд. І. Довгалюк. Число 4. Львів, 2008. С. 57–72.
123. Лукашенко Л. Ладова теорія П. П. Сокальського та можливості її практичного застосування // Наукові записки Тернопільського педагогічного інституту. Тернопіль, 1998. С. 31–39.
124. Любимова А. Зимові пісні правобережжя Дніпровської області // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. Євген Єфремов, Ірина Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 77–83.
125. Людкевич С. Передмова // Галицько-руські народні мелодії / Зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич : у 2 ч. Ч. 1. Львів, 1906. С. XVI. (Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Т. Шевченка, т. 21).
126. Максимович М. Украинские народные песни / изд. Михаилом Максимовичем. Ч. 1, кн. 1–3 : Украинские Думы. Песни козацкие былевые. Песни козацкие бытовые. Москва : В Унив. Тип., 1834. 180 с. : XI, [1].
127. Мациевский И. Традиционный инструментализм в этнической истории:

- балто-финно-угорский и тюрко-славянский аспекты // Ежегодник финно-угорских исследований, Том 12, № 4, 2018. С. 141–160.
128. Метлинський А. Народные южнорусские песни. Київ, 1854. 472 с.
129. Мироненко Я. Про розселення хорватів, тиверців та уличів (за музичнофольклорними даними) // Третя конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1992. С. 31–37.
130. Мишанич М. Архівне опрацювання народновокальних творів : методичні рекомендації з музично-етнографічної транскрипції. Львів, 1995. 20 с.
131. Мишанич М., Луканюк Б. Народні мелодії батьківщини Т. Шевченка: Мелотипологічна характеристика // П'ята конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1994. С. 36–45.
132. Мишанич М. Про транскрипцію гліссандування в народновокальній музиці // Перша конференція дослідників народної музики західноукраїнських земель / ред.-упоряд. Б. Луканюк. Львів, 1990. С. 13–15.
133. Музичний фольклор з Полісся в записах Ф. Колесси та К. Мошинського / упоряд. С. Грица. Київ : Музична Україна, 1995. 432 с.
134. Мурзіна О. Безпівтонові структури в українському мелосі // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 10, Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2014. С. 7–21.
135. Мурзіна О. Народне багатоголосся. Історія української музики. Від найдавніших часів до XVIII століття. Народна музика / редкол. Г. А. Скрипник (голова) та ін. Т. 1. Кн. 1. Київ : НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2016. С. 340–368.
136. Мурзіна О. Середня Наддніпрянщина в історичному контексті формування традиції // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 9. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013.

- С. 12–37.
137. Мурзина О. Сольна лірика лівобережної Наддніпрянщини: питання методики аналізу // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 2. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 210–239.
138. Народні пісні. Записи Людмили Єфремової. Київ : Наукова думка, 2006. 575 с.
139. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини : музично-етнографічний збірник / упоряд.: Г. Пшенічкіна, А. Любимова. Вип. І. Томаківський район. Дніпро : Ліра, 2016. 56 с. : 8 фото.
140. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини : музично-етнографічний збірник / упоряд.: Г. Пшенічкіна, А. Любимова. Вип. ІІ. Петропавлівський район. Дніпро : Ліра, 2019. 164 с. : фото, іл., аудіодиск.
141. Народное музыкальное творчество : учеб. / отв. ред. О. А. Пашина. Санкт-Петербург : Композитор, 2005. 568 с., нотн. прим., ил.
142. Народное музыкальное творчество : хрестоматия / отв. ред. О. А. Пашина. Санкт-Петербург : Композитор, 2007. 336 с.
143. Ошуркевич О., Мишанич М. Народнопісенні мелодії Моринців та Шевченкового. Львів, 2005. 185 с. : ноти, на правах рукопису.
144. Пашина О. Календарно-песенный цикл у восточных славян. Москва : Гос. ин-т искусствознания, 1998. 294 с.
145. Пашина О. Картографирование и ареальные исследования в этномузикологии // Картографирование и ареальные исследования в фольклористике : сб. трудов РАМ им. Гнесиных / сост. О. А. Пашина. Вып. 154. Москва, 1999. С. 6–22.
146. Пашина О. Традиции жнивных песен русско-белорусского пограничья : автореф. дис. ... канд. искусствовед. : спец. 17.00.02. Москва, 1988. 16 с.
147. Пеліна Г. Весільні обрядові пісні та колядки Мараморощини: типологія етномузичних кордонів // Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського : зб. ст. Вип. 116. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 128–136.

148. Пеліна Г. Музичні жанри різдвяно-новорічного періоду на Мараморощині: мелогографічний аспект // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. Євген Єфремов, Ірина Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 56–61.
149. Пеліна А. Традиційна музична культура Мараморощини в аспекті етнокультурного пограниччя : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2018. 240 с. : нот, карти.
150. Пісенна традиція села Тимошівки / упоряд. Терещенко Н., Терещенко О. Кіровоград, 1999. 64 с.
151. Пісні Черкащини: Добірка Леопольда Яценка / упоряд. Яценко Л., Орел Л. Художнє оформлення: Володимир Юрчишин. Київ : ГО “Фонд Івана Гончара”, ПП “Верещинські”, 2004. 56 с., іл., нот.
152. Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов’янська мелогографія. Кн. 1). 48 с.
153. Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 11 : Пісенна творчість періоду зимових свят : типологія і географія. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. 108 с., [6] арк. : іл., нот. іл. : 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM).
154. Протасова С. Бібліографія зимової обрядової музики: матеріали та дослідження (на допомогу молоді дослідникові та викладачеві) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 12. Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 101–108.
155. Протасова С. Купальські пісні з окраїн східного Поділля (Уманщина та околиці) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов’янська мелогографія. Кн. 1). С. 184–191.
156. Пшенічкіна Г. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. М. Скаженик. Вип. 10.

- Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 81–103.
157. Пшенічкіна Г. «Звенигородщина» Агатангела Кримського та сучасні дослідження обрядової пісенності Правобережної Черкащини // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. Є. Єфремов, М. Скаженик. Вип. 13. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2018. С. 82–117.
158. Пшенічкіна Г. Музыкальная фольклористика юго-восточной Украины: научно-исследовательская деятельность Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : mokslo darbai / sud. R. Sliužinskas, H. Pshenichkina. Vol. 11. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2016. P. 279–282.
159. Пшенічкіна Г. Первый международный этномузыковедческий симпозиум «Актуальные вопросы восточноевропейского этномузыковедения» в г. Днепр, Украина // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : mokslo darbai / sud. R. Sliužinskas, H. Pshenichkina. Vol. 13. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2018. P. 347–350.
160. Пшенічкіна Г. Свадебные тирады со стихом 5+3 на Правобережной Черкащине // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : mokslo darbai / sud. R. Sliužinskas, H. Pshenichkina. Vol. 12. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2017. P. 125–147.
161. Пшенічкіна Г. Традиційні зимові мелодії у басейні верхньої Самари // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. І. Клименко. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 90–101.
162. Пшенічкіна Г. Традиційні зимові наспіви Правобережної Черкащини: типологічна і географічна опозиція Наддніпрянщини і Поділля // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. І. Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 62–76.
163. Пшеничкина Г. Мелотипология зимних обрядовых напевов правобережной Черкащины // Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. № 30. Мінск, 2017. С. 53–64.
164. Пшенічкіна Г., Мазуренко А. ICTM, Study Group on Musics of the Slavic

- World // Етномузика : збірка статей та матеріалів з нагоди століття публікації XVI тому „Матеріалів до української етнології” НТШ / упоряд. Л. Лукашенко. Число 13 (2016). Львів, 2017. С. 170–172.
165. Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору. Том I. Обрядовий музичний фольклор Середньої Наддніпрянщини / упоряд., вступ. стаття А. І. Іваницького ; голов. ред. Г. А. Скрипник. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2016. 364 с. : нот.
166. Рекрутські та солдатські пісні. Київ, 1974. 624 с.
167. Рибак Ю. Зимові мелоформи в народнопісенній культурі верхньоприп'ятського басейну // Поліссезнавство: наукові фольклорно-етнологічні та мистецтвознавчі студії / упоряд. С. І. Шевчук. Рівне : Волинські обереги, 2001. С. 18–25.
168. Рибак Ю. Мелотипи зимових обрядів Верхньоприп'ятської низовини // Етнокультурна спадщина Полісся / упоряд. В. Ковальчук. Вип. 6. Рівне : Перспектива, 2005. С. 6–27.
169. Рибак Ю. Листування Олекси Ошуркевича та Михайла Мишанича щодо підготовки фольклорних збірників // Етномузика : збірка статей та матеріалів пам'яті Олекси Ошуркевича / упоряд. В. Ярмола. Число 12. Львів : «Галицька Видавнича Спілка», 2016. С. 117–150.
170. Рибак Ю. Методика ареально-типологічних досліджень в етномузикології. Досвід львівської школи // Етномузика : збірка статей та матеріалів на честь 60-річчя Богдана Луканюка / упоряд. Ю. Рибак. Число 3. Львів, 2007. С. 9–22.
171. Рибак Ю. Обрядові пісні Верхньоприп'ятської Низовини (мелотипологія – мелогеографія – культурогенеза) : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2005. 188 с.
172. Рибак Ю. Типи й ареали весільних наспівів верхньоприп'ятської низовини // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського. 2010 (Слов'янська мелогеографія. Кн. 1). С. 62–76.

173. Руднева А. Курские танки и карагоды. Москва : Советский композитор, 1975. 309 с.
174. Рюйтель И. Исторические пласты эстонской народной песни в контексте этнических отношений. Таллинн : Институт эстонского языка, Академия наук Эстонии, 1994. 99 с.
175. Сербіна Н. Колядки з десятискладовою основою: до питання про формотворення : диплом. робота / наук. кер. Є. В. Єфремов. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2000. 86 с. (Препр.)
176. Скаженик М. Весняні заклички нижньої Уборті: особливості формотворення // Народознавчі зошити. Вип. 3–4 (69–70), 2006. С. 493–502.
177. Скаженик М. Етномузичний ландшафт басейну Уборті (за обрядами та піснями календарного циклу) : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2012. 20 с.
178. Скаженик М. Етномузичний ландшафт басейну Уборті (за обрядами та піснями календарного циклу) : дис. на здобуття ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2012. 220 с. : дадатки.
179. Скаженик М. Зимові традиційні наспіви верхньої та середньої течії Уборті // Проблеми охорони та дослідження української етнографічної спадщини. Київ : ІМФЕ та Держ. музей нар. архітектури та побуту України, 2005. С. 161–167.
180. Скаженик М. Календарно-пісенні традиції басейну річки Уборть: мелогографічний аспект : магістерська робота / наук. кер. Є. В.Єфремов. Київ : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2003. 82 с. (Препр.).
181. Скаженик М. Купальська традиція села Легедзине (Східне Поділля): стилістичні зміни на межі XX і XXI століть // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 13. Київ : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2018. С. 183–205.

182. Скаженик М. Мелогографічне вивчення Уборті: купальсько-петрівські наспіви та обряди // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / упоряд. О. І. Мурзина. Вип. 4. Київ : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2009. С. 154–175.
183. Скаженик М. Мелогографічний ландшафт басейну Уборті (за матеріалами річного обрядово-пісенного циклу) // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010 (Слов'янська мелогографія. Кн. 1.). С. 43–55.
184. Скаженик М. Модифікація весільного мелотипу б³ на Житомирщині // Народна музика Волині : зб. статей і матеріалів наук.-практ. конф. «Народна музика Волині», (Кременецький педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка, 25–26 травня 1998 р.) / ред.-упоряд. Олег Смоляк ; відп. за вип. Василь Сабран. Кременець, 1998. С. 52–61.
185. Скаженик М. Середньополіські петрівки межиріччя Случі й Уборті («тип Д»): мелоареалогічний аспект // Вісник Львівського університету. Сер. «Мистецтвознавство», Вип. 9, 2009. С. 132–150.
186. Скаженик М. Традиційні зимові мелотипи басену р. Уборть (мелогографічний аспект) // Дослідження, досвід, спогади : науково-методичне видання / упоряд. В. Шерстюк. Випуск 5. Київ : КССМШ ім. М. В. Лисенка, ТОВ “ЛК Мейкер”, 2004. С. 77–97.
187. Скаженик М. Трирядкові весільні наспіви з шестидольною основою на полісько-волинському пограниччі (Північна Житомирщина): ритмічні та звуковисотні різновиди // Проблеми етномузикології : збірник наукових статей з географічним атласом / ред.-упоряд. Ірина Клименко. Вип. 8. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013 (Слов'янська мелогографія, Кн. 4). С. 131–142 : Атлас 22 с.
188. Сливинський Ю. Техніка нотації народних пісень : методичні рекомендації. Львів, 1982. 47 с.
189. Слюжинская Р. Векторы сравнительных исследований литовского и украинского наследий традиционной музыки // Актуальні питання

- східноєвропейської етномузикології : збірник наук. статей / ред.-упоряд. Галина Пшенічкіна, Рімантас Слюжинскас. Вип. 1. Дніпро : ЛПРА, 2018. С. 203–235.
190. Слюжинскас Р. Литовские колядки: панорама основных слого-ритмических форм (предварительные результаты исследований). // Проблемы етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. І. Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016 (Слов'янська мелогографія, Кн. 5). С. 21–27.
191. Слюжинскас Р. Литовские традиционные музыкальные инструменты в контексте украинской традиции // Етномузика : збірка статей та матеріалів пам'яті Олекси Ошуркевича / упоряд. В. Ярмола. Число 12. Львів : «Галицька Видавнича Спілка», 2016. С. 43–69.
192. Смоляк О. Народномузичні форми щедрівок західного Поділля // Музична україністика: сучасний вимір : збірник наукових статей. На пошану члена-кореспондента АМУ, доктора мистецтвознавства, професора Софії Грици / ред.-упоряд. В. Пономаренко. Вип. 8. Київ : ІМФЕ, 2012. С. 196–208.
193. Сніжко Ю. Пісенна традиція середнього Подніпров'я (на матеріалі обрядових пісень Обухівського, Кагарлицького районів Київської області) : дипломна робота / наук. кер. О. І. Мурзина. Київ, 1998. Машинопис. 74 с. : 22 с. додатків.
194. Сокальський П. Русская народная музыка, великорусская и малорусская в ее строении мелодическом и ритмическом и отличии ее от основ современной гармонической музыки. Харьков, 1888. 368 с.
195. Сокальський П. Руська народна музика. Київ, 1959. 399 с.
196. Солодар О. З пам'яті народної (матеріали фольклорно-етнографічних експедицій). Черкаси : Видавець Ю. Чабаненко, 2016. 414 с.
197. Сопілка Т. Ранні форми традиційного багатоголосся на Середньодніпровському Лівобережжі (на матеріалі весільних пісень Полтавщини) : дипломна робота / наук. кер. Є. Єфремов. Кафедра музичної

- фольклористики НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 1996. 83 с. + 118 нот. зразків; карти.
198. Сопілка Т. Сильові інтерпретації весільних композицій-тирад на Полтавщині // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 4. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. С. 117–131.
199. Сопілка Т. Щедрівки у пісенній традиції Полтавщини (за матеріалами експедицій 1986–2000 рр.) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 2. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 240–254.
200. Стародавні пісні степової України та Східного Поділля / упоряд., нотні транскрипції, передмова О. Терещенка. Кіровоград, 1998. 60 с.
201. Терещенко А. Песни христианской сюжетики в традиционном зимнем цикле Степной Украины (от колядки до псалмы) : дипл. работа / научн. рук. А. Кручинина. Кіровоград–С.-Петербург (С.-Петербургская консерватория), 1994. 120 с. : Приложение: 100 с., в т. ч. 85 нотаций. 1 карта.
202. Терещенко Н. Песни свадебного обряда Кировоградской обл. Некоторые вопросы структурной типологии : дипл. работа (на правах рукописи). Кіровоград, 1996. 187 с.
203. Терещенко О. Великодне христування з Підлісного: текст і контекст // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 9. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2014. С. 119–145.
204. Терещенко О. Весільні наспіви передстепового Правобережжя (ритмо-структурна та ладова географія) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 4. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. С. 97–116.
205. Терещенко О. Веснянки передстепового Правобережжя. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2016. 96 с.
206. Терещенко О. Купальські наспіви східних кордонів Поділля (механізм варіантності) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд.

- О. Мурзіна. Вип. 5. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. С. 199–206.
207. Терещенко О. «Меланка» в передстеповому й степовому Правобережжі та на Східному Поділлі // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 28–49.
208. Терещенко О. Наддністрянський (українсько-молдавський) новорічний обряд „оранки”. Нотатки про синтетичну природу фольклору // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / ред.-упоряд. Є. Єфремов, І. Клименко. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 19–35.
209. Терещенко О. Традиційні ліричні пісні та балади з Центральної України. Кіровоград : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2015. 72 с.
210. Терещенко О. Пісенна традиція села Тимошівки. Кіровоград, 1999. 64 с.
211. Терещенко О. Центральноукраїнський весільний мелотип V445₂ на теренах пізнішого заселення // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 10. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 39–65.
212. Терещенко О. Чумацькі пісні Передстепового правобережжя. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2019. 184 с.
213. Тестова Л. Генетическое единство и региональная специфика мелодики украинских свадебных песен : автореф. дисс. ... канд. искусствовед: 17.00.02. Киев, 1982. 24 с.
214. Тищенко О. Семискладні структури у подільських веснянках (до проблеми ритмо- і формотворення) : диплом. робота / наук. кер. Є. В. Єфремов. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1996. 54 с.
215. Тюрикова О. Рушійний компонент фольклорної динаміки (до вивчення фольклору Донеччини) // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. Вип. 2. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. С. 294–316.
216. Українське народне багатоголосся. Київ, 1963. 540 с.

217. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. З Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся / упоряд. О. Дей; вступ. ст. Л. Малаш; Іл. В. Дозорець. Київ : Наукова думка, 1974. 781 с. : іл.
218. Українські народні пісні. Київ, 1967. 736 с.
219. Українські народні пісні. В записах М. В. Лисенка. Частина 1 / упоряд. Єфремова Л. О. Київ, 1990. 336 с.
220. Філатова А. Історія дослідження та музичні особливості ліричних пісень Чигиринщини // Народна творчість та етнологія. № 4. Київ, 2011. С. 104–114.
221. Широцький К. Подільські колядки та щедрівки (їх історичний розвиток і смисл) / Передрук з журналу “Православная Подолия” за 1908 рік. Хотин, 1991. 32 с.
222. Kolberg O. Podole. Dzieła wszystkie, t. 47. Z rękopisów i druków zebrała i opracowała Danuta Pawlakowa. Poznań, 1994. XL, 230 p. : ilustr.
223. Pshenichkina H. Ethnographic Regions in the Territory of Contemporary Cherkasy District by Features of Ritual Folk Songs // Res Humanitariae. Vol. 25. Klaipėda : Klaipėda University Publishers, 2019. P. 144–156.
224. Račiūnaitė-Vučinienė D. Today's Singing Tradition of Lithuanian Poliphonic Songs Sutartinės: Relations of Western and Eastern Cultures // Проблеми етномузикології : зб. наук. статей / ред.-упоряд. М. Скаженик. Вип. 14. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2019. С. 77–85.
225. Sliužinskas R. Anhemitonika lietuvių liaudies dainų melodikoje : monografija. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. 418 p. : tab., not.
226. Sliužinskas R. Lietuvių ir lenkų liaudies dainų sąsajos : monografija. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2006. 531 p.
227. Sliužinskas R. Baltų ir slavų liaudies dainų sąsajos: „Sėskis, sesute, sėskis, jaunoji“ // Tradicija ir dabartis / Tradition & Contemporarity, Ed. by R. Sliužinskas & H. Pshenichkina. Vol. 12, Klaipėda : KU Publishers, 2017. P. 31–60.

ЛІТЕРАТУРА СУМІЖНИХ НАУК

228. Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості / упоряд. Василюк О. Д. Серія «Наукова спадщина сходознавців». Київ, 2006. 564 с.
229. Антонович В. Последние времена казачества на правой стороне Днепра (1679–1716) // Антонович В. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. Київ : Либідь, 1995. С. 252–372.
230. Атлас української мови : в 3 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.] ; Редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) [та ін]. Київ : Наук. думка, 1984–2001, Т. 1 : Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. Ред. тому І. Г. Матвіяс, 1984. 91 [2] с. : 350 арк. карт.
231. Білецька В. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация. Київ, 1934. 67 с.
232. Боплан Г. Л. де. Опис України. Львів : Каменяр, 1990. 301 с.
233. Борисенко В. Агатангел Кримський – організатор і дослідник української етнології // Нариси з історії української етнології 1920 – 1930-х років. Київ, 2002. С. 22–26.
234. Борисенко В. Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф // Народна творчість та етнографія. № 3. Київ, 1991. С. 39–52.
235. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка: етнографічний аспект / ред. О. М. Козакевич. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2010. 336 с.
236. Верменич Я. Черкаська область // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Т. 10 (Т – Я). Київ : Наукова думка, 2013. 784 с.
237. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 2 : Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: Д–Я. – Ч. 1: Д–Н / ред. кол. тому: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова) та ін.; авт.-укл. О. С. Онищенко та ін. НАН України. Комісія з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського;

- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інститут історії України; РАН. Архів російської академії наук. Київ, 2012. 708 с.
238. Виноградська Г. Неопублікований розділ «Жнива» праці А. Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного» // Народознавчі зошити. № 2, 2012. С. 353–360.
239. Винокур І., Телегін Д. Археологія України : підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 480 с.
240. Відділ рукописів ЦНБ ім. Вернадського НАН України. Ф. XXXVI. Од. зб. 681. [Кримський Агафангел Юхимович. Матеріали до роботи «Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного» [1928?]. 426 арк. [«Жнива»]. Арк. 387–418, 422, 423.
241. Вовк Хв. Украинский народъ в его прошломъ и настоящемъ. Т. 2. Санкт-Петербург : Тип. т-ва “Общественная Польза”, 1916. 707 с.
242. Говірки Черкащини : збірник діалектних текстів (з додатком CD «Говірки Черкащини») / упоряд. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 881 с.
243. Горленко В. Ф. Комиссия для описання губерний Киевского учебного округа... // Очерки истории русской этнографии, фольклористики и антропологии. Вып. III. Москва, 1965. С. 18–38.
244. Горленко В. Ф. Русское географическое общество и украинская этнография в середине XIX в. // Советская этнография, №3. 1957. С. 128–142.
245. Грушевський М. Гетьманське гніздо. Урочища і перекази села Суботова, зібрані в рр. 1897-9. // Пам'ятки України : історія та культура. Науковий часопис, №2, 2002. С. 112–126.
246. Грушевський М. З життя селян на Чигиринщині // Пам'ятки України : історія та культура. Науковий часопис, №2, 2002. С. 127–135.
247. Грушевський М. С. Історія України-Руси в 11 т., 12 кн. / редкол. П. С. Сохань та ін. Київ : Наукова думка, 1991–1998.

248. Гуць М. «Щоб покинули жати та йшли колядувати...» // Культура і життя. № 34 (24 серпня), 1991. С. 8.
249. Гедзь Т. М. Чорний Шлях // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2013. 688 с.
250. Д[ей] О. Неопубліковані фольклорні матеріали з Шевченкового краю, зібрані Агатангелом Кримським // Народна творчість та етнографія. № 2, 1971. С. 63–66.
251. Дей О. Фольклористична спадщина А. Ю. Кримського // Сторінки з історії української фольклористики. Київ, 1975. С. 200–219.
252. Де ля Фліз Д. Альбоми. Т. 1. Київ, 1996. 254 с.
253. Де ля Фліз Д. Альбоми. Т. 2. Київ, 1999. 687 с.
254. Довгалюк І. Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси) : збірник наукових праць та матеріалів. Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми». Вип. 13. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 728 с. : 1,5 вкл.
255. Довгалюк І. Фонограмархів Кабінету музичної етнографії Всеукраїнської Академії Наук // Вісник Львівського університету. Серія : Мистецтвознавство, Вип. 12, 2013. С. 12–14.
256. Дяченко В. Антропологічний склад українського народу : порівняльне дослідження народів УРСР і суміжних територій / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. Київ : Наук. думка, 1965. 127 с. : портр., карти, табл.
257. Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови : посіб. для факультетів мови й літератури пед. ін-тів. Київ : Радянська школа, 1955. 314, [6] с. : карти.
258. Жилко Ф. Середньонадніпрянські говори (деякі їх особливості і територія поширення) // Середньонадніпрянські говори : збірник статей. Київ, 1960. С. 5–22.

259. Журавльова А. Її називали «Кобзарева онука» (доля репресованого етнолога за архівними матеріалами) // Народна творчість та етнологія. Київ, № 3, 2015. С. 91–105.
260. Залеська Р., Іваницький А. Листування Климента Квітки і Філарета Колесси // Записки Наукового товариства імені Шевченка : праці секції етнографії та фольклористики. Львів, Т. ССХХІІІ, 1992. С. 309–416.
261. Залізняк Л. Л. Археологія України. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
262. Записки о Южной Руси : в 2 т. / сост., авт. предисл., примеч. П. А. Кулиш. Санкт-Петербург : Издал П. Кулиш, 1856–1857, Т. 1. 1856. ХХVІ, 322, [2] с.
263. Записки о Южной Руси : в 2 т. / сост., авт. предисл., примеч. П. А. Кулиш. Санкт-Петербург : Издал П. Кулиш, 1856–1857, Т. 2. 1857. ХІІІ, 354 с.
264. Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. Київ : Головна редакція УРЕ АНУРСР, 1972. 652 с.
265. Історія України написана у V ст. до нашої ери Геродотом / перекл. Спасько С. К. Київ : ФОП Стебеляк О. М., 2012. 144 с.
266. Калиновський Г. Опис весільних українських простонародних обрядів // Весілля / упоряд. М. Шубравської. Т. 1. Київ, 1970. С. 68–74.
267. Кара-Васильєва Т. Історія української вишивки : альбом. Київ : Мистецтво, 2008. 483 с.
268. Клепатский П. Очерки по истории Киевской земли. Т. 1. Литовский период. Одесса : Тип. «Техник», 1912. XLIV, 599 с.
269. Корнієнко Г. Традиційний одяг Черкащини : каталог виставки. Черкаси : Родовід, 1993. 32 с.
270. Косміна О. Українське народне вбрання. Київ : «Балтія-друк», 2006. 64 с.
271. Косміна Т. Сільське житло Поділля. Кінець ХІХ – ХХ ст. : історико-етнографічне дослідження / Акад. наук УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 1980.

- 191 с. : іл.
272. Косуха О. Вільний спосіб життя. Київ : Ескада, 2005: На правах рукопису. 192 с.
273. Кравець О. Діяльність Т. Г. Шевченка в галузі етнографії. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1961.
274. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. Київ, 1993. 186 с.
275. Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI – XVIII століттях : статті і матеріали. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2008. 412 с.
276. Кримський А. «Волосова борода». З учено-кабінетної міфології XIX віку // А. Кримський. Твори : в 5 т. Т. 3. Київ, 1973. С. 307–329.
277. Кримський А. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного : Відтворення авторського макету 1930 р. / авт. передмови А. Чабан. Черкаси: Вертикаль, 2009. XVI+438+10 с. : іл.
278. Курочкін О. Із досвіду картографування новорічної обрядовості // Народна творчість та етнографія. № 2–3, 1995. С. 35–43; С. 96.
279. Курочкін О. Святковий рік українців (від давнини до сучасності). Біла Церква : Видавець Пшонківський О. В., 2014. 392 с.
280. Курочкін О. Українські новорічні ритуали. “Коза” і “Маланка”. Опішне, 1995. 392 с.
281. Куштан Д., Ластовський В. Археологія та рання історія Черкас. Київ-Черкаси, 2016. 290 с.
282. Лисенко М. Зібрання творів : у 20 т. Т. XV–XX. Київ, 1956.
283. Лисенко П. Фонетичні особливості деяких говірок правобережної середньої Черкащини // Діалектологічний бюлетень. Вип. 9. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. С. 45–54.
284. Лисенко С. Д. Тшинецьке культурне коло // Енциклопедія історії

- України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Т. 10 : Т–Я. Київ : Наукова думка, 2013. С. 188–190.
285. Макарчук С. Історико-етнографічні райони України : навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 352 с. : 53 іл.
286. Максимович М. Собрание сочинений. Т. I. Київ : Тип. М. П. Фрица, Отдел исторический, 1876. 847 с.
287. Мариновський Ю. Черкаська минувшина : документи і матеріали з історії Черкащини. Черкаси : “Відлуння-Плюс”, 2001. 216 с.
288. Мариновський Ю. Писемні джерела XI–XIV ст. про Канів // Український історичний журнал, № 9, 1990. С. 11–17.
289. Мартинова Г. Ареальна диференціація середньонадніпрянського діалекту // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. Вип. 46. Черкаси, 2003. С. 162–168.
290. Мартинова Г. До визначення подільсько-середньонадніпрянської діалектної межі // Український діалектологічний збірник. Кн. 3. Київ : Довіра, 1997. С. 145–158.
291. Мартинова Г. До проблеми реконструкції середньонадніпрянського культурно-мовного ареалу // Гуманітарний вісник / Серія : Іноземна філологія. Проблеми сучасної світової літератури. Проблеми сучасної лінгвістики. Вип. 7. Черкаси : ЧДТУ, 2003. С. 154–156.
292. Мартинова Г. До типології діалектних ареалів правобережної Черкащини // Лінгвогеографія Черкащини. Умань, 2000. С. 25–26.
293. Мартинова Г. Із спостережень над перехідними говірками подільсько-середньонадніпрянського порубіжжя (на матеріалі побутової лексики правобережної Черкащини) // Вісник Черкаського університету / Серія : Філологічні науки. Вип. 15. Черкаси, 2000. С. 91–99.
294. Мартинова Г. Лінгвістична географія правобережної Черкащини : Монографія. Черкаси : Відлуння, 2000. 265 с.
295. Мартинова Г. Подільсько-середньонадніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : дис... канд. філол.

- наук: 10.02.02 / АН України. Київ, 1993. 485 с.
296. Мартинова Г. Порубіжжя як об'єкт картографування // Діалектологічні студії I : Мова в просторі і часі. Львів, 2003. С. 180–189.
297. Мартинова Г. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика : автореф. дис... докт. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Київ, 2004. 40 с.
298. Мартинова Г. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика : монографія. Черкаси : Тясмин, 2003. 367 с.
299. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / відп. ред. П. Ю. Гриценко : АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с. : іл.
300. Матейко К. Український народний одяг: етнографічний словник / відп. ред. Р. Кирчів : НАН України. Інститут народознавства. Київ : Наукова думка, 1996. 196 с.
301. Матеріали до української етнології. В 22-х т. Т. XIX – XX. Львів, 1919.
302. Михальчук К. Нарѣчія, поднарѣчія и говори Южной Россіи въ связи съ нарѣчіями Галичины // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край (П. П. Чубинскій) : в 7 т. Т. 7, Вып. 2. Петербургъ, 1877. С. 483–501.
303. Мицик Ю. Умань козацька і гайдамацька. Київ : Видавничий дім КМ Академія, 2002. 188 с.
304. Мицик Ю. Чигирин – гетьманська столиця. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. 392 с.
305. Мицик Ю., Хинчевська-Геннель Т. Люблінська унія 1569 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Т. 6 : Ла – Мі. Київ : Наукова думка, 2009. С. 380.
306. Нераденко Т. Правобережна Черкащина: туристично-краєзнавчий потенціал : краєзнавче науково-популярне видання / автор-упорядник Т. Нераденко. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 498 с.

307. Николаева Т. Украинская народная одежда: Среднее Поднепровье. Киев, 1987. 248 с.
308. Ніколаєва Т. Український костюм. Надія на ренесанс. Київ : Дніпро, 2005. 320 с.: іл.
309. Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии, изданное по высочайшему соизволению Киевским гражданский губернатором Иваном Фундуклеем. Київ : В Типографии Феофила Гликсберга, 1848. VIII, 128 с.
310. Охманюк В. Пісенна семантика черкаської Звенигородщини у творчості Тараса Шевченка // Вісник Львівського університету : Серія мист-во. Вип. 15, 2014. С. 119–125.
311. Падалка Л. Прошлое Полтавской территории и ее заселение : Исследование и материалы с картами / Репринтное издание (1914 г.). Харків : Сага, 2009. 330 с.
312. Палієнко М. «Кієвская старина» // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. Київ : НАН України, НТШ. 2003–2006.
313. Пачкова С. Зарубинецька культура // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Т. 3 : Е–Й. Київ : Наукова думка, 2005. С. 279.
314. Пефтіць Д. До проблеми етнічної належності носіїв чорноліської культури // Наукові записки НаУКМА. Т. 27. Історичні науки, 2002. С. 10–13.
315. Пивовар А. Алфавіти поселень «київських» повітів Вознесенського намісництва 1796 року / авт.-упор.: А. В. Пивовар. Київ : Академперіодика, 2011. 92 с.
316. Пивовар А. Картографічні зображення змін у кордонах повітів на території краю після їх входження до складу Київської губернії // Алфавіти поселень «київських» повітів Вознесенського намісництва 1796 року / авт.-упор.: А. В. Пивовар. Київ : Академперіодика, 2011. 92 с.
317. Пономар Л. Г. Народний одяг Правобережного Полісся середини ХІХ –

- середини ХХ століття. Історико-етнографічний атлас : словник. Київ : ТОВ «Бизнесполиграф», 2015. 268 с. : іл.
318. Попов П. Академік А. Ю. Кримський як дослідник народної поетичної творчості // Народна творчість та етнографія. Книга третя. Липень – вересень. Київ, 1961. С. 77–82.
319. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Київ : Тип. Киево-Печерской лавры, 1864. 771 с.
320. Самойлович В. Українське народне житло (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ : Наукова думка, 1972. 50 с.
321. Сваричевський А. Археографічна подорож Т. Г. Шевченка на Поділля // Народна творчість та етнографія, №2. Київ, 1973. С. 80–82.
322. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу. Етногенетичний аспект. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2001. 254, [1] с. : іл., табл.
323. Середа О. Османсько-українська дипломатія в документах ХVІІ–ХVІІІ ст. Київ: НАН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського; Стамбул : Стамбульський університет, 2018. 176 с. : іл.
324. Седов В. Етногенез ранніх славян // Вестник Российской Академии наук, Том 73, № 7, 2003. С. 594–605.
325. Сивачук Н. Купальська обрядовість Уманщини / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Алмі, 2008. 128 с. : іл.
326. Сивачук Н. Уманське весілля / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Алмі, 2007. 200 с. : іл.
327. Сиволап М. Дослідження поселення ямної культури Десятини в Середній Наддніпрянщині у 1995–2002 роках // Археологічні відкриття в Україні 2000–2002 рр. Київ, 2003. С. 254–257.
328. Синиця Є. Черняхівська культура // Енциклопедія історії України :

- у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Т. 10 : Т – Я. Київ : Наукова думка, 2013. С. 529.
329. Скрипник Г. Етнографічні аспекти творчості Тараса Шевченка // Етнічна історія народів Європи. Вип. 4, 2000. С. 4–12.
330. Стельмашук Г. Українське традиційне вбрання. Львів : Априорі, 2013. 256 с.
331. Телегін Д. Я. Середньостогівська культура епохи міді. Київ : Наукова думка, 1973. 172 с.
332. Тереножкин А. Предскифский период на Днепровском Правобережье. Київ, 1961. 248 с.
333. Толстая С. Географическое пространство культуры // Живая старина, №4 (8), 1995. С. 2–6.
334. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским / издан под наблюдением Н. И. Костомарова. У 7-ми томах. С.-Пб., 1877.
335. Україна. Етнографічні регіони станом на кін. ХІХ – поч. ХХ ст. за комплексами ознак житла та одягу. Автори Тамара Косміна і Оксана Косміна // Україна й українці: Галичина, Буковина : історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара (вибрані аркуші). Київ : УЦНК “Музей Івана Гончара”, ПФ “Оранта”, 2007. 314 с.
336. Україна. Історичний атлас. 8 клас / Концепція та авторське опрацювання мап, ред. Юрій Лоза. Київ : Преса України, 2003. 32 с.
337. Українська етнологія : навч. посібник / За ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. 400 с.
338. Україна й українці: Галичина, Буковина : історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара (вибрані аркуші). Київ : УНЦК «Музей Івана Гончара», ПФ « Оранта», 2007. 314 с.
339. Українська РСР : Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січ.

- 1987 року / відп. ред.: Кирненко В. І., Стадник В. І. ; упоряд.: Гринюк П. М. та ін. Київ : Гол. ред УРЕ, 1987. 504 с.
340. Українське народне житло / упорядник та автор тексту Т. В. Косміна, худ. З. Васіна, макет і худ. редагування О. Овсянникова, С. Тарасенка. Київ : Мистецтво, 1986. 18 листівок з текстівками (комплект).
341. Українські етнічні та етнографічні землі. Використані матеріали доктора географічних наук, професора Федора Заставного // Загальногеографічний атлас України. Київ : ДНВП “Картографія”, 2004. С. 12–13 : 112 с., іл.
342. Фундуклей И. Обзорение Киева и Киевской губернии по отношению к древностям. В 2-х тт., Киев, 1847. 1016 с.
343. Фундуклей И. Обзорение могил, валов и городищ Киевской губернии. Киев : Тип. Фелфила Гликсберга, 1848. 128 с. : 17 л. ил.
344. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии, Ч.1. СПб, 1852. 578 с.
345. Чабан А. Історія Середньої Наддніпрянщини. Черкаси, 2011. 640 с.
346. Чабан А. Середнє Подніпров'я. Книга 1. Черкаси, 1999. 188 с.
347. Чабан А. Середнє Подніпров'я. Книга 2. Черкаси, 1999. 180 с.
348. Черкащина: історія краю та його людності / за ред. В. В. Масненка, В. Т. Поліщука. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. 698 с.
349. Шевченків край : історико-етнографічне дослідження. Київ, 2009. 546 с.
350. Щербина Т. Ареалогія середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя : монографія. Черкаси : Видавець П. Андрощук, 2009. 348 с.
351. Щибря В. Народний одяг Середньої Наддніпрянщини кінця ХІХ – початку ХХІ століття: локальні особливості, розвиток : дис. ... канд. історичних наук. Київ, 2017. 221 с. Рукопис.
352. Юхно Б. Черкаські місторії. Мандрівки в часі від Соснівки до Криваліки. Черкаси, 2001. 264 с.
353. Rulikowski E. Czerkasy // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i

innych krajów Słowiańskich. T. 1. Warszawa, 1880. S. 802–808.

354. Słownik geograficzny królestwa Polskiego. Warszawa, 1880. 960 s.

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА

355. Адміністративно-територіальний поділ України станом на 1 вересня 1917 року: губернії, повіти, округи, відділи, області в Російській імперії та округи, комітати, капітанати в Австро-Угорській імперії. URL : <http://etnoua.info/rajonuvannja/> (Дата звернення 06.02.2017).

356. Відомості про райони, міста і селища міського типу Черкаської області. Адміністративно-територіальний устрій України (станом на 20. 01. 2009). Звіт 104. URL : <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/d231.rtf> (Дата звернення 05.03.2009).

357. Глушко М. Рецензія на: Кримський Аг. Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р. [автор передм. А. Ю. Чабан]. Черкаси : “Вертикаль”, видавець ПП Кандич С. Г., 2009. XIII+438+10 с. : іл. // Шевченків світ: Науковий щорічник. До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Вип. 3. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2010. С. 148–158. URL : http://chtyvo.org.ua/authors/Hlushko_Mykhailo/Rets_na_Krymskyi_Ah_Zvenyhorodschna_Shevchenkova_Batkivschyna_z_pohliadu_etnografichnoho_ta_dialekt/ (Дата звернення 10.02.2018).

358. Головні етнографічні регіони України. Карта з архіву Івана Гончара / Національний центр народної культури "Музей Івана Гончара". URL : <http://etnoua.info/rajonuvannja/> (Дата звернення 06.02.2017).

359. Гоман І. Україна або козацька земля з прилеглими провінціями Валахії, Молдавії і Малої Татарії (1712 рік). URL : <http://etnoua.info/rajonuvannja/> (Дата звернення 06.02.2017).

360. Карта діалектів української мови. URL : <http://etnoua.info/rajonuvannja/>

- (Дата звернення 06.02.2017).
361. Спеціалізація сільського господарства Черкащини // Нова географія. Електронний ресурс URL : <http://www.novageografia.com/vogels-180-1.html>. (Дата звернення – 24.05.2019).
362. Щербина М. М. Козаччина в топоніміці рідного краю / Національна спілка краєзнавців України (сайт «Краєзнавча Черкащина»). Електронний ресурс. URL : http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=24:2010-12-20-10-43-12&catid=24:2010-12-20-10-37-49&Itemid=9 (Дата звернення – 24.05.2019).

ФОНОДЖЕРЕЛА

363. Авторський фоно- та відеоархів експедиційних записів Г. Пшенічкіної.
364. Весілля. Проєкт «Моя Україна-Берви». Українська традиційна музика. Частина 1. CD audio (AVE 022).
365. Весілля. Проєкт «Моя Україна-Берви». Українська традиційна музика. Частина 2. CD audio (AVE 023).
366. «Вітер степовий». Аудіоальбом. Укладачі О. та Н. Терещенки, 1997. (Архівний номер ЛЕК: А–1997-01)
367. Всеукраїнський фестиваль «Київська Русь» : Традиційна музична культура. Вип. 5. CD audio, Київ, 2004 (AVE 015).
368. «Древо». «Ой там за морями». Сільська традиційна музика. Київ: Арт-Меню, 2007 – CD audio.
369. Музичний фольклор Кіровоградської обл. у документальних записах 2004 року (архівний номер ЛЕК: А–2004-08_18).
370. Наддніпрянщина // Проєкт «Берви» – українська традиційна музика. CD audio, Диск 5 (AVE 029).
371. «Надобридень». Традиція с. Зеленьків (Наддніпрянщина, Україна). Київ, 1997. CD audio (оцифр. аудіокасети). Упоряд. М. Хай.
372. Поділля // Проєкт «Берви» – українська традиційна музика. CD audio,

Диск 6 (AVE 030).

373. Проект «Поліфонія» / с. Косенівка Уманського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100401 (Дата звернення: 15.10.2019).
374. Проект «Поліфонія» / с. Легедзине Тальнівського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100433 (Дата звернення: 15.10.2019).
375. Проект «Поліфонія» / с. Осітна Христинівського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100335 (Дата звернення: 15.10.2019).
376. Проект «Поліфонія» / с. Танське Уманського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100446 (Дата звернення: 15.10.2019).
377. Проект «Поліфонія» / с. Тарасівка Звенигородського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100418 (Дата звернення: 15.10.2019).
378. Проект «Поліфонія» / с. Текуча Уманського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100359 (Дата звернення: 15.10.2019).
379. Проект «Поліфонія» / с. Черповоди Уманського р-ну Черкаської обл.
Режим доступу: URL : https://www.polyphonyproject.com/uk/songlist/id~ВМІ_УК17100377 (Дата звернення: 15.10.2019).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

НОТНІ ТРАНСКРИПЦІЇ

А 1. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ

1.1. Зимові (колядки та щедрівки)

колядка дитяча

1. *Гурт* Сміла: Пастирське

Стру-ном, стру - ном й у по - ві - ті Пі - шла сла - ва по всім сві - [ті].

Струном, струном йу повіті
 Пішла слава по всім світі.
 Мати Сина породила,
 У ясельцях схоронила.
 Сінцем, сінцем притрушає,
 Син до Матки промовляє:
 – Постой, Матко, не лякайся,
 Будь Паною, називайся.
 Трудно Христа утаїти,
 Бо почали малі діти пісню піти.

щедрівка

2. *Одна* *Гурт* Сміла: Пастирське

Ой на го-рі сто-ять сто - ли. Щед-рий ве - чір, доб-рий ве-чір,
 Доб-рим лю - дям на здо - ро..[в'я].

Ой на горі стоять столи
Пр.: Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
 А за ними вся святії. *Пр.*
 А між ними анголятко. *Пр.*
 [...]

щедрівка дитяча

3. *Одна* Городище: Орловець

Ой на рі - ці
 на Гор - да - ні
 там Пре - чис - та
 ри - зи пра - ла..

Ой на ріці,
 На Гордані,
 Там Пречиста
 Ризи прала,
 Свого Сина

Колихала,
 На ялині,
 На калині.
 Прилетіло
 Аж три анголи,
 Взяли Христа
 На небеса.
 А ті небеса
 Розтворилися,
 Усім святим
 Поклонилися.
 Добрий вечір вам,
 Дайте дохід нам,
 На дасте доходу –
 Перекинем хату в воду.
 А з води да й на лід.
 Да й дайте дохід!

засівальна

4. *Одна* $\text{♩} = 90$ Черкаси: Вергуни

А в по - ле, в по - ле сам Гос-подь хо - див,
 Ді - ву Ма - рі - ю за ру - ку во - див...

А в поле, в поле сам Господь ходив,
 Діву Марію за ручку водив.
 Діва Марія ризи носила,
 Ризи носила, Бога просила:
 – Породи, Боже, жито-пшеницю,
 Жито-пшеницю, всяку пашницю.
 Сею-вею, повіваю,
 З новим годом поздоровляю!

[*Тіки це ж бабам не можна співають, должны мужчины.]

засівальна

5. *Одна* $\text{♩} = 120$ Черкаси: Нечаївка

Ой на річ - ці
 на Йо - рда - ні
 там Пре - чи - ста
 ри - зи пра - ла... Аж при - ле - ті - ло три ан - го - ли,
 Взя - ли Су - са на не - бе - са,
 А ті не - бе - са ро - ство - ри - ли - ся,
 У - сі свя - ті по - кло - ни - ли - ся.

щедрівка дитяча

6. *Одна* $\text{♩} = 200$ *Гурт* $\text{♩} = 4$ Сміла: Шевченка

А в па - на, в па - на
 Со - ба - ка п'я - на
 Си - дить на са - нях
 В че - рво - них шта - нях.
 Люль - ку ку - рить,
 О - ці жму - рить. Доб - рий ве - чір!

щедрівка дитяча

7. *Гурт* *Городище: Петропавлівка*

$\text{♩} = 120$

Щед - рі - воч - ка шед - ру - ва - ла,
 Під ві - кон - це під - бі - га - ла:
 Що ти, ті - тко, на - ва - ри - ла,
 Що ти, ті - тко, на - пе - кла -
 Не - си нам до ві - кна.
 По - ки ті - тка до - не - сла,
 То й ру - че - чки по - пе - кла.

колядка дитяча

8. *Одна Гурт* *Городище: Петропавлівка*

$\text{♩} = 120$

Ко-ля-дин, ко-ля-дин, а я в бать-ка о-дин,
 По ко-лі-на ко-жу-шок. Дай-те, ба-бо, пи-рі-жок.

щедрівка дитяча

9. *Один* *Сміла: Ротмистрівка*

$\text{♩} = 130$

1. До - брий ве - чір, па - не - гос - по - да - ру,
 2. Сте - ре - жи, Бо - же, вся - ко - го то - ва - ру.
 3. Вся - ко - го то - ва - ру, вся - ко - го ста - тку,
 4. Та мо - лить - ся, ді - тки, за от - ця й за ма - тку.
 5. За от - ця й за ма - тку, ще й за па - ні - ма - тку.
 6. Що хо - ро - шу ха - зя - є - чку ма - є, *
 7. Що хо - ро - ше роз - по - ря - жа - є **
 8. Як бар - ві - нок йу са - дку,
 9. Як бджі - ло - чка йу ме - дку.
 10. Та ви - нось - те нам пи - рі - же - чки, **
 11. Та не ла - май - те, по ці - лім да - вай - те,
 12. Та не кри - ші - те, по ці - лім не - сі - те.

* Ритмізується як 1-й вірш.

** Ритмізується як 1+3-й вірш.

щедрівка

10. $\text{♩} = 120$ *Одна* *Гурт* Черкаси: Будище

Сів І-сус Хри-стос та й ве - че - ря - ти, Ще - дрий ве - чі - р(и), до - брий ве - чі - р(и),
 До - брим лю - дя-м(и) на весь ве - чір!

Сів Ісус Христос та й вечеряти.

*Пр.: Щедрий вечір, добрий вечір,
 Добрим людям на весь вечір!*

Та прийшла до Його та Божая Мати. *Пр.*

Ой на, Синку, золотії ключі. *Пр.*

Та і випусти всі праведні душі. *Пр.*

А одної та й не випустив. *Пр.*

Вона на неньку та й налаяла. *Пр.*

Вона не налаяла, тільки подумала. *Пр.*

Черевички шила – не позолотила. *Пр.*

А суконку шила, та й не вкоротила.

Пр.: Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на здоров'я!

Дай Бог вечор добрий!

З Новим роком!

щедрівка

11. $\text{♩} = 92$ *Одна* *Гурт* Шпола: Лебедин

У цім дом - ку, як у він - ку Ще - дрий, щед-рий, Ще - дрий ве - чір.

У цім домку, як у вінку,

Пр.: Щедрий, щедрий, щедрий вечір!

А господар, як виноград, *Пр.*

Господиня як калина, *Пр.*

А діточки, як квіточки, *Пр.*

Щедруйте, щедруйте, всім щастя даруйте. *Пр.*

А ми щедрували, ангели літали, *Пр.*

Ангели літали і пісню співали. *Пр.*

Співайте, співайте, Бога прославляйте. *Пр.*

Давайте дохід, бо винесем хату на лід!

Лід розтане – хата раком стане!

щедрівка

12. $\text{♩} = 94$ Одна *Гурт* Шпола: Лебедин

1. Дів-ку Ме-лан-ку та й до церк-ви со-бе-ра-ли. Ще - дрий, шед - рий ве - чір!

2. Як до церк-ви со-бе-ра-ли, ї - ї кі-сонь-ку че-са-ли. Ще - дрий, шед - рий ве - чір!

Дівку Маланку та й до церкви собирали.
Щедрий, щедрий вечір!
 Як до церкви собирали, її кісочку чесали.
Щедрий, щедрий вечір!
 Її кісоньку чесали, в руки свічечку давали
Щедрий, щедрий вечір!
 Та як свитку шили, та й не вкоротили.
Щедрий, щедрий вечір!
 Чобіточки шили, не позолотили.
Щедрий, щедрий вечір!
 Як до церкви йшла, як та свічечка ясна.
Щедрий, щедрий вечір!
 Як у церкві стояла, як та свічечка палала.
Щедрий, щедрий вечір!
 Там пани стояли, доріжку давали.
Щедрий, щедрий вечір!
 Один каже королівна, другий каже писарівна
Щедрий, щедрий вечір!
 Третій каже дочка, дочка хазяйочка,
Щедрий, щедрий вечір!

щедрівка удові

13. $\text{♩} = 120$ Одна *Гурт* Сміла: Пастирське

Ой чи вдо-ма, вдо - ма бі - дна - я вдо - ва? Ще-дрий ве - чір, до-брий ве - чір,
 До-брим лю - дям на весь ве - (ч)ір!

Ой чи вдома, вдома бідная вдова?
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на весь вечір!

Нема її вдома, пішла до Бога. *Щедрий вечір...*
 Пішла до Бога – Бога просити. *Щедрий вечір...*
 Ой дай мені, Боже, два лани пшениці. *Щедрий вечір...*
 Два лани пшениці на паляниці. *Щедрий вечір...*

А три лани гречки на пиріжечки. *Щедрий вечір...*
 Посіяла вівса та й щедрівка уся. *Щедрий вечір...*
Добрий вечір!

колядка

14. $\text{♩} = 80$ *Одна* *Гурт* Черкаси: Будище

І - ще вчо - ра зве - чо - ра ста - ла сла - ва, ста - ла но - ви - на,
 Що Ді - ва Ма - рі - я Си - на, Си - на, Си - на ро - ди - ла.

Іще вчора звечора стала слава, стала новина,
 Що Діва Марія Сина, Сина, Сина родила.

А як породивши, в шовковее сповила,
 А як і сповивши, в яселечка поклала.

А як і поклавши, сінцем ручки прикрила,
 А як і прикривши, Сусом Христом назвала.

А над тим дитятком сиві воли дихали,
 А як (*приїжджали*) к Ісусу Христу три царі.

Шо перший цар миром, миром, миром мирував,
 А другий цар Сусом Христом називав.

А другий цар Ісусом Христом називав,
 А третій цар квіточкою дарував.

Оце ж тая квіточка, що просвіща святе Рожество,
 Шо по всьому світу стало, стало, стало радісно.

Ой радуйся, радуйся, пан господар в своєму дому,
 Як Ісус Христос з діточками у раю.

Добрий вечір!

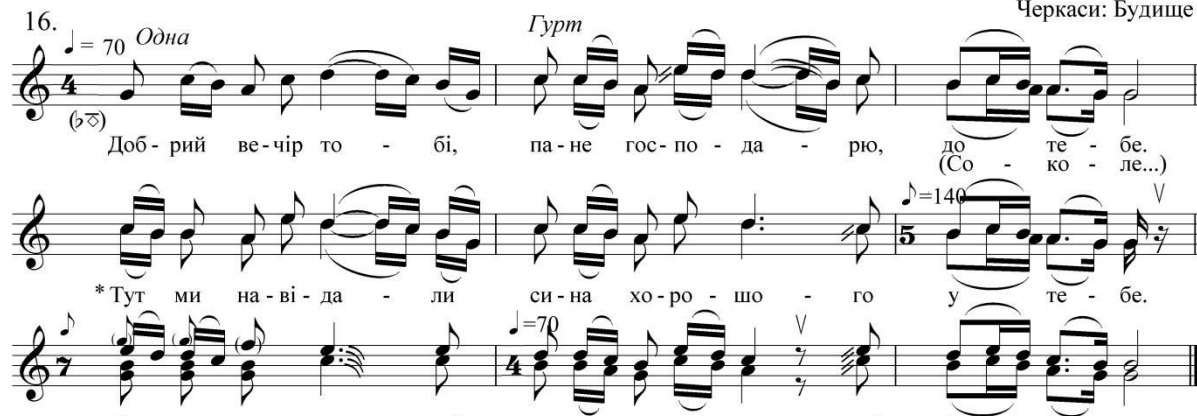
колядка

15. *Одна* Корсунь-Шевченківський: Набутів

 Ой у лі - сі, в лі - сі церк-воч-ка сто-я - ла. Ра-дуй-ся, Ой ра-дуй-ся, зем-ле,
 Син Бо-жий на-ро-див-ся!

Ой у лісі, в лісі церквочка стояла. *Радуйся,*
 Ох радуйся, земле, Син Божий народився.
 Свята Варвара церкву збудувала. *Радуйся...*
 У перве віконце світить ясне сонце. *Радуйся...*
 А в друге віконце світить ясний місяць. *Радуйся...*
 А в третє віконце анголи літають,
 На престол сідають,
 Книжечки читають. *Радуйся...*
 Книжечки читають, Христа звеселяють. *Радуйся...*

колядка хлопцю

16. *Одна* Черкаси: Будише

 Доб-рий ве-чір то - бі, па-не гос-по - да - рю, до - те - бе.
 (Со - ко - ле...)
 * Тут ми на - ві - да - ли си-на хо-ро - шо - го у те - бе.
 Со - ко - ле яс - ний, па-ни - чу прек-ра - сний, І - ва - не.

* Другий рядок у заспіві наявний лише у першій строфі. Починаючи з другої, строфи – дворядкові.

Добрий вечір тобі, пане господарю, до тебе.
 Тут ми навидали сина хорошого у тебе.
 А хоч навидали, то й дома немає. *Соколе.*
Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване.
 Десь поїхав він же на суди судити за себе.
Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване.
 Присудили йому червінців тарілку. *Соколе...*
 Він шапочки не зняв, він червінців не взяв. *Соколе...*
 Присудили йому коня вороного. *Соколе...*
 Він шапочки не зняв, він коника не взяв. *Соколе...*
 Присудили йому дівчину в наряді. *Соколе...*
 Він шапочку ізняв, він дівчину узяв. *Соколе...*
 Ой спасибі тобі, пане господарю, за дочку.
Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване.

меланка

17. *Одна* *Гурт* *Шпола: Лебедин*

Ой у - чо - ра із-ве - чо - ра Пас-ла Ме-лан-ка два ка - чу - ра, Пас-ла Ме-лан-ка два ка - чу [ра].

Ой учора ізвечора,
Пасла Ме^лланка два качура. [2]

Ой вона пасла – загубила,
Пішла шукати заблудила. [2]

Ой заблудила в чистім полі,
Аж де Василько плужком оре. [2]

Ой він же оре, паганяє,
Ще й на Меланку поглядає. [2]

– Ой ти, Василько, мій черчику,
Виведи мене на стежечку. [2]

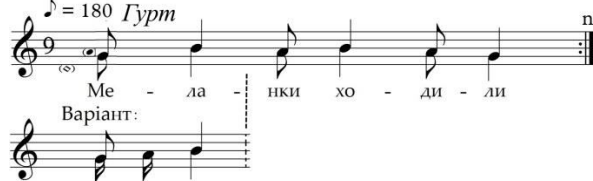
Та й буду тебе шанувати,
По тричі на день поливати. [2]

меланка

18.

Звенигородка: Попівка

Гурт

Ме - ла - нки хо - ди - ли

Варіант:
зо - ло - тий

Меланки ходили,
Василя просили:
Василю, мій батю,
Пусти нас у хату.
Ми жито не жали,
Золотий хрест держали,
Золоту кадильницю.
Кадітеся, люди,
От вам Христос буде,
А нам калач дайте.

колядка хлопцю

19.

Монастирище: Владиславчик

Ой рано-рано кури запіли. Пр.: Ой дай, Боже!

А ще й найранше пан Колюня встав. Пр.

Пан Колюня встав, лучком забражчав. Пр.

– Вставайте, браття, коні сідлайте. Пр.

Коні сідлайте, хлопці скликайте. Пр.

Та поїдемо й у чисте поле. Пр.

У чисте поле на полювання. Пр.

Жартуй, не жартуй, по говілку мандруй. Пр.

Жарти, не жарти, дай хоть півквартя. Пр.

[93, с. 44, № 1ж]

колядка

20.

Умань: Кочубіївка

Ой на річещі, на Горданещі.

Пр.: Славен еси! /2/

Рожденом цару на небеси.

Там сьвятиї воду сьватили. Пр.

Воду сьватили, хрест загубили. Пр.

– Іди, жоно, по води, золот хрест верни. Пр.

Будем за тебе Бога малити. Пр.

Бога молити, служби служити. Пр.

За тебе, жоно, – аж на Рожество. Пр.

За твого сина – аж на Василя. Пр.

[93, с. 47, № 6]

1.2. Весняні

1. [205, с. 26, № 19]

19.

08А-14,15,18,22; запис 2001 року
 Стецівка: Чигирин: Черкаси
 Христя Митрофановна Чепурна, 1911

$\text{♩} = 112$

Зо-ря-на зі-ро-чка, зо-ря-на, З ким же ти, ді-вчи-но, сто-я-ла?

З то-бо-ю, ко-за-че, з то-бо-ю, Пі-д зе-ле-но-ю ве-рбо-ю.

Зоряна зірочка, зоряна,
 З ким же ти, дівчино, стояла?

З тобою, козаче, з тобою,
 Під зеленою вербою. (Варіант: Під кучерявою вербою.)

Спустила кісоньки додолу (...) *

* Далі тексту не записано.

2. [205, с. 31, № 25]

25.

36-02,05; запис 2010 року
 Куцівка: Сміла: Черкаси
 Галина Данилівна Бровченко, 1941

$\text{♩} = 108$

О-й ве-сна, ве-сна, ве-сня-н-ка-(га), Де тво-я до-чка-(га)

па-ня-н-ка-(га), Де тво-я до-чка-(га) па-ня-нка?

Ой весна, весна, веснянка,
 Де твоя дочка-панянка? *

Ой весна весна, весниця,
 Пора козаку жениться.

У вишневому садочку
 Шие милому сорочку.

Пилом дорога припала,
 Хлопців короста напала.

* Парні рядки співаються двічі.

Ой чи велика, чи мала,
 Як на дубові лист-кора.

Нас було сім штук [дівчат на кутку]. Сім душ. Ото повиходили на вигін - і співаємо собі. Як уже сухо - тепер, бачите, асвальт, а тоді десь на вигоні трава, а так грязюки по коліна. Підсохло, що вже можна - всьо. Весна.

3.

[165, № 225]

Adagio
1)

Ой вес - на, вес - на, вес - ни - ця, що то - бі, дів - ко,
при - сні - ця, що то - бі, дів - ко, при - сні - ця!
1)
ще й хре - щат - тий

1. Ой весна, весна, весниця,
Що тобі, дівко, присниця? (2)
2. Приснилося мені літечко
Ще й зелененьке зіллячко. (2)
3. Ще й хрещатий барвінок
Нашим дівчатам на вінок. (2)

Зап. в с. Сидорівка Канівського повіту, від селянки середніх літ, мала деяку освіту // *Квітка К.*
Українські народні мелодії. – № 1(56).

У наспіві вжито рідкісний лідійський звукоряк (А.І.).

4.

[165, № 264]

Розсмівно

1. На на-шу го-ру, на на-шу не-сі-те пше-но на ка-шу. // на ка-шу.

1. На нашу гору, на нашу
Несіте пшено на кашу. (2)
2. Та будем кашу варити,
До себе хлопців манити. (2)
3. А наша каша кло-кло-кло,
А до нас хлопці лоп-лоп-лоп. (2)

"Бралися дівчата за руки, ходили кружка".

Зап. 28 липня 1985 р. у с. Шевченкове від Уляни Боровик, 1916 р.н., Марії Пилипенко, 1919 р.н., і Параски Кириченко, 1920 р.н. // *Пісні Шевченкового краю.* – С. 35-36.

Як судити з нотації, у пісні дорійський лад. Однак він нехарактерний для Черкащини, крім того, такі ж нетипові й ритмічні звороти (три останніх вісімки у кожному такті). З великою вірогідністю можна припустити, що наспів було занесено із західного Поділля чи Галичини. – А.І.

99.

27А-09,11; 27В-34; запис 2002 року
Мельники: Чигирин: Черкаси
Людмила Яковлєва Задоя, 1914

$\text{♩} = 72$

1. Ой Шум хо - ди - ть по во - ді бро - дить,
Ти - хе - се - нько та ри - бу ло - вить.

2. Шо вло - ви - ли, те про - пи - ли,
Та сво - ї - ї до - ні не в - го - ди - ли.

3. Пі - до - жди ж, до - ню,
Ку - плю су - кну ше й са - п'я - ни.

Ой Шум ходить, по воді бродить,
Тихесенько та рибу ловить.

Шо вловили – те пропили,
Та своїй доні не вгодили.

Підожди, доню, до п'ятниці –
Куплю сукну ше й сап'янці.

Підожди ж, доню, до суботи –
Куплю сукну ше й чоботи.

Вже п'ятниця минається,
Чогось ме'ні сукну не крається.

Вже субота минається,
Чогось ме'ні сукну не крається.

Або ж ме'ні шо ро'бїть, то ро'бїть,
Або ж мене на вулицю поведїть.

Або ж мені чоботи дайте,
Йабо мене заміж оддайте.

6.

[165, № 231]

Moderato

Ой шум хо-дить, по во-ді бро-дить, що вло-вила, доч-ці шу-би не стра-вила,
а шу-ми-ха ри-бу ло-вить, те й про-пи-ла,
- Че-кай, до-ню, до су-бо-ти. Су-бо-га ми-на-є, а чо-біт не-ма-є:
куп-лю шу-бу ще й чо-бо-ти. Де-сь мо-я ма-ти у корн-мі ту-лю-є.

Ой шум ходить, по воді бродить,
А шумиха рибу ловить,

- Чекай, доню, до суботи,
Куплю шубу ще й чоботи.

Що вловила, те й пропила,
Дочці шуби не купила.

Субота минає, а чобіт немає:
Деся моя мати у коршмі гуляє.

Зап. в с. Побійна Уманського пов. від Зин. Калашникової та Ольги Кременської, матері і дочки, сільських жительок з середньою освітою // *Квітка К.* Українські народні мелодії. - № 66(631).

7.

[165, № 262]

Спокінно

1. Ой Шум ходить по дібро-ві, а Шумиха ри-бу-ло-вить. // ри-бу ло-вить.

1. Ой Шум ходить по діброві,
А Шумиха рибу ловить. (2)

2. Що вловила - те й пропила,
Доні шуби не купила. (2)

3. - Пожди, доню, до суботи,
Буде шуба ще й чоботи. (2)

4. Уже субота минає,
А шуби в доні немає (2)

5. - Пожди, доню, до вітвірка,
Будуть чоботи й шубівка. (2)

"То було на Мореній греблі. Збиралися весною дівчата, бралися за руки, ходили кружка: заплітали Шума і співали".

Зап. 31 липня 1985 р. у с. Моринці Звенигородського р-ну від Тетяни Романюк, 1921 р.н, і Ганни Аркушу, 1917 р.н. // *Пісні Шевченкового краю.* - С. 34.

8.

[165, № 261]

З рухом

Ой нума, нума запліта-ти Шу-ма! А в нашого Шу-ма зе-ле-на-я шу-ба.

Жвавіше

О-гір-ки-жов-тя-кв, ста-рій-ге-ся, па-руб-ки! А-бо ста-рій-ге-ся,
а-бо же-ні-ге-ся, а-бо в вій-сько йдіть, а-бо нас за-беріть!

Ой нума, нума	Старійтеся, парубки!
Заплітати Шума!	Або старійтеся,
А в нашого Шума	Або женітеся,
Зелена шуба.	Або в військо йдіть,
Огірки-жовтяки,	Або нас заберіть!

“Збиралися на вигоні хлопці і дівчата, бралися за руки, одна дівчина або хлопець (називали їх Шумиха, Шум) стояли в середині. Ходили всі кружком в різні сторони, заплітали руками Шума, щоб звалити його потім з ніг. Окружать “гвинтом”, а потім уже розплітають”.

Зап. 10 серпня 1986 р. у с. Шевченкове Звенигородського р-ну від Тетяни Барабаш, 1928 р.н., Марії Бондур, 1919 р.н., і Марфи Ткаченко, 1904 р.н. // Пісні Шевченкового краю. – С. 33-34.

9.

[165, № 234]

Помірно

А ми нивку ви-го-рем, ви-го-рем, ох із ла-дом ви-го-рем, ви-го-рем.

Стають у два ряди один проти одного, співають по черзі:

1 ряд: А ми нивку вигорем, вигорем,
Ох із ладом вигорем, вигорем.

2 ряд: А ми коней запустим, запустим,
Ох із ладом запустим, запустим¹.

1 ряд: А ми коней займемо, займемо...

2 ряд: А ми коней викупим, викупим...

1 ряд: Ой чим же вам викупить, викупить?²

2 ряд: А ми дамо сто рублів, сто рублів...

1 ряд: Не треба нам тисячі, тисячі...

2 ряд: А ми дамо дівчину, дівчину...

1 ряд: Ми дівчину візьмемо, візьмемо...

2 ряд: Нашого полку убуде, убуде...

1 ряд: Нашого полку прибуде, прибуде...

Зап. Г. Коропніченко, Я. Пришетько і М. Музика в с. Шевченкове Звенигородського р-ну Черкаської обл. Розшифрувала Г. Коропніченко // Пісні Черкащини. – С. 4.

10.

[205, с. 20, № 14]

99.

27А-09,11; 27В-34; запис 2002 року
Мельники: Чигирин: Черкаси
Хтодори Яковина Задоя, 1914

$\text{♩} = 72$

1. Ой Шум хо - ди - ть по во - ді бро - дить,
Ти - хе - се - нько та ри - бу ло - вить.

2. Шо вло - ви - ли, те про - пи - ли,
Та сво - ї - й до - ні не в - го - ди - ли.

3. Пі - до - жди, до - ню, до п' - я - т - ни - ці,
Ку - плю су - кну ше й са - п'я - нці.

Ой Шум ходить, по воді бродить,
Тихесенько та рибу ловить.

Шо вловили – те пропили,
Та своїй доні не вгодили.

Підожди, доню, до п'ятниці –
Куплю сукну ще й сап'янці.

Підожди ж, доню, до суботи –
Куплю сукну ще й чоботи.

Вже п'ятниця минається,
Чогось ме'ні сукну не крається.

Вже субота минається,
Чогось ме'ні сукну не крається.

Або ж ме'ні що ро'бїть, то ро'бїть,
Або ж мене на вулицю поведїть.

Або ж мені чоботи дайте,
Іабо мене заміж оддайте.

11.

[205, с. 20, №15]

15.

ЛЕК 217-3.3; запис 1988 року
Косарі: Кам'янка: Черкаси
Ликерія Олексїївна Захаренко, 1927

♩ сса 220-232 *poco rubato*

При - сту - пи, ца - ре - нко, бли - зе - нь - ко, бли - зе - нько,

$\text{♩} = 108$ *giusto*

По - кло - нись ца - рі - вні ни - зе - нь - ко, ни - зе - нько.

Мелодичний варіант:

12.

[165, № 230]

Allegro

При - сту - ви, па - рен - ку, бли - зень - ко, бли - зень - ко,
по - кло - нись па - рів - ні ки - зень - ко, ми - зень - ко.

Приступи, царенку, близенько, близенько,
Поклонись царівні низенько, низенько.

Приступи, царенку, ще ближчи, ще ближчи,
Поклонись царівні ще нижчи, ще нижчи.

Зап. в с. Сидорівка Канівського повіту, від селянки середніх літ, мала деяку освіту // *Квітка К.*
Українські народні мелодії. – № 55(624).

13.

[165, № 230]

Помірно $\text{♩} = 50$

Соло *Всі*

1. Три зі - рочки та й до - куп - чок - ки, а ве - чір - ня різ - но.
2-5. А ве - чір - ня різ - но... Не лай мене, та моя ма - ти, що я ходжу піз - но.
1. Ой я ходжу та й гуляю – добрий розум маю.
4. Добрий розум маю... Невірному та недоброму Віри не доймаю.
5. Віри не доймаю... Хоч я йому та віри дойму, Та правди не скажу.

1. Три зірочки та й докупочки,
А вечіря різно.

2. А вечіря різно...
Не лай мене, та моя мати,
Що я ходжу пізно.

3. Що я ходжу пізно...
Ой я ходжу та й гуляю –
Добрий розум маю.

4. Добрий розум маю...
Невірному та недоброму
Віри не доймаю.

5. Віри не доймаю...
Хоч я йому та віри дойму,
Та правди не скажу.

Зап. у с. Старосілля Городищенського р-ну.

14.

[205, с. 84, №106]

106.

08-11; запис 1993 року
Тимошівка: Кам'янка: Черкаси
Марія Федосіївна Зубрицька, 1922

♩ *cca* 100 *ritrato*

1. І на тим бо - ці, на то - ло - ці все чо - рня - ві хло - пці,
Ме - не ма - ти не пу - ска - є, що в чо - рній со - ро... [чш].

Gtr.

3. Ти ж ву - ли - ця
2. А й - ди, до - ню

2. Ой йди, до - ню, на - днь льо - лю, но - вий по - я - со - чок,
А йди, до - ню, на ву - ли - цю, ви - воль го - ло - со... [чок].

І на тим боці, на толоці все чорняві хлопці,
Мене мати не пускає, що в чорній сорочці.

Ой йди, доню, надінь льолю, новий поясочок,
А йди, доню, на вулицю, виволь голосочок.

Ти ж вулиця-розлушниця, чом на тобі пусто,
Чом немає, як бувало, челядоньки густо?

Була челядь, була гарна та все чорноброва,
А тепер наростає сміття та полова.

Я полову прогортаю, зерничка шукаю,
З п'яницею спати не піду – свого дожидаю.

15.

[205, с. 40, №37]

37.

08-14; запис 1993 року
Тимошівка: Кам'янка: Черкаси
Марія Федосіївна Зубрицька, 1922

♩ = 130

Ой ве - сна, ве - сна, ве - сня - но - чка, А де тво - я до - чка
па - ня - но - чка? Ой у са - до - чку ши - є со - ро - чку. А я - ку ж во на ши - є?
Бі - ле - ньку - ю. Ко - му во - на бу - де? Ми - ле - ньку - му.

16.

[205, с. 41, №40]

40.

27А-12; запис 2002 року
Мельники: Чигирин: Черкаси
Хтодоря Якововна Задоя, 1914

$\text{♩} = 220$

1. Ой на го-рі по-кіс, по-кіс, За-брав чорт хло-пців, по-ніс, по - ніс.

2. І- дить, ді - вча - та, ди-ви - ти-ся, Як бу-дуть хло-пці ка-зи - ти-ся.

3. І - ще й ді - вча - та не до - хо-дять, Вже на-ші хло-пці зу-ма схо-дять.

17.

[205, с. 69, №84]

84.

10А-01; запис 2001 року
Розсошенці: Чигирин: Кіровоград
Параска Івановна Майборода, 1924

$\text{♩} = 132$

Ой на го-рі гре-чка про-цві-та - є, А в до-ли-ні за - йчик че-бе-ря - є,

Ой як-би я но-жки ма-ла, тоя б то-же че-бе-ря-ла, Як той за-йчик, че - бе - ря - йчик.

18.

[205, с. 67, №79]

79.

08А-23; запис 2001 року
Стецівка: Чигирин: Черкаси
Христя Митрохановна Чепурна, 1911

$\text{♩} = 120$

Ой на го-рі гре - чка про-цві-та - є, А в до-ли-ні за - йчик чи - бі - ря - є,

Ой я - к - би я ні - жки ма - ла, то я б так че - бе - ря - ла,

Як цей зай - чик че - бе - рй - чик чи - бі - ря - є.

Як цей зай - чик че - бе - рй - чик чи - бі - ря - є.

19.

[205, с. 71, №89]

89.

08-13; запис 1993 року
Тимошівка: Кам'янка: Черкаси
Марія Федосіївна Зубрицька, 1922

$\text{♩} = 120$

Я - нчу - ре, Я - нчу - ре, го - ро - х'я - ний ві - нку,
Май со - бі, Я - нчу - ре, хо - ро - шу - ю жі - нку, Шо впі - ймеш,
то zde - реш, Со - бі пла - ття по - ши - єш.

20.

[205, с. 61, №70, 70-а]

70.

10-07; запис 1993 року
Тимошівка: Кам'янка: Черкаси
Хведоря Антоновича Коваленко, 1910

$\text{♩} = 120$

При до - ли - ні мак, при ши - ро - кій мак,
Го - лі - вни - стий, ко - рі - вни - стий, Мо - ло - ді - ї мо - ло - ди - ці,
Ви - хо - ді - те на ву - ли - ці, Ста - ньте, ста - ньте в ряд, тут бу - де мак!

70-а.

07-16; запис 1993 року
Тимошівка: Кам'янка: Черкаси
Софія Аліповна Поліщук, 1915

При долині мак,
При широкій мак,
Корінистий, головнистий,
Молодітї молодиці,
Не ходіте на вулиці –
Тут буде мак, тут буде й лад!

«Я не знаю його матіхфа, тіки я ще мала була, то я чула».

21.

[205, с. 12, №3]

3.

26В-22; запис 2002 року
 Суботів: Чигирин: Черкаси
 Агафія Юменівна Кучер, 1933

$\text{♩} = 72$

Ту - ман та - нчик ви - ве - де, На ді - во - чок по - гля - не.

Туман танчик виведе,
 На дівочок погляне.

Однісі немає,
 Однісі немає.

Як виведе то й стане,
 На дівочок погляне.

Мати рожу чесала,
 Свою доньку навчала:

Чи всі дівки у танку,
 Чи всі дівки у танку.

Як підеш ти у танок,
 Як підеш ти у танок.

То не ставай край танця,
 Бо не виведеш кінця.

«Це якісь були раньше, при моєму житті то я його вже не бачила, це від баби знаю. А при мені вже такого не було, як я вже виросла, як сказати, стала дівка, то тоді шо, тоді грала гармонія, всі ходили до гармонії, там танцювали, ніхто ніякого танка не водило, нічого. Москальські частушки».

22.

[205, с. 47, №50]

ЛЕК 218-16; запис 1988 року
 Косарі: Кам'янка: Черкаси

50.

Степанида Андріївна Рибакіна, 1916, Ганна Костянтинівна Сінько, 1912
 Настя Архипівна Хоменко, 1916, Марія Архипівна Хоменко, 1912

$\text{♩} = 200$

Я - гіл, Я - гі - ло - чка, Я - гі - лчи - на до - чка,
 Вста - ла ра - не - се - нько, вми - ла - ся бі - ле - се - нько.

23.

Жашків: Зелений Ріг

[93, с. 72, №. 47]

47 $\text{♩} = 84$ Зелений Ріг (3)

Ой не ро-сти, кро-пе, Ой не ро-сти, кро-пе, ши-рокий таї на го-ро-ді, ши-рокий таї на го-ро-ді

Ой не цости, кропе / $\frac{1}{2}$ /, тонкий та височенький. / $\frac{1}{2}$ /

Ой не ходи, старий, / $\frac{1}{2}$ / коло коух та й ворітенок. / $\frac{1}{2}$ /

Ой тяжко-важко / $\frac{1}{2}$ / старому оженитися. / $\frac{1}{2}$ /

Молодую жінку взяти / $\frac{1}{2}$ /, серденьком та й називати. / $\frac{1}{2}$ /

Серденьком та й називати, / $\frac{1}{2}$ / личенько та й цілувати. / $\frac{1}{2}$ /

24.

Монастирище: Княжа Криниця [93, с. 70, №43а]

43а Княжа Криниця (19)

Десть тут бу-ла По-до-ла-ноч-ка... Тут во-на впа-ла... Бо во-ди не ма-ла.

Рогова
Десть тут бу-ла По-до-ла-ноч-ка...

Десть тут була подоланочка, десть тут була молодесенька.

Тут вона впала, до землі припала,

Сім літ не вмивалась, бо води не мала.

Й устань-устань, подоланочко, кумейі дячко як ту селяночку.

Та візьмися в бочки, скачи свої скачки,

Скачи до Дунаю, бож дівку з криво.

1.3. Наспівни літнього періоду (купальсько-петрівські та жнивні)

1.

купальська

Одна *ЧРК: Умань: Ятраївка*

1. Ой ти, І - ва - не, по - пів, по - пів, чо - го ти в по - ле ле - тів, ле - тів?
2. Ой я у по - гріб ле - тів, ле - тів, бо я сме - та - ни за - хтів, за - хтів...

2.

купальська

Одна *ЧРК: Звенигородка: Вільховець*

Гурт

1/16 1/16

1. На - ша ку - па - ла з вер - би, з ве - рби, ти, ді - вчи - но - нько, при - йди, при - йди.
Варіант:
2. А вже ку - па - ла

Наше купайло з верби, з верби,
Ти, дівчинонько, прийди, прийди.

Ой на Івана, на Купайла,
Там ластівочка купалася.

А вже купайло завітчане,
Прийшло дівчатко засмучене.
(А вже дівчатко засмучене).

На бережечку сушилася,
Діва Марія журилася.

Наше купайло будякове,
Погнали дівки бичка в поле.

Ходімо, хлопці, дивитися,
Як будуть дівки казитися.

3.

купальська

Одна *ЧРК: Звенигородка: Попівка*

Удвох

1. На - ші хло - пці не - дбай - ли - ці, Не ви - ру - ба - ли ку - пай - ли - ці
2. Не ви - ру - ба - ли

Наші хлопці – недбайлиці,
Не вирубали купайлиці.

Не вирубали до схід сонця,
А вирубали до місяця.

А вирубали до місяця,
Нехай на ньому повісяться.

4.

петрівка

Одна *Удвох* *Всі* *ЧРК: Звенигородка: Рижанівка*

Ой Пе - тре, Пе - тре, І - ва - не, А вже ж тво - я пе - трі - вка ми - на - є.

Варіанти: *Одна* *Удвох* *Всі*

2. А вже тво - я пе - трі - вка ми - на - є, сі - dla - є.

3. Де со - нце схо - дить, там ся - є

* 3. Де со - не - чко схо - дить, там ся - є

Ой Петре, Петре, Іване,
А вже твоя петрівка минає.

Ой Петре, Петре, Іване,
А вже твоя петрівка минає.

Де сонце сходить, там сяє,
Там хлопчина кониченька сідлає.

А вже твоя петрівка минає,
Половина літечка немає.

Осідлав же кониченька уночі,
Та й поїхав до дівчини уночі.

Де сонце сходить, там сяє,
Там хлопчина кониченька сідлає.

Та й поїхав до дівчини за границю,
Набирати дівчині спідницю.

Осідлав же кониченька при свічі
Та й поїхав до дівчини уночі.

Та й поїхав до дівчини за границю
Набирати дівчині спідницю.

Поможи, зовице, шити,
Буду тебе на весілля просити.

А зовиця спідниці не шил,
А все-таки на весілля просила.

5.

купальська

Одна *Удвох* *ЧРК: Звенигородка: Попівка*

Стій, ду - бе, не гу - ди, бо на то - бі жо - лу - ди,
На цей ве - чір ку - па - йла на ву - ли - ці гу - ля - ла

1. Пер - ша зі - рка яс - на, Ма - рі - я пре - кра - сна. Стій, ду - бе, не гу - ди, бо на то - бі жо - лу - ди,
На цей ве - чір ку - па - йла на ву - ли - ці гу - ля - ла

2. Дру - га зі - рка я - сна, Ма - ри - на пре - кра - сна...

Стій, дубе, не гуди,
Бо на тобі жолуди.
На цей вечір Купайла

На вулиці гуляла.

Перша зірка ясна,
Марія прекрасна.

Стій, дубе, не гуди,
Бо на тобі жолуди.
На цей вечір Купайла
На вулиці гуляла.

Друга зірка ясна,
Марина прекрасна.

Стій, дубе, не гуди,
Бо на тобі жолуди.
На цей вечір Купайла
На вулиці гуляла.

6. [155, с. 190, нот. 12]

купальська

$\text{♩} = 108$ Христинівка: Севастьянівка

Ой ле-ті-ло Ку-па-йло че-рез на-ше се-ло. Стов-пом дим, стов-пом дим.

7.

жнивна (обжинки)

$\text{♩} = 120$ Одна ЧРК: Звенигородка: Римсанівка

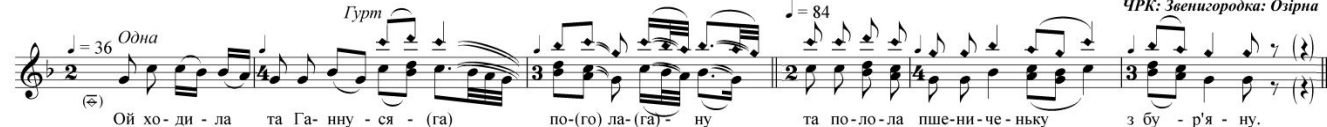
1. Ой хо-ди-ла ма-ті-нка по по-лях, За-га-ня-ла же-нчи-ків по до-мах.
2. Ідїть, ідїть, жен-чи-ки, по до-мах. Бо в на-шо-ї ма-ті-нки по жни-вах.

«...Ну то кончились жнива, то вже гонять додому. Обжинки робили, коровай обов'язково пекли чи хлібину таку гарну. Квітку з жита, тиєниці, ячменю, овесу – дідух. Його зрізали і несли в хату, в колгосп, в бригаду. Людей нагрождали...»

8.

жнивна

$\text{♩} = 36$ Одна Гурт ЧРК: Звенигородка: Озірна

Ой хо-ди-ла та Га-нну-ся-(га) по-(го)ла-(га)-ну та по-ло-ла пше-ни-че-ньку з бу-р'я-ну.

9а.	Христинівка: Синиця	[93, с. 79, № 62а]
9б.	Умань: Коржова Слобідка	[93, с. 79, № 62б]
9в.	Умань: Текуча	[93, с. 79, № 62в]
9г.	Жашків: Безпечна	[93, с. 79, № 62г]
9д.	Звенигородка: Кобиляки	[93, с. 79, № 62д]

— 79 —
ОБЖИНКИ

62 А $\text{♩} = 152$ Синиця (49)

Хо- дит го- ло- ва су- му- є . Го- ло- ви- ха ве- че- ру го- ту- є.

Б Коржова Слобідка

Об- жин- ки, па- но- чку, о- вжи- ки, Хо- чуть наші сер- пи- ки го- рі- лки.

В Текуча

Г Безпечна

О- бжинки, го- ло- во, о- бжин- ки.

А Кобиляки

О- бжи- нки, ха- за- ї не, о- бжи- нки, хо- че ві- но- чок го- ріл- ки.

Обжинки, паночку, обжинки,
 Просигь віночок горілки. /с/

Не так віночок, як жєнці,
 Гарнії женчики - молодці. /с/

Гарнії женчики-молодці, що дожали у пана пшениці.
 - ми у пана пшениці дожали,
 Щоб нам була музика з Варшави. /с/

Ой з Варшави, не з Варшави, хоть з міста.
 Щоб нам була музика троїста. /с/

Хоть троїста, не троїста, цимбали,
 Щоб наша челядь гуляла.

9. Маньківка: Подібне [93, с. 80, № 63]
 10. Умань: Текуча [93, с. 80, № 64а]
 11. Звенигородка: Тарасівка [93, с. 80, № 64 б]
 12. Христинівка: Пеніжкове [93, с. 80, № 65]
 13. Жашків: Пугачівка [93, с. 80, № 66]

— 80 —

63 $\text{♩} = 52$ ПОДІБНЕ (16)

(Г)о-бжи-нки, па-ме, (Г)о-бжи-нки, хо-че ві-но-чок го-рі-лки.
 Не так ві-но-чок, як же-нци, бо всі ді-вча-та мо-ло-дчі

64 А $\text{♩} = 63$ ТЕКУЧА (36) $\frac{2}{8}$

Наш пі-вєнь си-зо-кри-лий, Наш пі-вєнь си-зо-кри-лий, Наш та-то чо-рно-бри-вий, Наш та-то чо-рно-бри-вий

Б ТАРАСІВКА

У лі-єї о-жє-ноч-ки, у лі-єї о-жє-ноч-ки, в кол-го-єні о-бжи-но[є]ки

Наш півень сизокрилий, /с/ наш тато чорнобровий. /с/
 Ла сивім коню грає, /л/ жєнчиків виглядає. /л/
 - Бєнчики мої милі, /с/ що ви в полі робили? /с/
 Чи спали, чи лежали, /с/ чи пшєницєвєку жалі? /с/
 - Не спали, не лежали, /с/ ми пшєницє закали. /с/

65 $\text{♩} = 10$ $\frac{3}{4}$ ПЕНІЖКОВЕ (48)

Ми до па-на йде-мо, ми до па-на йде-мо, Грешний та лє-ничий цєв був ві-ло-ли-цьо.
 Ві-но-чка не-се-мо Житній та пшєни-чний, щоб був знами Зичний.

66 $\text{♩} = 122$ ПУГАЧІВКА (35)

А вєє сонцє над вєрбама, трєси, панє, хоч рєбрами.
 Хоч трєси, не трєси, а нам грєші дє-си.

А вєє сонцє над вєрбама, трєси, панє, хоч рєбрами.
 Хоч трєси, не трєси, а нам грєші дє-си.
 А вєє сонцє над липкєм, трєси, панє, кєлитєм.
 Хоч трєси, не трєси, а нам грєші дє-си.

А 2. ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

2.1. Весільні тиради на 6-7-складовій основі (моноритмічні та комбіновані): $\langle \text{T6} \rangle$; $\langle \text{T7} \rangle$; $\langle \text{T6}; \text{T7} \rangle$; $\langle \text{T7}; \text{T6} \rangle$, а також з розширеннями-вставками та додатками

1а *Одна* $\text{♩} = 120$ *Черкаси: Березняки*

Зап. 2007 р. Г. Пшенічкиної від: Сапейко Євдокії Павлівни (1941), Красюк Надії Петрівни (1947), Федоренко Марії Іванівни (1935), Коротун Катерини Павлівни (1952), Красюк Оксани Петрівни (1924).

Стар-ший друж-ко ко-ро-вай кра-(га)-є,
Всі
 се - ме - ро ді-(гі)-тей ма-(га) є. Та всі-(гі) з ко - ше - ля - ми-(ги), ве-(ге)сь ко-ро-вай за - бра - [ли].

1б $\text{♩} = 90$ *Одна* *Гурт* *Катеринопіль: Вікниє*

Зап. 2017 р. від: Надельнюк Олександри Єфремівни (1937), Надельнюк Олександри Захарівни (1928), Надільнюк Ніни Петрівни (1956), Драч Людмили Петрівни (1952), Дерикіт Ніни Степанівни (1942), Цимбал Лілії Володимирівни (1962).

З го - ри та в до - ли - ну, З го - ри та в до - ли - ну
 По че-рво-ну ка - ли - ну, По зе - ле - не - є зі - ля, Про си-мо на ве - сі - [ля].

1в $\text{♩} = 44$ *Одна* *Удвох* *Звенигородка: Рижанівка*

Зап. 2017 р. від: Семенченко Катерини Пантелеймонівни (1945), Берчук Ольги Петрівни (1952), Шиманської Марії Харитонівни (1944)

Сти - ну - ли - ся ла - ви,
accel. $\text{♩} = 96$ $\text{♩} = 70$
 як дру - жки сі - да - ли, А ще лу - чче сти - ну - ться, як го - рі - лки на п'ю - [ться].

1г *Один* $\text{♩} = 104$

Схи-ли-ла-ся ви-(ги)-шня,

Гурт $\text{♩} = 72$ *accel.* $\text{♩} = 116$

Схи-ли-ла-ся ви-(ги)-шня

rit. $\text{♩} = 116$ *accel.* $\text{♩} = 126$

Як ма-ті-нка ви-йшла. Сво-йо-го ди-тя-ти Про-си-ти до ха-[ти].

ЧРК: Звенигородка: Озірна

Зап. 2017 р. від: Кулініч Галини Григорівни (1953), Павлик Людмили Василівни (1957), Дзісенко Катерини Віліянівни (1957), Капуловської Марії Степанівни (1935), Біланченко Раїси Лаврентіївни (1939), Завальнюк Ніни Григорівни (1948), Бурлаченко Ганни Іванівни (1938), Панасюк Марії Михайлівни (1941), Панасюка Олексія Федосійовича (1947)

2. *Одна* $\text{♩} = 100$

З го-ри та на го-ру, з го-ри та на го-ру,

Всі $\text{♩} = 30$

До ми-ло-го дво-ру, з го-ри та в до-ли-ну-(гу) по чер-во-ну ка-ли-[ну],

по зе-ле-ний бар-ві-но-чок тай Ма-ру-сі на ві-но-[чок].

Сміла: Пастирське

Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від: Хижняк Олександри Іванівни (1940), Давиденко Надії Василівни (1949), Кучеренко Галини Григорівни (1941), Темченко Ганни Яківни (1935), Мальованої Любов Денисівни (1942), Поштар Марії Петрівни (1944), Федоряки Ольги Андріївни (1951), Федорової Мотрі Петрівни (1939), Палюх Ніни Іванівни (1958), Миколенко Ліди Іванівни (1955).

3а *Одна* $\text{♩} = 200$

Дру-жеч-ки, па-ня-ноч-ки,

Всі $\text{♩} = 180$

ста-вай-те на ла-воч-ки. Да-вай-те до-ро-гу зя-те-ві мо-ло-до-[му].

Корсунь-Шевченківський: Дравівка

Зап. 2009 р. Г. Пшенічкіної від: Кріт Євгенії Євдокимівни (1936), Бойко Євгенії Ільківни (1930), Бзенко Наталки Іванівни (1937), Пулі Катерини Григорівни (1937).

36

Одна $\text{♩} = 200$ *Гурт*

Ма - ти по до - щі ту - жить, Ма - ти по до - щі ту - жить,
Та - то ма - му во - вту - зить За - бу - ва - ймо за те - є, Да - вай зро - бим дру - ге - [є].
За - бу - ва - ймо за ту - гу, Да - вай зро - би - мо дру - [ге].

Звенигородка: Озірна
Зап. 2017 р. Г. Пшенічкиної (див. нот. 1г)

4.

Одна $\text{♩} = 52$ *Вдвох*

Шо то ж(и) за во-(го)-ро-(го)-на-(га)... што за во-ро-на
сто-їть край по-ро-га? Ро-та роз-зя-ви-ла,
кри-ла роз-ста-ви-ла, хо-че по-ле-(ге)-ті-ти, край Ма-рій-ки сі-[сти].

Корсунь-Шевченківський: Дабівка
Зап. 2009 р. Г. Пшенічкиної від Кріт Євгенії Євдокимівни (1936), Бойко Євгенії Ільківни (1930), Бзенко Наталки Іванівни (1937), Пулі Катерини Григорівни (1937).

5.

Одна $\text{♩} = 134$ *Вдвох*

Ой дай, ма-ти, гол-ку, Ой дай, ма-ти, гол-ку,
шейни-точ-ку шов-ку: Од-нучер-во (го)-ну-ю,
Дру-гу зе-ле-ну-ю, А третю го-лу-бу-ю засест-ри-шомо-льо-лу-[ю].

Черкаси: Чубівка
Зап. 2008 р. Г. Пшенічкиної від: Темченко Федори Аністратівни (1927), Гончар Марії Семенівни (1937).

6. *Одна* $\text{♩} = 110$

Стар-ший друж-ко не вми- ва - вся...

Всі

Стар-ший дру-жок не вми - вав - ся,

взя - ли йо - го друж-ки,

по - ве - ли до ка - луж-ки, на - хи-ли - ли, вми-ли, сти-ду на - ро - би - [ли].

Київ: Попівка

Зап. 2009 р. Г. Пшенічкіноївід: Лось Катерини Олексіївни (1948),
Проценко Надії Григорівни (1957), Василега Юлії Петрівни (1936),
Демешко Ганни Василівни (1924).

7. *Одна* $\text{♩} = 90$

Не на - ша при - чи - на...

Всі $\text{♩} = 120$

Не на - ша при - чи - на,

шо вас ко - ні по - но - си - ли,

шо ви шиш-ки по-гу - би - ли. Бу-ло бро - тів не роз-зав-лять та шиш - ки зби - ра - [ть].

Черкаси: Сагунівка

Зап. 2008 р.Г. Пшенічкіноївід: Братко Ніни Герасимівни (1944), Мартиненко
Оксани Петрівни (1945), Сагун Тетяни Олексіївни (1941), Брик Катерини
Григорівни (1937), Кондрашової Ганни Миколаївни (1944), Агамась
Катерини Григорівни (1942), Чепурної Надії Михайлівни (1940),
Терещенко Валентини Антонівни (1936).

8. *Перша*
 ♩ = 90
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку

Запис 2017 р. Г. Пшенічкіної
 від: Мудрої Лідії Петрівни (1957), Галич Любові Федотівни (1939), Горобченко Єви Степанівни (1948),
 Задериголови Єфросинії Іванівни (1943), Щербини Катерини Іванівни (1939).

Звенигородка: Вільховець

Друга
 Чуй, све - кру - хо, зві - стку Про сво-ю не-ві-стку: Ви - со ка, як я - ли - на, Че-рво-на, як ка - ли[на].
 Ви - со - ка, як я - ли - но - чка, Че-рво-на, як ка-ли-ноч-[ка].

♩ = 72 *Гурт* ♩ = 92 *accel.* ♩ = 144 ♩ = 69 ♩ = 60 ♩ = 108

* взяте у рамку співається одночасно

9. *Одна*
 ♩ = 120
 Пше-ни-(ги)-цю по(го)-ло - (го) - ли, пше-ни-(ги)-цю по - ло-ли.

Черкаси: Березняки

Зап. 2007 р. Г. Пшенічкіної від: (див. нот. 1)

ру - ки(ги) по-ко - ло ли, а ви-(ги) зви ча-(га)й май-те-(ге), нам ко- ро - ва - я дай - [те].
 Пше-ни - ця при до-(го)-ли-ні-(гі), щоб ста-(га)-ло всій ро - ди - [ні].

10. *Одна* *Всі*
 ♩ = 104

Ой він - ку мій-він- ку-(гу)... Ой він- ку мій, вінку,

♩ = 114

чи ти з грошей, чи з барвінку? Я ж те-бе шану-ва-ла,

Під піч-цю хо-ва-- ла, А те -пер вийма-ю, на голів ку на кла-да-[ю]

на голів ку накла-да-ю, бо [...] - чи-ки ма-[ю].

Монастирище: Івахни

Зап. 1988 р., фонд Черкаського обл. ЦНТ.

Виконавці невідомі.

11a *Одна* *Всі*
 ♩ = 170

Їж-те бу-я-ри лож - ка-ми,

♩ = 94

в нас ка-пус-та діж - ка-ми, в нас ка-пус-та й у -ро - ди - ла, бо Га - лін-ка са - до - ви - [ла].

Корсунь-Шевченківський: Драбівка

Зап. 2008 р. студентів Черкаського муз.училища (А.Савченко, А.Неверковець, О.Кочура)

від: Самойленко Катерини Борисівни (1938), Горьової Катерини Олександрівни (1945),

Цимбал Тетяни Іванівни (1950), Савченко Галини Федорівни (1942).

116 *Одна*
 ♩ = 240

Край-те ко-ро- вай, край- те,

♩ = 160

♩ = 32

пі-дош-ви не зай- май-те, бо му-зи-ки гар - но гра - ють та пі-дош-ви до - жи - да-[ють].

Сміла: Пастирське

Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від: (див. нот. 2)

12. *Одна* *Всі*
 ♩ = 94

 Я зя-те-ві ві-нок при-ши-ва-(га)-ла. Я зя-те-ві ві-нок при-ши ва-ла,

Всі
 ♩ = 152

 три ни-точ-ки шов-ку по-те-ря-ла: од-ну чер-во-ну-ю,

Всі
 ♩ = 88

 дру-гу зе-льо-ну-ю, тре-тю(ю)го-лу-бу-ю за сест-ри-шо мо-ло-ду [ю].

Сміла: Ротмистрівка

Зап. 2011 р. студентів Черкаського муз. училища (Н. Маметової, Л. Братчик) від: Мовчан Валентини Миколаївни (1946), Подзігун Ніни Михайлівни (1958), Ковпак Надії Петрівни (1930), Лисенко Віри Василівни (1924), Романчі Валентини Єфремівни (1939), Півторак Галини Сергіївни (1927), Щербатюк Євдокії Павлівни (1953), Волинець Тетяни Василівни (1957).

13. *Одна* *Всі*
 ♩ = 200

 По-підго-ро-ю ру-та-(га), по-підго-ро-ю ру-та,

Всі
 ♩ = 108

 а в го-роді м'я-та. Ска-жі-те, лю-ди доб-рі, де сва-то-ва ха-[та]?

Всі
 ♩ = 108

 Да ми доб-ре зна-єм, ще й лю-дей пи-та-[єм].

Всі
 ♩ = 108

 Де ру-та та м'я-та, там сва-то-ва ха-[та].

Городище: Орловець

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкиної від: Лисак Ніни Степанівни (1940), Мироненко Ольги Ничипорівни (1951).

14. *Одна* *Вдвох*
 ♩ = 94

 Не сі-дай, Ва-ня, бо-(го)-ком, не сі-дай, Ва-ня, бо-ком,

Вдвох
 ♩ = 186

 це то-бі не на-вро-ком, при-сунь-ся бли-зень-ко, як лю-биш вір-не-[ньо].

Вдвох
 ♩ = 186

 При-сунь-ся, по-ці-луй-ся, ти, Га-лю, не ди-вуй-[ся].

15. *Одна* $\text{♩} = 150$

[Наш дружжоневмива]- ка, нашдру жжоне"- вми - ва-ка,
сім день не вми - вав-ся. $\text{♩} = 120$ Взя-ли йо - го друж-ки,
та по-ве-лидо ка-люж-ки
Взя-ли йо - го вми-ли,
се"р-пом під - го - ли-ли. Пе-ре-вес-лом під-пе-ре-зав-ся, до ко-ро-ва-ю взявс[я].

Жашків: Зелений Ріг

Зап. 1985 р. С. Єфремова, Н. Керімової, Г. Овчаренко
від: Мазуренко Марії Василівни (1912)
Аудіофонд ЛЕК-85-026_02.22

16 а. $\text{♩} = 168$ *Одна*

Бра-ті-ку-со- киль-чи-ку, *Всі*
стань со-бі на стіль-чи-ку, не про-да-вай сест-ри,
 $\text{♩} = 180$ *Одна* *Всі*
Бра-ті-ку, не ля - кай-ся, бра - ті-ку, не ля - кай-ся,
бра - ті-ку, по - ста - рай-ся. Не про - да-вай сест-ру

Сміла: Шевченка

Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від: Бабенко Ольги Данилівни (1959),
Подвіженко Галини Олексіївни (1946), Чернець Ольги Володимирівни (1964), Тутенко Ніни Іванівни (1956), Мигаль Ольги Омелянівни (1949), Бездітної Ганни Мусіївни (1947), Буряченко Раїси Олексіївни (1936), Підгорної Наталії Василівни (1959), Березовської Надії Степанівни (1958).

$\text{♩} = 82$
за руб, за два, за три. гро-ші-це по-ло-ва, в те-бе сест-ра чор- но-бро - [ва].
гро-ші-це міт-ли-ця, в те-бе сест-ра бі- ло-ли - [ця].

Сміла: Ротмистрівка

Зап. 2011 р. студентів Черкаського муз. училища (див. пр. 12).

$\text{♩} = 52$
за руб, за чо - ти - рі. Се-стри-ця, ро-ди-на, чер-во-на, як ка - ли - [на].
Чер-во - на, пре-крас-на, як зі - ро - нька яс - [на].

17. *Гурт* $\text{♩} = 152$

[Наш дружба] не вми-ва-вся... Наш друж-ба не вми-вав-ся,
 до ко-ро-ва-ю взяв-ся. Взя - ли йо-го друж ки,
 по - ве-ли до ка люж-ки,
 взя - ли йо-го вми - ли,
 сер-пом під - го - ли - ли, Пе-ре-вес-лом під - пе - ре-за - ли, до ко-ро - ва - ю вбра - [ли].

Монастирище: Івахни
 Зап. 1988 р., фонд Черкаського обл. ЦНТ.
 Виконавці невідомі.

18. $\text{♩} = 110$ *Solo*

На-ша ма ти за-рі-за-ла пі - вня, на-ша ма-ти за - рі - за-ла пі-вня,
 по-си-па- ла на при-піч-ку пі - р'я. А наш ба-тько пер-дун,
 Та все пі - р'я роз- дув. пла - че на - ша ма - ти: на чо-му ми бу-дем спа - [ти].

Жашиків: Зелений Ріг
 Зап. 1985 р. Є. Єфремова, Н. Керімової, Г. Овчаренко від (див. пр. 15).

19. *Одна* $\text{♩} = 80$ *Всі*

Ї-ли бо-я-ри, ї-ли. Ї-ли бо-я-ри, ї-ли,

$\text{♩} = 120$

ці-ло-го во-ла зї-ли. шей би-чка-тре-тя-чка,

ще й ко-ро-ву кру-то-ро-гу,

сім-де-сят по-ро-сят,

де-в'я-нос то гу-сят на сто-лі ні кіс-точ-ки, підсто-лом ні рі-со-[чки].

Черкаси: Сагунівка
Зап. 2008 р. Г. Пшенічкіної від: (див. пр. 7).

20. *Одна* $\text{♩} = 160$ *Вдвох*

Ой,зятю хо-ро-ший. мійзя-тюхо-ро-ший,

$\text{♩} = 180$

чо-го се диш без грошей? Та заглянь у кишечню,

та вицягни грошей жменю, та по-кла-ди на тарі-лочку, та ви-чу-пи со-бі жі-но[чку].
(ло-жи)

Черкаси: Чубівка
Зап. 2008 р. Г. Пшенічкіної від: (див. пр. 5).

2.2. Весільні тиради на 8-складовій основі: $\langle \text{T53} \rangle$; $\langle \text{T53} \rangle$ а також з розширеннями-вставками та додатками

21. *Одна* *Гурт*
 $\text{♩} = 76$

 Ой з до-ро-ги, во-ро-ги, во-ро-ги,
 Та не пе-ре-хо-льте до-ро-ги, Та не-хай пе-ре-йде не-нька мо-я, Щоб нам до-ро-га ша-сли-ва.
 $\langle B \rangle$ $\langle G \rangle$ $\langle \Delta \rangle$

Сміла: Балаклея
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

22. *Одна* *Гурт*
 $\text{♩} = 126$

 В до-ли-ну, сва-ше-чки, в до-ли-ну,
 По че-рво-ну-ю ка-ли-ну, Ще й по хре-ша-стий ба-рві-нок, Ще й по за-па-шний ва-си-льок.
 $\langle B \rangle$ $\langle G \rangle$ $\langle \Delta \rangle$

Чигирин: Матвійка
Зап. 2018 р. Г. Пшенічкіної

23. *Одна* *Гурт*
 $\text{♩} = 100$

 Ой зя-тю, зя-тю, мо-ло-дий,
 Ви-кинь ме-ні на та-рі-лку зо-ло-тий. Як ти ме-ні на та-рі-лку не по-ло-жи-(и)ш, Ти в ме-не се-стри-ці не во- [зьмеш].

Канів: Попівка
Зап. 2008 р. Г. Пшенічкіної

24. *Одна* *Гурт*
 $\text{♩} = 124$

 Ой ви, лю-ди, во-ро-ги, во-ро-ги,
 Не пе-ре-ходь-те до-ро-ги, Не-хай пе-ре-йде ро-(го)-ди-на-(га), Щоб нам до-ро-га ша-сли-ва.
 $\text{♩} = 106$ $\text{♩} = 124$

Городище: Петропавлівка
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

25. $\text{♩} = 120$ *Одна*

Ле - ти, ле - ти, со - кі - ло - ньку, по - пе - ре - ду нас,
 Та за - не - си зві - сто - чку ра - ньше нас
 Та не - хай ви - хо - дять з ка - ла - чем Він - ча - ла - ся На - сту - ня з па - ни - чем.

Катеринопіль: Гуляйполе
 Зап. 2017 р. Г. Пшенічкіної
 від Ситник Марії Андріївни (1944)

26. $\text{♩} = 100$ *Одна* $\frac{1}{8}$ *Утръох* $\text{♩} = 94$

Го - рі - хо - ве зе - рня - тко в сті - ну б'є
 Щось у те - бе, О - лю - ся, в дво - рі с.
 Ой не так у дво - рі - за дво - ром, Бу - де во - но си - ді - ти за сто - лом.

Звенигородка: Рижанівка
 Зап. 2017 р. (див. нот. 1в)

27. $\text{♩} = 92$ *Одна* $\text{♩} = 64$

На го - ро - ді че - ре - ше - ньки, на го - ро - ді дві,
 Та й за - цві - ли бі - лим цві - том о - би - дві,
 Та за - цві - ли бі - лим цві - том на - дво - є, Хо - ро - ши - ї мо - ло - дя - та о - бо - є.

Звенигородка: Рижанівка
 Зап. 2017 р. Г. Пшенічкіної

28. *Один* $\text{♩} = 92$ *Гурт* $\text{♩} = 76$

Звенигородка: Озірна
Зап. 2017 р. (див. нот. 1г)

О - бжи - нки, ма - мо, о - бжи - нки.

$\text{♩} = 126$ $\text{♩} = 76$ $\text{♩} = 130$ $\text{♩} = 100$ $\text{♩} = 126$ $\text{♩} = 134$

Да хо-тять о - бжи - нки го - рі - лки. Да не так го - рі-лки, як ме - дку, Хо-ро-ші-ї та-то й ма-ма й у ві-нку.

29. *Перша* $\text{♩} = 88$ *Друга* *Гурт*

Звенигородка: Вільховець
Зап. 2017 р. (див. нот. 8)

Ви-про-ва-жай, све - кру - хо, не - ві - стку з дво - ра

$\text{♩} = 100$ $\text{♩} = 76$

Та да-вай же ї ї пи - ва та ви - на,

$\text{♩} = 40$ $\text{♩} = 72$ $\text{♩} = 120$

На - пу-вай же ї - ї пи вом та ви - ном Во-на то-бі по-кло-ни - ться за дво-ром.

30. *Одна* $\text{♩} = 76$ *Втрійох* $\text{♩} = 144$

Городище: Орловець
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

Ой лу - га-ми, бе-ре-га - ми, во - до - ю бре - ла

$\text{♩} = 144$ $\text{♩} = 130$ $\text{♩} = 144$

Десь на - шуГа - ло - чку жур-ба об - ня - ла.

$\text{♩} = 130$ $\text{♩} = 144$

Мо - ло - дий же І - ван му - зи - ки на - йняв, Гра-йте ви, му-зи-ки, з се - ла до се - ла, Щоб на-шаГа - ло-чка ве-се-ла бу-ла.

31. *Одна* *Гурт*
 ♩ = 68 *Г* = 48
 (♯) Ой по - пе, по - пе, Го - рді - ю,
 Не дзво - ни ра - (га) - но в не - ді - лю. За - дзвони ра - (га) - но в су - бо - ту, Пе - ре бий дру - же - чкам ро - бо - ту.
 Не - хай не ши - ють, не пря - ду - (у)ть, Тай до ме - не мо - ло - до - ї - (гі) в друж - ки йдуть.

Городище: Старосілля
 Зап. 2009 р. Г. Пшенічкіної

32. *Одна* *Гурт*
 ♩ = 68 *Г*
 (♯) Ой ско - чи - ла тай Те - тя - нка в о - че - рет,
 За - пну - та ру - шни - чком на - пе - ред. За мно - ю, дру - же - чки, за мно - (го) - ю - (гу), Як за рі - дно - ю се - стро - [ю].

Черкаси: Кумейки
 Зап. 2019 р. Г. Пшенічкіної

33. *Одна* *Втрюх*
 ♩ = 70 *Г* = 140
 (♯) Ой хоч ра - да све - кру - ши - на, хоч не ра - да,
 При ве - зе - мо не - ві - сто - чку з ви - но - гра - (га) - да - (га),
 Щоб бу - ла ка - пу - ста ва - ре - на - я,
 Щоб бу - ла ри - бо - чка жа - ре - на - я, Щоб бу - ли о - гі - ро - чки со - ло - нень - кі, Бо йдуть дру - же - чки мо - ло - де нькі.

Городище: Орловець
 Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

34.

Городище: Орловець

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

Одна
 ♩ = 96 ♩ = 126 ♩ = 138 ♩ = 126 ♩ = 184
 6/8 (♩) 4/4 6/8 4/4 6/8 4/4 6/8 4/4

Ой ско-чив го-ро-бець по дрю-чку, Спа-би-бі ма-тін-ці за до-чку. Ще й за хре-ща - тий бар-ві - нок,
 Ще й за чер-во - ну ка - ли - ну, Ще й за хо-ро-шу ди-ти-ну.

35.

Сміла: Теклине

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

Одна *Гурт*
 ♩ = 100
 7/8 (♩) 4/4 5/8 4/4 6/8 4/4

Ой пла-ва-ли ле - бе - ді по во - ді, Зе-ле-на-я пет-ру-ши-на ^{1/8} й у гряд - ці, Дай-те бо - я-рам по чар-ці.

36.

Шпола: Лебедин

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

Одна *Гурт*
 ♩ = 100
 6/8 (♩) 4/4 6/8 4/4

Ко-ро-гай - не ті - сто ши - пи - ться,
 Не да - є-ться у ру - че - ньки мі - си - ться, Дай - те нам го - рі - ло - чки - (ги) на - пи - ться.

37. *Одна* *Гурт*

♩ = 60

Ле - ти, ле - ти, со - кі - ло - (го) - ньку - (гу), по - (го) - пе - ре - ду - (гу),

Та й на - ка - жи не - ньці мо - (го) - їй, що - (го) я - (га) йду - (гу),

Та й не - ха - (га)й ви - (ги) - хо - (го) - дить *Гурт* з ка - ла - (га) - че - (ге) - (ге) - (ге) - м, Бо зві - (гі) - нча - (га) - ла - ся - (га) - (га) з па - (га) - ни - чем.

Одна *Гурт*

Хоч з па - ни - чем, не з па - ни - (ги) - чем -- з му - жи - (ги) - ко - (го) - (го) - м(и), За - в'я - за - ли бі - лі ру - чки - (ги) - (ги) ру - (гу) - шни - ком.
Хоч ру - шни - ком, не ру - шни - (ги) - ком -- ху - стко - (го) - ю - (гу) - (гу) - (гу), Вже ж ме - ні не хо - ди - ти - (ги) - (ги) дру - (гу) - жко - ю.

Шпола: Лебедин
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

38. *Одна* *Гурт*

♩ = 42 *♩* = 36

Ой сто - я - ла та Га - ли - (и) - на на - (га) - мо - (го) - сту,

Та й пи - са - ла ро - ди - но - (го) - нь - ку на - (га) ли - (ги) - сту:

О - й при - бу - вай, ро - ди - но - (го) - нь - ко, при - (ги) - бу - ва - (га) - (га) - й Із су (гу) - бо (го) - то - нь - ки - (ги) жи на - (га) ко - ро - вай.

Одна *Гурт*

♩ = 46 *♩* = 33

Із су - бо - то - нь - ки на - (га) ко - ро - ва - (га) - (га) - й, А в не - (ге) - ді - ле - (ге) ньку - (гу) й по - гу - лий.

Сміла: Пастирське
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

2.3. Весільні 4-складові тиради «Т4»

39. *Vci* $\text{♩} = 86$

Сміла: Теклине
Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної

Рі - жте, кра - йте,
ше й нам да - йте,
ше й то - му со - ко - лу,
що си - дить на - по - лу - да - йте йо - му!

40. *Одна* $\text{♩} = 100$

Шпола: Лебедии
Зап. 2015 р.
Г. Пшенічкіної

Край - те, ла - ма - йте,
Край - те, ла - ма - йте,
ше й нам да - йте,
ше й то - му со - ко - лу,
що си - дить на по - лу, да - йте йо - му!

41a *Одна* **Черкаси: Березняки**
 Зап. 2008 р.
 Г. Пшенічкіної

♩ = 120

Сва - шеч - ки - (ги),
 Сви - шеч - ки - (ги),
 На - ші го - лу - боч - ки - (ги).
 Ва - ші щіч - ки - (ги),
 Як о - рі - шеч - ки - (ги)
 Й од стар - шо - ї - (гі)
 Та до мен - шо - ї дру - жеч - [ки].

41б *Всі* ♩ = 120

Як не да - (га) сте,
 Як не да - (га) сте - Я в бо - ру пе - рей - му,
 І ко - ня од - ні - му, стар - шо - му бо - я - ро - ві по - (го) да - рю.

Черкаси: Березняки
 Зап. 2008 р.
 Г. Пшенічкіної

42. *Одна*
♩ = 132

Всі Дру - жеч-ки,
стру- жеч-ки,

на-шіго-лу - боч-ки,
ї - ха-ли че-рез міст,
по-ла-ма-ли са-ноч-ки,

по-гу-би-лиши-шеч-ки, ви-ба-чай-тедру-жеч-ки. А хі-ба ми ви-ну - ва-ті, що ви та-кі роз-з'яв-ку-ва [ті].

Сміла: Ротмистрівка

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкіної від: Котляренко Катерини Іванівни (1944), Волинець Тетяни Василівни (1957), Подлесовської Ніни Василівни (1952), Святченко Ніни Іванівни (1944), Гончаренко Оксани Борисівни (1970), Романчі Валентини Єфремівни (1939), Щербатюк Євдокії Павлівни (1954), Кривошеї Тамари Іванівни (1962), Могилевич Ніни Станіславівни (1946), Лисенко Тамари Миколаївни (1948).

426 ♩ = 120 *Всі* ♩ = 100

У пе-рший раз, у Бо-жий час... Бла-го-сло-ви, Бо-же, Бла-го-сло - ви, Бо-же,
У дру-гий раз, у Бо-жий час...
У тре-тій раз, у Бо-жий час...

І о-тець і ма-ти, Сво-є-му ди - тя-ті Ко-ро-вай да-ру-ва [ти].

Монастирище: Івахни

Зап. 1988 р., архів Черкаського ОЦНТ
Транскр. Г. Пшенічкіної

2.4. Контаміновані композиції на базі тирадної структури

43. $\text{♩} = 120$ *Одна* *Всі*

Ма-ти не- віст-ки ба- жа - ла,
в піч пи-рі- жеч-ки са-жа-ла. Ой до куп- ки, пи-рі- жє - чки, до куп- ки, для на-шо-ї не-віс-точ-ки - го-луб-ки.

Сміла: Пастирське
Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від (див. пр. 2)

44. $\text{♩} = 120$ *Одна* *Вовох* *Всі*

Як при-ї-хав піп на ве- сіл - ля, як при-ї-хав піп на ве- сіл - ля
та й сів на по- ку - ті,
по к лав я й - ця на по - хва - ті...
А де взяв-ся кіт, кіт, а де взяв-ся кіт, кіт,
та за яй - ця хіп - хіп. Кіт до се-бе, піп до се-бе,
Кіт до се-бе, піп до се-бе, сім год пози - ва-лись, та по-чю-віяй-ця ос - та [лись].

Сміла: Ротмистрівка
Зап. 2011 р. студентів Черкаського муз. училища.

Шпола: Лебедин

45. $\text{♩} = 104$ *Одна* *Всі*

Ой гонила наша ма-ти скот до че-ре-ди,
тай звелі-ланам гу-ля - ти аж до се-ре-ди, од се-ре-ди до су - бо-ти, бо не бу-де з нас ро - бо [ти].

Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від: Власової Марії Єрмолаївни (1937), Гребенюченко Ганни Миколаївни (1936), Балан Тамари Михайлівни (1939), Онищенко Любові Семенівни (1937), Остропальченко Олени Сильвестрівни (1952), Хоменко Зої Євгеніївни (1943), Терещенко Олени Іванівни (1941), Медяник Любові Костянтинівни (1951).

46. $\text{♩} = 120$ *Одна* *Всі*

А внас бо-я 3-рин мо-ло - дий,
під ним ко-ни-чок 1/8 во-ро - ний. на ко-ни-ку по - ї-жа-є, на дру-же-чок по-гля - да - [є].

Черкаси: Березняки

Зап. 2007 р. Г. Пшенічкіної від: (див. пр. 1)

47. $\text{♩} = 96$ *Одна* *Всі*

А піч на - ша на со-хах,
а ді-жу но-сять на ру-ках. Пе - чи, на - ша пе - че, іс-пе-чи нам ко-ро-вай іш [є].

Сміла: Пастирське

Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної від: (див. пр. 2)

48. *Одна* $\text{♩} = 126$
 До бо - ру, бо - я - ри, до бо - ру,
 Зру-бай - те со - сну здо - ро - ву,
 Та й по - ста - ви - мо на сто-(го) - лі-(гі), На хре - ша - стій, пе - ре - би - рча - стій ска - те - рті.

Гурт

Чигирин: Матвіївка
 Зап. 2018 р. Г. Пшенічкіної

49. *Одна* $\text{♩} = 92$
 Ой по-бу-вав зя - те - чко, по - бу - вав,
 Ой він мо - є по-дві-р'я - чко ро - зруй-ну-вав. Ос-та-ло-ся дни-ще,
 Не жу-ри-ся, те - що, я при-ї-ду і - ще, за-бе-ру і, те-шо, ко-жу-ши-ще.

Гурт $\text{♩} = 104$

Сміла: Ротмистрівка
 Зап. студентів Черкаського муз.училища

50. *Гурт* $\text{♩} = 80$
 Старший бо-я-рин, як бол-ван,
 ви - трі щив о-чі, як ба-ран. Під-ти-кався,
 під - сми - кав - ся, ли ком під-не-ре-зав-ся, добо - я рів со - бра - [вся].

Сміла: Шевченка
 Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної

51. *Гурт*

Мидо клуні воду несе - мо(го)... Мидо клуні воду несе-мо,

Монастирище: Івахни

Зап. 1988 р. Фонд Черкаського обл. ЦНТ

Го- спо-да Бо-га про-се-мо: ой дай нам,Боже, до шове літо, щоб роди ло нам жи-[то].

Щей ясна зір - ни - ця, щоб родила пшени[ця].

Ще й ма йові кві-ти, щоб родилисьді-[ти].

52. *Одна*

(#̄) А брат се-стри-ці кі-сонь-ку роз-плі- тає - є. Ой де цей ро-зпліт та й він по ді-ва-(га) -[є].

Удвох

Та по-ніс на ба - зар -- не про - дав, Ме - ншій се - стри - ці - (гі) по - да - ру - вав.

Ой на ж то-бі, сес - три - це, цей роз-пліт, Щоб ти ді - жда - ла та - ких літ.

Городище: Орловець

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкиної

2.5. Строфічні композиції

2.5.1 Тип «Л6³»

53. *Один* *Гурт* *Звенигородка: Озірна*
 Чом ти, нень-ко, не спи - та - є - ся, Чом ти, не-нько, не спи-та - є - ся, Ку-ди, до-ню, со-би-ра - є - [ся]?

54. *Одна* *Удвох* *Звенигородка: Рижанівка*
 Ся-дьмо, ма-мо, по-ве-че - ря - ймо, Ся-дьмо, ма-мо, по-ве-че - ря - ймо, По ве-че-рі по жу-рі - мо - ся.

55. *Одна* *Гурт* *Звенигородка: Вільховець*
 Чим я, не-нько, на-до-ку - чи - ла, Чим я, не-нько, на-до-ку - чи - ла, Що ти ме - не та й за - ру - чи - [ла].

56. *Одна* *Умань: Ятранівка*
 Зап. 2017 р. від Семенченко Катерини Пантелеймонівни (1945)
 Ма-мо мо-я, та не лай ме - не, Ма-мо мо-я, та не лай ме - не, До-ку-чи-ла, то ві - ддай ме - [не].

57. *Одна* *Катеринопіль: Бродецьке*
 Зап. 2017 р. від Шовкової Тамари Семенівни (1950)
 Ма-мко ж мо - я та й рі-дне - се - нька, Ма-мко ж мо - я та й рі - дне - се - нька, Сни-вся жме - ні сон ди-вне - се - [нький].

58. *Одна* *Катеринопіль: Гуляйполе*
 Го-дуй ди-тя та й не рік, не два, Го - дуй ди-тя та й не рік, не два, Лю-дям по-міч, а ме - ні не - [ма].

59. *Одна* *Гурт* *Катеринопіль: Вікниве*
 Не-нько мо - я та рі-дне - се - нька, Не-нько мо - я та рі - дне - се - нька, Сни-вся жме - ні сон ди -вне - се - [нький].

Черкаси: Березняки

Зап. 2008 р. Г. Пшенічкиної

60. $\text{♩} = 100$ *Одна*

Ой у ма-(га)-ні-н(и)-ки ж(и) та й на-(га) йо-(го)-дхо(го)-ді - (гі), йу-(гу) ма - ті-н(и)-ки ж(и) та й на-(га) йо - (го)д-хо-(го-го)ді
по-(го)-са - ди-(ги)-ла-(га) йо - рі-(гі)х на вго - ро - [ді].

Сміла: Теклине

Зап. 2015 р. Г. Пшенічкиної

61. $\text{♩} = 100$ *Одна*

Чи ти, не-нько, при-йшла пиль-гу - ля - ти, чи ти, не-нько, при-йшла пиль-гу-ля - ти, чи ти при- йшла ме-не ви-ку-пля - [ти]?

Черкаси: Сагунівка

62. $\text{♩} = 120$ *Одна*

Ой як-би ж нам та й до сво-го сва-(га) та, Ой як - биж нам та й до сво - го сва-(га)-та, То вий - шов би сват і сва-ха з ха - [ти].

2.5.2 Тип $\langle 7^3 \rangle$

63. *Одна* Умань: Ятранівка
Зап. Г. Пшенічкіної

Ду - май ти, до - ню, ду - май, Ду - май ти, до - ню, ду - май, Чи пе - ре - пли - веш Ду - [най].

64. *Всі* Монастирище: Івахни
Зап. 1988 р. співробітників ЛЕК. Фонд ЛЕК

О - бо - є ров - не - сень - кі (-і) О - бо - є рів - не - сень - кі - (гі), На лич - ку бі - ле - се - [нькі].
Варіанти: дя - (га) бо - є ло - по - сі

65. *Одна* Сміла: Пастирське
Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної

Ти ка - за - ла, мо - я не - не, Ти ка - за - ла, мо - я не - не, Що не збу - деш - ся - (га) ме - [не].

66. Черкаси: Тубільці
Зап. 2007 р. Г. Пшенічкіної

А в су - бо - тонь - ку - (гу) ра - (га) но, А в су - бо - тонь - ку - (гу) ра - но - (го) си - не - є мо - ре гра - [є].

2.5.3.1 Тип $\langle \text{♪}53^2 \rangle (V445^2)$

67. *Одна* *Звенигородка: Озірна*
Записи Г. Пшенічкіної

Ой за - сві-ти, ма-ти, сві - чку, по-став на сто - лі, Не-хай же я по - ди - влю - ся, чи па - ра ме - ні.

68. *Одна* *Катеринопіль: Гуляйполе*

Чи я ж то - бі не ка - за - ла, по-дру-жко мо - я, Що не йди до кри-ни-че-ньки по во - ду са-ма.

69. *Перша* *Звенигородка: Вільховець*

Не лай, ме-не, мо-я ма - мо, не лай ме - не, А в чу - (гу)-жу - ю сто - ро-(го) но - ньку не дай ме - (ге) - не.

Варіанти:

70. *Одна* *Катеринопіль: Вікниве*

Про-шай, про-шай, по-дру - же - нько, бо ми вже йде мо, Бо ми тво - є ді-ву - ва - ння со - бі бе-ре - мо.

Черкаси: Березняки
Зап. 2008 р. Г. Пшенічкіної

71. *Одна* $\text{♩} = 120$ *Всі* $\text{♩} = 100$

Ой за - сві - ти, ма - ти, сві - (гі) - чку, по - ста - (га) в на сто - лі - (гі) Не - ха(га)й же я по - ди - (гі) - влю - (гу) - ся, чи па - (га) ра ми - (гі) - ні.

Черкаси: Чувівка
Зап. 2009 р. Г. Пшенічкіної

72. *Одна* $\text{♩} = 40$ *Вдвох*

Ой бо - жи - лась Га - ли - но - чка: за - між не пі - ду, й на - сі - я - ла чо - рно - бри - (гі) - вців в виш - не - (ге) - вім(и) са - (га) - ду.

Корсунь-Шевченківський: Дабівка
Зап. 2009 р. Г. Пшенічкіної

73. *Одна* $\text{♩} = 120$ *Всі*

Ой про - щай, про - щай та Ма - рій - ко, бо ми вже йде - мо, бо вже тво - є ді - ву - ва - (га) - ння со - бі - (гі) бе - ре - (ге) - мо.

2.5.3.2 Тип <J53³>

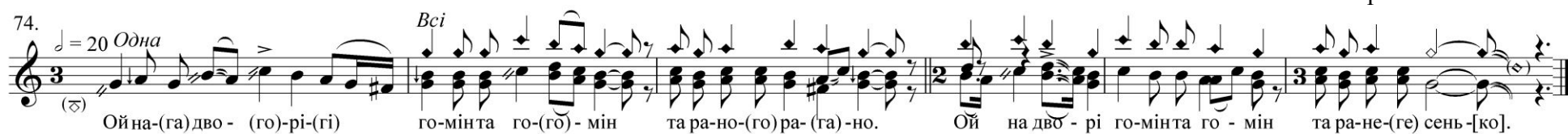
Чигирин: Матвійка
Зап. 2019 р. Г. Пшенічкіної.

736 *Одна* $\text{♩} = 110$ *Вдвох*

На - зби - ра - ла збі - р по - ве - н двір, Ви - би - ра - ла дру - же - чо - к на - ви - бір. Ви - би - ра - ла дру - же - чо - к на - ви - бір.
Ду - май - те, дру - же - чки, га - да - йте, Як ме - ні ба - тень - ка за - бу - ва - ти? Як ме - ні све - ко - ра й на - зи - ва - ти?

2.5.4 Тип «44p4²»

Черкаси: Березняки
Зап. 2007 р. Г. Пшенічкіної

74. $\text{♩} = 20$ *Одна*

 Ой на-(га) дво - (го) рі-(гі) го-мінта го-(го)-мін та ра-но-(го) ра-(га)-но. Ой на дво - рі го-мінта го - мін та ра-не-(ге) сень-[ко].

Чигирин: Полуднівка
Зап. 1990 р. О. Помогайбо, фонд ЧМУ

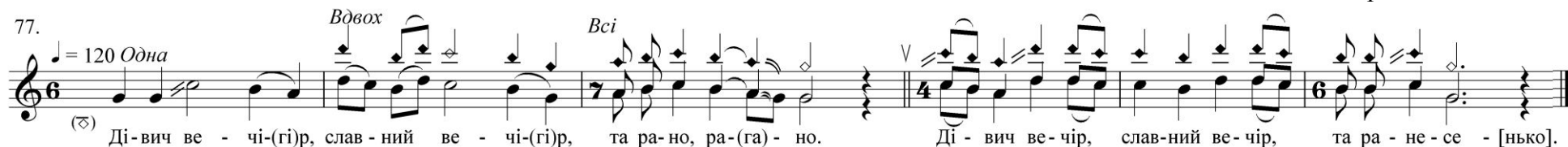
75. $\text{♩} = 60$ *Одна*

 Слав ний ве - ці - (гі) р, ді вит ве - ці - р, та ра но ра (га) - но. Сла(га)в-ний ве (ге) чір, ді - (гі) - вич-ве - (ге) - чір, та ра не - (ге) - се-[нко].
 Хто ж йо - го зря ди - ла (га) І ван ко ва ма (га) - ти, та ра -

м. Городище
Зап. 2000 р. студентів ЧМУ, фонд ЧМУ

76. $\text{♩} = 110$ *Одна*

 Слав - ний ве - чір, ді-вич ве - чір, та ра-но-(го) ра-(га) - но. Слав-ний ве-чір, ді-вич ве-чір та ра-не - се - [нко].

Сміла: Пастирське
Зап. 2014 р. Г. Пшенічкіної

77. $\text{♩} = 120$ *Одна*

 Ді-вич ве - ці-(гі)р, слав - ний ве - ці-(гі)р, та ра-но, ра-(га) - но. Ді - вич ве-чір, слав-ний ве-чір, та ра - не - се - [нко].

Корсунь-Шевченківський: Дравівка

Зап. 2009 р. Г. Пшенічкиної

78. $\text{♩} = 90$ *Одна* *Вдвох* *Всі*

Ді - ве^т(и) ве - чі - (гі)р, див - ний ве - чі - (гі)р, та ра - но - ра - (га) - но. Ді - вит ве - чір, див - ний ве - чір, та ра - не - се [н^ько].

Щей див - ній - ши - (ги)й мо - ло - дий Ми - (га) но - ра - див - ні - ший мо - ло - дий Ми - не -

Канів: Межиріч

Зап. 2001 р. М. Скаженик

79. $\text{♩} = 104$ *Одна* *Вдвох* *Всі* $\text{♩} = 138$

ви - ве - ла ді - то (о)к - од - но - лі - то (о)к, та ра - но ра (га) - но, ви - ве - ла ді - ток - од - но - лі - ток та ра - не се [н^ьк].

Вар-ти: $\text{♩} = 152$

не зі ход по - пе ред ме - не - (ге) мо - ло дий І - ва - нко (го) ра (га) - но пер - ве ди тят - ко мо ло дий і - ван - ко та ра - не се [н^ьк].

80. $\text{♩} = 110$ *Одна* *Гурт* *Звенигородка: Вільховець*

Ді - вич - ве - чір хо - ро - ше і - зря - жен, та ра - но - ра - но, Ді - вич - ве - чі - р(и) хо - ро - ше і - зря - жен, та ра - не - се - [н^ько].

Зап. 2018 р. Г. Пшенічкиної

2.5.5 Тип $\langle \text{57}^2 \rangle$

81. *Одна* *Гурт* *Звенигородка: Озірна*

$\text{♩} = 74$

(#) Ой ти-хо, ти-хо Ду-най во-ду хи-та-є, А ще ти-хі-ше ма-ти до-чку пи-та-[є].

82. *Одна* *Вдвох* *Всі* *Сміла: Теклине*

$\text{♩} = 154$

(b) Ой у Га-ню-ти та й ла-ска-ва-я не-нька, при-ла-ска-ла нас ла-ска-ви-ми сло-ва-[ми].

2.5.6 Тип $\langle \text{53}^2; \text{557} \rangle$

83. *Одна* *Гурт* *Звенигородка: Озірна*

$\text{♩} = 160$

(#) Од-чи-най, Бо-же, во-ро-та, Бо йде на по-сад си-ро-та, А вне-ї се-рце, як но-жем кра-є, бо ба-те-нька не-ма-[є].

84. *Одна* *Умань: Ятранівка*

$\text{♩} = 200$

(#) Ті-льки ма-ті-нка на по-ріг - Впа-ла до-не-чка аж до ніг: Ой спа-си-бі вам, мо-я ма-ті-нко, за ва-ше ко-ха-ння-[чко].

ДОДАТОК Б ТАБЛИЦІ

Таблиця Б 1.

Населені пункти правобережних районів Черкаської області та їх номери за Адміністративно-територіальним устроєм 2009 р. [356].

<i>Міські, селищні, сільські ради, села та їх номери за адмін. довідником 2009 р.</i>	A¹	Б	В	<i>Міські, селищні, сільські ради, села та їх номери за адмін. довідником 2009 р.</i>	A	Б	В
Городищенський район (центр – м. Городище)							
Городищенська міська рада				Зеленодібрівська сільська рада			
м Городище	5	13		с Зелена Діброва	22	29	
с Набоків	7	14		Калинівська сільська рада			
Вільшанська селищна рада				с Калинівка	23	30	
смт Вільшана	8	15		Ксаверівська сільська рада			
с-ще Незаможник	9	16		с Ксаверове	24	31	
с-ще Сагайдачне	10	17		Мліївська сільська рада			
Цвітківська селищна рада				с Мліїв	25	32	
смт Цвіткове	11	18		Орловецька сільська рада			
Будо-Орловецька сільська рада				с Орловець	26	33	4
с Будо-Орловецька	12	19		Петриківська сільська рада			
Валявська сільська рада				с Петрики	27	34	1
с Валява	13	20		с-ще Ільченкове	28	35	
Вербівська сільська рада				с-ще Кудинівка	29	36	
с Вербівка	15	21		с-ще Моргунове	30	37	
с-ще Кличкове	16	22		с Сегединці	31	38	
Воронівська сільська рада				с-ще Трихуторівка	32	39	
с Воронівка	17	23		Петропавлівська сільська рада			
с Дмитрове	18	24		с Петропавлівка	33	40	3
В'язівська сільська рада				Старосільська сільська рада			
с В'язівок	19	25		с Старосілля	34	41	1
Дирдинська сільська рада				Товстівська сільська рада			
с Дирдин	6	26		с Товста	35	42	
Журавська сільська рада				с-ще Стадниця	36	43	
с Журавка	20	27		Хлистунівська сільська рада			
с Тихі Верби	21	28		с Хлистунівка	37	44	
Звенигородський район (центр – м. Звенигородка)							
Звенигородська міська рада				Будищенська сільська рада			
м Звенигородка	129	134		с Будище	137	140	
Багачівська сільська рада				Вільховецька сільська рада			
с Багачівка	132	135		с Вільховець	138	141	1
с Михайлівка	133	136		Водяницька сільська рада			
с Павлівка	134	137		с Водяники	139	142	
Боровиківська сільська рада				Гудзівська сільська рада			
с Боровикове	135	138		с Гудзівка	140	143	
с-ще Юркове	136	139					

¹ У колонці А вказані номери сіл за Адміністративно-територіальним довідником 1987 р. [339]. Ця нумерація сіл використана у Картах Г 4.1; Г 4.2; Г 4.4–4.6. Решта типологічних карт використовує новішу систему нумерації, яка вказана у колонці Б. Сірим кольором виділені села, в яких провела запис авторка дисертаційної роботи. У колонці В вказана кількість збирацьких сеансів, проведених нею у цьому селі.

Гусаківська сільська рада			
с Гусакове	141	144	
Княжицька сільська рада			
с Княжа	142	145	
Кобиляцька сільська рада			
с Кобиляки	156	146	
Козацька сільська рада			
с Козацьке	143	147	
Мизинівська сільська рада			
с Мизинівка	144	148	1
с-ще Олександрівка	145	149	
с Стара Буда	146	150	
Моринська сільська рада			
с Моринці	147	151	
с Гнилець	148	152	
Неморозька сільська рада			
с Неморож	149	153	
с Мурзинці	150	154	
Озірнянська сільська рада			
с Озірна	151	155	1
Пединівська сільська рада			
с Пединівка	152	156	
с-ще Шампанія	153	157	
Попівська сільська рада			
с Попівка	154	158	2

Рижанівська сільська рада			
с Рижанівка	155	159	1
Ризинська сільська рада			
с Ризине	157	160	
Стебнівська сільська рада			
с Стебне	130	161	
Стецівська сільська рада			
с Стецівка	158	162	
Тарасівська сільська рада			
с Тарасівка	159	163	
Хлипнівська сільська рада			
с Хлипнівка	160	164	
с Майданівка	161	165	
Чемериська сільська рада			
с Чемериське	164	166	
с Барвінок	163	167	
Чижівська сільська рада			
с Чижівка	162	168	
Чичиркозівська сільська рада			
с Чичиркозівка	165	169	
Шевченківська сільська рада			
с Шевченкове	166	170	
с Демкове	167	171	
с-ще Кононове-Івасів	168	172	
Юрківська сільська рада			
с Юрківка	131	173	

Кам'янський район (центр - м Кам'янка)

Кам'янська міська рада			
м Кам'янка	232	235	
Баландинська сільська рада			
с Баландине	233	236	
Вербівська сільська рада			
с Вербівка	234	237	
с-ще Калинівка	235	238	
Грушківська сільська рада			
с Грушківка	236	239	1
Жаботинська сільська рада			
с Жаботин	237	240	
с-ще Сокирне	238	241	
с Флярківка	239	242	
Катеринівська сільська рада			
с Катеринівка	240	243	
Косарська сільська рада			
с Косарі	241	244	
Коханівська сільська рада			
с Коханівка	252	245	
Лебедівська сільська рада			
с Лебедівка	242	246	
с-ще Копійчана	243	247	
Лузанівська сільська рада			
с Лузанівка	247	251	

Лубенецька сільська рада			
с Лубенці	244	248	
с-ще Грекове	245	249	
с Куликівка	246	250	
Михайлівська сільська рада			
с Михайлівка	248	252	
с-ще Петрівське	249	253	
Радиванівська сільська рада			
с Радиванівка	250	254	
с-ще Богданівське	251	255	
с Оляніне	253	256	
Райгородська сільська рада			
с Райгород	254	257	
с Ярове	255	258	
Ребедайлівська сільська рада			
с Ребедайлівка	256	259	
Ревівська сільська рада			
с Ревівка	257	260	
с Пляківка		261	
Телепинська сільська рада			
с Телепине	258	262	
Тимошівська сільська рада			
с Тимошівка	259	263	
Юрчиська сільська рада			
с Юрчиха	260	264	

Канівський район (центр – м Канів)			
Беркозівська сільська рада			
с Беркозівка	261	265	
с Лізки	262	266	
Бобрицька сільська рада			
с Бобриця	263	267	
с Студенець	264	268	
Горобіївська сільська рада			
с Горобіївка	265	269	
с Буда-Горобіївська	266	270	
Григорівська сільська рада			
с Григорівка	268	271	
с Луковиця	269	272	
с Трахтемирів	270	273	
Гришинецька сільська рада			
с Гришинці	271	271	
Келебердянська сільська рада			
с Келеберда	274	275	
Козарівська сільська рада			
с Козарівка	275	276	
с Берсняги	276	277	
с-ще Орловець	277	278	
с Синявка	278	279	
Конончанська сільська рада			
с Кононча	279	280	
с Гамарня		281	
Копіюватська сільська рада			
с Копіювата	280	282	
с-ще Копіювате	281	283	
Курилівська сільська рада			
с Курилівка	272	284	
Литвинецька сільська рада			
с Литвинець	282	285	
с Ковалі	283	286	
Ліплявська сільська рада			
с Ліпляве	284	287	
Мартинівська сільська рада			
с Мартинівка	286	288	
с Дарівка		289	
с Ключники		290	
Межиріцька сільська рада			
с Межиріч	287	291	1
с Бабичі	288	292	
с Лука	289	293	1
Мельниківська сільська рада			
с Мельники	290	294	
с Голяки		295	
Озерянська сільська рада			
с Озеряне	285	296	
Павлівська сільська рада			
с Павлівка	292	297	
с Новоукраїнка	291	298	
Пекарівська сільська рада			
с Пекарі	293	299	
Полствинська сільська рада			
с Полствин	294	300	
с Малий Ржавець	314	301	
Попівська сільська рада			
с Попівка	267	302	
Потапівська сільська рада			
с Потапці	295	303	
с Лазірці	296	304	
с Пищальники	297	305	
с-ще Райок	298	306	
Прохорівська сільська рада			
с Прохорівка	299	307	
с Сушки	300	308	
Пшеничницька сільська рада			
с Пшеничники	301	309	
с Бучак	302	310	
с Глинча	303	311	
с Іваньків	304	312	
с Трошин	305	313	
Степанецька сільська рада			
с Степанці	306	314	
с Пилява		315	
с-ще Степанецьке	307	316	
Таганчанська сільська рада			
с Таганча	308	317	
с Поташня		318	
Тростянецька сільська рада			
с Тростянець	273	319	
Хмільнянська сільська рада			
с Хмільна	309	320	
с Михайлівка	310	321	1
с Хутір-Хмільна	311	322	
Чернишівська сільська рада			
с Черниші	312	323	
Яблунівська сільська рада			
с Яблунів	313	324	

Катеринопільський район (центр - смт Катеринопіль)			
Єрківська селищна рада			
смт Єрки	315	325	
с Залізничка		326	
Катеринопільська селищна рада			
смт Катеринопіль	316	327	
Бродецька сільська рада			
с Бродецьке	325	328	1

Вербовецька сільська рада			
с Вербовець	319	329	
Вікнинська сільська рада			
с Вікнине	320	330	1
с Грушківка		331	
Гончариська сільська рада			
с Гончариха	322	332	
с-ще Новоукраїнка	323	333	
с Ромейково		334	
Гуляйпільська сільська рада			
с Гуляйполе	324	335	1
Єлизаветська сільська рада			
с Єлизаветка	326	336	1
с-ще Червоний Брід	327	337	
Кайтанівська сільська рада			
с Кайтанівка	328	338	
Киселівська сільська рада			
с Киселівка	329	339	
Лисичо-Балківська сіль. рада			
с Лисича Балка	330	340	1
Мокрокалигірська сіль. рада			
с Мокра Калигірка	318	341	1
с Любисток		342	
Новоселицька сільська рада			
с Новоселиця	331	343	

Пальчиківська сільська рада			
с Пальчик	332	344	1
с Луківка		345	
Петраківська сільська рада			
с Петраківка	333	346	
Потоківська сільська рада			
с Потоки	334	347	1
с Кобилянка		348	
Радчиська сільська рада			
с Радчиха	321	349	
Розсохуватська сільська рада			
с Розсохуватка	335	350	
Стійковська сільська рада			
с Стійкове		351	
Ступичненська сільська рада			
с Ступичне	336	352	
Сухокалигірська сільська рада			
с Суха Калигірка	337	353	1
Шостаківська сільська рада			
с Шостакове	317	354	
Ямпільська сільська рада			
с Ямпіль	338	355	
Ярошівська сільська рада			
с Ярошівка	339	356	1
с Надвисся	318a	357	1

Корсунь-Шевченківський район (центр – м. Корсунь-Шевченківський)

Корсунь-Шевченківська м. рада			
м Корсунь-Шевченківський	340	358	
с Гарбузин	341	359	
с Саморідня	342	360	
Стеблівська селищна рада			
смт Стеблів	343	361	
Бровахівська сільська рада			
с Бровахи	344	362	
с Буда-Бровахівська	345	363	
Виграївська сільська рада			
с Виграїв	348	364	
Дацьківська сільська рада			
с Дацьки	376	365	
с Переможинці	375	366	
с Прутильці	377	367	
с Яблунівка	378	368	
Деренковецька сільська рада			
с Деренковець	350	369	1
Драбівська сільська рада			
с Драбівка	351	370	1
с-ще Червоне	352	371	
Завадівська сільська рада			
с Завадівка	353	372	

Зарічанська сільська рада			
с Заріччя	354	373	
с Миколаївка	355	374	
с Склименці	356	375	
с-ще Хлерівка	357	376	
Квітчанська сільська рада			
с Квітки	358	377	
Кичинецька сільська рада			
с Кичинці	359	378	
с Мірошниківка	360	379	
Кіровська сільська рада			
с Кірове	346	380	
с Паськів	347	381	
Комарівська сільська рада			
с Комарівка	361	382	
с Хильки	362	383	
Кошмаківська сільська рада			
с Кошмак	363	384	
с Глушки	364	385	
с Миропілля	365	386	
Моринська сільська рада			
с Моринці	366	387	
с-ще Берлютине	367	388	
с Ситники	368	389	

Нетеребська сільська рада			
с Нетеребка	370	390	1
с Набутів	371	391	1
с-ще Сахнівське	373	392	
Петрушківська сільська рада			
с Петрушки	379	393	
с Листвина	380	394	
Пішківська сільська рада			
с Пішки	381	395	
с-ще Зелена Діброва	382	396	
с Нехворощ	383	397	
Сахнівська сільська рада			
с Сахнівка	372	398	
Селищенська сільська рада			
с Селище	384	399	
с Гута-Селицька	385	400	
с Тараща	386	401	

Сидорівська сільська рада			
с Сидорівка	387	402	
с Гута-Стеблівська	388	403	
с Скрипчинці	389	404	
Сотницька сільська рада			
с Сотники	390	405	
Сухинівська сільська рада			
с Сухини	391	406	
Черепинська сільська рада			
с Черепин	392	407	
с Вільхівчик	393	408	
с Карашина	394	409	
Шендерівська сільська рада			
с Шендерівка	395	410	
с Нова Буда	396	411	

Смілянський район (центр – м. Сміла)			
Балаклеївська сільська рада			
с Балаклея	506	523	1
с Теклине	507	524	1
Березняківська сільська рада			
с Березняки	508	525	
Великояблунівська сіль. рада			
с Велика Яблунівка	509	526	
Голов'ятинська сільська рада			
с Голов'ятине	510	527	
с Гуляйгородок	511	528	
с Малий Бузуків	512	529	
Залевківська сільська рада			
с Залевки	538	530	
Ковалиська сільська рада			
с Ковалиха	513	531	
Костянтинівська сільська рада			
с Костянтинівка	514	532	
с Будки	515	533	
с Плоске	516	534	
Куцівська сільська рада			
с Куцівка	517	535	
Макіївська сільська рада			
с Макіївка	518	536	1
с Буда-Макіївка	519	537	
Малосмілянська сільська рада			
с Мала Смілянка	520	538	
с Миколаївка	521	539	
с-ще Холоднянське	523	540	
Малостаросільська сіль. рада			
с Мале Старосілля	524	541	
Мельниківська сільська рада			
с Мельниківка	527	542	
Носачівська сільська рада			
с Носачів	525	543	1
с Ленінське	526	544	
с Пастирське	528	545	2
с-ще Богунове	529	546	
Плескачівська сільська рада			
с Плескачівка	530	547	
с Шевченка	531	548	1
Попівська сільська рада			
с Попівка	532	549	
с-ще Червоне	534	550	
Ротмістрівська сільська рада			
с Ротмістрівка	504	551	1
с-ще Вовківка	505	552	
Самгородоцька сільська рада			
с Самгородок	535	553	
Санжарська сільська рада			
с Санжариха	533	554	
Сердюківська сільська рада			
с Сердюківка	536	555	
Сунківська сільська рада			
с Сунки	537	556	
Ташлицька сільська рада			
с Ташлик	539	557	
с-ще Степок	540	558	
Тернівська сільська рада			
с Тернівка		559	

Тальнівський район (центр - м Тальне)

Тальнівська міська рада			
м Тальне	541	560	
Білашківська сільська рада			
с Білашки	544	561	
с-ще Левада	545	562	
Веселокутська сільська рада			
с Веселий Кут	546	563	
Вишнопільська сільська рада			
с Вишнопіль	547	564	
Глибочківська сільська рада			
с Глибочок	548	565	
Гордашівська сільська рада			
с Гордашівка	549	566	
Заліська сільська рада			
с Заліське	550	567	
Здобутківська сільська рада			
с-ще Здобуток Жовтня	542	568	
с-ще Тарасівка	543	569	
Зеленьківська сільська рада			
с Зеленьків	551	570	
Кобринівська сільська рада			
с Кобринове	552	571	
с Гуляйка	553	572	
Кобриново-Гребельська СР			
с Кобринова Гребля	554	573	
с Антонівка	555	574	
Колодистенська сільська рада			
с Колодисте	556	575	
Корсунська сільська рада			
с Корсунка	557	576	
с Довгеньке	558	577	
Кривоколінська сільська рада			
с Криві Коліна	559	578	1
с-ще Добрянка	560	579	
с-ще Нова Павлівка	561	580	
с Чеснопіль	562	581	

Лашівська сільська рада			
с Лашова	563	582	
Легедзинська сільська рада			
с Легедзине	564	583	
Лісівська сільська рада			
с Лісове	565	584	
Лоташівська сільська рада			
с Лоташеве	567	585	
с Піщана	568	586	
Майданецька сільська рада			
с Майданецьке	569	587	
с-ще Новомайданецьке	570	588	
Мошурівська сільська рада			
с Мошурів	571	589	
Онопіївська сільська рада			
с Онопіївка	572	590	
с Кобиляки		591	
с Павлівка Друга	573	592	
Павлівська сільська рада			
с Павлівка Перша	574	593	
Папужинська сільська рада			
с Папужинці	575	594	
Потаська сільська рада			
с Поташ	576	595	
Романівська сільська рада			
с Романівка	577	596	
с-ще Шалаське	578	597	
Соколівоцька сільська рада			
с Соколівочка	579	598	
с-ще Степне	580	599	
с Червоне	581	600	
Тальянківська сільська рада			
с Тальянки	582	601	
Шаульська сільська рада			
с Шаулиха	566	602	

Уманський район (центр - м Умань)

Бабанська селищна рада			
смт Бабанка	586	603	
Антонівська сільська рада			
с Антонівка	583	604	
Аполянська сільська рада			
с Аполянка	585	605	
Берестівецька сільська рада			
с Берестівець	588	606	
Вільшано-Слобідська сіль. рада			
с Вільшана-Слобідка	599	607	
Вільшанська сільська рада			
с Вільшанка	600	608	
Гереженівська сільська рада			
с Гереженівка	589	609	

Городецька сільська рада			
с Городецьке	591	610	
Городницька сільська рада			
с Городниця	592	611	
Гродзівська сільська рада			
с Гродзево	593	612	
Громівська сільська рада			
с Громи	594	613	
Дмитрушківська сільська рада			
с Дмитрушки	595	614	
Доброводівська сільська рада			
с Доброводи	597	615	
Дубівська сільська рада			
с Дубова	598	616	

Затишанська сільська рада			
с-ще Затишок	604	617	
с-ще Політвідділовець	605	618	
Іванівська сільська рада			
с Іванівка	601	619	
с Яроватка	602	620	
Колодистенська сільська рада			
с Колодисте	603	621	
Коржівська сільська рада			
с Коржова	606	622	
Коржовокутська сільська рада			
с Коржовий Кут	607	623	
Коржовослобідська сіль. рада			
с Коржова Слобода	630	624	
Косенівська сільська рада			
с Косенівка	608	625	
Кочержинська сільська рада			
с Кочержинці	609	626	
Кочубіївська сільська рада			
с Кочубіївка	610	627	
Краснопільська сільська рада			
с Краснопілка	611	628	
Ладжинська сільська рада			
с Ладжинка	612	629	
Максимівська сільська рада			
с Максимівка	613	630	
Оксанинська сільська рада			
с Оксанина	614	631	
Острівецька сільська рада			
с Острівець	615	632	
Паланська сільська рада			
с Паланка	617	633	
Піківецька сільська рада			
с Піківець	590	634	
Полянецька сільська рада			
с Полянецьке	618	635	
Посухівська сільська рада			
с Посухівка	584	636	

Пугачівська сільська рада			
с Пугачівка	596	637	
Рижавська сільська рада			
с Рижавка	619	638	
Рогівська сільська рада			
с Рогова	616	639	
Родниківська сільська рада			
с Родниківка	620	640	
Ропотуська сільська рада			
с Ропотуха	621	641	
Свинарська сільська рада			
с Свинарка	587	642	
Собківська сільська рада			
с Собківка	623	643	
Старобабанівська сільська рада			
с Старі Бабани	624	644	
Степківська сільська рада			
с Степківка	627	645	
Сушківська сільська рада			
с Сушківка	625	646	
с Заячківка	626	647	
Танська сільська рада			
с Танське	628	648	
Текучанська сільська рада			
с Текуча	629	649	
Томашівська сільська рада			
с Томашівка	631	650	
Фурманська сільська рада			
с Фурманка	632	651	
Черповодівська сільська рада			
с Черповоди	633	652	
Шаринська сільська рада			
с Шарин	622	653	
Юрківська сільська рада			
с Юрківка	634	654	
Ятранівська сільська рада			
с Ятранівка	635	655	1

Христинівський район (центр - м Христинівка)

Христинівська міська рада			
м Христинівка	636	656	
Верхняцька селищна рада			
смт Верхнячка	637	657	
Ботвинівська сільська рада			
с Ботвинівка	639	658	
с Гребля	640	659	
Великосевастьянівська сіль. рада			
с Велика Севастьянівка	641	660	
Вербуватська сільська рада			
с Вербувата	642	661	
с Багачівка	643	662	
с Мала Іванівка	644	663	

Заячківська сільська рада			
с Заячківка	645	664	
Зорянська сільська рада			
с Зоряне	664	665	
Івангородська сільська рада			
с Івангород	646	666	
Кузьмино-Гребельська СР			
с Кузьмина Гребля	647	667	
с-ще Хасанівка	649	668	
Ліщинівська сільська рада			
с Ліщинівка	650	669	
Ягубецька сільська рада			
с Ягубець	670	690	

Малосевастьянівська сіль. рада			
с Мала Севастьянівка	651	670	
с Вільшанка	652	671	
с-ще Іванівка	653	672	
с Козаче	654	673	
Орадівська сільська рада			
с Орадівка	656	674	
Осітнянська сільська рада			
с Осітна	648	675	1
Пеніжківська сільська рада			
с Пеніжкове	638	676	
Розсішківська сільська рада			
с Розсішки	657	677	
с Веселівка	658	678	
Синицька сільська рада			
с Синиця	659	679	

Сичівська сільська рада			
с Сичівка	660	680	
с-ще Сичі	661	681	
с-ще Яри	662	682	
Талалаївська сільська рада			
с Талалаївка	655	683	
Углуватська сільська рада			
с Углуватка	663	684	
с Чайківка	665	685	
Христинівська сільська рада			
с Христинівка	666	686	
Шельпахівська сільська рада			
с Шельпахівка	667	687	
Шукайводська сільська рада			
с Шукайвода	668	688	
с Вікторівка	669	689	

Черкаський район (центр - м Черкаси)

Ірдинська селищна рада			
смт Ірдинь	671	691	
Байбузівська сільська рада			
с Байбузи	673	692	
с-ще Закревки		693	
Білозірська сільська рада			
с Білозір'я	674	694	
с-ще Баси	675	695	
Будищенська сільська рада			
с Будище	677	696	3
с Єлизаветівка		697	
с Лозівок	678	698	
с Новоселівка		699	
Вергунівська сільська рада			
с Вергуни	679	700	1
с Нечаївка	680	701	1
Геронимівська сільська рада			
с Геронимівка	681	702	
Дубіївська сільська рада			
с Дубіївка	682	703	
Думанецька сільська рада			
с Думанці	683	704	1
с Чубівка	685	705	1
Кумейківська сільська рада			
с Кумейки	686	706	1
с Гута Межиріцька		707	
Леськівська сільська рада			
с Леськи	687	708	1
Мошнівська сільська рада			
с Мошни	688	709	2

Русько-Полянська сільська рада			
с Руська Поляна	672	710	
Сагунівська сільська рада			
с Сагунівка	689	711	1
Свидівська сільська рада			
с Свидівок	690	712	
с-ще Сокирна	691	713	
Софіївська сільська рада			
с Софіївка	692	714	1
с Гута Станіславчицька		715	
с Первомайське		716	
с Станіславчик		717	
с Шелепухи		718	
Степанківська сільська рада			
с Степанки	693	719	1
720 с Бузуків		720	
Тубільцівська сільська рада			
с Тубільці	694	721	2
с Березняки	695	722	2
с Хрещатик	696	723	2
Хацьківська сільська рада			
с Хацьки	697	724	1
Худяківська сільська рада			
с Худяки	698	725	1
Хутірська сільська рада			
с Хутори	699	726	
Червонослобідська сільська рада			
с Червона Слобода	700	727	2
Чорнявська сільська рада			
с Чорнявка	684	728	1
Яснозірська сільська рада			
с Яснозір'я	701	729	1

Чигиринський район (центр – м. Чигирин)

Чигиринська міська рада			
м Чигирин	702	730	
с-ще Чернече	703	731	
Боровицька сільська рада			
с Боровиця	704	732	
Вершацька сільська рада			
с Вершаці	705	733	
с-ще Кудашеве	706	734	
с Тарасо-Григорівка	708	735	
Галаганівська сільська рада			
с Галаганівка	735	736	
Головківська сільська рада			
с Головківка	710	737	
с-ще Скелівка	711	738	
Зам'ятницька сільська рада			
с Зам'ятниця	723	739	
с Деменці	722	740	
Іванівська сільська рада			
с Іванівка	712	741	
с-ще Бурякове	713	742	
с Вдовичине	714	743	
с-ще Гненне	715	744	
Красносільська сільська рада			
с Красносілля	716	745	
с Погорільці	717	746	
с Розсошинці	718	747	
Матвіївська сільська рада			
с Матвіївка	719	748	2
с-ще Скаржинка	720	749	

Медведівська сільська рада			
с Медведівка	721	750	
с Івківці	724	751	
Мельниківська сільська рада			
с Мельники	725	752	
с-ще Буда	726	753	
Новоселицька сільська рада			
с Новоселиця	727	754	
с Полуднівка	728	755	
с Рублівка	729	756	
с Чмирівка	730	757	
Рацівська сільська рада			
с Рацеве	731	758	
с Вітове	732	759	
Стецівська сільська рада			
с Стецівка	733	760	
Суботівська сільська рада			
с Суботів	736	761	
Тинківська сільська рада			
с Тиньки	737	762	
Топилівська сільська рада			
с Топилівка	738	763	
Трушівська сільська рада			
с Трушівці	739	764	
Худоліївська сільська рада			
с Худоліївка	740	765	1

Шполянський район (центр - м Шпола)

Шполянська міська рада			
м Шпола	795	819	
Антонівська сільська рада			
с Антонівка	796	820	
с Глиняна Балка	797	821	
с Коротине	798	822	
Буртівська сільська рада			
с Бурти	799	823	
Васильківська сільська рада			
с Васильків	800	824	
Веселокутська сільська рада			
с Веселий Кут	801	825	
с Витязеве	802	826	
с Козачани	803	827	
Водянська сільська рада			
с Водяне	804	828	
Журавська сільська рада			
с Журавка	806	829	
Іскренська сільська рада			
с Іскрене	808	930	
с Георгіївка		831	

Кавунівська сільська рада			
с Кавунівка	805	832	
Капустинська сільська рада			
с Капустине	807	833	
Кримківська сільська рада			
с Кримки	809	834	
Лебединська сільська рада			
с Лебедин	810	835	3
Лип'янська сільська рада			
с Лип'янка	811	836	
с Межигірка	812	837	
Станіславчицька сільська рада			
с Станіславчик	824	849	
Терешківська сільська рада			
с Терешки	825	850	
с-ще Ховківка	827	851	
Товмацька сільська рада			
с Товмач	828	852	
Топильнянська сільська рада			
с Топильна	829	853	

Ярославська сільська рада			
с Ярославка	830	854	
с Нова Ярославка	831	855	
Лозуватська сільська рада			
с Лозуватка	813	838	
с Кам'януватка	814	839	
Мар'янівська сільська рада			
с Мар'янівка	815	840	
Маслівська сільська рада			
с Маслове	820	841	
Матусівська сільська рада			
с Матусів	816	842	

Надточаївська сільська рада			
с Надточаївка	818	843	
Нечасвська сільська рада			
с Нечаєве	819	844	
Сердегівська сільська рада			
с Сердегівка	826	845	
Сигнаївська сільська рада			
с Сигнаївка	821	846	
Скотарівська сільська рада			
с Скотареве	822	847	
Соболівська сільська рада			
с Соболівка	823	848	

Наявність текстів у джерелах			
A212n	мелодії не зафіксовані	<i>Дивно, дивно по всім світі Страшно, страшно по всім світі А в полі, в полі А в дядька, в дядька Ой на ріці, на Йордані</i>	Катеринопіль (2) Звенигородка (2) Черкаси (1), Чигирин (2) Черкаси (1) Звенигородка (3), Корсунь-Шевченківський (1)

Колядки та щедрівки на основі чотиридольного блока (БМ2):

А3 Форми на основі 4-дольного чотирискладника :

А311 Одноелементні < *4 ⁿ >			
A3111	G a / спів	<i>Бігла теличка з-під березничка</i>	Городище (1)
A3112	G h / спів → сканд.	<i>Коляд, коляд, коляда</i>	Сміла (3)
A3113	G b / спів → сканд.	<i>Коляд, коляд, колядниця</i>	Сміла (2), Городище (1)
A3114	G a h / спів	<i>Колядин, колядин</i>	Сміла (1)
A3115	G a b / текст / спів → сканд.)	<i>Ой на ріці, на Ордані Ой на річці дівка в стрічці</i>	Сміла (1)
A3116	G a h c / спів	<i>Щедрівочка щедрувала</i>	Шпола (3), Сміла (1), Черкаси (1)
A3117	(d) G a b c / спів		Городище (1)
A 312	<u>Скандування без співу</u>	<i>Коляд, коляд, колядниця Колядин, колядин Ой на ріці, на Ордані Ой на річці дівка в стрічці</i>	Городище (7), Черкаси (3), Чигирин (1), Катеринопіль (1), Корсунь-Шевченківський (3), Канів (3), Сміла (3), Шпола (1), Звенигородка (1)
А315 Двоелементні < *44 ⁿ >			
A 315	(d) G a b c / спів	<i>Добрий вечір, пане-господару</i>	Сміла (1)
Наявність текстів у джерелах			
A311n	мелодії не зафіксовані	<i>Постіл косий, а я босий Щедрик-бедрик, щедрівниця Прилетіли розчепірки Христова Мати ходить щедрувати Щедрик-ведрик, дайте вареник Добрий вечір, пане господару Щедрик, щедрик, щедрівочка Коляд, коляд, колядниця</i>	Звенигородка (4) Тальне (1) Катеринопіль (1)

Контамінації (A212→A311):

	G a h 	Бігла теличка з-під березничка...→ Як не дасте пирога... А в пана, в пана, собака п'яна...→ Люльку курить, очі жмуристь. Добрий вечір!	Сміла (1) Сміла (1)
A32 Строфи < *44;P44 ² >			
A321	G a h c d e 	Сів Ісус Христос та й вечеряти Р: Щ.в., д.в., добрим людям на весь вечір!	Черкаси (1), Канів (1),
A32п	мелодії не зафіксовані	Ой посеред двора стояла береза Р: Щ.в., д.в., добрим людям на весь вечір!	Звенигородка (2), Тальне (1), Катеринопіль (2)

A6 *Форми, складені з комбінацій 4-дольного 4-складника і хоріямба:* < *44;P44>

Код	Форма і ритмічне втілення	Ладо-звукоряд	Інципіт	Райцентри
A6111		fis G a h c	У цім домку, як у вінку Р: Щедрий, щедрий, щедрий вечір!	Шпола (1)
A6112		d fis G a b c	Прийшли щедрувати до вашої хати Р: Щ.в., д.в. Уставай, хазяйко, з білої постелі Р: Щ.в., д.в.	Городище (1), Кам'янка (1)
A612		G a h d	Дівку Маланку та й до церкви собирали. Р: Щедрий, щедрий вечір! Ой вилетів сокіл із Києва та на двір. Р: Щедрий, щедрий вечір!	Шпола (1) Сміла (1)
<i>Форма з комбінації 4-дольного 4-складника та висхідного іоніка (мікст)</i>				
		G a h c d	Ой чи вдома, вдома бідная вдова? Р: Щ.в., д.в., добрим людям на весь вечір!	Сміла (1), Кам'янка (1)

A5 *Форми на основі моделі* < *443>:

Код	Форма і ритмічне втілення	Ладо-звукоряд	Інципіт	Райцентри
A511		G a h c d (e)	Ой на річці тиха вода стояла, На Орданській річці тиха вода стояла	Сміла (1) Чигирин (2)
		fis G a h c d e	Іще вчора звечора стала слава, стала новина	Черкаси (1)
		d e G a h c d e	На ріці Орданці тиха вода стояла	Городище (1)
A512		мелодії не зафіксовані	На Орданській річці тиха вода стояла Народився Ісус Христос, народивсь Ой пришедше пастирі, ще й примудрі звіздари перед Богом	Звенигородка (2), Катеринопіль (2), Тальне: (1)

A521		d fis G a b c	<i>Ой у лісі, в лісі церквочка стояла Р: Радуйся, ой радуйся, земле, Син Божий народився Уставай, хазяйко, з білої постелі... Р: Радуйся, ой радуйся, земле, Син Божий народився</i>	Корсунь-Шевченківський (1), Канів (1), Кам'янка (1)
A522		G a h c d	<i>Добрий вечір тобі, пане-господарю, до тебе (Соколе)... Р: Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване</i>	Черкаси (1)
A52n		мелодії не зафіксовані	<i>А в Риму, в Риму, у Віхлієму. Радуйся...Р: Радуйся, земле, і то єсть Бог же народився Пресвята Варвара церкву збудувала. Славен-ясен... Р: Славен-ясен Ісус Христос на небесі</i>	Звенигородка (2), Катеринопіль (2), Тальне (1)

Мелодії до обряду водіння Меланки:

БМ6: А11 Форми на основі 4-складника-антиспасти < 4>:

A111		G a b c d	<i>Ой учора ізвечора... Наша Меланка неробоча (господиня)...</i>	Черкаси (1), Городище (3), Сміла (5), Шпола (1), Тальне (1), Кам'янка (1); Звенигородка (2), Катеринопіль (1), Чигирин (2)
		G a b cis d		Сміла (1), Кам'янка (1)
A112		мелодії не зафіксовані	<i>... Р: Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на весь вечір!</i>	Звенигородка (1), Катеринопіль (1), Тальне (1)
				Катеринопіль (2), Звенигородка (1), Тальне (1)

БМ7: А14 Форми на базі багаторазового повтору тримірного шестискладового вірша < 6^n>

A141		G a b c d	<i>Меланка ходила... Меланчина мати...</i>	Звенигородка (1), Кам'янка (1)
		мелодії не зафіксовані		Звенигородка «Попівка та інші села Звенигородщини» (А. Кримський)

Колядки на 10-складовій основі:

БМ4: Типологічна макросім'я на основі моделі < 55,p4>

Код	Форма та ритмічне втілення	Ладо-звукоряд	Інципіт	Райцентри
A912		G a h c d	<i>Ой красна-красна в лузі калина Р: Ой дай, Боже!</i>	Звенигородка (4), Тальне (2)

A95	<p>♩ 55, p4; P454</p> <p>(ритм ймовірний)</p>	мелодії не зафіксовані	<p>Чи вдома-вдома бідная вдова? Славин їси... Р: Славин їси, наш Христе-царю, на нибиси</p>	Тальне (1)
-----	---	------------------------	---	------------

Колядки християнські:

Інципіт	Ритмічне втілення	Ладо-звукоряд	Райцентри
<p>Ой дивноє народження Божого Сина... (Божя Мати Божим духом сама єдина...)</p>		<p>d e fis G a h c d (e)</p> <p>мелодії не зафіксовані</p>	<p>Черкаси (3), Сміла (4), Чигирин (2), Корсунь-Шевченківський (1), Шпола (1), Кам'янка (1), Городище (2).</p> <p>Тальне (1), Звенигородка (1)</p>
<p>Ой на Різдво по вечері...» (Виді, Боже, виді, Творче...)</p>		<p>d e fis G a h c</p> <p>мелодії не зафіксовані</p>	<p>Городище (2), Черкаси (2), Канів (1), Корсунь-Шевченківський (2), Чигирин (2), Шпола (1), Кам'янка (1).</p> <p>Звенигородка (2), Катеринопіль (1); Тальне (1)</p>
<p>Ішла зізвізда чудна...</p>		<p>d e fis G a h c</p> <p>мелодії не зафіксовані</p>	<p>Сміла (3), Канів (2), Черкаси (1), Корсунь-Шевченківський (2).</p> <p>Тальне (1), Звенигородка (1), Катеринопіль (1)</p>

Таблиця Б 4.

**І. Клименко, С. Протасова, О. Терещенко. Зведений мелоаналітичний реєстр
«Східне Поділля та суміжні землі: купальсько-петрівські мелодії» [84, с. 194–197]**

Мелоаналітичні показники

загальні відомості: РТ – відомості про побутування певного ритмічного типу, звукозаписи або нотації якого наразі недоступні укладачам таблиці, в картах К40 – К42 відображаються сірими фігурками відповідної форми Дефіс у типологічних комірках означає, що використане джерело не містить відомостей про мелодії певного РТ в даному селі Якщо версії мелодій від різних виконавців одного села мали різні параметри, кожна з них описується в окремому рядку й відповідно картографується	ритміка: М – модельний вид А – апокопа Пт – повільний темп Шт – швидкий темп Т – прискорення темпу протягом другої половини строфи Т т – зміна темпу у другому мелорядку, наприклад, ♩=100→♩=172 Ф – ферматування окремих силабохрон моделі	амбітус: 3 – терцевий 4 – квартовий 5 – квінтовий Визначається за активно задіяним звукорядом, оспівуючі тони до уваги не беруться	нахил: # – мажорний b – мінорний н – нейтральний	СЛК – система ладових констант (опорних тонів у силабо-групах, пояснення див. на с. 12)	особливості звукоряду: цифри в дужках – факультативні щаблі, що перевищують основний амбітус звукоряду, або зустрічаються одноразово Наявність щаблів нижче головної опори: II – субсекунда III – субтерція IV – субкварта b # – пониження чи підвищення щабля	особливості виконання млз – мелізми рзс – розспівитич – тончик: дублювання нижньої лінії октавою вище «тонким співом» 2-г. клб – 2-голосся «клубне» птт – «полтавський різновид»
--	---	---	--	---	---	---

Матеріали

адмін. №, віршовані карти К40 – К42	область-район	село: офіційна назва (місцева назва)	керівники збирацьких груп, дата запису, публікаційний номер зразка	тип В ♩ 5/4 ² , на картах Δ						тип Г ♩ 5/3 ² , на картах ○					тип Б ♩ 4/4; 3/3, на картах □					
				ритміка	амбітус	нахил	СЛК	звукоряд (особливості)	інші особливості	ритміка	амбітус	нахил	СЛК	звукоряд (особливості)	ритміка, юн-тамінці	амбітус	нахил	СЛК	звукоряд (особливості)	композиційна сегментна форма

Черкаська область

94	Ч-Жшк	Вороне	ОШ, 02.07.88	М	3	b	2,3 2,1.	II#, IV	–	М, Шт	4	b	3,3 2,1.	IV	–	–	–	–	–	–
96	Ч-Жшк	Зелений Ріг	ЄЄ, 20.06.85	А	3(4-5)	b	2,3 2,1.	II#, IV	млз	Ф5	3	b	3,3 2,1.	(4), II#, IV	–	–	–	–	–	–
			ОШ, 02.07.85	М	5	b	4,3 4,1.	–	–				3,3 2,1.	(5), II#, IV	–	–	–	–	–	–
98	Ч-Жшк	Безпечна	Кл, 01.07.88	М	4	b	2,3 2,1.	II#, IV	–	М	4	b	3,3 3,1.	II#, IV	–	–	–	–	–	–
101	Ч-Жшк	Конельські Хутори	Кл, 03.07.88	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Фв, Б+Г	4	b	3,1 3,3 3.	IV	аб: рст=ч 44; 33; 53.
108	Ч-Жшк	Нова Гребля	ЄЄ, 05.07.85	А, Пт	3	b	2,3 2,1.	II#, III#, IV	млз, рзс	Пт, млз	3	b	2,3 2,1.	(4), II, IV	–	–	–	–	–	–
			ОШ, 06.07.85	–	–	–	–	–	–		4	b	3,3 3,1.	(5), (II#), IV	–	–	–	–	–	–
109	Ч-Жшк	Олександрівка	КП, 25.04.91	Ф9	3	b	2,3 2,1.	II#, IV	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
122	Ч-Жшк	Хижня	[ЮЗ]_7	М	3	b	2,3 2,1.	II#, IV	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
125	Ч-Жшк	Шуляки	КП, 26.04.91	М	4	b	4,3 2,1.	IV	–	М	4	b/n	3,3 3,1.	IV	–	–	–	–	–	–
137	Ч-Зан	Будище (Будища)	КТ	РТ	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
130	Ч-Зан	Стебне	КП, 19.11.89	М	5	b	4,3 4,1.	–	–	М	4	b	2,3 2,1.	–	М	4	b	3,3 2,1.	IV	аб: 6б=ч 44; 33.
156	Ч-Зан	Кобиліаки	КП, 18.11.89	М	3	b	2,3 2,1.	II, (III, IV)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
147	Ч-Зан	Моринці	[МЛ]_2; [ОМ]; КТ	М	4	#	4,3 4,1.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
160	Ч-Зан	Хліпнівка	КП, 19.11.89	М	4	b	4,3 4,1.	II#	–	Т	4	b	4,3 2,1.	–	–	–	–	–	–	–
166	Ч-Зан	Шевченкове	[МЛ]_3; [ОМ]; КТ	М	4(5)	b	4,3 4,1.	–	–	М	4(6)	b	2+3 4+2,1	II клб 2-г.	М	5	b	3,3 4,1.	–	аб: рс=ч 44; 33.
318	Ч-Ктр	Мокра Калигірка	МА	Слогоди про купальські обряди та пісні																
334	Ч-Ктр	Потоки	МА	Слогоди про купальські обряди та пісні																
337	Ч-Ктр	Суша Калигірка	МА	М	–	b	4,3 4,1.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
399	Ч-Лсн	Товсті Роги	КП, 17.11.89	Т т	4	b	2,3 3,1.	IV	–	М	3(4)	b	2,3 2,1.	II#, IV	–	–	–	–	–	–
				М	5	b	4,3 4,1.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

401	Ч-Лсн	Будище	КП, 17.11.89	М	4	б	4,3 4,1. 4,3 2,1.	-	-	Ф,Т Г	4	б	4,3 4,1.	-	-	-	-	-	-	-
435	Ч-Мнк	Буки	КП, 17.11.89	А	4	б	2,3 2,1.	II#, IV	-	М, Пт	5,4	б	2,3 2,1.	IV	-	-	-	-	-	-
443	Ч-Мнк	Дзензелівка	ОШ, 05.07.88	А, Пт	3	б	2,3 2,1.	II#, III#, IV	мла, рс, тн	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
455	Ч-Мнк	Подібна	Кл, 04.07.88	А, Пт	3	б	2,3 2,1.	II#, III#, IV	мла, рс	М, Пт	5	б	3,3 3,1.	IV	-	-	-	-	-	-
										Шт	3(4)	б	2,3 2,1.	II#, III#, IV						
459	Ч-Мнк	Русалівка	ЄС, 09.07.85	А, Пт	3	б	2,3 2,1.	II#, III#, IV	мла, рс	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
462	Ч-Мнк	Чорна Кам'янка	ОШ, 06.07.88	М	5	н	4,3 4,1.	2 нів б	-	Ф,Т Г	4	б	2,3 2,1.	II#, III, IV	-	-	-	-	-	
463	Ч-Мнк	Юрпіль	ОШ, 06.07.88	М	3	б	2,3 2,1.	II#, IV	-	Ф,Т Г	4	б	3,3 3,1.	II#, III, IV	-	-	-	-	-	
468	Ч-Мнс	Бачкурине (-ню)	ДУ, 05.1991	М, Т	4	б	4,3-3 4,1-1.	2 нів б, IV	рсс	Ф5, Т	5	б	3,3 3,1.	(II#) IV	М, БГ	5	б	3,1 3,1.	IV	аб; рс=4 44; 54
471	Ч-Мнс	Княжа Криниця	КП, 04.04.89	Т Г 1234	5	б/н	4,3 4,1.	II, IV	-	Ф5, 8	5	б	3,3 3+4,1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
475	Ч-Мнс	Владиславчик	КП, 26.04.91	Т Г, Ф4,9	3	б	2,3 2,1.	IV	-	Ф5, 8	4	б	3,3 3,1.	(II), IV	-	-	-	-	-	-
479	Ч-Мнс	Коритня	КП, 03.07.89	М	5	б	4,3 4,1.	-	-	Ф, Т Г, Пт	5	б	3,3 3,1.	II	-	-	-	-	-	-
484	Ч-Мнс	Тарасівка	КП, 02.07.89	М	5	б	4,3 4,1.	IV	-	Ф5, 8	4	б	3,3 3,1.	(5), II	-	-	-	-	-	-
488*	Ч-Мнс	Летичівка	[КА] 6	М	4	б	4,1-4-3 4,1-1.	-	-	М	4	б	3,3 3+2,1.	-	-	-	-	-	-	-
492	Ч-Мнс	Тарнава	КП, 03.07.89	М	5	б	4,3 4,1.	IV	-	Ф, Т Г, Пт	4	б	3,3 3,1.	(5), IV	-	-	-	-	-	-
493	Ч-Мнс	Терлиця	КП, 03.07.89	М	5	н	4,3 4,1.	(II), IV	-	Ф5, 8	4(5)	б	3,3 3,1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
494	Ч-Мнс	Халаїдове (-во)	КП, 04.07.89	М	5	н	4,3 4,1.	IV	-	Ф5	4	б	3,3 3,1.	(5)	-	-	-	-	-	-
500	Ч-Мнс	Половинчик	КП, 03.07.89	М	4	б	4,3 4,1.	-	-	М	4	б	3,3 3,1.	-	-	-	-	-	-	-
547	Ч-Тлн	Вишнопіль	ТОН	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
551	Ч-Тлн	Зеленьків	А-1997-5=ТР 7	Т Г 1234	4	н	4,3-3 4,1-1	2 нів б	-	М	5	б	3+4-3+5 3,1	рсс	-	-	-	-	-	-
553	Ч-Тлн	Гуляйка	КП, 20.11.89	М	5	б	4,3 4,1.	II	-	М	5	б	3,3 2,1.	-	-	-	-	-	-	-
559	Ч-Тлн	Криві Коліна	ЄС, 21.06.85	М	3	б	2,3 2,1.	II#, IV	-	М	4	б	2,3 2,1.	(5), II(#), IV	-	-	-	-	-	-
			ОШ, 11.07.85	М	5	б	4,3 4,1.	-	-	М, мла	4	б	3,3 3,1.	(5), II(#), IV	-	-	-	-	-	-
				Т Г	5	н	4,3 4,1.	II, б2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
				М	5	н	4,3 4,1.	(II), IV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
564	Ч-Тлн	Легедзине	ОШ, 10.07.88	М	4	б	4,3 4,1.	б2	-	М	4	б	2,3 2,1.	(5), II, IV	-	-	-	-	-	-
585	Ч-Умн	Аполянка	Кл, 10.07.88	М	5	б	4,3 4,1.	б2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*	Ч-Умн	Городище	[ЗВЛ] 126	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	М, БГ	4	б	3,1 2,1.	IV	аб; рс=4 44; P53
596	Ч-Умн	Пугачівка	Кл, 09.07.88	-	-	-	-	-	-	М, Шт	4	б	3,3 3,1.	(5), IV	-	-	-	-	-	-
597	Ч-Умн	Доброводи	ЄС, 11.07.88	-	-	-	-	-	-	М	5	н	3,3 3,1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
603	Ч-Умн	Колодисте	ЄС, 10.07.88	М	4	б	4,3 4,1.	II, б2	-	-	-	-	-	-	Ф5, 10 ВКФ(БГ)	4	б	3,3,1 3,3,3,1 3,1.	IV	абб; рсгу, фх= 4 43; 442; 53
610	Ч-Умн	Кочубівка	Кл, 08.07.88	А	4	б	4,3 4,1. 4,3 2,1.	-	-	М	4	б	3,3 3,1.	IV	М, БГ	4	б	4,1 3 3,1,3,1	-	аб; рсг=4 44; 3; 53
614	Ч-Умн	Оксанина (-нине)	ТОН	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
615	Ч-Умн	Острівець	ЄС, 3.07.87; Кл, 03.07.87	М	4	б	4,3 2,1.	-	-	М	4	б	3,3 2(1),1.	II(#), IV	-	-	-	-	-	-
				М	5	б	4,3 4,1.	II#	-	М	4	б	3,3 3(2),1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
616	Ч-Умн	Рогова	Кл, 04.07.87	М	5	б	4,3 4,1.	II#	-	М	4(5)	б	3,3 3(2),1.	II	-	-	-	-	-	-
622	Ч-Умн	Шарин (Шарино)	Кл 29.06.87	М	5	б	4,3 4,1.	-	-	М	4	н	3,3 3(2),1.	(II), IV	-	-	-	-	-	-
629	Ч-Умн	Теуча	ЄС, 01.07.86	М	5	б	4,3 4,1.	(II), IV	-	М	5	б	3,3 3,1.	(5), IV	-	-	-	-	-	-
630	Ч-Умн	Коржова Слобідка	ЄС, Кл 1986-89	М	5	б	4,3 4,1.	II, б2	-	М	4	б	3,3 3,1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
633	Ч-Умн	Черповоди	ЄС, 29.06.86	М	5	б	4,3 4,1.	(II), IV	-	М	4	б	3,3 3,1.	(5), II(#), IV	М, БГ	4	б	3,1 3,1.	II, IV	аб; рс=4 44; 53
635	Ч-Умн	Ятранівка	ЄС, 1.07.87	М	5	б	4,3 4,1.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
637	Ч-Хрс	Верхнячка	[ЗВЛ] 133	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	М, БГ	4	б	3,1 3,1;2,1	IV	аб; рсгу=4 44; 53
638	Ч-Хрс	Пеніжкове (-нюжково)	Кл, 06.07.88	М	5	н	4,3 4,1.	(II), IV	-	М	5	б	3,3 3,1.	II, IV	Ф4	4	б	3,1 3(4),1.	IV	рсгу=4 44
641	Ч-Хрс	Вел. Севастьянівка	КП, 01.07.89	М	5	н	4,3 4,1.	(II), IV	-	М	4	б	3,3 3,1.	IV	М, Б→БГ	4	б	3,1 3,1. → 3,1 3,3,3,1	IV	аб; рр=4 44; 33; → 4 44; 53

648	Ч-Хрс	Осітна	ЄС, 08.07.88	М	4	б	4,3 2,1.	(5), II, IV	-	М	4	б	3,3 3,1.	(5), II, IV	-	-	-	-	-	-
651	Ч-Хрс	Мала Севастіянівка	КП, 30.06.89	А	4(5)	#/б	3,3 3,1.	(5), IV	-	Ф,Т г	4	б	3,3 3,1.	IV	Ф4, 8	5(6)	б	3,2,1.	(6), IV	абб=ч 43>
659	Ч-Хрс	Синиця	КП, 01.07.89	М	5	#	4,3 4,1. 3,3 3,1	IV	-	М	5	б	3,3 3,1.	IV	-	-	-	-	-	-
660	Ч-Хрс	Сичівка	КП, 30.06.89	М	4(5)	#	3,3 3,1.	(5), IV	-	-	-	-	-	-	М	4	б	3,1 3,1.	IV	аб; рс=ч 44; 33>
662	Ч-Хрс	Яри	КП, 30.06.89	М	5	б	4,3 4,1. 3,3 3,1	IV	-	М	5	б	3,3 3,1.	IV	М	4	б	3,1 3,1.	-	аб; вг; рс=ч 44 ² ; 33 →44; 33
663	Ч-Хрс	Углуватка (Угловата)	ЄС, 5.07.88; КП, 07.88.04.89	М	4	б	3,3 3,1.	(5), IV	-	М	5	б	3,3 3,1.	(II), IV	М, БГ	4	б	3,1 3,1.	IV	аб; рс=ч 44 ² ; 53>
664	Ч-Хрс	Зоряне (Босівка)	Кл, 07.07.88	М,Шт	5	б	4,3 4,1.	IV, б2	-	М	5	б	3,3 3,1.	IV	М, БГ	4	б	3,1 3,1.	IV	аб; вг=ч 44; 54>
665	Ч-Хрс	Чайківка	ЄС, 06.07.88	М	5	б/н	4,3 4,1.	(II), IV	-	М	4	-	3,3 3,1.	II, IV	-	-	-	-	-	-
667	Ч-Хрс	Шельпахівка	КП, 29.06.89	М	4	б	3,3 3,1.	(5), IV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
668	Ч-Хрс	Шукайвода	КП, 30.06.89	М	4	б	3,3 1,1.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
796	Ч-Шпл	Антонівка	МА	Спогади про купальські обряди та пісні																
807	Ч-Шпл	Капустине	ТОН	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

В і н н и ц ь к а о б л а с т ь

30-32	В-Бар	Гайове/Колосівка	ВД, 1985	М	3	б	2,3 2,1.	II#, IV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
103	В-Брш	Кидрасівка	[ТЕ], 2001	М	5	б	4,1-3 4,1-1.	б2	-	М, 33;53	5	б	3,3 3+4,1.	(II)	-	-	-	-	-	-
106	В-Брш	Дяківка	[ТСП], с. 35	РТ	-	-	-	-	-	М	5	б	3,3 2+4,1.	II	-	-	-	-	-	-
141	В-Брш	Тирлівка	ТОН	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
164	В-Внц	Медаїдка (-ведка)	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
174	В-Внц	Переорки (-ревірки)	ЛЕК	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
210	В-Гсн	Зятьківці	[ПЗУ, сс. 69, 73, 76]	М	5	б	4+5,1-3 4+5,1-1.	-	-	М	4	б	3,3 3-4,1.	-	М	3(4)	б	3,1 3,1.	-	аб; рс=ч 44; P44>
256	В-Гсн	Басаличівка	[ЗВЛ] 9	М	4	б	1+4,1-4 1+4,1-1.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
311	В-Жмр	Межирів	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-
312	В-Жмр	Северинівка	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-
408	В-Клн	Іванів (Янів)	А-2008-08_09-11	М Ф4	3(5)	б	2,3 2,1.	-	2-гол клб	М	4(6)	б	2,3 2-1.	II, IV 2-г. клб	-	-	-	-	-	-
440	В-Клн	Черепашинці	[ЄПН], 1989	-	-	-	-	-	-	М	5	б	2,3 2-1.	IV	-	-	-	-	-	-
452	В-Коз	Білопілья	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
479	В-Коз	Мшанець	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
481	В-Коз	Кордишівка	ЛЕК	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
486	В-Коз	Махаринці	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-
492	В-Коз	Непедівка	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
509	В-Коз	Сестринівка	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
606	В-Лип	Сиваківці	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
625	В-Літ	Бірків (Борків)	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
649	В-Літ	Кусиківці	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
650	В-Літ	Літинка	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
662	В-Літ	Пеньківка	ЛЕК	-	-	-	-	-	-	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
664	В-Літ	Підлісне	ЛЕК	РТ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
905	В-Нмр	Ометинці	[ЗВЛ] 4	-	-	-	-	-	-	М	4	б	3,3 3+4,1.	-	-	-	-	-	-	-
*	В-Нмр	Гончалопова	[ІВ] с.142	-	-	-	-	-	-	М	4	б	3,3 1+4,1.	II	-	-	-	-	-	-
933	В-Орт	Балабанівка	ВД, 07.1982	М	4	б	4,1-3 4,1-1.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1014	В-Пгб	Погребище, смт	[ПП, сс. 85, 89-92, 101, 103]	М Ф 4, 9 – один	4	б	2,3 2,1.	II (II#), IV	-	М	3	б	2,3 2+1.	IV	М	3	б	3,1 2,1.	II#, IV	аб; рс=ч 44; P33>
															М	3	б	3,1 3(4),1.	IV	аб; рб=ч 44; P44>
															М	3(4)	б	3,1 3,1.	II#, IV	аб; рс=ч 44; P44>

Умовні скорочення до таблиці Б4 [84, с. 193]

Скорочені позначення районних центрів

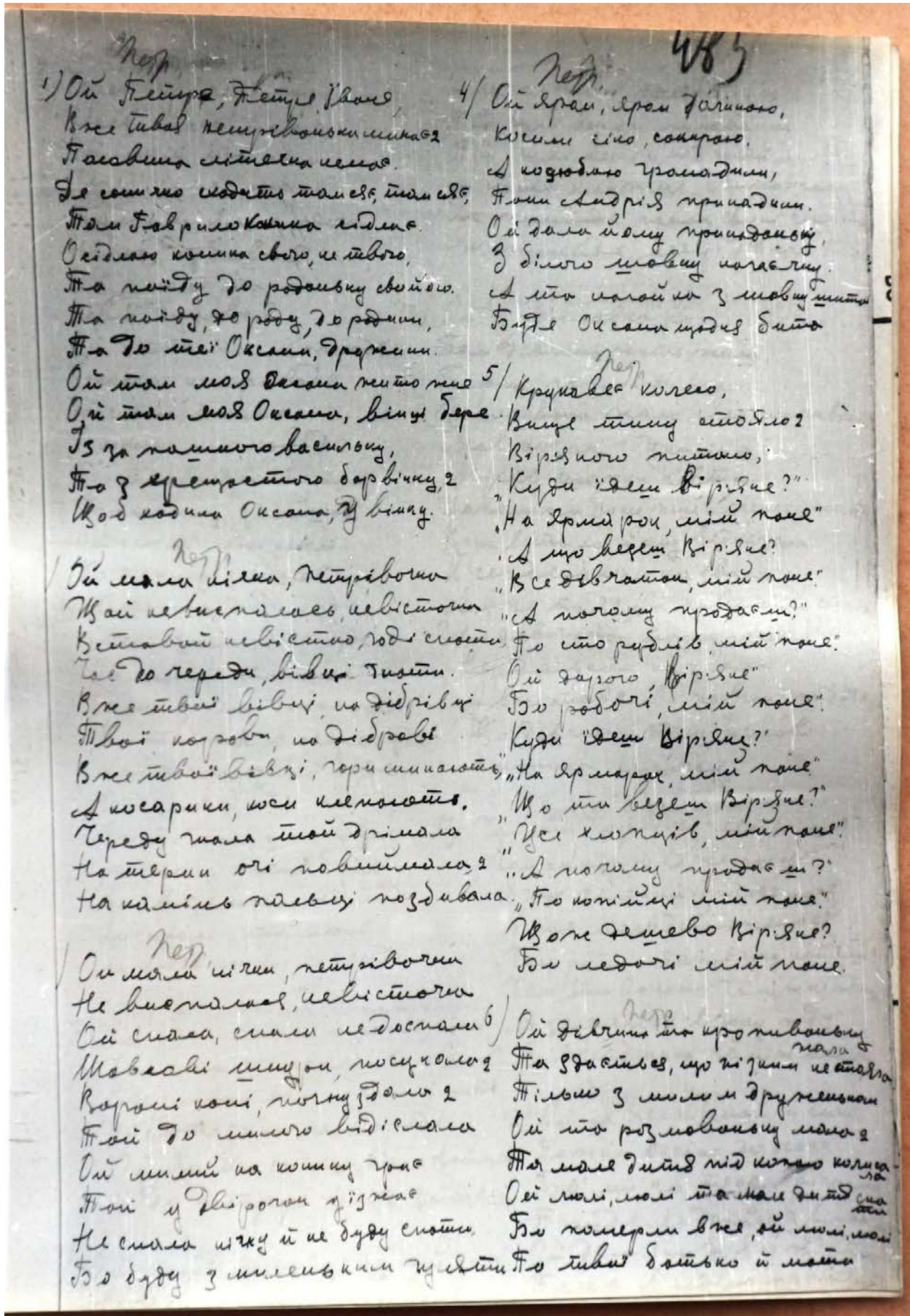
Вінницька область	Кіровоградська область	Черкаська область
В-Брш - Бершадь	К-Влпш - Вільшанка	Ч-Жшк - Жашків
В-Гсн - Гайсин	К-Гвр - Гайворон	Ч-Звн - Звенигородка
В-Внц - Вінниця	К-Глвм - Голованівськ	Ч-Кмн - Кам'янка
В-Жмр - Жмеринка	К-Дбр - Добровеличківка	Ч-Ктр - Катеринопіль
В-Клн - Калинівка	К-Длн - Долинське	Ч-Лсн - Лисянка
В-Коз - Козятин	К-Знм - Знам'янка	Ч-Мнк - Маньківка
В-Лип - Липовець	К-Крв - Кіровоград	Ч-Мнс - Монастирище
В-Літ - Літин	К-МВс - Мала Виска	Ч-НЄг** - Ново-Єгоріїв (колишній)
В-Нмр - Немирів	К-Нвг - Новгородківка	Ч-Тлн - Тальне
В-Орт - Оратів	К-Нрх - Новоархангельськ	Ч-Умн - Умань
В-Пгб - Погребище	К-Нмр - Новомиргород	Ч-Хрс - Христинівка
В-Тлч - Тульчин	К-Нкр - Новоукраїнка	Ч-Чгр - Чигирин
В-Твр - Тиврів	К-Олк - Олександрівка	Ч-Чгр** - Чигирин (колишній, за- топлена частина)
В-Трс - Тростянець	К-Олд - Олександрія	Ч-Шпл - Шпола
В-Хмл - Хмільник	К-Онф - Онуфрїївка	
В-Ччл - Чечельник	К-Птр - Петрове	
	К-Свт - Світловодськ	** Після затоплення у зв'язку з будовою Каневського водосховища ці райони й відповідні села не існують. Записи зроб- лено від переселенців.
Дніпропетровська область	К-Улн - Ульяновка	
Д-Птх - П'ятихатки	К-Уст - Устинівка	

Таблиця Б 5. Весільні тирадні композиції на основі 6(7)-складовика

ТИПИ КОМПОЗИЦІЇ	№ з/п	СКЛАДОРИТМІЧНИЙ ТИП	РИТМОФОРМУЛИ та їх варіанти	СЕМАНТИЧНА ФОРМА (в дужках – зачинний рядок або додаток, що може бути відсутнім)	МЕЛІЧНО-ТЕМАТИЧНА ФОРМА ТА КАДАНСОВІ ОПОРИ (стрілки вказують напрямок кадансування – висхідний чи низхідний)	ЛАДОЗВУКОРЯД	НОТАЦІЯ
Прості	1.1	а) $\downarrow T6^4$		(A) АБВГ	$(A_{12})B_{11}B'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G ahc'd	1а
		б) $\downarrow T6;6^4$		(A) АБВГ(ДЕ)	$A_{12} B_{12}B'_{12} \Gamma_{12}\Delta_{12} (\Gamma'_{12}\Delta'_{12})$	G ahc'd fg abcd	2
Прості	1.2	а) $\downarrow T6_{.7}^4$		(A) АБВГ	$(A_{12})B_{11}B'_{11} \Gamma_{15} \Delta_{11}$	G ahc'd	3а
		б) $\downarrow T6_{.7};6_{.7}^4$			$A_{12} B_{12}B'_{12} \Gamma_{12}\Delta_{12}$	G ahc'd fg abcd	
Нарощені	2.1	$\downarrow T6;6^2;6^2;6_s^2$		A АБВГДЕ	$A_{12} B_{11}B'_{11} E_{11}E'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G ahc'd	4
	2.2	$\downarrow T6_{.7};6_{.7}^2;6_{.7}^2;6_{.7}^2$		A АБВГДЕ	$A_{12} B_{11}B'_{11} E_{11}E'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G ahc'd	5
	2.3	$\downarrow T6;6^3;6^2$		A АБВГД	$A_{12} B_{11}B'_{11}B''_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G ahc'd	6
	2.4	$\downarrow T6_{.7};6_{.7}^3;6_{.7}^2$		A АБВГД	$A_{12} B_{11}B'_{11}B''_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G ahc'de	7
	2.5	$\downarrow T6;6^2;6^2;6^{2(4-6)}$		A АБВГДЕ	$A_{12} B_{11}B'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11} \Gamma'_{15}\Delta'_{11}$ $A_{12} B_{12}B'_{12} \Gamma_{12}\Delta_{12} \Gamma'_{12}\Delta'_{12}$	G ahc'd fg abcd	8
	2.6	$\downarrow T6_{.7};6_{.7}^2;6_{.7}^2;6_{.7}^2$		A АБВГДЕ	$A_{12} B_{11}B'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11} \Gamma'_{15}\Delta'_{11}$	G ahc'd	9
	2.7	$\downarrow T6;6^2;6^2;6^2;6^2$		A АБВГДЕЖЗ	$A_{12} B_{11}B'_{11} E_{11}E'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11} \Gamma'_{15}\Delta'_{11}$	G ahc'd	10
Комбіновані	3.1	$\downarrow T6_{.7}^2; \downarrow 6^2$		АБВГ	$B_{11}B'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$ $B_{12}B'_{12} \Gamma_{12}\Delta_{12}$	G ahc'd	11а
						fg abcd	11б
	3.2	$\downarrow T(6);6^2; \downarrow 6_{.7}^2; \downarrow 6^2$		(A) АБВГДЕ	$(A_{12})B_{11}B'_{11} E_{11}E'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11}$	G(·) ahc'd	12
3.3	а) $\downarrow T6_{.7}; \downarrow 6_{.7}^2; \downarrow 6_{.7}^2; \downarrow 6; \downarrow 6^4$		А АБВГДЕ(ЖЗ)	$A_{12} B_{11}B'_{11} \Gamma_{15}\Delta_{11} \Gamma'_{15}\Delta'_{11} (\Gamma''_{15}\Delta''_{11})$	G ahc'd	13	
						б) $\downarrow 6; \downarrow 6^2; \downarrow 6^2; \downarrow 6_{.7}^2$	

	3.4	$\text{Т}6_{,7}; \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}; \text{Т}6_{,7}; \text{Т}6_{,7}; \text{Т}6_{,7}^2$		A АБВГДЕЖЗ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel E''_{1,1} E'''_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 15
	3.5	$\text{Т}(6_{,7}); \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}^{2(4)}$		(A) АБВГДЕЖЗ	$B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1} \parallel \Gamma'_{1,5} \Delta'_{1,1}$ $A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,2} \Delta_{1,1} \parallel \Gamma'_{1,2} \Delta'_{1,1}$:Gahc:d 16a :Gahc 166
	3.6	$\text{Т}6_{,7}; \text{Т}6_{,7}^2; \text{Т}6_{,7}^4; \text{Т}6_{,7}^2$		A АБВГДЕЖЗ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel E''_{1,1} E'''_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 17
Контраміновані	4.1	$\text{Т}6; 6^2; 4^2; 6^2$		A АБВГДЕ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 18
	4.2	$\text{Т}6_{,7}; 6_{,7}^2; \text{Т}4^2; 6_{,7}^2$		A АБВГДЕЖЗ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel E''_{1,1} E'''_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 19
	4.3	$\text{Т}6_{,7}; 6_{,7}^2; \text{Т}4^2; \text{Т}6^2$		A АБВГДЕ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 20
	4.4	$\text{Т}; 6; 6^{3,2}; 4^2; 6^2$		A АБВ... Г ГДЕЖЗК	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} B''_{1,1} B'''_{1,1} \dots$ $A_{1,2} \parallel B''_{1,1} B'''_{1,1} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 44
	4.5	$\text{Т}6; 6^2; \text{Т}557; 6^2; 6^2$		A АБВГДЕЖ	$A_{1,2} \parallel B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1,5} E_{1,1} E_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1} \parallel \Gamma'_{1,5} \Delta'_{1,1}$:Gahc:de 51
	4.6	а) $\text{Т}6^2; \text{Т}53^2$ б) $\text{Т}53^{2(4)}; \text{Т}6^2$ в) $\text{Т}53^2; \text{Т}6^2$		АБВГ	$B_{1,1} B'_{1,1} \parallel E_{1-4} E_{3-1}$ $E_{1-4} E'_{1-4} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$ $E_{1-4} E''_{1-4} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 43 :Gahc:d 45 46
	4.7	а) $43^2; \text{Т}6^2$ б) $4_3^n; \text{Т}6^2$		АБВГ АБВГ... ⁿ ДЕ	$E_{1-4} E'_{1-4} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$ $E^n \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 47 :Gahc:d 42
	4.8	а) $\text{Т}53^2; 4^2; \text{Т}6^2$ б) $\text{Т}6^2; 4^2; \text{Т}53^2$		АБВГДЕЖЗ	$E_{1-4} E'_{1-4} \parallel E_{1,1} E'_{1,1} \parallel \Gamma_{1,5} \Delta_{1,1}$:Gahc:d 50

ДОДАТОК В. Рукопис неопублікованого розділу «Жнива» (текстова частина) з монографії «Звенигородщина» Агатангела Кримського (Відділ рукописів ЦНБ ім. Вернадського НАН України. – Ф. XXXVI. – Од. зб. 681)

1) Ой Гейро, Гейро, Іване,
 Все тавал нешурованки минає?
 Та свина мителка минає.
 Де сонце садить тавал, там сяє,
 Там Гейро Ковча минає.
 Ой дала конина свого, милого,
 Та поїду до родичку своєю.
 Та поїду до роду, до родички,
 Та до мей Оксани, Драмички.
 Ой там мав Делани митю тую
 Ой там мав Оксани, Віну бере
 І за памішого Василюку,
 Та з ерешетного барвічку,
 Що ходила Оксана, у вінуку.

2) Ой мала ділка, нешурованки
 Не висналася, невісточки
 В ставній невісточки, роді своїм
 Та до переди, вівки туюти.
 Все тавал вівки, на дідрівці
 Та вай козуби, на дідрівці
 Все тавал вівки, гори минаєт,
 А косарки, вси минаєт,
 Переду тала тавал Дримала
 На терни ої новий мала,
 На камінь тавал поздівала.

3) Ой мала ділка, нешурованки
 Не висналася, невісточки
 Ой снала, снала не доснала
 Мавсаві митю, митю митю
 Корони коні, митю тавал
 Та до митю виді снала
 Ой митю на конину тавал
 Там у Дрималі митю
 Не снала митю не буду снати
 Та буду з митю митю митю

4) Ой Дран, Дран Далино,
 Косили сіно, сончано,
 А козубако тавал митю,
 Там Андрій принадим,
 Ой дала йому принадим,
 З ділого митю митю
 А митю митю з митю митю
 Та до Оксани митю митю

5) Криваво колесо,
 Віну тавал митю митю?
 Віривно митю митю,
 Куди ідем Віривне?
 На Дрималі, митю митю
 А що ведем Віривне?
 "Все Дрималі, митю митю"
 "А митю митю митю?"
 "Та митю митю митю?"
 Ой Дрималі, Віривне
 Та до роботи, митю митю.
 Куди ідем Віривне?
 "На Дрималі, митю митю"
 "Що ти ведем Віривне?"
 "Все митю митю, митю митю."
 "А митю митю митю?"
 "Та митю митю митю."
 "Що митю митю Віривне?"
 Та до роботи митю митю.

6) Ой дітка тавал митю митю
 Та до снала, митю митю митю
 Митю з митю митю митю
 Ой митю розмованку митю
 Та до митю митю митю митю
 Ой митю, митю митю митю митю
 Та до митю митю митю митю
 Та до митю митю митю митю

15) ^{Несп.} Ой найши боги, дами і дучи,
 А пошши дози річки та річи
 Ой тили воли, аж шумили,
 Але де Оксани прделовіни.
 Ой туди квати збігали,
 Намед порилу младалис.
 А тило Мисола, най ділше дов,
 Соби дівчину найкрашу взел.

14) ^{Несп.} Косари ковати, літер побівае,
 Мовна тирава на кошу на і до,
 Мовна тирава на кошу на і до,
 А діди црвова в іт немо цуро.

15) ^{Несп.} Любив коза красну дівчу,
 Любив цю пелірівку
 Феи, любив красавицю
 Той любив віц цю козовицю
 Любив коза малоду дівчину
 Феи, любив тира козовки,
 А вдовсв мовді дівчине;
 Феи, ви, як тира дівочки.
 Ой задуча красава дівка,
 Ой тира коза на запитати,
 А ти мені кади не виводити,
 Феи, ви ти же ридити?
 Будий, будий малоду дівчине
 Феи, будий, як і будило.
 Топти, топти черевати
 Феи, тира як і топтале.
 Наймай, наймай тира сїм тира;
 Феи, тира як і наймае.
 Та не доймай хлопцям віри
 Ой тира, як тира доймає.
 Бо тира хлопці радомьку беруть
 Феи радомьку миху.
 Хай тира тира в роцуму зведе
 Феи, дівчу мовдоцю.

16) ^{Несп.} Ой задучи пацубітки,
 Цю цю црво црво црво,
 Ой тира сїм тира вуренька,
 Мов коза Марушенька мовдоця,
 Ой тира црво црво црво,
 На віно тира пацубітки рва,
 На віно тира пацубітки рва,
 За рурю козовку зайткала.

17) ^{Несп.} Ой у най любка, тира любка слуба,
 Тира дівчине кити немо,
 Тира сїм тира козовица,
 Мов коза, мов, сїм мовливані
 Тира коза найм до роце
 Мурів тира црво зрідити.
 Мов тира і црво, тира здаров
 Здаров, здаров малоду дівчине,
 Ти тира за мене?
 Намо не ти тира, ким ким не
 Тоситав, тоситав кити з родом,
 Тира в црво не вдов.
 Бо црво кити, свирька прокідати,
 Як не лас, тира црво тира,
 Тира тира не мовливані.
 Купцовой кличине тира тоситав кити.

18) ^{Несп.} Ой за црво літер ві црво мовлі,
 На коза крво сїм,
 Мов родити не вліс,
 Ти родити, ти црво тосерно
 А ти тира тира тира,
 До дівчине тира тира.
 Ой кити тира, кити тира тира,
 Як зародити тира тира
 Ковіс, як соколів,
 Як зародити тира тира тира тира
 Тира тира, тира тира тира
 Малоду дівчине.

26/ ^{пер.} Де ти хмельо зимував, чий не розвивався?
 Зимував в бурзі, бурзі на клемі.
 Де ти хмельо кочував, чий не розвивався?
 Кочував в вітні вівні, що дуmano драгін.
 Не хмель е на ті вівні, до пийтін і бідде,
 Пийтін і бідде молодому, сором великий бідде.

27/ ^{пер.} А сивіла Оксам під ярнем,
 Памеєла ругу кошу градичен.
 Ой правдою родимому, придучай
 У шубато хмелю на коровай і
 А вивіт хмелю кошуєдні.

28/ ^{пер. Куп.} Іде Омелько на оселітні,
 Везе Омельку у гародитні.
 Іде Омелько на метлику,
 Везе Омельку у метлику,
 Пой поганьє кохайко,
 Бідде Омелько кохайко,
 Пой поганьє кохайко,
 Бідде Омелько дружинного.

29/ ^{Нива} Ой у насі крикхемько,
 Купром неі пугавчемько,
 Припичь когань, кохайко,
 Кохайко на бороню,
 До трикопів дубового, і
 До хваро Зеленого,
 До трикапів пшеничельки,
 А сам пішов до дівчиньки.
 Боді дівко пшеничю пшени,
 Хадім турки спочивали.
 Чи слав, чи слав пугавчєв,
 Купром себе озивчєв.
 Нема кош і оброчу,
 Не дівчини ково бочу.
 Нема кош, не сидельчєв,
 Не дівчини ково сєрчєв.

30/ ^{пер.} Ой перепелико, мала чеберико,
 Фонолі літє,
 Фонолі літє, кошим пугавчєв,
 Сокола мукає.
 Соколову дєний, мий другє пугавчєв,
 Де не не ти димчєв?
 Кошим єм ти мєво, дєвчєв,
 Дєвчєв турчєв, когань,
 Дєвчєв.

31/ ^{пер.} Ой ти дівчєво пугавчєво,
 В тєдє дєвчєво, дєвчєво,
 Пой оєвчєво, дєвчєво,
 В тєдє дєвчєво, дєвчєво,
 Дєвчєво напері на писанє,
 Писанє турчєво, мий турчєво,
 Фонолі списали когань оє,
 Писанє турчєво, мий турчєво,
 Фонолі списали на когань оє.

32/ ^{пер.} Ой порікхемі, порік,
 Кво раєла удівчєво на дровини,
 Каєра на очинь, мий заболєло,
 А дєвчєво мий заболєло, все
 поле Зелєного.

33/ ^{Нива} Ой мийчєво пшеничєво,
 Фонолі мийчєво,
 Народилєв на насі,
 Мєво мийчєво пшеничєво.
 Ой на мєво і на насі,
 А не турки мєво соєки,
 Фонолі мийчєво мєво соєки,
 Дєвчєво кохайчєво дєвчєво.
 Мийчєво кохайчєво, мийчєво мийчєво,
 Мєво мийчєво, мєво мийчєво,
 Пой на мєво мийчєво пшеничєво,
 Заєки, заєки.
 Друє мийчєво, друє мийчєво,
 Мийчєво мийчєво.

Той напаша іти на аге і три наравчи
 Па равици наравчи
 П р і м і і Кіло сох і тій Ямелеру
 Мою і тій, мого і тій
 Пале сваю дочеру одружено

~~Ой козо козо не до ро
 Паскари мені тирам і
 Де кози кодіт, і тій мій родий
 Де медуба і тій мій вудра~~

34/ ^{не} Ой кози і три в даві, ³⁶⁾
 Па оди кови кози в і і
 Оди мис вивиде
 Д р у г а д о м о т р о м і м а
 А т у р е т і в і н о м і м е н і в
 Мале дитя гадаврде
 Мое, мое дитя моє,
 П і д ч і м і т і і т і к и м і т і о м о і м
 Нема кому гадаврде
 Кий мис в дава на паре,
 Ой, тій зде мис до ро
 Нема кому миса кає
 Ой, і тій расирд колісатє
 Сил до в даві т р о м і в і в
 Ой, миса миса миса миса
 Па іди мене роду в ає
 Оди в ає м і в і в ає
 Па іди миса в ає
 Ой миса миса в ає
 Па іди миса миса миса
 Ой миса миса миса миса
 Па іди миса миса миса
 Па іди миса миса миса

^{не}
 Ой краку на мураві
 Па судяє на р і і і к р о м і
 Зей зей зей
 Ой миса миса ра миса
 А миса миса миса
 Зей зей зей
 Ой на ра миса миса миса
 А на миса миса миса
 Зей зей зей
 Ой на ра миса миса миса
 А на миса миса миса
 Зей - зей - зей
 Ой миса миса миса
 А миса миса миса
 Зей - зей - зей
 Ой з першого дити миса
 А з другого розум
 Зей - зей - зей
 Ходить бацько по догу,
 Просить дити до дагу
 Зей - зей - зей
 З дити дити до дагу,
 Не бде ваи розум
 Зей - зей - зей

35/ ^{не}
 Ой ра миса миса миса
 А миса миса миса миса
 Ой на ра миса миса миса
 А на миса миса миса миса
 Ой на ра миса миса миса
 А на миса миса миса миса
 Па ра миса миса миса
 А на миса миса миса миса

Ой миса миса миса
 Де миса миса миса
 Зей - зей - зей
 У миса миса миса
 Па миса миса миса
 Зей - зей - зей
 Д без миса миса миса
 П р и в е д у в а и м а т і р о м о д у
 Зей - зей - зей

Ой позаду корда, корда
 Попереду курва, курва
 Оме вам за те, що ви біжите
 Попереду корда, корда,
 А позаду курва курва
 Оме вам за те, що ви нейдете.

^{північ}
 50) Кийди, кийди паночку з катю,
 Кме кончини пшеницьку пашу.
 Ми не мові пшеницьку пашу
 Ми не мові квітючку зягалу.
 Паші з вікна виглядає
 І вікна з нас не знімає.

^{північ}
 51) Нам нам хороод ривші
 Хороощро вроду має,
 Хороощебно нас приймає.
 Нами паші хороод ривші
 Хороощро вроду має,
 Хороощебно нас приймає.

^{до епохи (обширний)}
 52) Ой ти Василь, ой ти Василь,
 А в Василюка
 Усе в ній породила
 Тоді з паші з тинка.
 А вилетіла усе в ній
 Новими сьотами,
 А пошеділо додомовичу
 Паші Василь з кумачи.
 Тоді роді Васильичу
 Тоді кумачи паші,
 Ой ходімо ізриваю
 Снопки носити.
 На в шов, на в в'язав,
 Небуду й носити
 Остинуся задропани,
 Бо ме буду й бити.

Ой кол не я задропана
 Зусоюте мене мові
 Ой, що з мене молоді;
 Мей каздика буді.
 Катюсі куті смітанд з катю,
 Па катю на п'ятку буді.
 Ой пашу з тині до пона
 І позичу кобилку,
 Па вивезу своє смітанд
 Па на свою мову.
 А понова кобилочина
 Смітанд з катю повожла
 І тинка мей молоді;
 Пшеницька у родила
 А з тині пшеницька
 Спешу пашичи.
 Паке-не з тині пашичи,
 Що в тині спашичи.

^{північ до галицької верони}
 53) Па дудаві, на верметку
 Па на посід в косяк гречку
 А зірвалося хороод-дурка
 Косякати гречку здуло.
 Па ні гречки, ні полова,
 А в косяка паші дрова.

^{обширний (вирив)}
 54) Внору з сарак дель,
 Паші потю шовпель
 А вродила хороощка
 Не мовка не маретика
 Ой ти й дити
 Ой ти й тинка
 Ой ти й до шовпель
 За хороощку цесту

^{паші (обширний)}
 55) Ой дель конопель,
 А мотирі ретирі дні,
 Неиди дівко за тинка,
 Бо готові зиди.

Утисала илю итисав
в тисавки саротки,
А од тисавку, тис до тисавку
Вотисавки итисавки.

обит. (догачи) и тисав.
Торна уречка, дити крупи
Не попадай се диво в ружи.
Дя у ружи попадай се,
Вного сика надереще.
Ой димељаво з родина,
Мо поднацо помодина,
А пивиче илвстиче сестиче,
Кричице лас дивай ретиче.
Ласинала з курки илва
Сама сика подпернае.
Ласовиче дийсе бора,
Летиче илвски до порога,
А д бора не доосе.

57) Мад баба гонданаека,
А мати козачка
То тиря кони жити мала,
То тиря кони илва илала
То тиря кони илва илала,
А рашичеи прилтикала.

58) Писма Гандид в поле жити,
Тай задуча серна вздича
Хрид уздича, серн задуча
Твале Гандид в поле дуча.

59) Ой д в пона гурок рвали,
Тай тили пона снадодана,
А понад мене дила,
Мад д пона илвобина.
Тонеа, дила илв втокмолана
А д пона илв долана
Дя в пона, тис илв дои.

44
Д вквачиме понадо
и понадича у бадю.

обит. (догачи)
Сидиче тис на ситиче,
Тай тисавки илвасе
Ситиче илв з гадю коне,
А тис ситиче ласе.
Ой илв илв вратиче пона,
Мале дучи з гудичи,
То тис на илв илв род илв,
Не дуче илв тирядиве
Тоди мучеки илв тили,
Мо бору мовиве.

У тисавки дучи
Ой тис пона, под перивочиче
Ситиче дивича з свайи одосе,
Зодиче дивиче, дя д тис илв
Дий илв дидучу илв тисиче.

Тай тоди дидучу илв вноил
Виле дидуча з лисиче дуче
Дик илвко з гураси даре акотиче
А виле ситиче дя ситиче илв
Хис илв илв з гурасе вайи
нидасавиче

62) Писма на виле,
Мери, Мери, лото тиса дила,
Тис илв в пона илв дуча, илв илв гураси
Ой д в пона дуча по тиря кони мала,
А дя сониче при пере под ситиче
Ой илв ретиче виле илв илв, илв дуче
Тисиче до мене у виле риче илв.

63) Ой у пона тисиче илв, тис дуче
Ой илв илв матиче, тис илв ридиче.
Ой пона илв илв в пона матиче
Тай илв дала илв илв вода в ретиче.

Полюбил, полюбил (из колодеца, г. 61)
 Ой недугу мурухтан ес,
 Тей, та чекей на пестушку,
 Та забереу дитей в тороду,
 Та и ниду на ивку.
 Та вийде, я на мотини
 сиду, пиду на долени,
 Ой дитки на: пестушки
 Та все не мені не баки:
 Ой у мене все не стирько,
 Та вон двадцять пестушко.
 Ой дванадцять емошки,
 Я дванадцять дочки.
 Ой потири сици косяки,
 Потири молодички,
 А потири най менши
 Емошки родю.
 Я дванадцять дочок
 Все в постоити заводити.
 Ой потири дочки най,
 Чотири дочки в. д. з. д. з.
 А потири най стирьки
 У коти складати.

482
 1106
 Котину ричко
 перетну бубан
 на оубеши
 мистку Загн
 пар стирьку
 уриваю
 ауби "Помб"
 ка "до про-
 мисли

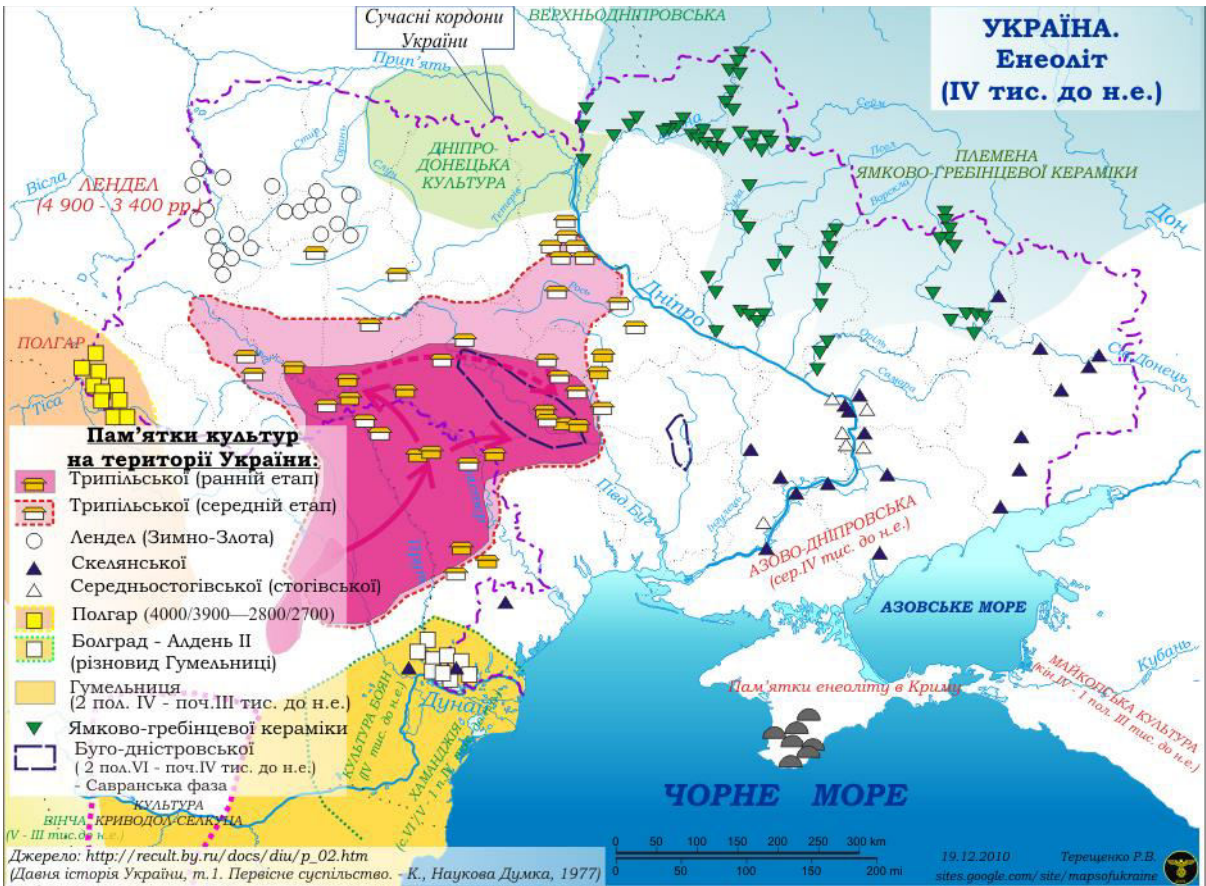
ДОДАТОК Г Г 1. Карти історичні

Карта Г 1.1. Неоліт (VI–V тис. до н. е)

Джерело: https://ru.wikipedia.org/wiki/European_Middle_Neolithic.gif

Карта Г 1.2. Енеоліт (IV тис. до н. е.)

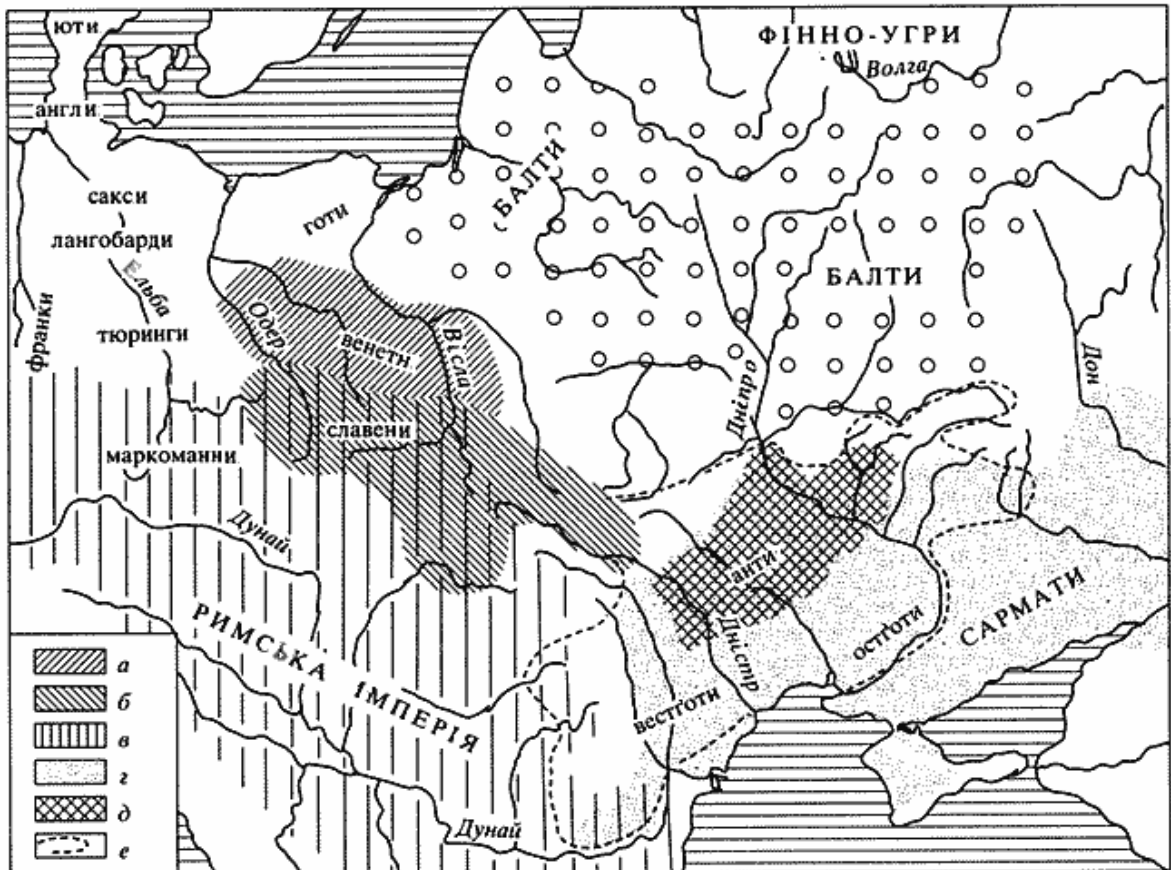

Джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a3/0042_Ukraine_Eneolit.png

Карти Г 1.3.; Г 1.4. (V– VI ст.)

Джерело: <https://uk.wikipedia.org/Корчацька культура>

Джерело: В. Седов. Етногенез ранніх слов'ян [http://litopys.org.ua/rizne/sedow.htm]

Карта Г 1.5

Джерело: Вортман Д., Толочко .П. Київська Русь // Енциклопедія історії України. Київ, 2007. Т.4. С. 230–242.

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%8C#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kyivan_Rus-6.png]

Карти Г 1.6.1; Г 1.6.2 (XIV–XVI ст.)

Джерело: [336]

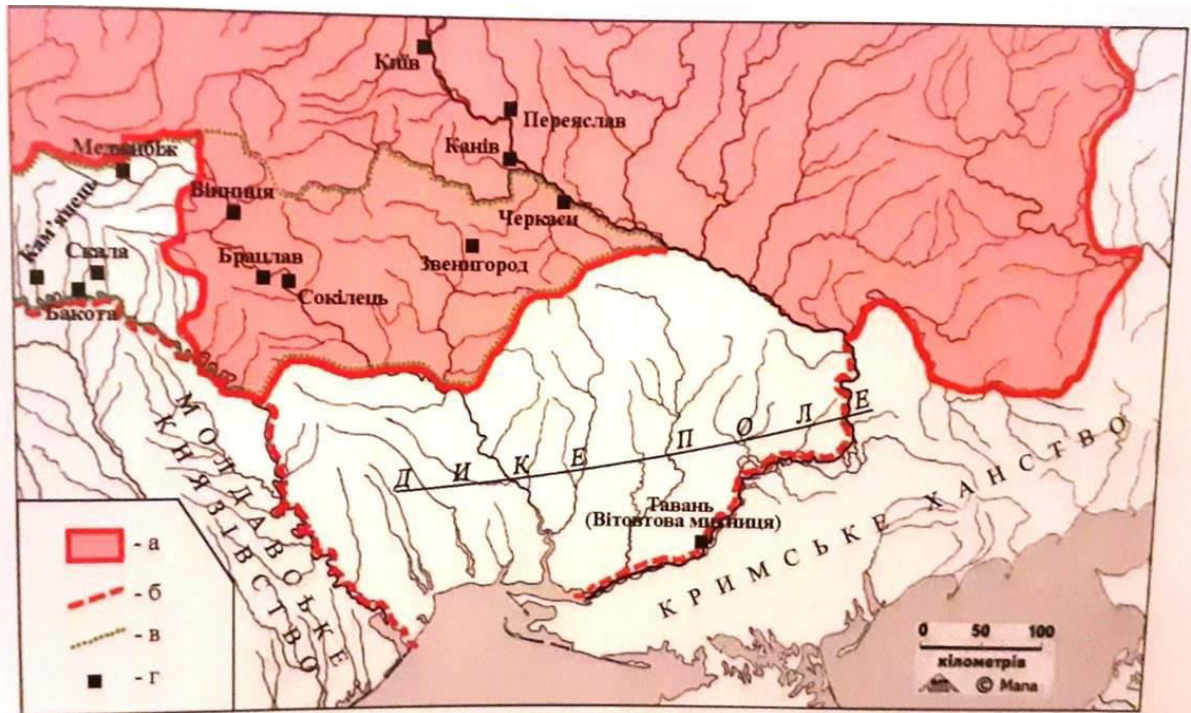
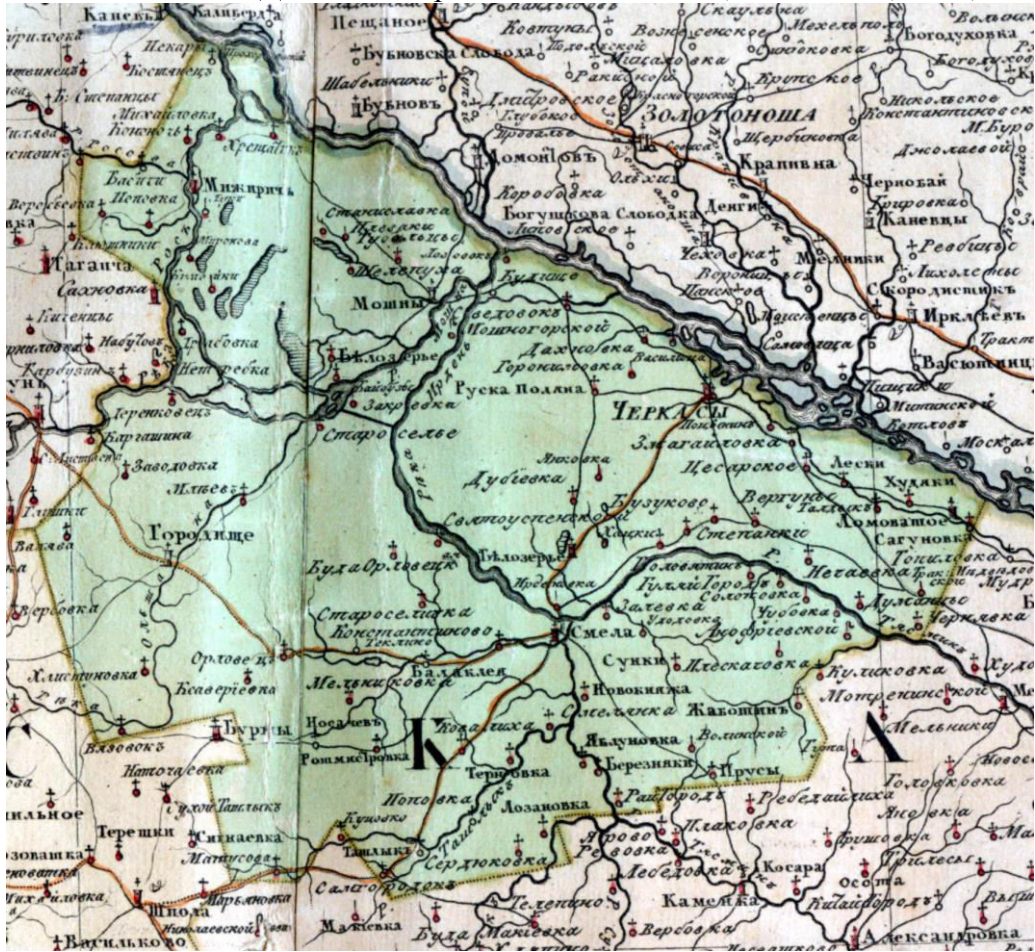

Рис. 136. Південні кордони ВКЛ наприкінці XIV – сер. XVI ст.: а – територія ВКЛ; б – межі територій, що тимчасово або номінально належали ВКЛ; в – межі Подільського князівства 2-ї пол. XIV ст.; г – міста

Джерело: [281, с. 215]

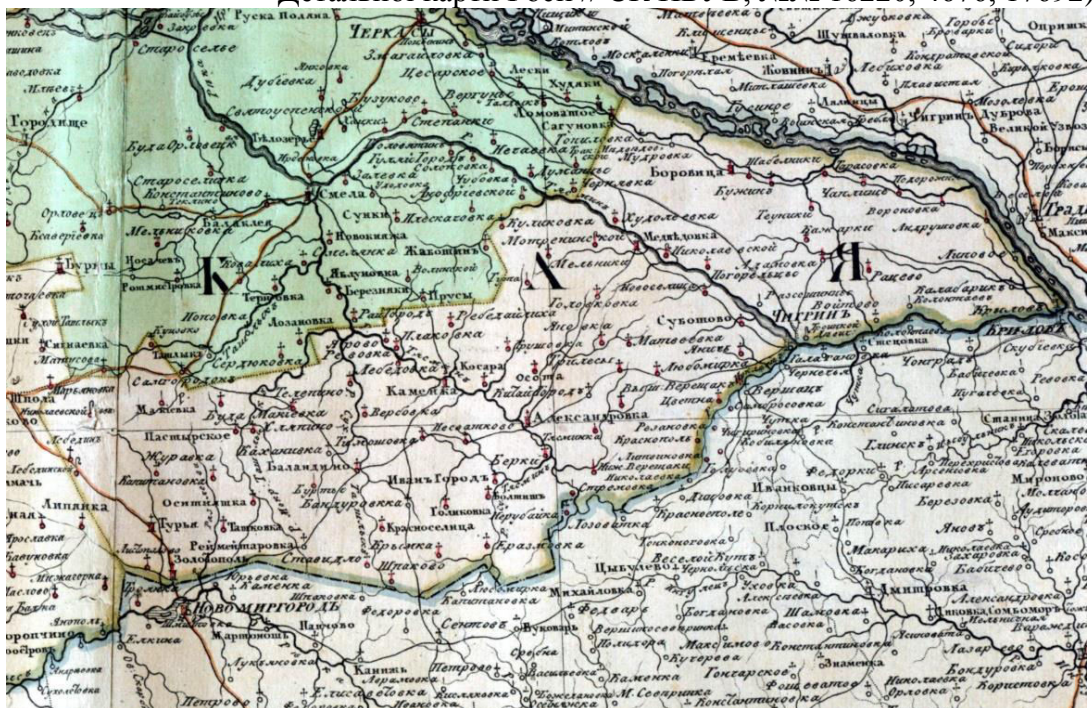
Карта Г 1.8.1. Межі Черкаського повіту (1804 р.)

(За А. Пивоваром [316]: Черкаський повіт на фрагменті аркушів 28 і 33
Детальної карти Росії // СК НБУВ, №№ 16220, 4676, 17692)

Карта Г 1.8.2. Межі Чигиринського повіту (1804 р.)

(За А. Пивоваром [316]: Чигиринський повіт на фрагменті аркушів 28 і 33
Детальної карти Росії // СК НБУВ, №№ 16220, 4676, 17692)

Карта Г 1.8.3. Межі Звенигородського повіту (1804 р.)

(За А. Пивоваром [316]: Звенигородський повіт на фрагменті аркуша 28 Детальної карти Росії // СК НБУВ, №№ 16220, 4676, 17692)

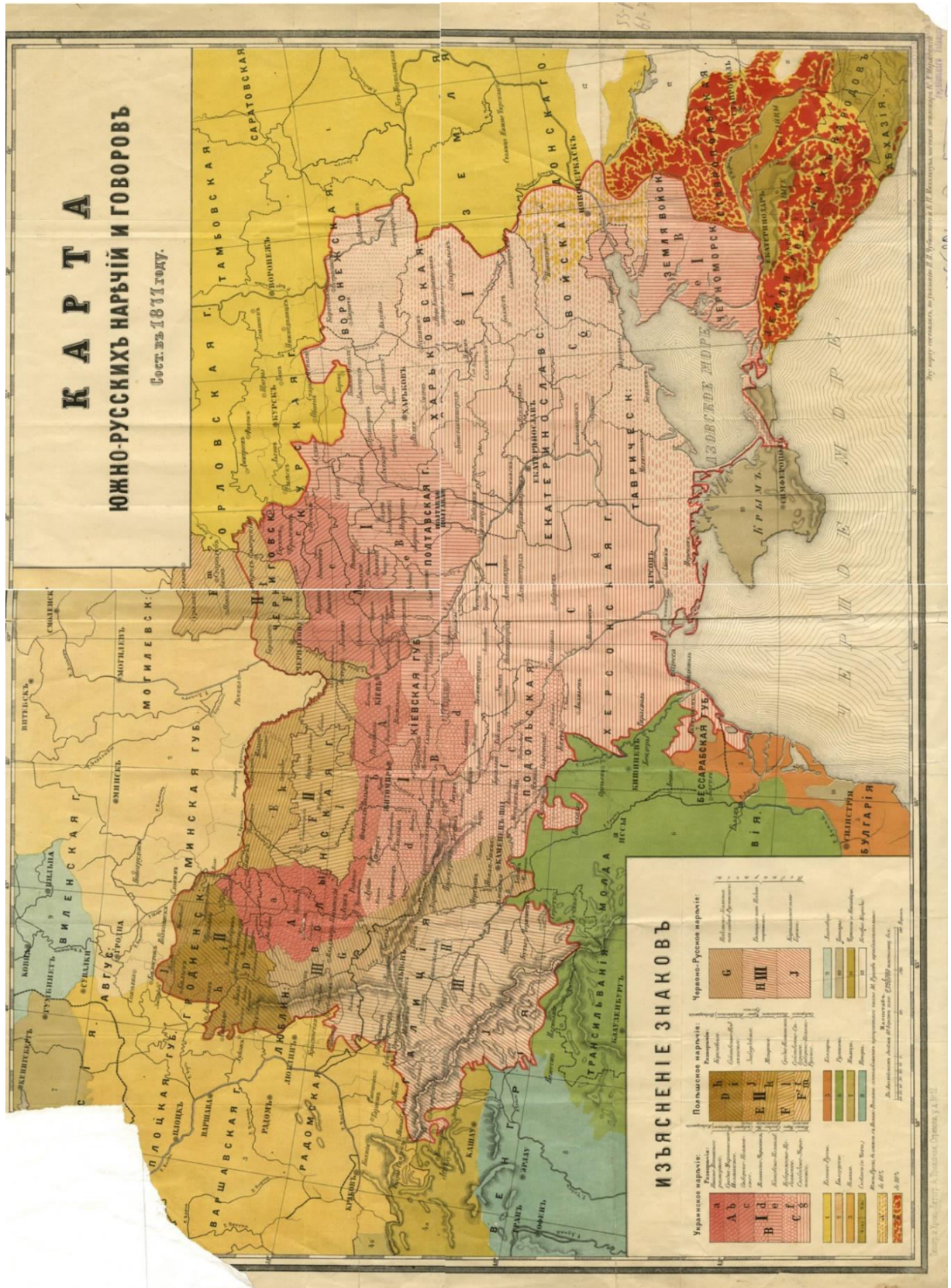
Карта Г 1.8.4. Межі Уманського повіту (1804 р.)

(За А. Пивоваром [316]: Уманський повіт та прилеглі «подільські» території на фрагменті аркуша 28 Детальної карти Росії // СК НБУВ, №№ 16220, 4676, 17692)

Г 2. Карти діалектологічні

Карта Г 2.1.

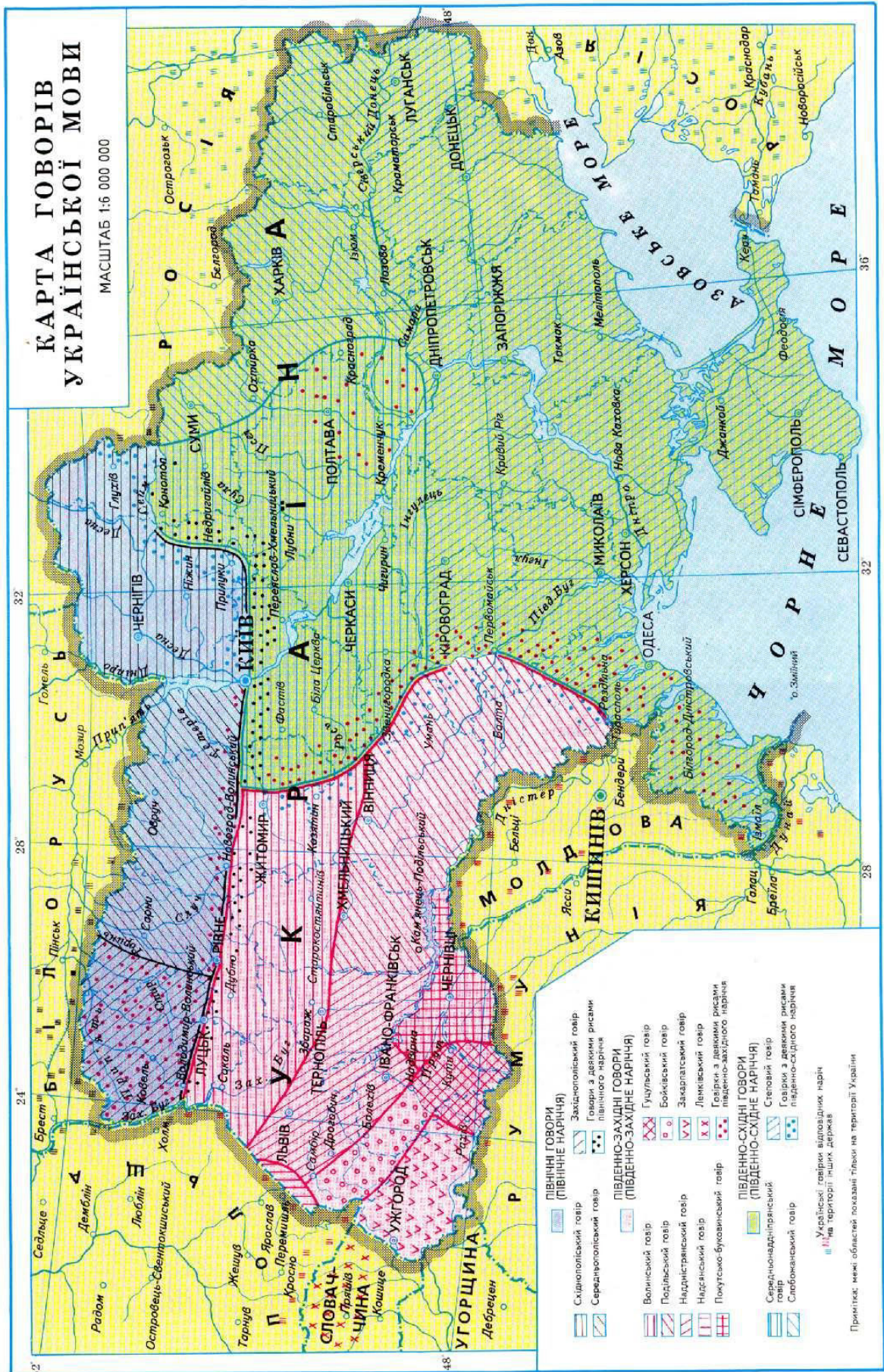

Джерело: «Карта южно-русскихъ нарѣчій и говоровъ». Накреслив карту приватний землемір К. Л. Маржецький, 1871 р.

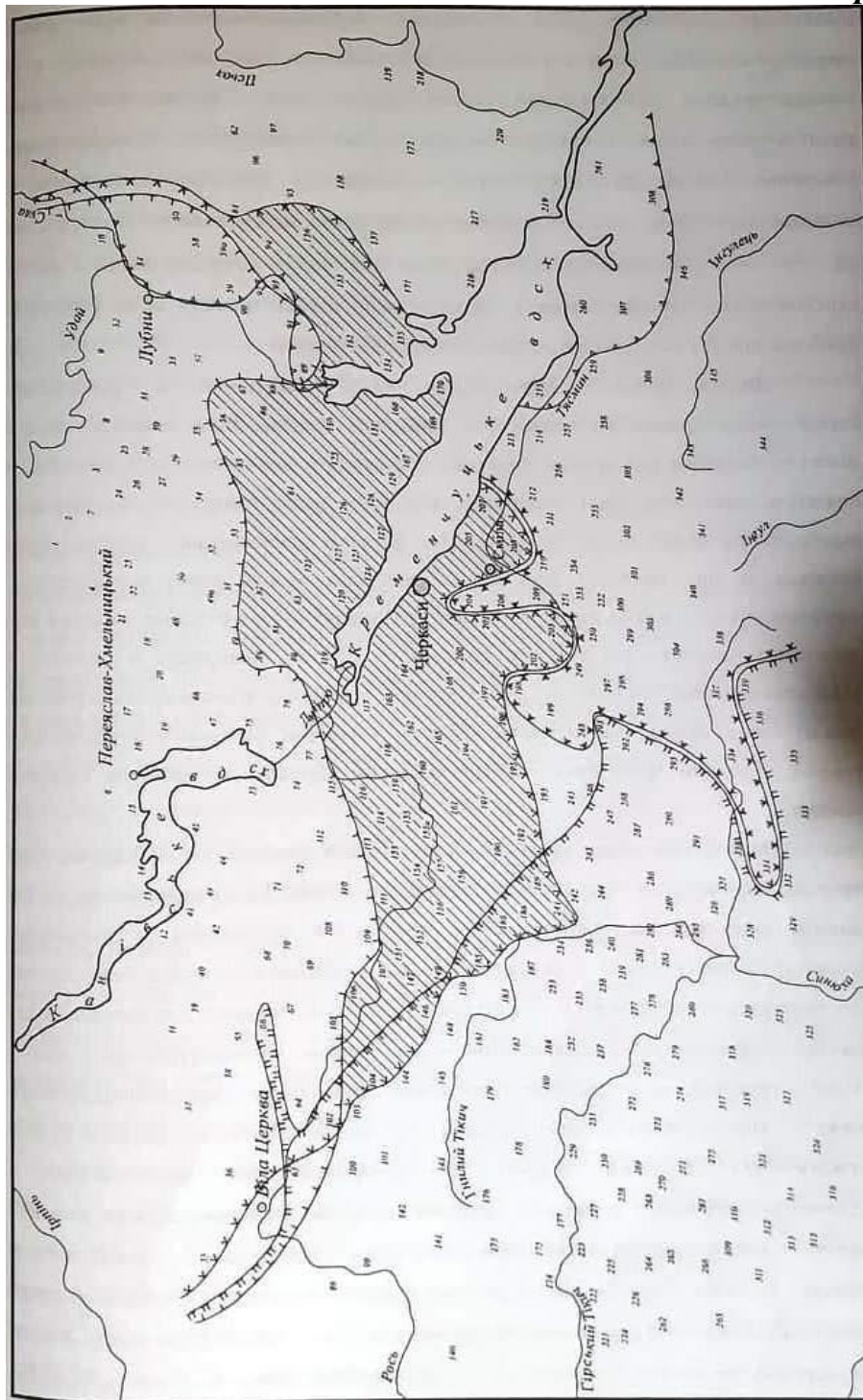
*Карта Г 2.2. Карта історичної Звенигородщини
з монографії А. Кримського*

Г 2.4. Карта говорів української мови І. Матвіяса (1984) [230, с. 104]

Карта Г 2.5. Межі середньонадніпрянських говірок та їх зони за Г. Мартиною

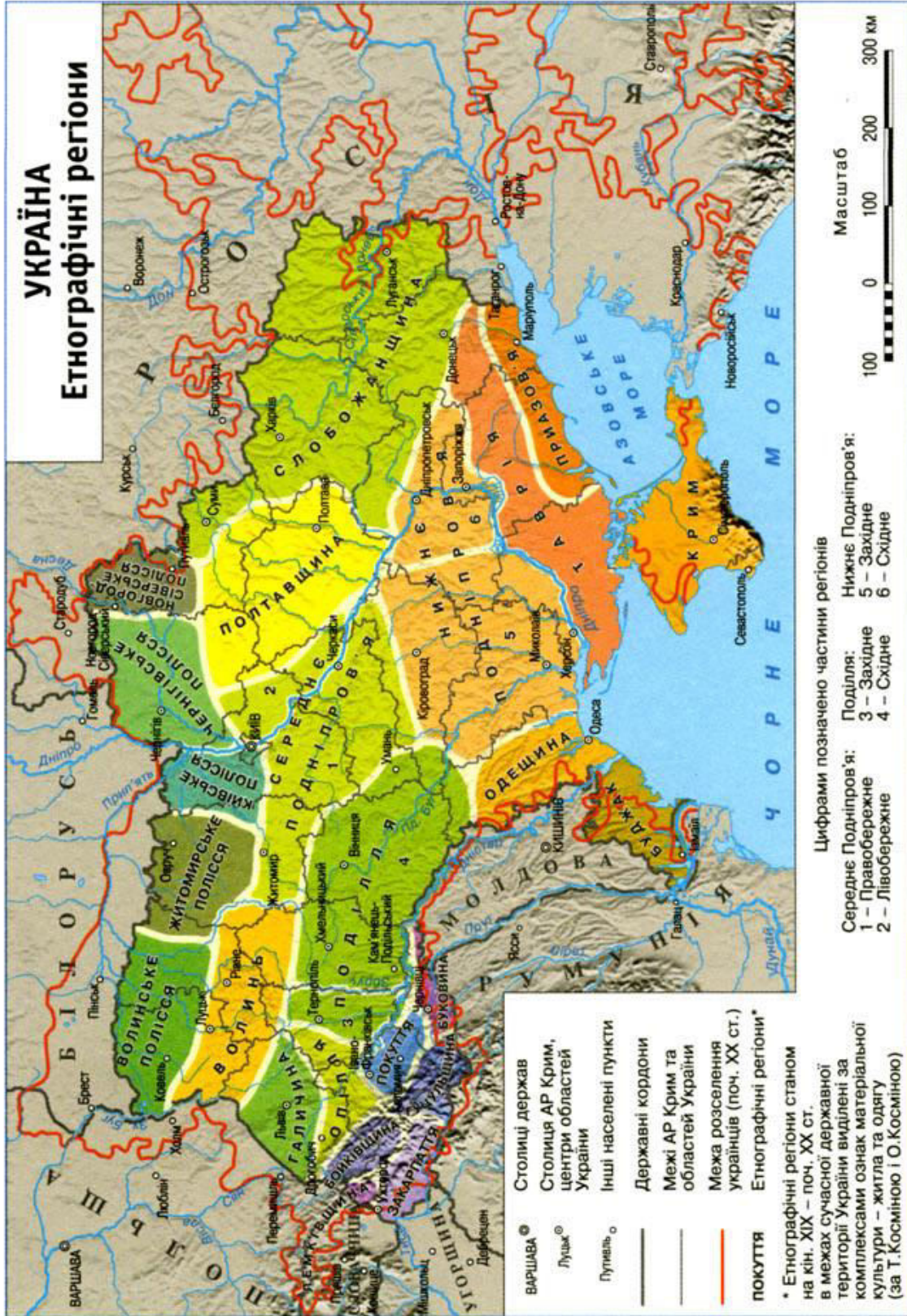
Карта 31. Поділ середньонадніпрянських говірок на зони

- ⊕⊕⊕ – північна зона середньонадніпрянських говірок
- ××× – південна межа центральної зони середньонадніпрянських говірок
- ▲▲▲ – східна зона середньонадніпрянських говірок
- * ** – південна зона середньонадніпрянських говірок
- ⊔⊔⊔ – західна зона середньонадніпрянських говірок
- ▨▨▨ – центральні середньонадніпрянські говірки

Джерело: [298, Карта 31, с. 251]

Г 3. Карти етнографічні

Карта Г 3.1. Основний поділ території України на етнографічні регіони за комплексами ознак матеріальної культури – житла та одягу (за Т. Косміною та О. Косміною) [335]

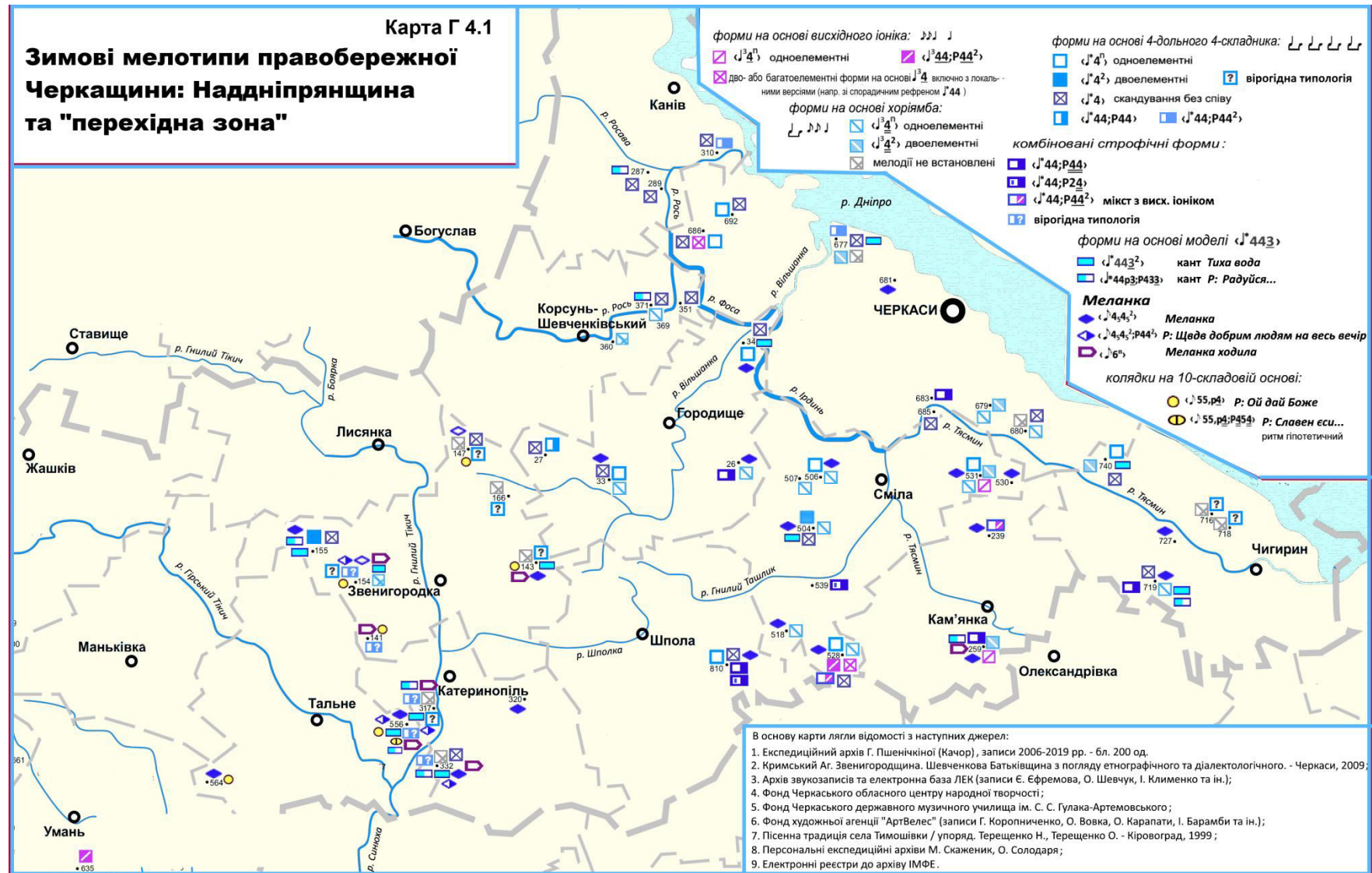

Карта Г 3.2. Районування за комплексом ознак традиційної архітектури (кін. 19 – поч. 20 ст.). За В. Самойловичем [320]

1 — Полісся, II — Карпати і Прикарпаття, III — Поділля, IV — Слобожанщина і Полтавщина, V — Середня Наддніпрянина, VI — Південь України; 1 — Волинська обл., 2 — Рівненська обл., 3 — Житомирська обл., 4 — Сумська обл., 5 — Київська обл., 6 — Чернігівська обл., 7 — Львівська обл., 8 — Івано-Франківська обл., 9 — Тернопільська обл., 10 — Закарпатська обл., 11 — Чернівецька обл., 12 — Хмельницька обл., 13 — Вінницька обл., 14 — Полтавська обл., 15 — Харківська обл., 16 — Ворошиловградська обл., 17 — Донецька обл., 18 — Дніпропетровська обл., 19 — Черкаська обл., 20 — Кіровоградська обл., 21 — Запорізька обл., 22 — Херсонська обл., 23 — Миколаївська обл., 24 — Одеська обл., 25 — Кримська обл.

Г 4. Карти мелогографічні

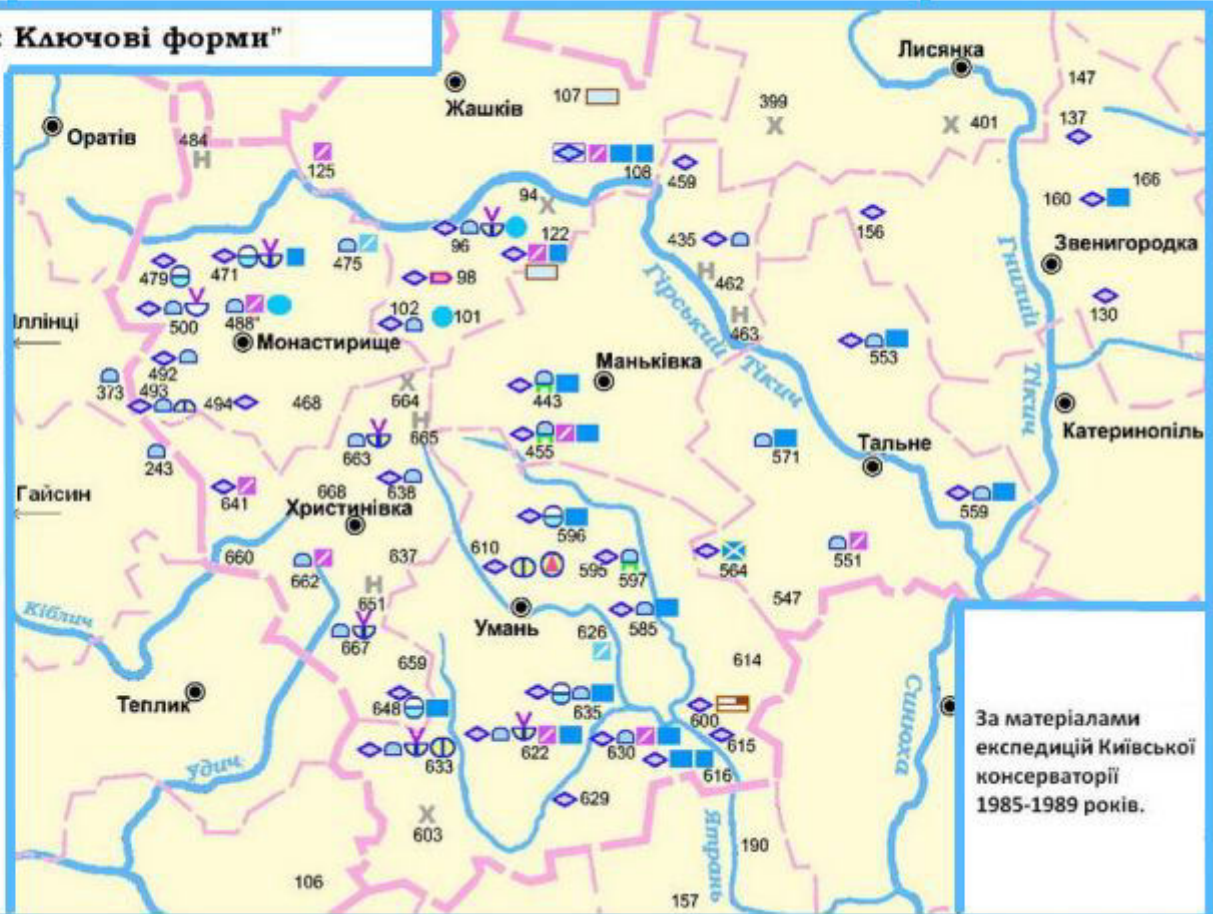
Цикл карт "Зима: Ключові форми"

Карта 9.

І. Клименко

Зимові мелотипи
Уманщини

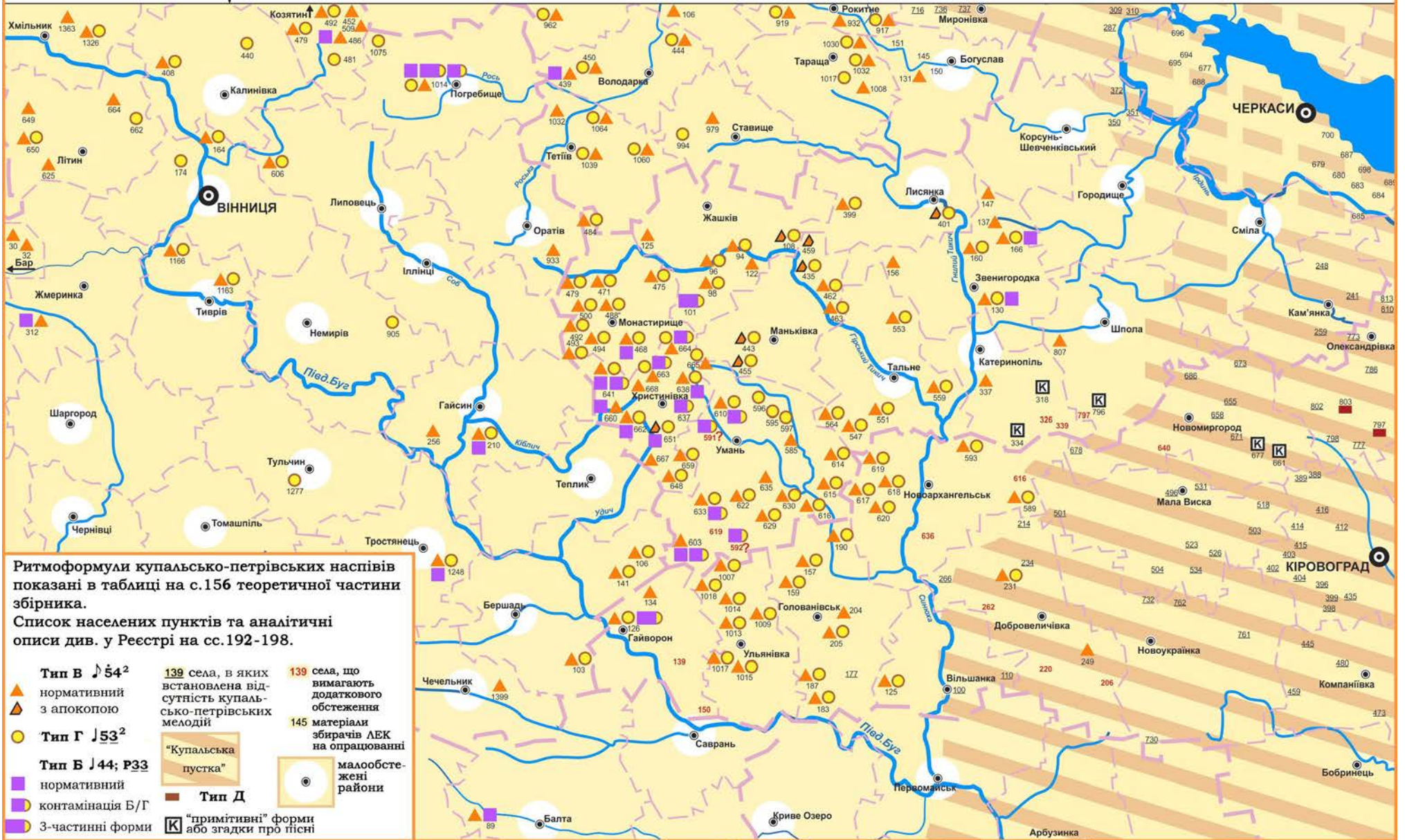
- 55¹ 5ⁿ Коза
- V55;65
- 55,p4
- 55,p4 з дробленням
- 55;P45
- 55;P445
- (55,p4)²
- 55p4;P454 Славен сси
- 55p3;P3553
- J 44¹
- J 44;P44
- J 44;P44=V⁺44;P56
- J⁺44;P44 (та інд.)
- J 443² (Ордань)
- форма з ПСТС
- 6-складник
- 54² Меланка
- 4-дольна версія
- христ. репертуар
- нема відомостей

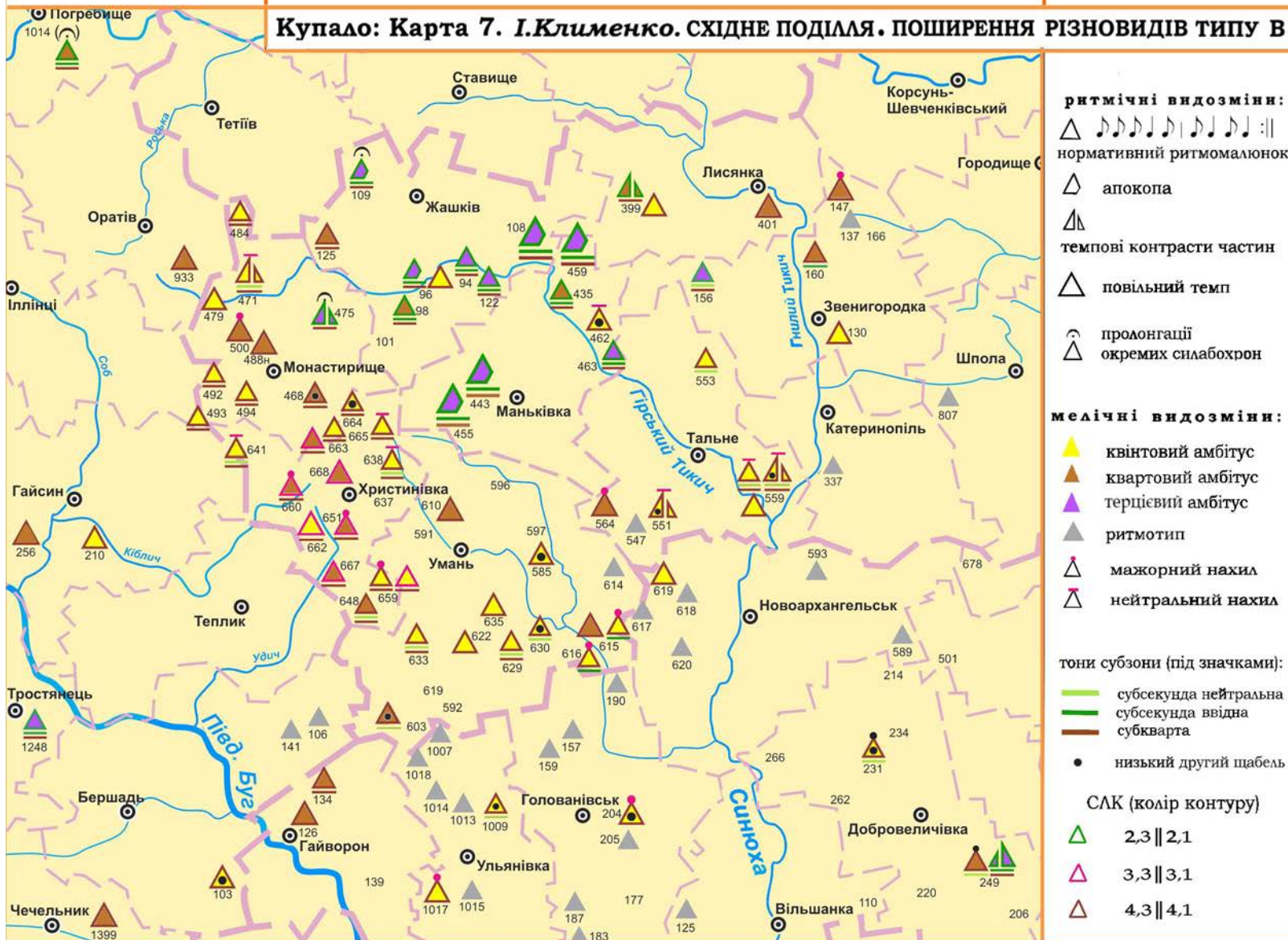
За матеріалами
експедицій Київської
консерваторії
1985-1989 років.

[84, Атлас, К38–6]

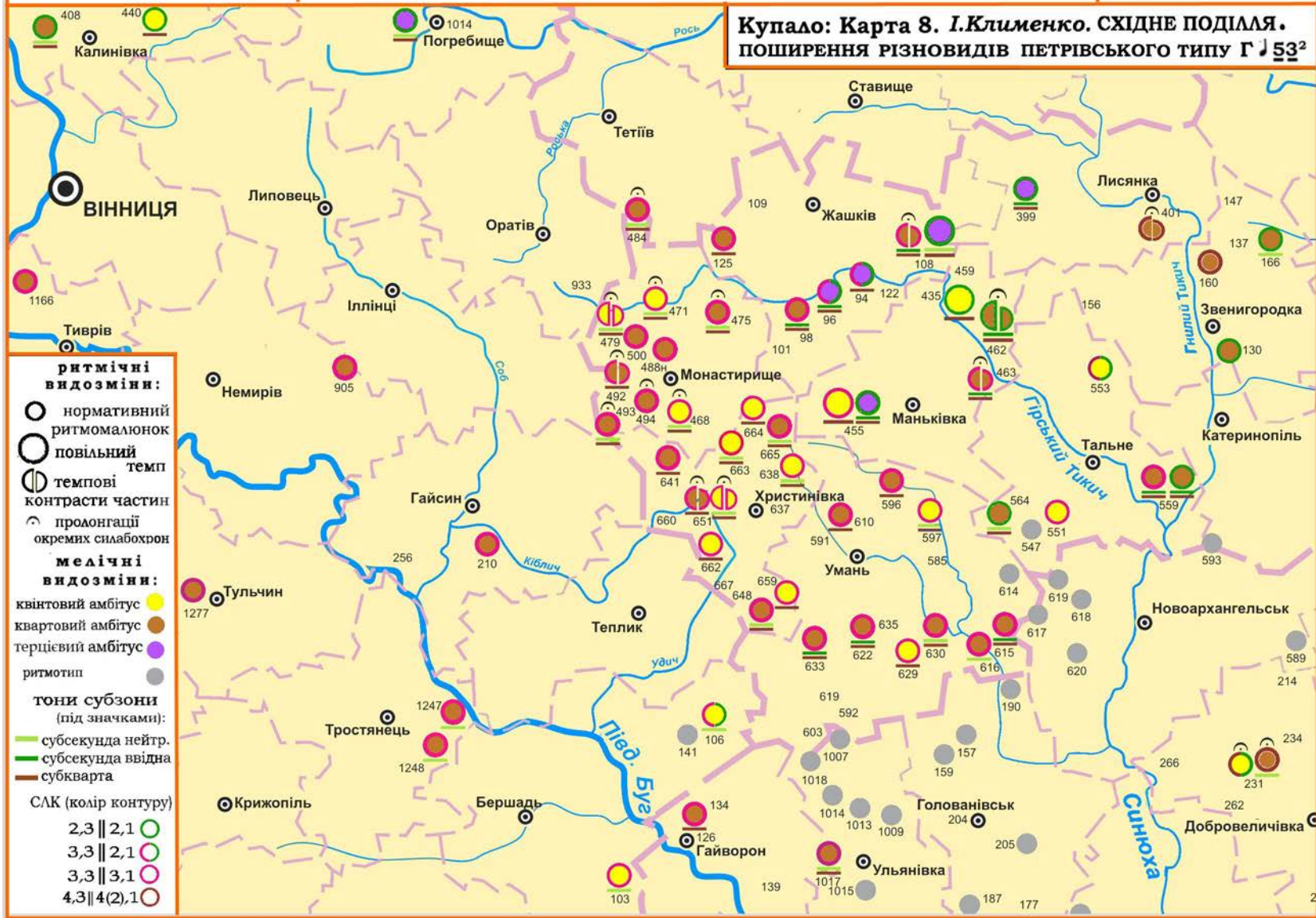
І.Клименко. СХІДНЕ ПОДІЛЛЯ І НАДДНІПРЯНЩИНА. ПОШИРЕННЯ КУПАЛЬСЬКО-ПЕТРІВСЬКИХ РИТМОТИПІВ (за матеріалами архіву ЛЕК, О. та Н. Терещенків, Г. Коропніченко, М. Скаженник, А. Мазуренко та публікаціями)

Купало: Карта 7. І.Клименко. СХІДНЕ ПОДІЛЛЯ. ПОШИРЕННЯ РІЗНОВИДІВ ТИПУ В

Купало: Карта 8. І.Клименко. СХІДНЕ ПОДІЛЛЯ.
ПОШИРЕННЯ РІЗНОВИДІВ ПЕТРІВСЬКОГО ТИПУ Г 53²

Карта Г 4.7

Весільні мелотипи правобережної Черкащини: тирадні композиції на основі 6-дольної ритмомоделі та її похідні

♪Т6 - класична тирада

M^t 3чА; Хд.Вⁿ; КнГΔ.
R^m 6; :6ⁿ; 66'.
V^s А; АБВГ...

з можливістю внутрішніх вставок та зовнішніх доповнень

ПРОСТІ ТИРАДИ:

- класична 6-дольна тирада
- ◁ тирада із заспівом

РОЗШИРЕНІ ("НАРОЩЕНІ") ТИРАДИ:

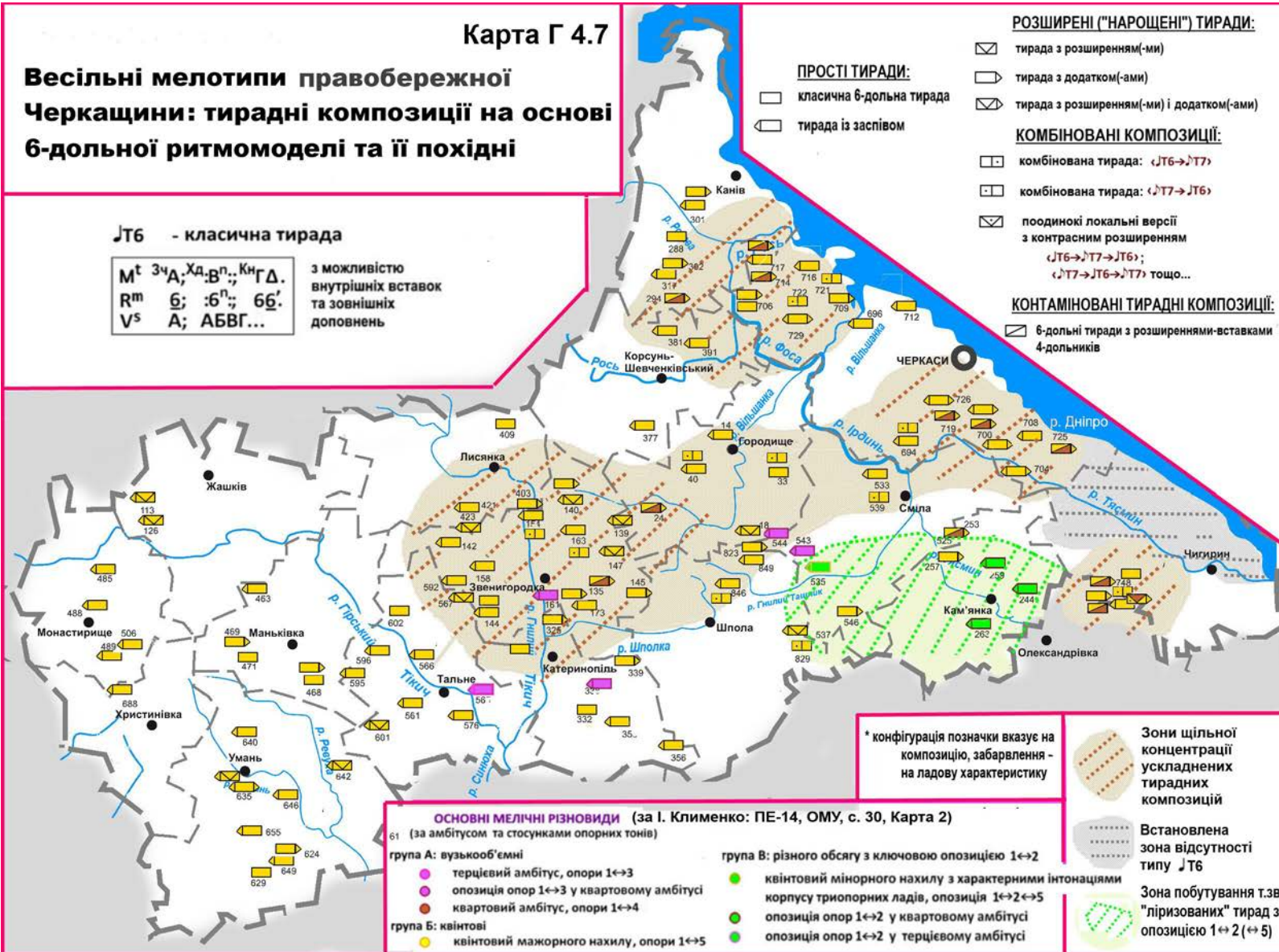
- ⊞ тирада з розширенням(-ми)
- ◁ тирада з додатком(-ами)
- ⊞ тирада з розширенням(-ми) і додатком(-ами)

КОМБІНОВАНІ КОМПОЗИЦІЇ:

- ⊞ комбінована тирада: <♪Т6→♪Т7>
- ◁ комбінована тирада: <♪Т7→♪Т6>
- ⊞ поодинокі локальні версії з контрастним розширенням <♪Т6→♪Т7→♪Т6>; <♪Т7→♪Т6→♪Т7> тощо...

КОНТАМІНОВАНІ ТИРАДНІ КОМПОЗИЦІЇ:

- ⊞ 6-дольні тиради з розширеннями-вставками 4-дольників

* конфігурація позначки вказує на композицію, забарвлення - на ладову характеристику

- Зони щільної концентрації ускладнених тирадних композицій
- Встановлена зона відсутності типу ♪Т6
- Зона побутування т.зв. "ліризованих" тирад з опозицією 1↔2 (↔ 5)

ОСНОВНІ МЕЛІЧНІ РІЗНОВИДИ (за І. Клименко: ПЕ-14, ОМУ, с. 30, Карта 2)

- 61 (за амбітусом та стосунками опорних тонів)
- група А: вузькооб'ємні
- терцієвий амбітус, опори 1↔3
 - опозиція опор 1↔3 у квартовому амбітусі
 - квартовий амбітус, опори 1↔4
- група Б: квінтови
- квінтовий мажорного нахилу, опори 1↔5

- група В: різного обсягу з ключовою опозицією 1↔2
- квінтовий мінорного нахилу з характерними інтонаціями корпусу триопорних ладів, опозиція 1↔2↔5
 - опозиція опор 1↔2 у квартовому амбітусі
 - опозиція опор 1↔2 у терцієвому амбітусі

Карта Г 4.8

Весільні мелотипи правобережної Черкащини: тирадні композиції на основі ямбічного 6/7-складника

ОСНОВНІ МЕЛІЧНІ РІЗНОВИДИ (за І. Клименко, ПЕ-14, ОМУ, с. 34, Карта 2)
(за амбітусом та стосунками опорних тонів)

група А: вузькооб'ємні

● терцієвий амбітус, опори 1↔3

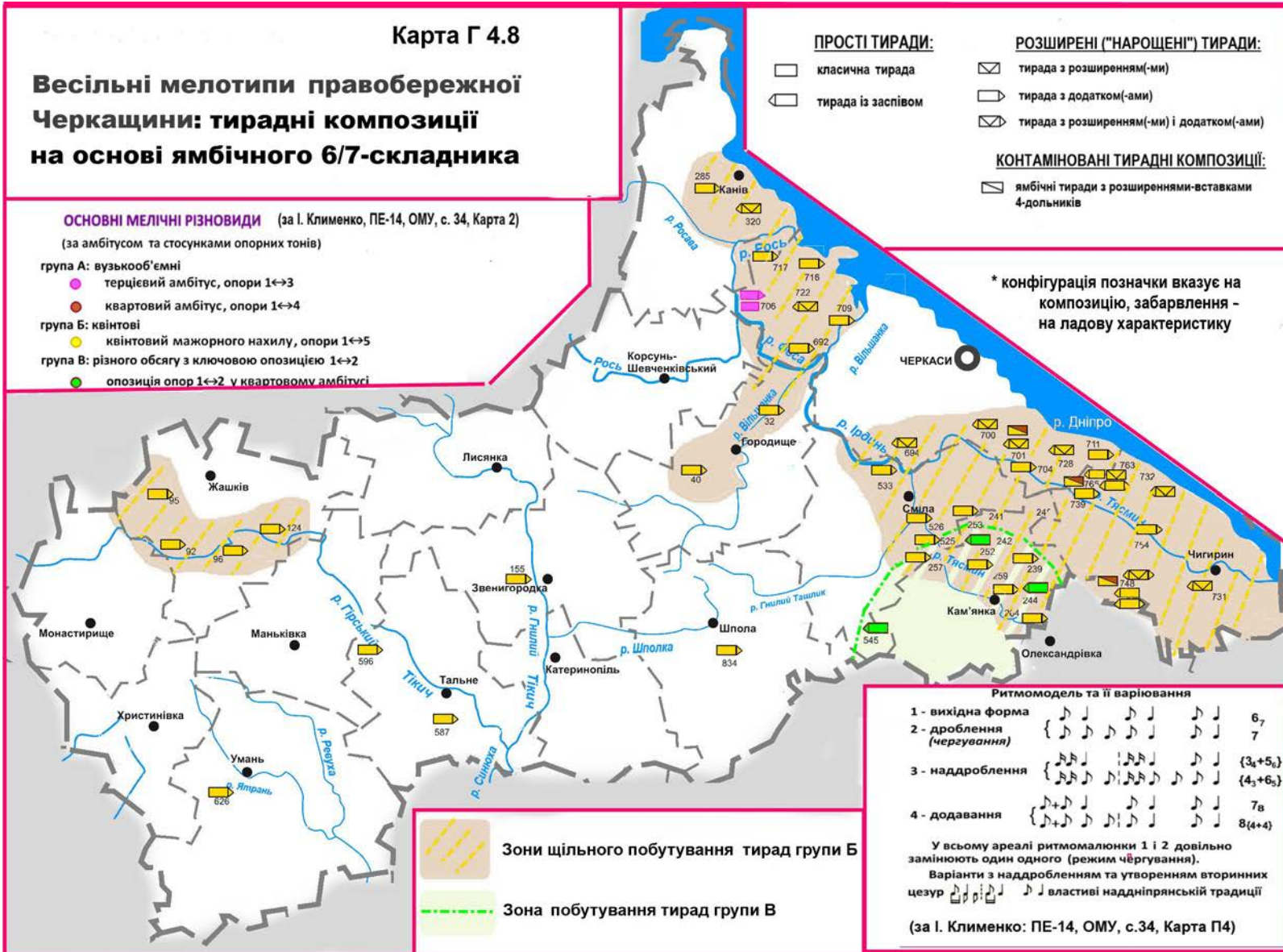
● квартовий амбітус, опори 1↔4

група Б: квінтови

● квінтовий мажорного нахилу, опори 1↔5

група В: різного обсягу з ключовою опозицією 1↔2

● опозиція опор 1↔2 у квартовому амбітусі

Карта Г 4.10

Весільні мелотипи правобережної Черкащини: тирадні мелоструктури різних типів композиції

 ритуальна зачинна формула (РЗФ) $\downarrow 44$ ("У перший раз, у Божий час..."
"Першим / другим / третім разом...")

 межа побутування РЗФ $\downarrow 44$
 зони побутування РЗФ $\downarrow 44$

ймовірне продовження ареалу

 «Т4» - тирадоподібна композиція, скомпонована з блоків $\downarrow 4$ і $\downarrow 3$ (вар. $\downarrow 3$) у орієнтовній послідовності:
 $3^4 (3^4) ||: X^4 4^n ||: K^4 3 ||$

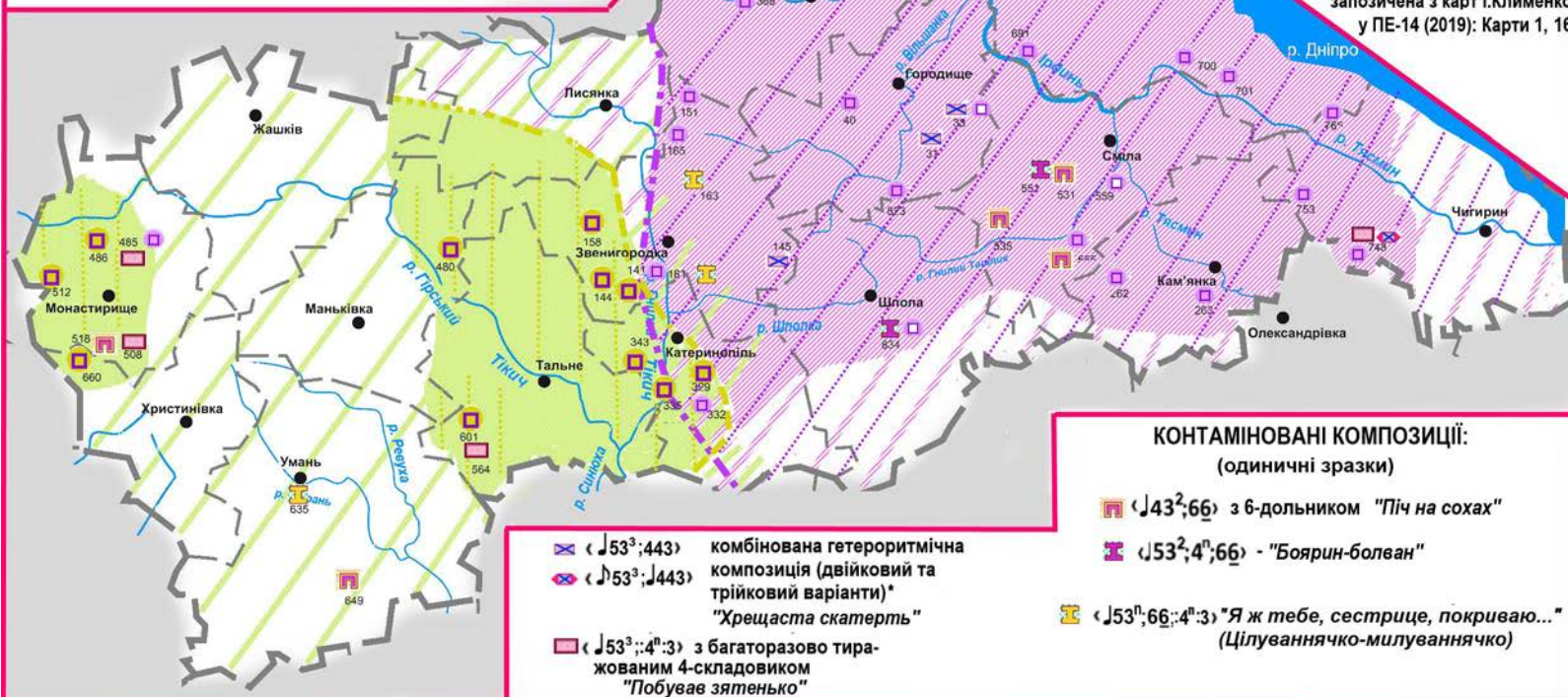
поширені інципіти: "Свасечки/дружечки", "Мир-миром" (передирки+замирення)
"Гільце вили" (прикрашення ритуального дерева)

 «Т4» - мелодія не встановлена / усне свідчення про побутування типу

 межа побутування типу «Т4»
 ареал побутування типу «Т4»

та його ймовірне продовження

Система графічних позначок запозичена з карт І.Клименко у ПЕ-14 (2019): Карті 1, 16

КОНТАМІНОВАНІ КОМПОЗИЦІЇ: (одиничні зразки)

 « $\downarrow 43^2; 66$ » з 6-дольником "Піч на сохах"

 « $\downarrow 53^2; 4^n; 66$ » - "Боярин-болван"

 « $\downarrow 53^n; 66; 4^n; 3$ » "Я ж тебе, сестрице, покриваю..."
(Цілуваннячко-милуваннячко)

 « $\downarrow 53^3; 443$ » комбінована гетероритмічна композиція (двійковий та трійковий варіанти)*
 "Хрещаста скатерть"

 « $\downarrow 53^3; 4^n; 3$ » з багаторазово тиражованим 4-складовиком
 "Побував зятецько"

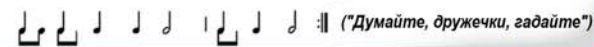
Карта Г 4.13

Весільні мелотипи правобережної Черкащини: строфічна форма з віршем V53² (V445²)

● Вторинна форма V{43₄}3_{4,5} та V{44₃}3_{4,5}

● Композиція на основі вірша V53³ (АББ) з орнаментальним дробленням (V5₆₍₇₎₃)

вторинна форма V{4₅4₅}4₅ з ямбізацією та наддробленням

* Стала редукція половинної силабохрони

● СЛК: 1-5 (мін) + субкварта
опори: 2-3 // 2-1

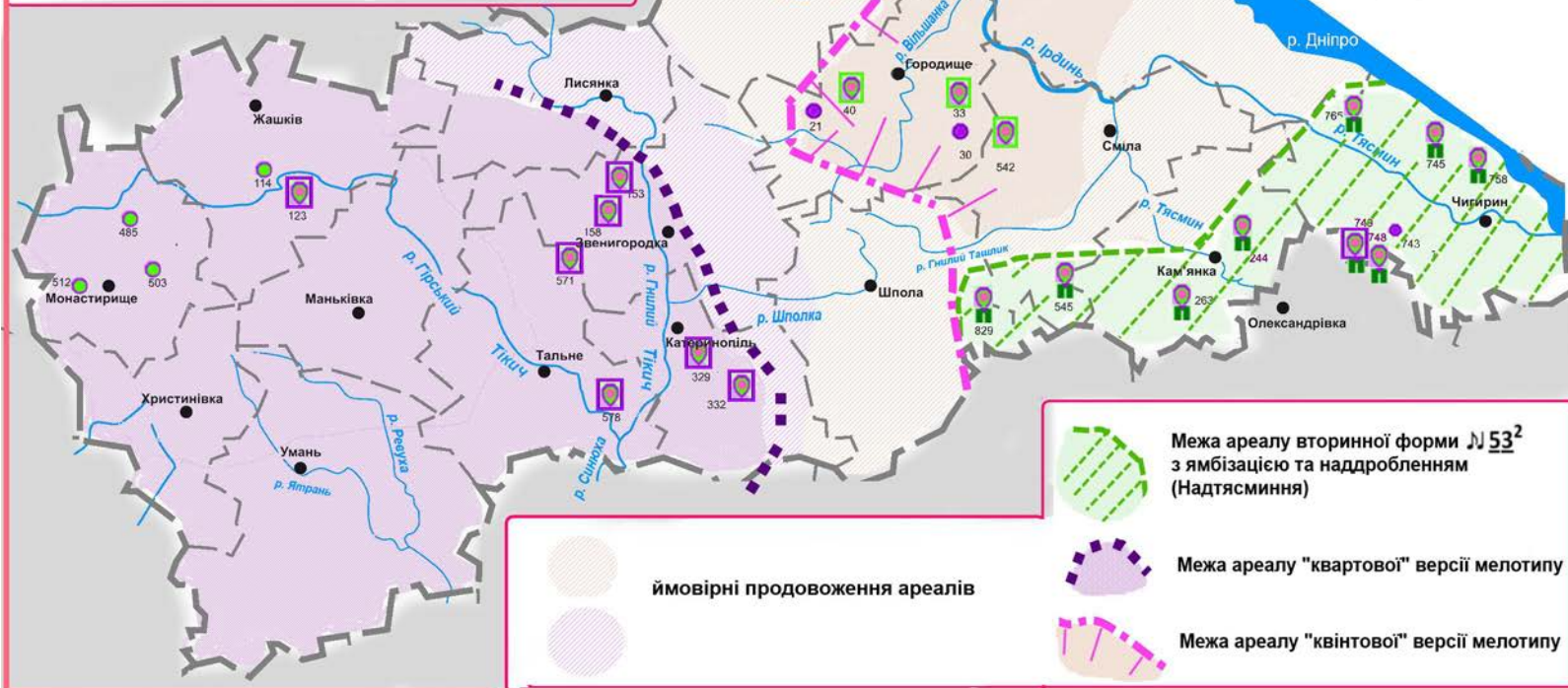
● СЛК: 1-4 (мін) + субкварта опори: 2-3 // 2-1

● СЛК: 1-5 (маж) з 14 та субквартою
опори: 2-5 // 2-1

■ форми з наддробленням

● мелодія не встановлена / усне підтвердження побутування

За основу графічного накреслення мелотипів взято карту І. Клименко (ПЕ-14, Карта 8)

ймовірні продовження ареалів

- Межа ареалу вторинної форми V{4₅4₅}4₅ з ямбізацією та наддробленням (Надтясминня)
- Межа ареалу "квартової" версії мелотипу
- Межа ареалу "квінтової" версії мелотипу

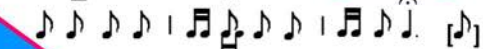

Карта Г 4.14
Весільні мелотипи правобережної
Черкащини: композиції з переритмізацією
семантично тотожних силабогруп і рефреном
(тип "Рано" $\langle \downarrow(44, p4)^2 \rangle$)

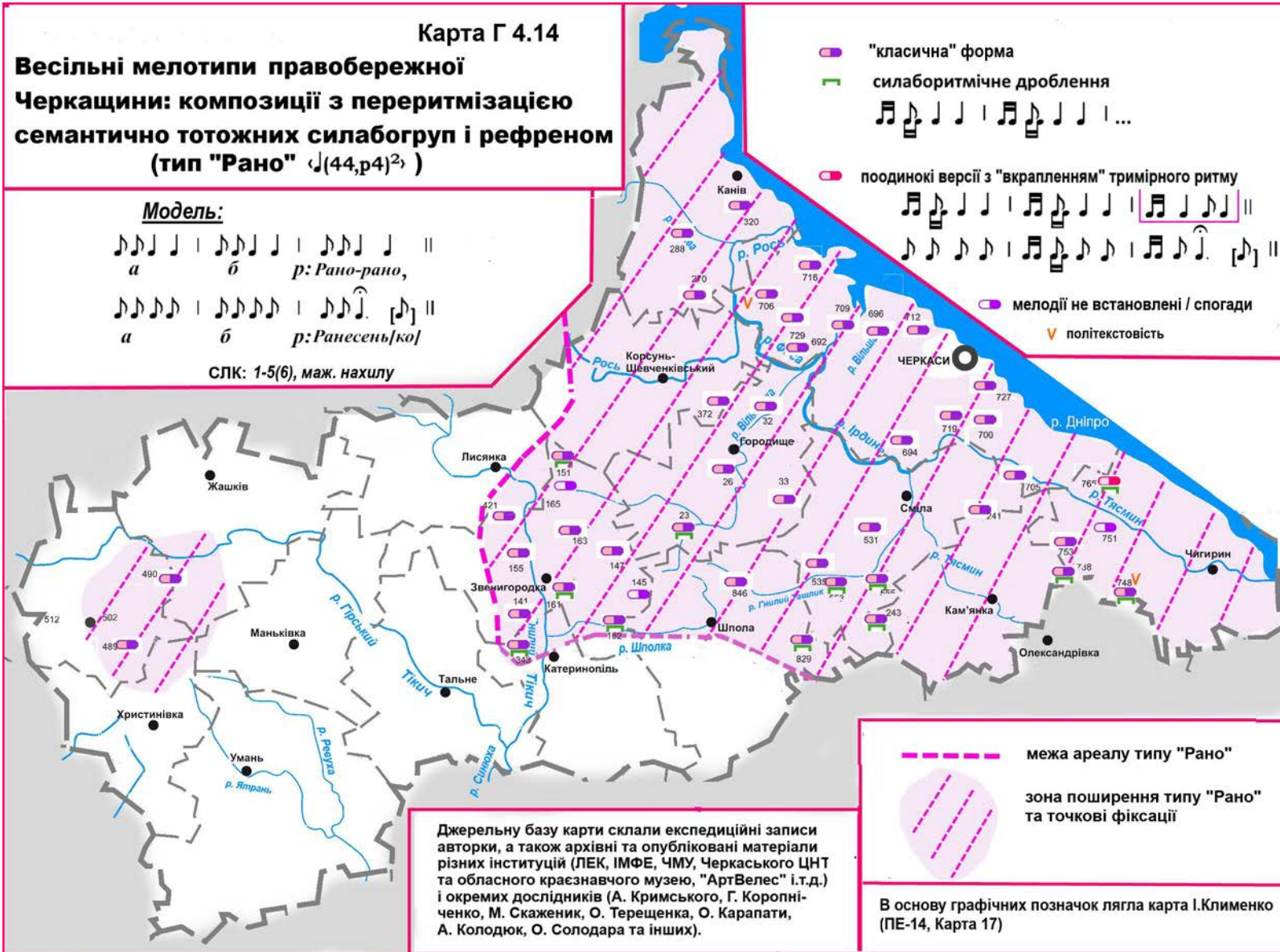
Модель:

$\text{a} \quad \text{б} \quad \text{p: Рано-рано,}$

$\text{a} \quad \text{б} \quad \text{p: Ранесень[ко]}$

СПК: 1-5(6), маж. нахилу

- "класична" форма
- силаборитмічне дроблення

- поодинокі версії з "вкрапленням" тримірного ритму

- мелодії не встановлені / спогади
- політекстовість

Джерельну базу карти склали експедиційні записи авторки, а також архівні та опубліковані матеріали різних інституцій (ЛЕК, ІМФЕ, ЧМУ, Черкаського ЦНТ та обласного краєзнавчого музею, "АртВелес" і т.д.) і окремих дослідників (А. Кримського, Г. Коропніченко, М. Скаженик, О. Терещенка, О. Карапати, А. Колодюк, О. Солодара та інших).

- межа ареалу типу "Рано"
- зона поширення типу "Рано" та точкові фіксації

В основу графічних позначок лягла карта І.Клименко (ПЕ-14, Карта 17)

Карта Г 4.15

Весільні мелотипи правобережної Черкащини: група тримірних мелотипів 57^2 ; 553^2 ; 557

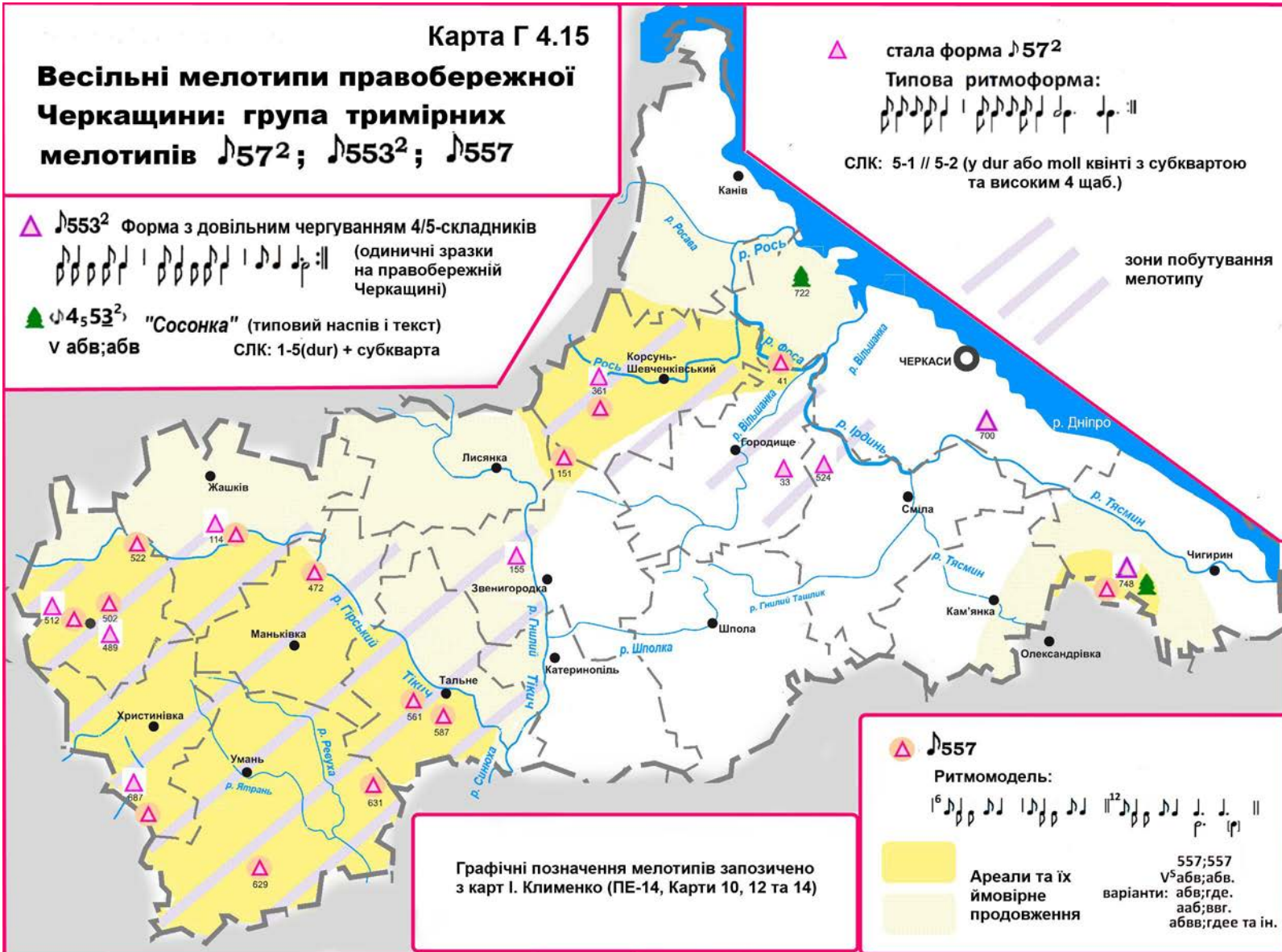
△ 553^2 Форма з довільним чергуванням 4/5-складників (одиничні зразки на правобережній Черкащині)

▲ $\text{4}_5\text{53}^2$ "Сосонка" (типовий наспів і текст) в абв;абв СЛК: 1-5(dur) + субкварта

△ стала форма 57^2
Типова ритмоформа:

СЛК: 5-1 // 5-2 (у dur або moll квінті з субквартою та високим 4 щаб.)

зони побутування мелотипу

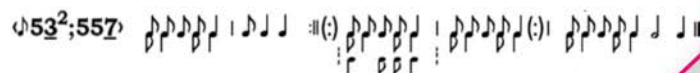
Графічні позначення мелотипів запозичено з карт І. Клименко (ПЕ-14, Карті 10, 12 та 14)

▲ 557
Ритмомодель:

Ареали та їх ймовірне продовження
557;557
V⁵абв;абв.
варіанти: абв;где.
ааб;ввг.
абвв;гдее та ін.

Карта Г 4.16
**Весільні мелотипи правобережної
 Черкащини: гетероритмічна формула-
 строфа (ГФС): тримірний підтип**

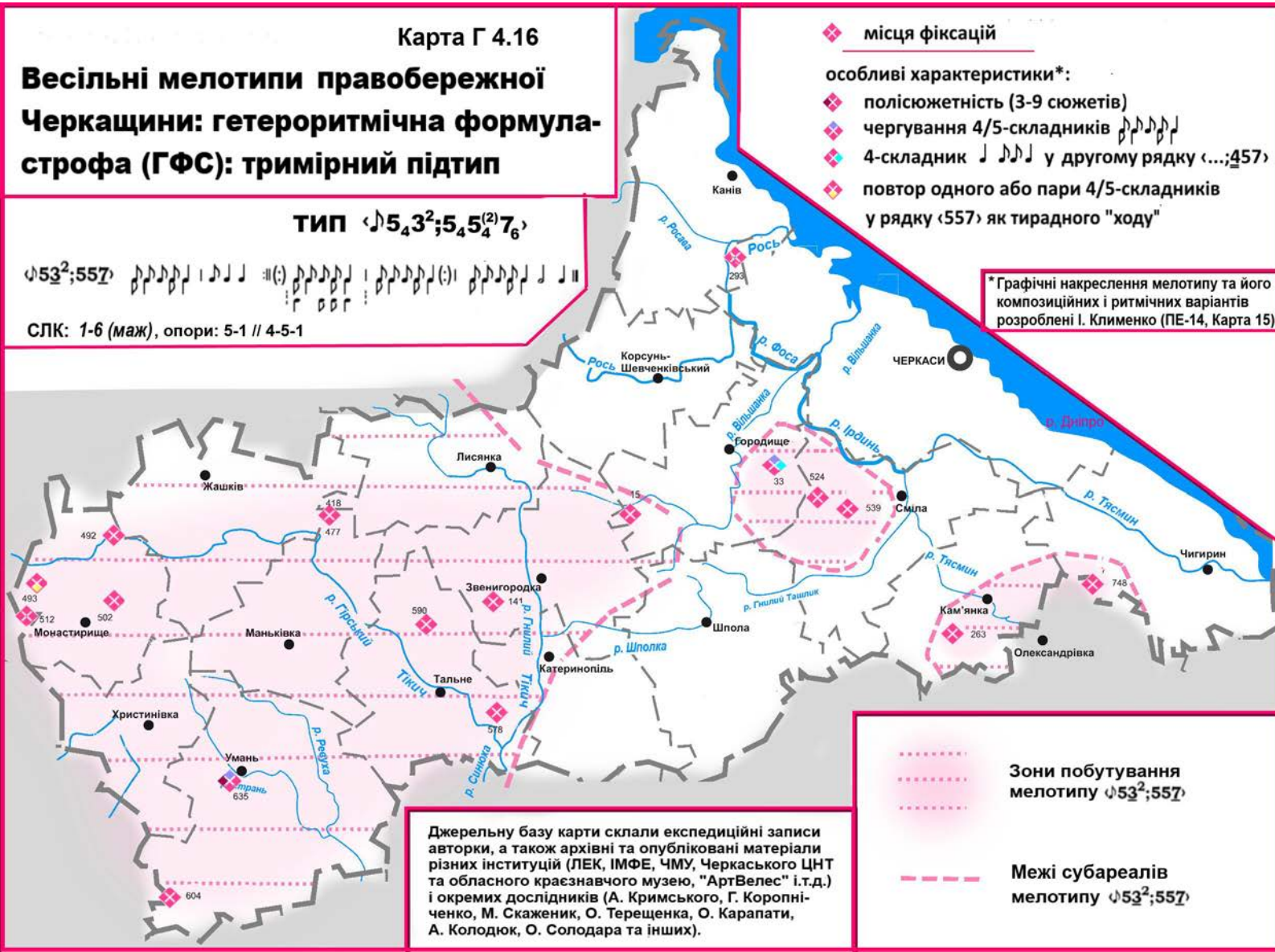
ТИП $\langle 5_4 3^2; 5_4 5_4^{(2)} 7_6 \rangle$

СЛК: 1-6 (маж), опори: 5-1 // 4-5-1

- ◆ місця фіксацій
- особливі характеристики*:
 - ◆ полісюжетність (3-9 сюжетів)
 - ◆ чергування 4/5-складників $\downarrow \uparrow \uparrow \downarrow$
 - ◆ 4-складник $\downarrow \uparrow \uparrow \downarrow$ у другому рядку $\langle \dots; 457 \rangle$
 - ◆ повтор одного або пари 4/5-складників у рядку $\langle 557 \rangle$ як тирадного "ходу"

*Графічні накреслення мелотипу та його композиційних і ритмічних варіантів розроблені І. Клименко (ПЕ-14, Карта 15)

Джерельну базу карти склали експедиційні записи авторки, а також архівні та опубліковані матеріали різних інституцій (ЛЕК, ІМФЕ, ЧМУ, Черкаського ЦНТ та обласного краєзнавчого музею, "АртВелес" і т.д.) і окремих дослідників (А. Кримського, Г. Коропніченко, М. Скаженик, О. Терещенка, О. Карапати, А. Колодюк, О. Солодара та інших).

.....
 Зони побутування мелотипу $\langle 53^2; 557 \rangle$
 - - - - -
 Межі субареалів мелотипу $\langle 53^2; 557 \rangle$

Карта Г 4.17

Фактурні втілення обрядових наспівів правобережної Черкащини

- здебільшого гуртова монодія з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями
- ареал традиції переважно монодичного співу обрядових пісень
- ▨ ймовірне продовження ареалу

Ⓣ гетерофонія з "тонким голосом"

■ ареал традиції співу з "тонким голосом"

▨ ймовірне продовження ареалу

Ⓣ встановлена відсутність у гетерофонічній фактурі "тонкого голосу"

(на захід від р. Гірський Тікич "тонкий голос" практично не фіксується)

▲ розвинена гетерофонія зі спорадичним триголоссям у вертикалі, без "тонкого голосу"

● "стрічкове" довоголосся без "тонкого голосу"

■ ареал традиції розвиненої гетерофонії без "тонкого голосу"

Визначення типів багатоголосся подано згідно класифікації О. Мурзиної [135]

ДОДАТОК Д

Список публікацій за темою дисертації, відомості про апробацію результатів дисертації

1. Публікації

1. Пшенічкіна Г. М. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування // Проблеми етномузикології : науково-методичний збірник. Вип. 10. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. С. 81–103.
2. Пшенічкіна Г. М. Традиційні зимові наспіви Правобережної Черкащини: типологічна і географічна опозиція Наддніпрянщини і Поділля // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць. Вип. 11. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2016. С. 62–76.
3. Пшенічкіна Г. М. Музыкальная фольклористика юго-восточной Украины: научно-исследовательская деятельность Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 11. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2016. P. 279–282.
4. Пшенічкіна Г. М. Свадебные тирады со стихом 5+3 на Правобережной Черкащине // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 12. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2017. P. 125–147.
5. Пшенічкіна Г. М. Традиційні зимові мелодії у басейні верхньої Самари // Проблеми етномузикології : зб. наук. праць. Вип. 12. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2017. С. 90–101.
6. Пшеничкина Г. Н. Мелотипология зимних обрядовых напевов правобережной Черкащины // Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. № 30. Мінск, 2017. С. 53–64.
7. Пшенічкіна Г. М. «Звенигородщина» Агатангела Кримського та сучасні дослідження обрядової пісенності Правобережної Черкащини // Проблеми

етномузикології : збірник наукових праць. Вип. 13. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2018. С. 82–117.

8. Пшенічкіна Г. М. Первый международный этномузыковедческий симпозиум «Актуальные вопросы восточноевропейского этномузыковедения» в г. Днепр, Украина // Tradicija ir Dabartis / Tradition & Contemporarity : Mokslo darbai. Vol. 13. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2018. P. 347–350.
9. Pshenichkina H. Ethnographic Regions in the Territory of Contemporary Cherkasy District by Features of Ritual Folk Songs // Res Humanitariae. Vol. 25. Klaipėda : Klaipėda University Publishers, 2019. P. 144–156.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Качор Г. М. Експедиції на Черкащину. З досвіду архівної роботи // Динаміка фольклорного виконавства. Рівне, 2009. С. 93–98.
2. Качор (Пшенічкіна) Г. М. Весільні пісні з рефреном «рано-рано» на Наддніпрянщині та Поліссі у їх структурному та стилістичному порівнянні // Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації. Рівне, 2014. С. 144–156.
3. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини. Музично-етнографічний збірник. Випуск I. Томаківський район / упоряд. Г. М. Пшенічкіна, А. Я. Любимова. Дніпро : Ліра, 2016. 56 с. : 8 фото.
4. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини. Музично-етнографічний збірник. Випуск II. Петропавлівський район / упоряд. Г. М. Пшенічкіна, А. Я. Любимова. Дніпро : Ліра, 2019. 150 с. : 27 фото, аудіодиск (60 треків).
5. Пшенічкіна Г. М., Мазуренко А. В. ICTM, Study Group on Musics of the Slavic World // Етномузика. Число 13 (2016). Львів, 2017. С. 170–172.

2. Апробація

1. Наукова конференція «Молода етномузикологія України» (НМАУ, Київ, 17. 12. 2008)
2. IX Міжнародна науково-практична конференція «Слов'янська мелогографія» та «Молода етномузикологія» (НМАУ, Київ, 3–4. 05. 2014);
3. Всеукраїнська науково-практична конференція «Народна музика Волині та Полісся: проблеми дослідження і популяризації» (Рівне, РДГУ, 31. 10–01. 11. 2014);
4. X Міжнародна науково-практична конференція «Слов'янська мелогографія» та «Молода етномузикологія» (НМАУ, Київ, 25–26. 04. 2014);
5. International Conference hosted by Council for Preservation of Ethnic Culture and Lithuanian Academy of Music and Theatre «Regional Investigations of Musical Folklore» (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Vilnius, Lithuania, December 2–5, 2015);
6. Міжнародна наукова конференція «П'яті Колесівські читання» (ЛНУ ім. І. Франка, Філологічний факультет, Львів, 22–23. 10. 2015);
7. Міжнародна наукова конференція, присвячена 120-літтю від дня народження українського етномузиколога Зиновія Лиська (Львівська національна музична академія, 24. 10. 2015);
8. XI Міжнародна молодіжна науково-практична конференція «Актуальні проблеми музикознавства у молодіжних дослідженнях» (НМАУ, Київ, 17–19. 03. 2015).
9. Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми дослідження і збереження традиційної культурної спадщини Українського Полісся» (Київ, 27. 11. 2015);
10. XXV Міжнародныя навуковыя читанні пам'яті Л. С. Мухарынскай (1906–1987) (Мінск, Беларуская Дзяржаўная академія музыкі, 13–15. 04. 2016);

11. Міжнародна наукова конференція «Слов'янська мелогографія-6» (НМАУ ім. П. І. Чайковського, 13–15. 05. 2016);
12. The 1st Symposium of the ICTM Study Group on Musics of the Slavic World (Любляна, Словенія, 13–15. 10. 2016);
13. The 10th International Symposium «Music in Society» (Academy of Music in Sarajevo, Сараєво, Боснія і Герцеговина, 20–22. 10. 2016);
14. Міжнародна науково-практична конференція «Народная музыка сквозь века и границы: источники, изучение, исполнение», присвячена 80-річчю з дня народження засл. діяча мистецтв РФ, професора А. М. Мехнецова, 25-річчю створення Фольклорно-етнографічного центру ім. А. М. Мехнецова та 40-річчю діяльності Фольклорного ансамблю Санкт-Петербурзької консерваторії імені Н. А. Римського-Корсакова (Санкт-Петербург, Росія, 29. 09 – 02. 10. 2016);
15. Всеукраїнська науково-практична конференція «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики у національно-культурному самоствердженні України» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України м. Київ, 25. 05. 2017);
16. Всеукраїнський науково-практичний семінар «Зберігаючи традиції виховуємо покоління» (Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки, Дніпро, 15–16.09. 2017);
17. Міжнародна наукова конференція «Фолклор и образование – актуально състояние и перспективи» (Великотърновски университет «Св. Св. Кирил и Методий», м. Велико Търново, Болгарія, 12–14. 10. 2017);
18. I Международные (VI Всероссийские) научные чтения «История, теория и практика фольклора» (памяти Л. Л. Христиансена) (Саратовская государственная консерватория имени Л. В. Собинова, Саратов, 1–2. 11. 2017);
19. Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні питання вивчення та збереження традиційної культури Східного Полісся» (ДНЦЗКСТК, Київ, 24. 11. 2017);

20. Перший Міжнародний етномузикознавчий симпозіум «Актуальні питання східноєвропейської етномузикології» (Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки, м. Дніпро, 8–10. 02. 2018);
21. Міжнародна наукова конференція «Проблеми збереження і популяризації культурної спадщини: виклики та можливості» (Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького, м. Львів, 18–19.04. 2018);
22. Міжнародний науковий симпозіум «Україна – Польща: діалог культур» (Київ, НМАУ, 19–21. 04. 2018);
23. XI Конференція дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель (Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, м. Львів, 20–21. 04. 2018);
24. Друга міжнародна науково-практична конференція «Україна. Європа. Світ: історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» (НМАУ, м. Київ, 1–2. 11. 2018);
25. Науково-практична конференція «Народна культура Чернігівського району: сучасний стан збереження, загрози, перспективи» (Чернігів–Київ, 12–13. 12. 2018);
26. Міжнародна молодіжна науково-практична конференція «Unikalios Tradicijos Šiandien» (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Etmuzikologijos katedra, Vilnius, 8–9. 03. 2019);
27. Міжнародна конференція «Фольклор – стратегічний ресурс нації» (Дванадцяті фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській) (Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 18. 04. 2019).